UPPSALA

ÅRSBÖCKER I SVENSK UNDERVISNINGSHISTORIA
76

ORATIONER OCH KYRKOSTADGAR

I ÖVERSÄTTNING

AV

N. LUNDQVIST, P. NORBERG,
S. ROSENGREN m. fl.

MED FÖRORD AV

REKTOR NILS LUNDQVIST

STOCKHOLM 1948

PRIS 8 KRONOR

LUND 1948
SKÅNSKA CENTRALTRYCKERIET

FÖRETAL

De vältalighetsprov, som i föreliggande band av Årsböcker i svensk undervisningshistoria sammanförts till en egen avdelning, äro egentligen översatta för tryckning och utgivande under år 1946. Trehundra år hade då förflutit efter Johannes Rudbeckius' död. I volymen n:r 5 av årsboksserien utgavs år 1922 i svensk översättning det latinska tal, som den store bildningsfrämjaren vid sin professorsinstallation år 1604 höll till Uppsala studenter till bildningens lov. Att nu i anslutning till minnesårets firande omtrycka detta märkliga tal har ej ansetts ur ekonomisk synpunkt försvarligt. De här i volym 76 inryckta vältalighetsproven, samtliga hållna inför ett auditorium av universitetsungdom, ha på grund av ämnesfrändskap med nämnda Rudbeckiustal ansetts försvara sin plats. En avsevärd del av utrymmet har därvid upplåtits åt en utlänning, fransk-italienaren Antoine Muret, något som ju i förstone kunde vara ägnat att väcka betänkligheter. Men på den tid, då talens diskussionsinlägg framfördes, var det bildade Europa både på grund av gemenskap i fråga om det lärda kulturspråket och tack vare bildningsinnehållets relativa enhetlighet ett odifferentierat helt i långt högre grad, än i våra dagar är fallet. Att just Muret kommit med, beror ej på en slump eller en nyck: vid sökandet efter möjliga förebilder för Rudbeckii tal till bildningens lov och till Skyttes tal 1599 om vetenskapernas majestät och vältalighetens höghet har man kunnat förmoda att M. tjänat både som inspirerande förebild och som i någon mån materialgivare, en förmodan, som en fortlöpande jämförelse mellan de svenska och den sydeuropeiske bildningsfrämjarens anföranden ej synes till fullo bekräfta. Murets diskussionsinlägg till förmån för den humanistiska bildningen kunna i och för sig anses försvara sin plats icke på grund av någon större saklig grundlighet i problemställning och bevisföring utan närmast i egenskap av typisk plaidoyer i en genom tiderna fortsatt kulturdebatt och på grund av

sina litterära förtjänster. Särskilt må hänvisas till det glansfulla bruk M. gör av redan flitigt tummade antika motiv (t. ex. siren- och Nausikaa-motiven) för vinnande av etiskt motivskapande effekt.

De akademiska talens sammanförande med tal, som avse kyrkliga organisationsfrågor, motiveras ej enbart av tillhörigheten till samma historiska tidsskede; de giva dessutom var på sitt sätt väsentliga bidrag till belysningen av vår svenska storhetstids andliga kultur. Att för långt tillbaka i tiden liggande skeden upprätta en hållbar exakt boskillnad mellan andligt och världsligt är f. ö. lättare sagt än gjort. Att i konkreta fall hålla strängt isär de lärdomshistoriska, de allmänna bildningshistoriska och de undervisningshistoriska momenten går ej heller lätt för sig. Förklarligt nog, eftersom de intet annat äro än tre i sak nära sammanhängande sidor av en och samma stora företeelse, den mänskliga odlingens fortgång.

Nils Lundqvist.

Härtill ansluta sig översättningar av en estnisk och en finsk kyrkolag från 1593 resp. 1660.

FÖRSTA HUVUDAVDELNINGEN

Tal om humanistiska studier.

Mag. *Antonius Muretus'* tal

om

De humanistiska studiernas gagn och förträfflighet, mot vissa deras vedersakare hållet i Venedig den 8 okt. 1555.

Jag inser fuller väl, att det finns rätt många, som om de s. k. humanistiska vetenskaperna hysa den tanken, att deras bedrivande är värdelöst och ej rätt värdigt män, och att varken ett fullviktigt arbete väljes av dem, som däri handleda ungdomen, ej heller deras arbetsflit ger staten någon synnerlig behållning, samt att slutligen i dessa studier det icke kommer an på någon fulländad och djup lärdom, utan att det endast är fråga om hopplockat kram, hämtat från det alldagliga livets gathörn och umgängeskretsar. Långt ifrån att dela dessa vedersakares åsikt fastmera påstår jag, att av alla dem, som ge sig ut för att utöva ett läroämbete, just humanioras målsmän ha det allra viktigaste kallet och att det icke finnes några, som ha ett mödosammare värv eller som göra samhället större gagn, och slutligen tror jag, att av ingen människokategori krävs ett vare sig grundligare eller mångsidigare kunskapsförråd, — då så är, har jag i dag beslutit, I Högtberömde Rådsherrar och I övrige Högädle Herrar, att till tema för mitt tal välja detta ämne och därmed, så vitt på mig beror, värna detta förnämliga kunskapsområde mot oförtjänt förakt och mot obildat folks odrägliga oförsynthet. Och vad skulle jag väl i själva verket kunna göra, som skulle bättre passa för detta tillfälle och över huvud mitt kall än att i min tur söka med min muntliga framställning sprida någon glans och ryktbarhet över det vetenskapliga studium, som redan annorstädes men alldeles synnerligen i denna stad skaffat mig ett visst mått av ryktbarhet, dessa studier, som äro den källa, varur mitt rykte bland människor, om ock aldrig så ringa, härflutit? Detta så mycket mer, som detta vetenskapsområdes föraktare icke gärna

kunna undgå att genom samma övermodiga förakt i ej ringa mån minska den aktning, som I, Högt Vördade Rådsherrar, förtjänen på grund av eder enastående, på alla områden beprövade, nära nog gudomliga visdom. Ty märken väl: om detta vetenskapliga studium väger så lätt, som vedersakarne hålla före, vad för rimligt skäl kom Eder då att för två år sedan genom offentlig kungörelse locka forskarna på detta område till den allbekanta tävlingen i snille och lärdom? Vad förmådde Eder att tillerkänna dem, som i den tävlingen synts Eder ha löst uppgiften bäst, en ståtlig belöning ur statskassan? Det förhållandet borde kraftigare än något annat bidraga att näpsa och tygla vedersakarnas huvudlösa överdåd: om nämligen naturen skapat dem alltför slöa och dumma för att själva klart inse humanioras förträfflighet, skulle de dock ana, att det, som i edert, I Högt Vördade Mäns, omdöme satts högt, måste betyda mycket och ha stort värde. Men eftersom de, vilka ej påverkas av en hög auktoritet, måste bekämpas med sakskäl, så ägnen mig ett ögonblicks uppmärksamhet, då jag nu går att i all korthet påvisa, huru mångsidig och vittfamnande lärdom som krävs av dem, vilka meddela undervisning i detta fack, och tillika vilket gagn staten skördar av dessas flit och energi; jag beder om en uppmärksamhet, som är icke allenast öronens utan även tankens. Och för att hela denna tvist bättre må kunna avdömas, så är det mödan värt att först taga reda på vilket tal dessa den humanistiska bildningens föraktare föra. Eftersom de se idkarna av humanistiska studier knappast användas i några mera maktpåliggande värv icke till förande av rättegångar, icke till avgivande av yttranden i maktpåliggande ärenden, få de lätteligen den uppfattningen, att dessa vetenskapsidkare icke känna till något annat än en del poetiska stycken, hopdiktade för ungdomens förnöjande, och en del värdelösa regler för upputsning och konstmässig utformning av den muntliga framställningen. Men, så säga de, vad har det för värde att i en krets av ungdomar förtälja sådana diktalster och i en tillgjord och för tom förströelse avsedd språkform orda än om de sjus tåg mot Thebe, än om trojanska kriget, än om Ulixes, än om Aeneas' irrfärder och att liksom ur färglådor plocka fram färger, avsedda till färgläggning av ens tal? Ligger det verkligen någon märklig lärdom i vetskapen med huru många skepp grekerna kommo för att anfalla Troja, eller huru många söner Priamus hade, om det var Helena själv som Alexander bortrövade, såsom Homerus påstår, eller endast en bild av henne, såsom Euripides säger? Vad är det för nytta med kunskapen om alla dessa detaljer? Vilken olägenhet följer av okunnigheten därom?

Vad lärarna i övriga fack göra för nytta, är mycket lätt att inse. Om man t. ex. först ser på dialektikerna, så finner man, att av dem utläres en säker metod att i allting skilja sant och falskt åt, att de kunna berömma sig av att själva känna till och att lära andra, vad som är samstämmigt med och stridande mot varje särskild sak, vad som följer av varje förutsättning samt huru man rätteligen skall gå tillväga vid divisioner, definitioner och bevisföring. Nå än naturfilosoferna, dessa, som syssla med tingens upphov och orsaker, som utreda, huru varje enskilt ting uppkommer och förgås, huru regnmoln, blixtar och oväder uppkomma, utforska himlakropparnas storlek, inbördes avstånd och banor, framåtgående och avstannande rörelse? Vidare de, som studera själens väsen, det verkliga förhållandet vid sinnesförnimmelserna; de, som studera alla levande varelsers uppkomst, levnadssätt och skapnad; de, som studera växternas förhållanden och nära nog alla naturalsters väsen så noga, att, såsom skalderna säga, ingen enda småsak, vare sig i himlen, i havet eller på land förbigåtts? Då de behandla sådant, göra de ju staten ej ringa gagn. För att nu tala om dem, vilka ägna sig åt den gren av filosofien, som avhandlar frågan om de ting, som böra eftertraktas resp. skys, så skall man finna, att för dessas arbetsflit aldrig några fullt värdiga belöningar kunna uttänkas. Ty åt vilka stora och härliga frågor se vi icke dessa ägna sin möda! Vidare de, som först och främst undervisa om vad som är det högsta goda, vad man med bortseende från allt annat bör ensamt hålla i sikte, vad alla våra handlingar, tankar och avsikter böra gå ut på, vilka de olika kategorierna av dygder och laster äro, huru vi skola kunna ernå de förra men undgå de senare, huru vi skola tygla ett vilt och övermodigt begär, som vägrar lyda förnuftets bud; vidare, vad en och var bör iakttaga vid skötseln av sin ekonomi; slutligen — det skönaste, härligaste, mest gudomliga vi kunna utbedja oss i fromma böner — frågan, genom vilka seder, inrättningar och lagar staterna böra styras, huru de böra grundas och ordnas, huru de skola kunna tilltaga i kraft och anseende, kort sagt bli verkligt ansenliga och rika, med ett ord verkligt lyckliga! Vilket härligt studium, värt det mest hänförda intresse, den allra största kropps- och själsansträngning! Ack filosofi, du är den makt, som styr livet! Ack, du är alla dygders moder, den makt, som driver alla laster på flykten! Din är uppgiften att med kniven avlägsna alla bedrägliga påfund och villfarelser; din uppgiften att rycka upp lasternas rottrådar, bryta av deras rotskott, förkväva deras frön. Med rätta brukade den store Plato säga, att du är den härligaste gåva, som gu-

darna kunnat ge människors barn. Må de nu, heter det, gå åstad, dessa gloslärare, dikttolkare, byggmästare med struntsaker, och ha panna att påstå, att de själva kunna jämföras med filosofilärarna! Om dessa först nämnda händelsevis råka finna något konstigare talesätt eller någon glosa, som är mindre vanlig, eller något skaldestycke, som är mindre känt, anse de sig förtjäna en gyllne ärestod, och mången gång fäkta de också om dylika hårklyverier så ursinnigt, att det ser ut, som kämpade de för hem och härd. Detta och liknande, I Högärevördiga Herrar, är det tal, som föres av dem, vilka söka nedsätta värdet av våra studier och mödor. Vad nu angår deras lovprisning av filosofin, så sker den till glädje och under livligt bifall från oss, ty aldrig skola vi fritaga någon från plikten att ännu mer älska och skatta filosofien.Vad åter angår deras uppfattning, att mellan filosofien och våra vetenskapliga studier ingen förbindelse finnes, så taga de miste, och i huru hög grad, skall lätt inses av det, som jag nu går att säga. Ty även om vi skulle giva dem rätt i att vår undervisning ej rör annat än skaldestycken och regler för utsmyckande av den muntliga framställningen, skulle först och främst ej därmed vara bevisat, vad dessa hålla före, nämligen att hela vår lärdom är ett stort gyckelspel, som ej avser annat än att förnöja ungdomen med tom förströelse. Ty vad angår skaldernas diktalster, vilka de där så häftigt anfäkta och förfölja, så äro de icke värdelösa och onyttiga påhitt av lättingar, nej, däri ligger, liksom i ett hölje och under ett täckelse, förborgad allehanda fin lärdom och all möjlig kunskap, som anstår en fri man, korteligen allehanda visdom. Det lär ha funnits en viss Eratosthenes, som hyste ett så djupt förakt för poesien, att han kallade Homerus en lärare i narraktig pratsjuka. Men nu står så mycket fast, att Plato och Aristoteles, vilka ha en tungt vägande auktoritet, mycket större än någon obskyr Eratosthenes, så ofta anförde Homerus' utsagor som bevis för sina lärosatser, att därav framgår, att de ej blott flitigt läste honom utan knappt någonsin lade honom ifrån sig. Därför brukar jag ofta undra på att dessa självgoda herrar, som vilja gälla som filosofer och det av den rang, att de anse filosofin hänga på deras maktspråk liksom himlavalvet på Atlas' axlar, att dessa herrar finna skalderna så föraktliga, att de förklara det under sin värdighet att ens se åt deras verk. Men huru det står till med deras egen filosofi, det må de se sig om, då de drista ringakta dem, vilka Plato, den främste bland filosofer, kallar än visdomsfäder och hövdingar, än gudarnas tolkar, än gudasöner. Vad åter angår Aristoteles, vars sannskyldiga uttolkare de säga sig vara, så nyttjar han i sina skrifter stän-

digt skaldecitat såsom bevis och säger dessutom i första boken Om visheten varje filosof vara en älskare av skaldeverk. Vad angår deras föregivande att vara aristoteliker, så vore det kanske sannare eller sannolikare av dem att påstå sig hålla med Epicurus, ty denne lär i hela historien ha varit den enda filosof, som föraktat såväl all fin lärdom som särskilt skalders verk. Men att de ge sig ut för att med sitt skaldeförakt tillhöra Aristoteles' lära och skola, innebär enligt mitt bedömande både en oförskämdhet och ett bevis på okunnighet. Dock, nog härom, ty i detta ögonblick har jag ej till uppgift att lovprisa skalderna. Om så vore, skulle jag lätteligen kunna visa, att rörande livsföringen och den dygdenliga pliktutövningen lika goda lärdomar ges av skalderna som någonsin av filosoferna själva. Det är alltså icke fog för påståendet, att vi vid tolkningen av skaldernas diktverk på ammors vis söka påverka unga sinnen med tomma fabler, utan vi utföra ett såningsarbete för dygd och lärdom; vi göra oss icke möda med värdelösa ting, som ingen behållning ge, utan vi utforma en visdomslära, som vi för att göra den mera njutbar krydda med en omväxling av underbara ting, dem man aldrig får nog av. Nå, när vi meddela metoderna för en prydlig och innehållsrik framställning, synas vi då syssla med lekverk eller icke fastmera lära ut det, som alltid i varje välordnad stat intagit främsta platsen? Vi veta ju, att vältaligheten av de vittnesgillaste sagesmän kallas alltings drottning. Ty hon är den värdefulla förmåga, som efter sitt gottfinnande leder åhörarnas sinnen, varthelst hon vill, och kommer dem att häpna, beundra glansen av hennes skönhet och styr dem s. a. s. med tyglarna av det rytmiskt byggda talet. Det är hon, som tröstar de sörjande, ger mod åt de modfällda, upprättar de till jorden tryckta, störtar i fördärvet de brottsliga, skyddar oskulden, sätter skräck i de onda och prisar de redliga. Det var i den förmågans kraft, som Cicero dels omintetgjorde de ondskefulla planer, som Catilina i sitt vilda ursinne uppgjort till fosterlandets ofärd; dels själv vapenlös, övervann han med dess hjälp de beväpnade, så att t. o. m. hans fiende måste erkänna, att han vunnit en segerns lager, förmer än alla slags triumfer. De som äro därmed utrustade, ha över människorna ett välde, mäktigare än alla tyranners. Ty tyrannerna kunna öva tvång blott över kroppen, men själen kunna de ej göra våld på; vältalaren åter har makt över själarna, och det, som han själv anser sedligt värdigt och gagneligt, det får han andra att icke blott *göra* utan också verkligen *vilja;* tyrannerna härska över motvilliga undersåtar, vältalaren åter över villiga; de förra hata alla och äro dem förhatliga, den senare

åter är allas välgörare och följes därför ock av ständig välvilja från allas sida. Och det är icke så, att icke vältalighetens föregivna föraktare mycket väl inse dess förträfflighet, men det hänger så samman, att de föredraga att avundsjukt nedsätta dem, som de inse sig vara hjälplöst underlägsna, framför att ärligt vidgå svagheten av egna krafter. Huvudsumman sammanfattar jag så: även om vi ingen annan uppgift hade än den att utlägga skaldernas verk och att, bildligt talat, peka ut för ungdomen de vägar, på vilka den kan uppnå vältalighet, skulle vi i alla fall göra samhället ett avsevärt gagn och icke kunna sägas syssla med obetydliga och onyttiga ting. Men nu är det långt ifrån endast detta, som av oss kräves, nej, det är tvärtom så, att alla de vetenskapliga studier, som anstå en man med anspråk på bildning, äro att anse som nödiga förkunskaper för berömligt utövande av vältalighet. Skillnaden mellan oss och andra är därför den, att andra behandla författare, som uteslutande hålla sig till ämnet för den avsedda utredningen, vad den nu må gälla. Ty som regel finner man i dialektikernas, i naturfilosofernas eller i medicinska och juridiska skrifter ingenting, till vars förstående man ej kan hämta nyckeln ur just de vetenskaper, som böckernas titel utger sig handla om, vi åter måste dagligen och stundligen förklara skrifter, författade av män med den mest skiftande vetenskapliga utbildning, och själva böckerna innehålla också allehanda detaljer, hämtade från alla slags vetenskapsgrenar. Därför gäller om övriga lärda, att även om de kunna blott ett enda fack, det vari de undervisa, men äro platt okunniga i alla andra fack, de likväl anses räcka till för sitt kall som undervisare, att exempelvis det aldrig hållits för en skam för en läkare att vara främmande för lagfarenheten eller för en lagkarl att ej vara hemma i medicin eller astronomi. Vi ensamma måste visserligen icke kunna grundligt behandla och grundligt känna de mest växlande bildningsfack men i alla fall ha stiftat en ej alltför ytlig bekantskap med dem. För att ej gå för långt från ämnet: i fjol t. ex. tolkade vi Cicero's tal mot Verres; huru många av mina dåvarande åhörare minnas icke mina förklaringar därav, i vilka nästan alla andra skulle ha tagit miste på grund av okunnighet i allmän lag! Samma författares skrift De Finibus börjar jag nu i dagarna tolka. Huru många detaljer måste jag icke därvid draga fram ur alla grenar av filosofien, utan vilkas behärskande man ovillkorligen skulle stå oförstående inför jämväl dessa böcker! Nå än astronomien, nå än geografien: kan väl någon utan att någorlunda behärska dessa båda fack utge sig för att vara rätt skickad för uppgiften som skaldernas tolkare? Och skall det ändock finnas människor, som äro ända till den grad obilligt inställda mot andras arbete, att de anse oss leka, gyckla och i vår lärarverksamhet endast jäkta efter att roa och förströ barnungar? Ty även det bör framhållas, att man av lärarna i viktigare lärdomsfack ej fordrar vare sig en prydlig eller skarpt exakt stil, ej heller, på många håll, ens en korrekt latinsk språkform. Om de också "dabba" sig i sin framställning och begagna ett orent, oegentligt och barbariskt uttryckssätt, så anses de därvid på sätt och vis vara i sin goda rätt. Men när *vi* ha ordet, finns det folk, som s. a. s. söka fånga oss i arglistiga rännsnaror och, om ett icke fullt elegant uttryck råkar undfalla oss, stämma oss inför rätta för brott mot gott latinskt uttryckssätt och därtill — vilket innebär den största obillighet — anse oss begå en svår försyndelse, om icke en helt oförberedd framställning från vår sida är utstyrd med en mängd prydliga och tänkvärda kärnspråk. Då så är, så inser ju en och var, att vi, om vi vilja motsvara de förväntningar, som man ställer på vårt läroämbete, måste underkasta oss ett oändligt mödosamt arbete. Må de alltså upphöra, må de upphöra, dessa föraktare av andras lärdomsflit, dessa vedersakare mot andras vetenskapliga ära, må de hålla inne med sitt tal, som endast röjer dårskap och avundsjuka! Men, I Högärevördige Rådsherrar, fortsätten att såsom nu genom eder välvilja främja vårt arbete, för att vår ansedda och ädla vetenskapliga idrotter varmt hängivna ungdom måtte, förberedd och fostrad till dygd genom dessa av oss ledda övningar, kunna en gång i tiden vid ledningen av vår lyckliga och framgångsrika stads öden lättare följa edert föredöme av statsmannavisdom! Dixi.

Mag. *Antonius Muretus'* tal

om

Litterära studiers gagn, nöje och förträfflighet, hållet i Rom den 18 okt. 1573.

Då jag av de högt uppsatta män, som med sin vördade myndighet och sin bjudande vilja leda allas våra studier, fått uppdraget att innevarande dag, på vilken, såsom I väl veten, bildligt talat en generalmönstring av sånggudinnornas här plägar hållas, offentligen tala om vitterhetens och de vittra vetenskapernas förträfflighet, för att därigenom de ungas intresse för detta fack skulle rätt väckas, började jag *först då* göra det, som jag förut bort göra men, hänförd av en obetvinglig lust att efterkomma uppdraget, dittills försummat, nämligen ängsligt jämföra tyngden av den åtagna uppgiften med mina ringa krafter. Därvid var det så, att jag vid närmare eftersinnande ej fann mig ha mottagit något svårt eller vanskligt uppdrag. Ty liksom skalden från Cyrene (Callimachus) säger, att det är lätt för alla att lovprisa Apollo, som erbjuder så många välvilliga uppslag till lovprisande, så tyckes det mig vara en lätt sak för jämväl den minst försigkomne och minst vältalige att lovprisa de andliga idrotter, som vi med sanning och allt skäl kunna kalla källorna till allt vad gott är. Ty jag betvivlade icke, att med instämmande från alla den hederstiteln skulle av mig tillerkännas dessa idrotter med om möjligt än större skäl än dem, om vilka Xenophon ursprungligen fällde det omdömet. Min tanke var också den, att jag först då skulle vara i verkligt stor förlägenhet, om jag — tvärtemot vad rätt och tillbörligt är — hade till uppgift att klandra dem eller att underkänna och förringa deras värdighet, eftersom jag för det ändamålet ej skulle ha kunnat finna något argument av någon som helst bärkraft. Ty lika visst som Sokrates inför uppgiften att i Phaedrus' närvaro

klandra kärleken icke vågar gå till verket utan att först ha höljt sitt huvud med manteln, så visst skulle jag så mycket mera bort blygas att i en så väldig krets av höglärda män föra talan mot de idrotter, av vilkas höghet och härlighet I alla ären så itända, att I ansen livet utan sysselsättning med dessa idrotter ej ha några glädjeämnen. Liksom samme gamle vise man säger det vara lätt att i Aten lovprisa atenarna, emedan en var finner ett stort nöje i att höra det lovprisas, som han älskar, så tyckte jag mig ha en lätt och välbanad uppgift, den nämligen att inför Eder lovprisa det, som jag vet Eder samtliga varmt älska och vara intresserade av. Men andra stunder döko hos mig andra tankar upp, ägnade att ingiva mig betänkligheter samt att rubba mitt lugn och min tillförsikt: dels måste i fråga om ett så innehållsrikt ämne var och en av åhörarna komma att tänka på en mängd detaljer, som lämpligen kunna av talaren framhållas, varemot det för en enda är omöjligt att ge uttryck åt allt det, som alla tillsammantagna tänka; dels är människonaturen sådan, att åhöraren, när han finner det av talaren utelämnat, som han själv skulle ha framhållit, gör gällande, icke blott att även *det* gott hade *kunnat* sägas, utan rent av och framför allt detta hade *bort* sägas. Då på detta sätt var och en efter sin gåva tänker på vad han själv skulle ha sagt, så ringaktar han nära nog allt annat och väntar endast på att få höra detta enda nyss nämnda sägas; vad man än säger, kommer folk alltid att tycka, att talaren förbigått det huvudsakliga och att man icke uttalat annat än allmänt kända och nötta sanningar, detta blott av det skälet, att man icke sagt det, som åhöraren själv skulle ha sagt, dock med den oundvikliga följden, att andra människor skulle ha funnit *detta* alldagligt och förlegat. Huru mycket bättre ha ej de föredragshållare det ställt, som syssla med torra och otruktbara ämnen: om de å ena sidan komma med en innehållsrik framställning, så prisas deras snille, om de å andra sidan misslyckas, så skyller man det på ämnets torftighet. Med oss är förhållandet rakt motsatt: när framställningen är överflödande rik, så skrivs allt det framförda på ämnets överflödande rikedom, men för alla luckor i framställningen får talaren skulden. Men vad skulle jag kunna hoppas att säga, eller huru säga något som genom nyhetens behag skulle kunna fängsla åhörarna, då jag kommer att i mitt tal röra mig inom ett ämne, vari alla tidevarvs mest framstående snillen rört sig, eller huru hoppas att kunna så tala, att icke oräkneliga andra om samma ämne förut talat både vackrare och sakrikare? Men jag behöver ej göra mig stor möda med att hopsamla några lockande nyheter, ty här är ej

fråga om slagdängor, vilka ju i enlighet med Telemachus' utsago av nyhetens behag få sin popularitet, utan det är grundsatser, vilka åldern ger ökat eftertryck, och om jag kommer med något sant, nyttigt och lämpligt för belysande av mitt ämne samt värdigt denna plats' anseende, så skall jag nog, i vilka ordalag jag än upphöjt föremålet för lovtalet, anses därmed också ha hållit ett nog vackert tal.

Välan alltså, I framstående män, högt berömda även eljest men alldeles synnerligen genom odlingen av och sysselsättningen med de studiegrenar, dem jag nu går att avhandla; välan, I studieintresserade ynglingar, som i en ännu vek och outvecklad ålder, bildligt talat, med sånggudinnornas mjölk uppfödens till ett livskall, som lovar Eder samma ära, lären tillsammans med mig känna, huru lyckliga I ären, som genom, jag må väl säga, gudomlig påverkan och ingivelse hafven vänt hågen till just de idrotter, som äro ur praktisk synpunkt mest fruktbärande, ur nöjessynpunkt de ljuvligaste och angenämaste, ur anseendets och skönhetens synpunkt de mest lysande, och som för vinnande av ett odödligt namn bjuda den solidaste grundval. Ty om forntidens folk, som voro hemfallna åt mångguderiets villfarelse, på den åt en viss gudom invigda veckodagen plägade på prosa och vers lovprisa guden, så ha vi, som äro invigda i enahanda studium av de ädlaste idrotter liksom i ett slags högheliga mysterier, ett vida rättmätigare skäl att då den årligen återkommande bemärkelsedag är inne, då enligt förfädernas visa anordning efter en tids uppehåll de vetenskapliga övningarna skola återupptagas, inleda det vetenskapliga arbetet med dessa idrotters lovprisande, dessa idrotter, av vilka vi i vår tur fullt och fast vänta oss en ej ringa berömmelse. Men vi böra komma ihåg, att denna heliga och vördnadsvärda plats blivit härtill vald, dels för att vi i och med idrotternas lovprisande skola prisa Gud själv, som jämte allt annat gott givit människorna också dessa, och offentligen betyga och erkänna, att alla våra studier och arbeten rätteligen böra begynnas under Guds ledning och efter Hans vilja samt syfta till Hans ära såsom det oss alla särskilt föresatta målet för vårt liv. Varmed skall jag då helst börja i den övermåttan rika mängden av synpunkter, som erbjuda sig för mitt tal? Månne icke med det, som för de mest ansedda vältalare alltid varit den största auktoriteten, nämligen forntidens vittnesbörd? Låt vara att alla andliga idrotter — ty om några idrotter äro oädla, så är det med orätt hedersnamnet andliga idrotter tilläggas dem — det är dock i egentlig och speciell bemärkelse, som forntiden så benämnde just våra idrotter och kallade dem *artes ingenuae et liberales*

(idrotter, som anstå friborna och fria män), emedan den fann det naturligt, att andra idrotter kunde övas av slavar och personer av slavliknande utrustning, men att däremot våra odlades av friborna och fria män. Ja, under det att grekerna på sitt språk gåvo kunskaper i dessa idrotter ett namn, varav endast skulle framgå, att man redan i mycket unga år borde ägna sig däråt, ha däremot våra förfäder givit den ett både bättre och förnuftigare namn — f. ö. i stil med vårt försteg framför dem även i andra hänseenden — de ha nämligen givit alla dessa idrotter det sammanfattande namnet humanitet, därmed förvisso givande tillkänna, att emellan däri utbildade människor och annat, vanligt folk råder lika stor skillnad som mellan människor och oskäliga djur. Ty vi människor skilja oss från övriga levande varelser huvudsakligen genom två företräden, nämligen förnuftet och den förnuftets tolk, som vi kalla talet. Båda dessa företräden äro hos den, som saknar human bildning, så till sägandes allenast obearbetade och potentiella, men hos den däri väl bevandrade äro de helt tillvaratagna och fullkomnade. Aristippus blev en gång tillfrågad, vilken nytta han skulle ha av en lärd bildning; därpå svarade han: "Åtminstone den att inte på teatern sitta som en sten på en sten." Och en annan person, som, när efter hans tanke alltför hög betalning fordrades för hans sons undervisning, invände: "För den summan kunde jag köpa mig en slav," fick av samme Aristippus det hånfulla svaret: "Ja, än mera än så: om du nämligen köper en slav, kommer du att ha ej *en* slav utan två." Han menade förstås, att de, vilkas själ ej upplysts av bildningens ljus, vore att räkna som stenar och ej som människor, eller, om de möjligen hölles för människor, dock vore att räkna som slavar och ej som friborna män. Och då jag tänker över dessa frågor, förefaller det mig att finnas fyra vägar, av vilka man redan från livets början nästan ovillkorligen måste slå in på endera för att sedan konsekvent följa den. Av dessa levnadsvägar synes otvivelaktigt den, som I haven slagit in på, böra sättas långt framför alla de andra. Ty i sin tidiga ungdom utfylla somliga sin tid med sysslolös lojhet och eftersträva ett vekligt och av njutning fyllt liv, och detta isynnerhet de, som ärvt en lysande förmögenhet; andra åter, som ej äro så förmögna, att de kunna leva i sysslolöshet, ägna sig åt något yrke; andra åter, som äro mera storslagna av sig, ägna sig åt vapnens bruk och sätta den krigiska äran som sitt mål; andra åter ägna sig åt dessa humanistiska, mera stillsamma studier. Vad är nu skamligare och föraktligare än dessa människor, som ge sig sinnligheten och lättjan i

våld och tillbringa sitt liv i veklig håglöshet utan att åstadkomma något, som kan vittna om att de äro människor? Dessa, som i likhet med de homeriska feakerna "icke öva sin kropp med boxning eller härdande idrott utan intressera sig allenast för bordets njutningar och cittrans klang och ljuvliga danser och efter badet längta till de med sköna överdrag täckta mjuka bäddarna". De äro alldeles lika den där Margites, om vilken samme Homerus säger: "Han dugde ej till att gräva eller med hård hacka vända tegarnas jord; lämplig för den idrotten framlevde han icke sitt liv". Så göra de, och utan att vare sig hemma eller i fält, vare sig enskilt eller offentligt, vare sig för egen eller andras räkning uträtta något nyttigt framleva de sitt liv så, att de likt skepp på havet ej lämna spår efter sig. Om det tillåtes mig att bruka starka ord: liksom det ej vore nog stor fräckhet att leva så utan att blygas däröver, så rent av skryta de med sitt lättingsliv. "Andra", säga de, "ha strängt arbete för händer, vi åter ha tack vare våra förfäders välförhållande fullt upp att leva av utan ansträngning och på ett lysande sätt." Svaras: Varför talen I om edra förfäder? Ty om dessa liknat Eder, skullen I nu stå nederst på rangskalan. Om de voro sådana, som I ären, förtjäna de ej att nämnas; men om de voro annorlunda än I, så ären I ovärdiga att föra deras namn på edra läppar. Men betänken, huru illa edert sätt att betrakta saken rimmar sig med den vise skalden Hesiodus' omdöme! Han försäkrar, att arbete och arbetsamhet ej skämmer någon, men att slapphet och håglöshet är för alla en skam. Förträffligt säger Cicero: "Enligt min tanke lever den sysslolöse intet verkligt liv." Ty även fysikerna lära, att orsaken till varje saks existens också är orsak till verksamhet hos saken. Men låtom oss ej befatta oss längre med dessa vekliga och onaturliga människor och icke besvära oss med att söka väcka dem ur den ljuva sömn, som de så högt älska! Låtom oss fastmera vidhålla det, som visa män ha lärt, nämligen att intet är vidrigare än sysslolöshet, att fåfäng gå lärer mycket ont och att sysslolöshet, enligt vad den eljest föga vederhäftige Catullus en gång högst vederhäftigt förklarar, icke blott för enskilda människor utan jämväl för kungar och förut mycket rika städer förorsakat undergången! Då alltså ett sysslolöst liv i försoffning icke ens förtjänar kallas verkligt liv, så låtom oss undersöka, om det är bättre att ägna sig åt någon av övriga idrotter än åt de litterära! Då jag nu låter min tanke granska de idrotter, som ingen alls eller blott ringa gemenskap ha med våra studier, så finner jag bland de yrken, som samhället omöjligt kan undvara, särskilt två, nämligen lantbruk och

handel, bland dem åter, som bidraga till samhällets förskönande och till skapande av ädel njutning för medborgarna, två som sannerligen ej skämmas för sig och som sannerligen ej illa anstå fria män, nämligen målar- och bildhuggarkonsten. De goda håvor, som varje särskild stat kan avvinna sin egen fäderneärvda jord, dem framlockar och producerar lantbruket, vad den åter saknar, dem inför handeln från annat håll. Utan det förras hjälp kan samhället icke tillgodogöra sig ens sina egna håvor, genom den senare åter kan det t. o. m. njuta av andra länders alster. Genom målarnas och bildhuggarnas gärning alstras mycket, ägnat att både bereda konstnjutning och väcka beundran, och dessa konstnärer leva, liksom fallet är med de litterära idrotternas utövare icke så mycket på överlägsna kroppskrafter som fastmera på sin själiska utrustning, och de anses med allt skäl kraftigt bidraga till att föreviga minnet av berömda män och till att egga andra att följa i dessas spår. Och dock, vem skulle väl vilja jämföra någondera av dessa idrotter med de litterära? Eller vill man kanske påstå, att det är för mer att odla en åker än sitt förstånd eller att kornsådd eller plantering av sättkvistar i jorden ger större och säkrare skördar än sinnets uppodling med hjälp av filosofiens lärdomar? Vad åter handeln angår, så är den antingen, nämligen om den drives i mindre omfattning, tarvlig eller ock, om den går i stort, utsatt för så stora risker, att man måste ge den forntida spartan rätt, som fann den förmögenhet, som hängde på skeppsrår, vara föga att stå efter. Och f. ö., huru den än är beskaffad, så åsyftar den endast penningförtjänst. Men drivandet av litterära sysselsättningar är dels utomordentligt förnämligt och fritt från oro och avser skatter, som ej behöva rädas tjuv eller rövare och ej heller äro utsatta för eldsvådor, ras eller skeppsbrott eller kunna gå förlorade genom några olycksfall. Och vidare, vilka tavlor av Apelles och Protogenes skulle väl kunna jämföras med målningen hos Homerus, vilka bildstoder av Phidias' eller Praxiteles' hand jämföras med de litterära minnesmärkena? För övrigt skulle just dessa verk vara oss obekanta den dag i dag är, om de icke genom författarnas lovord vunnit hållbarare och varaktigare ära än den, som de vunnit genom sin egen konsts alster. Och alstren av dessas konstskicklighet gåvo endast en kroppslig bild av sitt föremål, vidare kunde de endast på ett enda ställe beskådas, dessutom voro de så ömtåliga, att om intet annat så i varje fall tidens tand kunde väntas tära på dem och förinta dem. Men alstren av berömda författares mödor ej blott ge en bild av kroppen; också av den andliga utrustningen, karaktären, planerna och bedrifterna ge

de en levande bild, och de gå lika långt, som hela jordens gränser sträcka sig, och de äga en sådan kraft, att tidens tand, som eljest förtär människors verk, icke alls minskar deras anseende utan fastmer gör deras förnämlighet undan för undan allt större. 365 bronsstatyer hade Atens folk på ej fullt ett år rest till Demetrius' från Phaleron ära; han överlevde dem alla. Men de minnesmärken, han åt sig rest genom sin väldiga lärdom och sitt snille, de voro ännu många århundraden efter hans död i sin fulla glans, och när längre fram i tiden ett tjockt och skymmande mörker så gott som helt utsläckt vetenskapens ljus, så var den förblivande verkan av dessa minnesmärken, fastän för de yttre ögonen ej längre synliga, hos alla lärda män en fast otrolig längtan att åter se dem. Stolt och storståtligt, som han för sed haver, och dock med full sanning förklarar Pindarus sig icke vara någon bildstodssnidare, som skapade stumma stoder, orörligt fästa på ett postament, men, sade han, ryktet om dem, som han i sina sånger förhärligat, spriddes och utbreddes över både land och vatten. Men kanske skall det finnas de, som anse krigarlivet böra sättas framför detta vårt fredliga och obemärkta liv i studiernas värld. Mig är det icke förelagt, ej heller synes det mig rätt att tala nedsättande om tappra mäns mannamod eller söka i ringaste mån minska deras berömmelse. Tvärtom anser jag, att alla, som något förmå som vältalare, böra gemensamt göra all flit att lovprisa dessa, och just det räknar jag bland de största förmåner, som från våra vittra idrotter härflyta till fromma för människolivet, det nämligen att med vältalighetens hjälp dessa mäns lysande dåd förevigas inför eftervärlden. Men om man allvarligt besinnar, hurudant liv den för, som utan nämnvärd förmögenhet åldras under fredligt och behagligt studium av litterära ämnen, vad för ett åter den för, som allt ifrån ungdomen van att hantera vapen oftare sover under bar himmel än under tak, oftare i tält än inom hemmets väggar, den lär väl knappast sväva i ovisshet om vilketdera livet av de båda som är det bättre och mer eftersträvansvärda. I den enes öron genljuda trumpeternas, stridslurarnas och hornens smattrande, i den andres åter ljuda ständigt sånggudinnornas harmonier och Apollos strängaspel. Den enes ögon ha sin lust i död, blodsutgjutelse samt eld och brand, den andres åter i beskådandet av naturens dråpliga verk. Den förre sönderhugges i själva blomman av sina år av fiendesvärd eller återvänder hem med lyten och försvagade lemmar eller med skråmor i ansiktet, ärr efter undfångna hugg. Den senare åter är oskadd till kropp som själ, med ett ansikte, som ända in i sena ålderdomen är igen-

kännligt för hans amma, förändrat endast i den mån ålderns rynkor och de grå håren givit det en vördnadsvärd prägel. Och den senares livsgärning är minst lika ärofull och för medmänniskorna gagnelig som den förres. Den förre är upptagen av att utvidga rikets gränser, den senare av att hålla begären inom de rätta gränserna; den förre vet, huru städer erövras, den senare hur de styras; den förre vet, huru en våldsam rättskränkning med vapen avvisas eller vedergälles, den senare åter, huru den med sinneslugn fördrages och för intet räknas. Den förre kan tala om huru många människor han med egen hand dödat, den senare, huru många han med sina ord avhållit från mord. Den förre, huru många han släpat i träldom, den senare, huru många han fört till sann frihet från träldom under lasterna. Den förre är till intet duglig utom i krig. Om nu människorna levde i inbördes fred och endräkt, om de följde Guds och naturens bud, om de korteligen vore sådana, som de borde vara, skulle alltså alla krigiska idrotter ligga nere, såsom de där icke rätteligen kunna förekomma rättfärdiga människor emellan. Först då skulle inom de litterära idrotterna råda blomstring och styrka, då skulle just de allra bästa med insättande av alla kroppens och själens krafter ägna sig åt dessa. Och jag tror, att ingen är så blodtörstig, att han ej skulle anse en utan några sorgens tårar köpt och endast av skaldekällans rena och klara vatten fuktad ära vara att föredraga framför en av var och blod besudlad och med mycken blodsutgjutelse och förödelse vunnen segerära. Det är mycket, som jag med avsikt förbigår, eftersom jag måste vinnlägga mig icke så mycket om att uppnå innehållsrikedom och omväxling i föredraget som att undvika en alltför stor vidlyftighet, som skulle tråka ut mina åhörare. Ty vem skall väl någonsin befinnas vara en så rikt begåvad eller flödande vältalare, att han vid lovprisning av de litterära studierna kan undgå att även med den allra fylligaste framställning tyckas ha utelämnat det väsentliga? Allt som människorna i livet eftersträva, av vad slag det vara må, blir ju allra säkrast och lättast genom litterär bildning förvärvat, bevarat och förökat. Finnes det väl någon, som tryckt av trånga ekonomiska villkor icke önskar befria sig ur detta läge och hedersamt uppnå ett visst ekonomiskt välstånd? Vilken väg till detta mål kan väl vara hederligare, lättframkomligare eller bekvämare än denna? Huru många han I väl sett utan hjälp av en ansenlig ärvd förmögenhet på ett fåtal år nå så stor rikedom tack vare allenast den juridiska vetenskapen eller läkekonsten? Ty vad angår en allmänt gängse utsaga, att av alla våra fackkunskaper blott de två facken inbringa sina utövare

stora inkomster, medan däremot de övriga bringa utövaren till ruin, så bevisar erfarenheten, att de, som så säga, fara med lögn. Välbekant är berättelsen om Thales från Miletus. När denne av sina anförvanter förebråddes för att ägna all sin tid åt vishetens studium, som ju icke inbragte några penninginkomster, vari dessa sågo det enda värdefulla i livet, sade han: "Skall jag visa Eder att en man, som ägnar sig åt detta studium, mycket väl kan bli rik, om han så vill, och att det studiet t. o. m. är den genaste vägen till detta praktiska mål?" Detta sade de sig vilja se. Nu hade den vise mannen, som på grund av sina astronomiska kunskaper förutsåg, att olivträden det året skulle bära ovanligt rik frukt, i god tid arrenderat samtliga oljekvarnar och oljepressar i Miletus med omnejd, så ock på ön Chios, och det för en spottstyver, då ingen samtidigt med honom avgivit något anbud. Dessa uthyrde han nu i sin tur till oljeproducenterna för så högt pris han ville begära, och inhöstade så en hel förmögenhet. Därmed visade han, att det hos filosoferna icke så mycket brast i fråga om *förmågan* att tjäna pengar, utan att de, upptagna som de äro av förnämligare och viktigare tankar, icke gåvo sig tid att fråga efter ekonomisk vinning. Nå, än Gorgias från Leontini: genom sin offentligen bedrivna verksamhet som vältalighetslärare förvärvade han ju stor rikedom och stor berömmelse, och medan han ännu levde och var åsyna vittne därtill, restes i ett Apollotempel en bildstod av guld till *hans* ära. Nå, än Isocrates: han gällde ju som yrkesidkare i vältalighet och företagare i stort. Han var högt berömd och därtill så rik, att han tre gånger anmodades att bestrida utrustningen av ett treroddarskepp; efter att två gånger ha avböjt att åtaga sig uppgiften genomförde han den slutligen, och det på ett storståtligt sätt. Till den uppgiften tog man i regeln endast de allra förmögnaste, ja, rikaste medborgarna. Seneca, denne utmärkte lärare för en mycket dålig kejsare, var varken läkare eller juridisk rådgivare. Men huru stor rikedom vann icke denne främling och utomlands födde man genom sin vältalighet och lärdom! Jag vet, att det, som jag nu kommer att säga, skall förefalla några alldeles osannolikt. Och dock, om litteraturens vittnesbörd äro sannfärdiga, så tror jag nästan, att den dag i dag är i hela Italien ingen furste har så stora rikedomar, som Nero under en tid av fyra år överhopade Seneca med. Ty bland de gamla romarna lär M. Crassus ha varit rikast, men Seneca hade dubbelt så stor förmögenhet som Crassus. Jag nästan blygs att så länge ha uppehållit mig vid denna synpunkt, men jag måste ju säga något om dårskapen hos dem som påstå, att

om någon ägnar sig åt rättsvetenskapen eller läkekonsten, han når inkomster, i jämförelse med vilka övriga vetenskapsidkares inkomster förefalla ytterst magra. Detta misstag har sin grund däri, att en endast medelmåttig lärdom icke kan skapa åt en några stora inkomster. Man måste alltså vara synnerligen framstående för att nå den lysande och framstående ställningen. Men nu är det så med oss beställt, att vi, så snart vi ha bakom oss de första elementerna av vår vetenskap, genast bli uppblåsta, menande oss något vara och därför, då icke med ens rikedomar och ärebetygelser hopas på oss, i missräkning högt klaga över att de litterära studierna äro djupt föraktade. Nej, de litterära vetenskaperna äro ej missaktade, och de ha aldrig varit det, och om så ock *varit* fallet, skall detta åtminstone ej inträffa under påven Gregorius XIII:s pontifikat. Han är ju själv en allsidigt lärd man, och till de gamla beprövade främjarna av oss och de litterära vetenskaperna, nämligen Johannes Moronus, dekan i det högheliga kardinalkollegiet, en den mest fulländade typ av gammaldags vördnadsvärdhet, hos vilken i själva anletsdragen bor ett stort mått av bjudande auktoritet och i vars min och ögon strålar fram ett med ädel mildhet kryddat allvar; vidare kamreraren Aloisius Cornelius, en utomordentligt älskvärd man, av själva gratiernas händer liksom skapt att varaktigt vinna alla; vidare de två sekularprydnaderna, stjärnorna på de litterära vetenskapernas himmel, dessa dygdens boningar Guilelmus Sirletus och Franciscus Alciatus; till dessa alltså, av vilka vi redan länge åtnjutit huld och beskydd, har han helt nyligen genom utnämning till kardinal vid San Sistos kyrka fogat en man, som han ser med stora steg följa honom själv tätt i spåren och som han med allra största skäl känner stå hans eget hjärta närmast, nämligen sin brorson Philippus, i det han för sin del funnit för gott att låta dennes ådagalagda mecenatskap för de litterära idrotterna utgöra rekommendation till denna höga befordran trots hans ungdom. Denne påve, som genom ett sådant praktiskt bevis ådagalagt sin välvilja gentemot oss, skulle vi väl behöva frukta, att han skall låta de litterära idrotterna lida nöd eller ligga för fäfot? Men — för att återvända till ämnet och helt fullfölja framställningen — så äro litterära idrotter dels lämpliga, då det gäller att på anständigt sätt vinna förmögenhet, dels värda att allra mest drivas av dem, som äro i god ekonomisk ställning, detta för att de icke genom underlåtenhet härutinnan må drabbas av beskyllningen att av lojhet ha missbrukat de medel, som av Gud dem förlänats till vinnande av dygd. Sak samma gäller dem, som äro komna av berömda, och dem,

som komma av ringa och obemärkta föräldrar. Ty varken kunna de förra med en härligare eller mera lysande prydnad smycka och — för att nyttja Homerus' uttryck — kröna sitt från förfäderna ärvda adelskap, ej heller kunna de senare på något annat sätt lättare höja sig ur sin obemärkthet och bli föremål för människors beundrande uppmärksamhet och för evärdlig tid rädda sig undan ringaktning och glömska. Alexander av Macedonien var konung och konungason, och dagligen banade han sig med vapnen väg till den högsta berömmelse och makt men brukade säga sig stå i större tacksamhetsskuld till Aristoteles, av vilken han fått undervisning, än till Filip, som han hade att tacka för livet och som han efterträtt i regeringen. Då han en gång fick höra, att denne Aristoteles utgivit en skrift om vissa svårfattliga frågor, blev han misslynt och skrev till denne ett av ädel harm fyllt brev, vari han bl. a. yttrade: "Hädanefter kan jag ju icke i något utmärka mig framför andra människor, då ju det, som jag lärt av dig, blir allas gemensamma egendom. Jag skulle i sanning hellre vilja överglänsa andra genom ädla kunskaper än genom rikedom och makt." Så talade en av kungligt blod kommen man. Men huru många av obemärkt börd komna skulle jag ej kunna nämna, vilka genom litterära idrotter fått försteg framför medtävlare med förnämare anor! Socrates var son till en barnmorska, var väl adelsmannen Alcibiades berömdare än han? Euripides' moder lär ha dragit sig fram på grönsaksförsäljning. Men själv var han umgängesvän med konungar och därtill så ryktbar, att nu till dags Archelaus är mer berömd för sin förtroliga vänskap med Euripides än denne för vänskapen med Archelaus. Aeschines' mor var pukslagerska och, om Demosthenes' utsaga förtjänar tilltro, också ökänd för offentlig sedeslöshet. Men vilken heder visade honom icke konung Filip! Nå, än flöjtspelarsonen Pindarus: vilken gunst åtnjöt han icke hos konung Hiero av Syracusa! Men varför samla flera exempel härpå? Tidsskedena betecknas med namnen på de andens stormän, som därunder levde; följden är, att vi mindre ofta fråga, under vilka kungars regering dessa andens stormän levde, än vilka kungar som regerade under dessas verksamhetstid. Och detta är icke den främsta av de förmåner, som genom litterära idrotter vinnas, nej, det gives andra långt större och underbarare. De litterära idrotterna väcka till livs hos oss de frön till sedlighet, som äro oss av naturen medfödda, de beskära och tukta begären, då dessa börja taga överhand och bli för pockande, och hålla dem inom de av förnuftet uppdragna gränserna; de draga oss ifrån lasterna, de äro oss ledare till och lärare i dygd; i lyckans

dagar äro de en prydnad, i motgångens en tröst, de hjälpa oss att ej bli övermodiga i framgången, att ej av motgången brytas ned och tryckas till jorden; i få ord sagt: de skapa det sinneslugn, som enligt mångas utsago är den största lyckan. Cratus från Tebe svarade på frågan, vilken vinst som återstode honom av filosofiens studium: "Ett mått och sinnets frihet från bekymmer". Vilken stor och upphöjd man! Det som herraväldet över kungariken ej kunde skänka andra, nämligen känslan av frihet och lugn, det kunde ett mått bereda honom på grund av att han idkade litterära idrotter. Om nu så många härliga förmåner innebo i de litterära vetenskaperna, vilkas studium bäst anstår fria och friborna människor enligt det vittnesbörd antiken avgivit genom själva namnet på dessa vetenskaper, om å ena sidan lättingsliv är människan ovärdigt och å andra sidan idogt arbete bäst nedlägges på litterära idrotter, om vidare det är genom litterära idrotter, som vägen bäst banas till rikedom och makt, till äreställen och höga värdigheter, om genom dessa samtidigt själsro och ett odödligt namn vinnes, varför stån I tveksamma, unga män, varför låten I det bjudna tillfället att vinna sådana förmåner gå Eder ur händerna? Varför låten I icke alla andra omsorger och tankar fara för att i stället med odelad håg ägna Eder åt detta enda? Detta är, som Bacchylides säger, ej rätta ögonblicket att sitta stilla eller dröja. Ty denna ära vinnes ej på slät och bekväm mark, och såsom Propertius säger, ej förunnas det oss att på en bred väg göra loppet till sånggudinnorna. Det var förvisso ej utan skäl, som atenarna förlade sånggudinnornas hemvist till ett högt berg. Arbete, svett och nattvak har guden satt såsom vakter i deras försal, guden, som enligt Epicharmus bestämt ett visst pris på allt. För att nu tala uppriktigt till Eder, så fruktar jag högeligen, att eftersom de flesta av Eder ha överflöd av detta jordiska goda, många skola låta sig från dessa studier bortskrämmas av maklighet och ohåga för arbete. Med de ord, varmed hos Homerus Pallas väcker ur sömnen Nausicaa, vilken hon kallar trög och försumlig, därför att hon vansköter de dyrbara kläder, som föräldrarna köpt åt henne, och låter dem ligga otvättade och vanvårdade, och bjuder henne att stiga upp i morgongryningen och ge sig åstad att tvätta dem, isynnerhet som hennes bröllop stundar, med samma ord skulle man med rätta klandra många av Eder: "Stig upp med det allra snaraste, du olycklige, och skaka av dig lättjans förlamning! Varför låter du din begåvning, denna gåva av Gud, allas gemensamme Fader, en gåva vida dyrbarare än den allra finaste klädnad, fördärvas av smuts och vanvård samt rosta ned? Varför beger du

dig icke hellre i arla morgonstunden till lärdomens källor, som äro tillgängliga för envar, för att dyka ned i dem, ur dem efter gottfinnande ösa vatten, två ditt hjärta rent från lasternas fläckar och återkomma med sinnet badat i mycken kunskap om de härligaste ting? Allra helst som du ej längre är en ung gosse utan den ålder nära förestår, då du skall träda fram i dagsljuset för offentlighetens blickar? Ty av ett sådant handlingssätt skall du i mycket högre grad, än Pallas sade om tvätten, vinna heder för egen del och med glädje och fröjd fylla dina föräldrars bröst.

Dock, jag har redan varit vidlyftigare, än tillbörligt är. Betänken, jag beder Eder därom, att för de slappa och håglösa allting är svårt, men för de energiska och flitiga allting lätt!

Måtte den Allgode och Allsmäktige Guden, vilken jag beder, att allt, som här sagts, måtte täckas och behaga, ingiva Eder håg att efterkomma min maning liksom ock förläna Eder kraft att nå edert föresatta mål! Dixi.

Mag. *Antonius Muretus'* tal

om

De litterära idrotternas lov, hållet i Venedig i oktober 1574.

De omständigheter, som tagna var för sig bruka verka beklämmande på dem, som skola hålla ett offentligt anförande, I högt vördade Rådsherrar och I övriga högt aktade medborgare, de träda mig i dag i samlad flock till mötes. Ty om platsens stora anseende kan verka beklämmande, så bör detta vara fallet här i Venedig; om åhörarnas höga värdighet gör det, så bör detta vara fallet här, där en stor skara utvalda åhörare bevittnar vårt framträdande; om själva ämnet för talet och övriga omständigheter vid det oratoriska framträdandet kunna inverka, så bör detta vara fallet här, då vi ha uppgiften att pröva våra krafter i ett anförande om samtidigt snille, lärdom, ära och allehanda därmed sammanhörande härliga förmåner. Om någon räknar det för en ringa ting att tala i Venedig, så svävar han ovillkorligen i okunnighet om högst viktiga och därtill allbekanta fakta. Ty vilken plats i världen är väl nu till dags så otillgänglig, så avstängd från all mänsklig gemenskap, att icke ryktet om denna förnämliga stad dit framträngt? Vilket folk, vilken stam, vilken mänsklig nation är så vild och barbarisk eller ock så vetenskapligt och konstnärligt högt utvecklad, att den ej för länge sedan fyllts av ryktet om den blomstrande venetianska statens ära och dess namns glans och jämväl av beundran för densamma? Huru kan man vid anblicken av detta bålverk för staten, denna prydnad för Italien, denna strålande brännpunkt för alla goda egenskaper och för alla prisvärda idrotter väl undgå att känna sig starkt påverkad, jag vill nu icke tala om min måttliga begåvning utan nära nog vem det vara månde, inför den oroande tanken på vad andra människor månde om honom säga?

Ty om vi hört omtalas, att förr i världen stora vältalare vid sitt offentliga uppträdande inför åsynen av en enda furste kände sig så skakade, att de ej kunde få fram ett enda ord; vad bör väl då rimligen inträffa med mig, som dels icke kan i vältalighet jämföras med dessa, dels talar inför Eder, Högt Vördade Rådsherrar, vid vilkas åsyn jag tycker mig skåda en församling av lika många furstar? Övriga talare tillgripa ofta den ursäkten, att de trots insikt om den egna förmågans ringhet dock föranletts att uppträda antingen av nödläge, av tjänsteplikt eller på grund av böner från vänner, som befinna sig i svårigheter, att de alltså ej åstundat att uppträda såsom talare utan fastmera ej trott sig anständigtvis kunna undandraga sig plikten att uppträda. Vad mig åter angår, så avskär för mig själv det faktiska sakläget den utvägen till förklaring. Ty icke under egen motsträvighet utan rent av på egen begäran går jag till min uppgift, icke därtill driven av andras böner utan efter att ha erhållit Eder obegripligt välvilliga tillåtelse därtill. Följden härav är, att om mitt vältalarnit i dag ej ger ett resultat, som vinner Edert bifall, jag omöjligt kan undgå att av alla anses högst klandervärd för obetänksam tilltagsenhet i stället för att enligt gängse sed anses förtjänt av välvilligt överseende med svaga gåvor. Ty fastän jag alltifrån min ungdom dels eggad av föredömen inom min egen familj, dels i kraft av den inre kallelse, som ligger i håg och anlag, drivit de ädla idrotternas studium och, så snart som jag nått ålderns behörighet därtill, börjat meddela andra, vad jag genom arbetsflit vunnit, och så ägnat nära nio år åt uppgiften som offentlig talare och vältalighetslärare, var jag dock i betraktande av ovan anförda synpunkter så till mods, att jag gärna avstode från tanken att här uppträda med ett anförande. Dock, jag lockades till denna talarstol av min fasta förhoppning om Eder enastående välvilja i bedömandet och av min iver att vinna Edert bifall, väl icke på grund av min lärdom, nej, endast på grund av min goda vilja. Och då jag nu betänker, dels i vilken avsikt jag bestigit denna talarstol, dels inför vilket auditorium jag skall tala, står det för mig utan vidare klart, att intet ämne skulle för min framställning vara lämpligare än påvisandet av dels den glans, dels det kraftiga stöd det vetenskapliga litteraturstudiet skänker välordnade samhällen, därvid jag kunde anföra dels förnuftsskäl, dels belysande exempel, dels antikens tungt vägande vittnesbörd. Detta dock ingalunda så att förstå, som skulle jag därom behöva påminna sådana åhörare som Eder, utrustade, som I ären, med lysande naturliga snillegåvor, vartill kommer, att I utbildat dessa genom studiet av ädla vetenskaper

och att I genom långvarig och oavlåtlig handläggning av betydelsefulla ärenden vunnit stor praktisk förfarenhet. Nej, orsaken till mitt framträdande är min livliga åstundan att bereda Eder ett nöje genom ett tilltalande ordande om de andliga idrotter, vilka var och en av Eder veterligen ägnat ett grundligt och hängivet studium. Fastän det så förhåller sig och fastän högheten av det självfallna ämnet för framställningen synes ge löfte om mycket stor uppmärksamhet hos mitt auditorium, så skall jag dock — mera för att följa övlig sed än därför att jag skulle anse det behövligt — bedja Eder att förunna mig en liten stunds uppmärksamhet, då jag nu skall i ett kort tal giva en sammanfattning av ett det allra härligaste ämne.

Stor och utslagsgivande är, I Högt Vördade Herrar, de litterära idrotternas betydelse, när frågan är om samhällenas bestånd och deras ymniga förseende med alla härliga förmåner. Ty då den samhälleliga lyckan, vilken allt i människolivet har till mål, är resultatet av de enskilda medborgarnas lycka, då vidare de enskildas lycka framför allt ligger i övning i och utövandet av dygden och då vidare det litterära studiet skänker den nödvändiga förberedelsen till uppnåendet av den fulländade dygden, så följer därav förvisso, att intet samhälle kan njuta en fullkomlig blomstring, med mindre en kraftig litterär blomstring där råder. Föreställen Eder alla de växlande skedena i mänsklighetens och samhällenas historiska utveckling, gransken i tanken alla de olika metoderna att ordna livet, och I skolen finna, att de alla äro i hög grad beroende av de litterära vetenskapernas hjälp, att man genom att taga bort dem skulle taga bort solen ur världen. Det är dessa idrotter, som, så snart vi börjat gå något så när stadigt och tala någorlunda redigt och när vi nätt och jämt tagits ur ammans armar, locka oss — att jag så må säga — med den oemotståndliga retelsen av en ädel njutning; med dess hjälp fylla de vårt sinne med hälsosamma lärdomar, de visa oss vägarna till konsten att icke blott tala väl utan också leva rätt, de väcka i vårt sinne ansatser till att eftersträva ära, de lära oss förstå, vilken gloria som omstrålar dygden, men huru avskräckande fula däremot lasterna äro. De, som en gång väl insupit dessa lärdomar, de skola aldrig kunna undgå att rygga tillbaka för lastens avskräckande fulhet och sätta hänsynen till plikt och sedlighet framför allt annat. Men liksom hoppet om skörd grundar sig på sådden, så beror det på uppfostran i barndomen, vad vi kunna förvänta av hela det övriga livet. Så snart den svaga vekheten i barndomen avlösts av ungdomstidens styrka, vad annat än sysslandet med litterära idrotter kan väl i sin-

net tända längtan efter förnämliga ting eller lägga band på de våldsamt uppträdande lustarna, varav den åldern i påfallande grad plägar hemsökas? Themistokles uppgives i forntiden ha brukat säga, att han, när han ville sova, väcktes ur sömnen vid tanken på Miltiades' segertecken. Huru mycket starkare måste då icke de upptändas och brinna av ärelystnad, vilka dagligen se icke en endas utan många framstående mäns segertecken, och det icke resta i marmor till berömmelse för en kort tid allenast utan till den oförgängliga ära, som litteraturen förlänar! Än mer: man behöver ej frukta, att de, som vigt sina ungdomsår åt litterära studier, skola vare sig brytas ned av tungt arbete eller snärjas av vällustens lockelser. Nej, kunskapstillägnelsens njutning bör gradvis tilltaga och nå en sådan styrka, att man tack vare den varken känner någon leda vid arbetet eller några frestelser från en vällust, som drager en från studiet. Det är därför ett drag av djup filosofisk insikt hos antikens skalder, att de, allt under det de låta alla övriga gudamakter stå under Venus' inflytande, förklara, att denna och hennes son Cupido ingen makt ha över Minerva och Sånggudinnorna, dessa studiernas beskyddarinnor. Därjämte förtälja skalderna följande: när en gång Jason och övriga argonauter på sin långfärd seglade förbi en för sin naturskönhet och rikedom på blommor namnkunnig ö och då det därvid var fara värt, att de skulle dragas i fördärvet av de där bosatta sirenernas sinnligt förföriska sång, hade de endast Orfeus' bistånd att lita till. Då denne sittande i akterskeppet anslog strängaspelet med känd tjuskraft och lät röstens toner strömma, denna röst, varmed han fått klippor och lundar att följa sig, så fyllde han på en gång öron och sinnen med så oemotståndlig tjusning, att sirensången ingen som helst makt längre hade över någon av seglarna. Vad annat, Höglärde Herrar Åhörare, ville de väl med denna diktepisod påvisa än just det, som vi här göra gällande? Den blomsterprydda ön är ju ungdomen. De, som bildligt talat passera den, sväva i stor fara att betagas av sirenernas, d. ä. lustarnas, lockelser och att därmed föras ur den rätta kursen och törna på bland klippor och skär. Vilket skyddsmedel bör man då skaffa sig mot den hotande faran? Vad om icke den gode och vise Sångaren Orfeus' lyra? Ty de, som rätt lyssna till dess ljuvliga toner, de räkna sirenernas sånger för intet, och när de till sist fullbordat den beslutade färden, vinna de det gyllene skinnet, d. ä. den med ovansklig ära förbundna dygden. Liksom ett starkare ljus förtager lyskraften av ett svagare, så förtager ju förnimmelsen av en större njutning förnimmelsen av en svagare. Men huru mycket större

och mera oblandad den vid studier förnumna njutningen är än alla andra, det bevisas därav, att i fråga om dessa andra njutningar även de, som sätta allra största värde på dem, likväl medgiva, att de kunna bli övermätta och trötta på dem, medan man däremot, i samma mån som man vunnit mera kunskap, i samma mån känner allt starkare åstundan därefter. Om möjligen någon drager detta i tvivelsmål, kunna vi som vittne åberopa Chrysippus, som i sitt ivriga studium kände en sådan njutning, att han liksom själsfränvarande glömde både mat och dryck. Till vittne må vi ock taga honom, som ej blott utforskade utan även liknade himlakropparnas banor, Archimedes från Syrakusa, vilken icke blott glömde hänsynen till naturens krav för det nöje, som studierna skänkte honom, utan som t. o. m. vid staden Syrakusas plundring var så fördjupad i sina studier, att han ej märkte, att staden var i fiendens våld, förrän han i sin kropp fick dödsstöten av fiendesvärdet. Vilken evigt förundransvärd episod! Dåtidens rikaste stad höll på att plundras; de på gatorna framvältrande soldathoparna mördade alla stadsbor de mötte på sin väg, utan hänsyn till kön, ålder eller samhällsställning; överallt bländande vapenglans; överallt öronbedövande vapenlarm; överallt braket av instörtande hus; i människoboningarna och på gator och torg barns jämmer, kvinnors veklagan, döendes stönande, soldaters skrän; själva staden var så gott som från grunden vräkt överända, och på dess gator rann i strömmar de slagna medborgarnas blod; dock mitt i allt detta var det *en* man, som ej lade märke till stadens undergång och förstöring! — Solon lär, då han låg på sitt allra yttersta och därvid märkte, att de vid hans dödsbädd sittande vännerna resonerade om något, dock helt dämpat för att icke störa honom, ha lyft från kudden sitt huvud, fastän så gott som död, och bett dem tala tydligare, eftersom hädanfärden skulle för honom te sig behagligare, om han ännu i dödsstunden kunde säga något. Ack, vetgirighet, huru stor är ej din makt, när du intagit ädla sinnen! Här låg ju den vise av dödssotens boja bunden vid sängen; på grund av dödens närhet var det kroppsliga förnimmandet nästan helt borta, den gudomliga anden, som snart skulle vara löst och fri, längtade att lämna kroppens fängelse: den sista lilla återstoden av kroppslig kraft uppbådar han dock för att med dödsmatt tunga och bruten röst röja sin åstundan efter lärdom och kunskap. Vad skulle väl vid stark och god hälsa sannolikt *han* ha gjort, som i själva dödsstunden ej ville försaka möjligheten att inhämta vetande? Med allt skäl blomstrade atenarnas stat, så länge den höll fast vid den härlige mannens lära.

Men för att nu återvända till det tema, från vilket ordandet om lysande mäns gärningar ett ögonblick fört oss, så kan det förvisso icke fullt utsägas, I ädla ynglingar (ty det är till Eder, som hädanefter mitt tal skall rikta sig), om de studier, som I nu helhjärtat ägnen Eder åt, till vilken prydnad och till vilken hjälp de en gång i tiden skola bli Eder, när eder ädla börd och eder personliga duglighet fört Eder fram till statens styrelse. Ty märken väl: till alla de dygder, genom vilka samhällen vidmakthållas, nämligen fromhet, rättvisa, tapperhet och framför allt politisk klokhet, finnas fröna att hämta i litteraturens urkunder. Denna min framställning är dock ej så att förstå, som skulle jag vilja påstå, att ingen medborgare utan litterär bildning skulle kunna vara sitt land till gagn, nej, vad jag vill säga, är detta: om ej *de* äga litterär bidning, som bildligt talat sitta vid statsskeppets roder, så skola dessa ovillkorligen, och det i väsentliga avseenden, komma till korta. Staternas huvudskeden äro av två slag, dels freden, dels kriget, av vilka det förra alltid är önskvärt, det senare åter aldrig önskvärt men stundom en nödvändighet. För att nu först tala om det förra: Huru skall under freden, när det gäller att stifta lagar för medborgarna, att förstå, vad som åt var och en bör utmätas, att bilägga tvister mellan medborgarna, att tala offentligen, att på ett berömligt sätt fullgöra beskickningsuppdrag, att hålla i minnet det förgångna, att förutse det kommande, att inse, vad som i alla lägen är bäst att göra, att av det ena sluta sig till det andra, — huru skall man väl kunna fylla kraven utan att hämta ledning härtill ur litterära källor? Men kanske bör man godtaga deras mening, som anse det tänkbart, att statens ledare, fastän själv olärd, bekvämligen anlitar andras hjälp, när det gäller nyss nämnda frågor? Nu lär T. Manlius Torquatus, då han förklarades vald till konsul, ha vägrat mottaga högsta makten under hänvisning till sin försvagade syn: han ansåge det nämligen ej tillständigt, att ansvaret för andras liv och egendom lades på den, som vore tvungen att för alla ärenden anlita andras ögon; men skola då de, som för alla ärenden ty till andras goda huvud eller tunga, anses lämpliga att styra övriga medborgare? Och dock kunna de, som sakna ögonens ljus, mycket väl med tankens klarsyn blicka in i framtiden och visa mycken rådklokhet, sådana män t. ex. som enligt sagan Tiresias och enligt historien Appius Claudius, men den, vars själ saknar lärdomens ljus, vad kan han väl göra, företaga sig eller tänka, som utmärkt är? Men det finns de, som anse, att sysslandet med litterära studier visserligen är utomordentligt hedersamt och även nyttigt under lugna och fredliga förhållanden, men att när

staten är upptagen av krig, de andliga idrotterna stå i skymundan och, liksom skräckslagna under trumpeternas och stridslurarnas smattrande icke längre visa sig till något duga. Dessas villomening på denna punkt måste vederläggas, och det måste påvisas, huru mycket bildning förmår uträtta t. o. m. mitt i krigets larm. Ty hör på: om krig fördes endast med kroppens och icke jämväl med själens krafter, skulle det kanske vara något fog för deras påstående; men vem finns väl, som visserligen medgiver, att i krig gives stort utrymme för planmässighet och rådklokhet och att dessa goda egenskaper till en ej ringa del vinnas genom litterärt studium och i varje fall därigenom högeligen ökas och befästas, men som ändock göra gällande, att kunskap i dessa ämnen i krig äro till alls intet gagn? Eller känna vi icke till den bekanta önskan av överkonungen Agamemnon, han som för att lättare intaga Troja önskade sig tio medhjälpare, lika goda, icke som Achilles eller Ajax utan som Nestor? Och icke är den oss av naturen tillmätta levnadstiden så lång, ej heller äro människolivets förhållanden så ordnade, att en och samma person kan ha deltagit i många krig; därför anses de, som varit vittnen till ett eller annat sådant krig, ha samlat mycken militär erfarenhet. Vad skall då vårt omdöme bli om dem, som skaffat sig den erfarenheten genom långvarig läsning av böcker, så att de kunna anses ha deltagit i alla krig, som i historisk tid ha utkämpats? Om nu någon på detta sätt kunde bevittna åtskilliga krig så grundligt, att han hade reda på de krigförande parternas planer och satte sig in i krigsledningens metoder och kunde skåda i förväg krigets utgång, vilket värde skulle ej sedan den allmänna meningen sätta på den mannen i vad som rör krig! Men nu är det så, att de, som studera litteratur, få sittande i allsköns ro tillägna sig alla dessa kunskaper och därtill en mängd andra högst förnämliga ting. Jag talar nu icke om alla de många framställningar, som finnas i lärde mäns skrifter, om dygden, äran, fosterlandskärleken, själens odödlighet, om de belöningar, som efter döden vänta dem, vilka visa behjärtat mod för fosterlandets väl, faktorer, som äro så betydelsefulla, att man utan att känna till dem ej kan ha en rätt uppfattning om äran, ej heller, om man därmed befattar sig, undgå att sätta den sanna och gedigna äran högst av allt. Nå, är icke det sakförhållande viktigt, att mången gång krigshärar, som redan börjat förlora slagkraften och vackla, enligt vad vi finna uppgivet, av vältaliga mäns ord låtit sig åter eldas till strid? Må vi som vittne åberopa Sparta, vars här, eldad av Tyrtaeus' sånger vann en härlig seger över messenierna! Dagen skulle icke räcka till, om jag börjar uppräkna

lärda män, som vunnit framstående krigisk berömmelse, eller tappra fältherrar, som berömligt utmärkt sig för lärd bildning. Archytas från Tarent lär exempelvis ha sex gånger fört hären i fält, Melissus vann utmärkelse genom åtskilliga sjösegrar, Sokrates deltog i tre fälttåg, Plato och Xenophon hade i krig gjort sitt land stora tjänster. Behöver jag nämna Perikles, Themistokles och Epaminondas, de kända bålverken för Grekland? Behöver jag peka på det romerska rikets stödjepelare, en Scipio, en Lucullus, en Fabius, en Marcellus och otaliga andra? Om alla dessa säger oss historien, att de voro ej blott berömda krigare utan också framstående lärda. Vad angår Julius Cæsar, så veta ju alla, att eftervärlden har svårt att avgöra, om det var på krigarbanan eller på lärdomens mark han vann mest berömmelse. Vad Brutus åter angår, så kan man sluta sig till hans brinnande litterära intresse därav, att han t. o. m. natten före sin död lär upprepade gånger ha läst i Platos dialog om själens odödlighet. Ett lysande bevis på sin insikt om de litterära studiernas betydelse i statslivet synas invånarna i Mitylene ha avgivit genom att straffa sina i krig besegrade motståndare allenast med förbud för dessa att ge sina barn litterär bildning. De visste ju nämligen, att endast de stater kunna blomstra, där litterära studier drivas. Men varför utifrån hämta bevis för detta sakförhållande? Vad annat tron I väl nämligen, medborgare, vara orsaken till att den dag, som är, eder stat är stark, blomstrande och välmående, orsaken till att, medan alla andra delar av världen uppröras av de svåraste krigsstormar, denna stat ensam njuter ett ostört fredslugn (något, som vi utbedja oss som ett beständigt privilegium av himlens nåd), vad annat kan väl detta anses bero på, än att i dess ledning sitta män med högt anseende för först och främst lärdom och hög bildning i dessa stycken och att alltjämt män av deras halt tillhört denna stats ledning? O härlige Plato, utmärkta äro alla dina yttranden och tankar. Du brukade säga, att samhällena först då skulle bli lyckliga, när filosofer börjat styra dem eller styresmännen börjat studera filosofi. Sanningen av detta ditt gudaingivna visdomsord har Venedigs stat genom en redan tusenårig lycka bestyrkt. I samma mån som jag seglar längre ut på mitt ämnes öppna hav, I högvördige Rådsherrar, i samma mån ser jag s. a. s. framför mig en allt öppnare och väldigare vattenyta att befara. Men dels hänsynen till den begränsade tiden, dels tanken på eder enastående visdom mana mig att bärga seglen och äntligen styra mot hamnen. Ty det är icke sannolikt, att jag eller överhuvud taget någon skulle kunna om de litterära studiernas förträfflighet eller om de frukter, som av

deras bedrivande inhöstas, inför Eder tala bättre eller innehållsrikare, än var och en av Eder kan till sig själv tala. För mig gäller det icke så mycket att hopleta material för min framställning som fastmer att undvika att genom omständlighet trötta Eder. Jag skall därför sätta punkt för mitt tal efter att dock först ha bett Eder att om också min framställning varit mindre tilltalande och innehållsrik, än platsens höga anseende och mitt auditoriums värdighet egentligen krävde, I ändock icke mån misstycka detta mitt försök att, så gott jag kan, behaga Eder. Om jag av Eder icke skulle anses ovärdig eder uppmärksamhet, skall jag skatta mig mycket lycklig. Men om. . . .; dock, jag skall ej uttala ordet för att icke uttala ett för mig ogynnsamt förebud. — Jag, som av så många utmärkta män blivit åhörd med så stor välvilja, anser mig i dag därmed ha vunnit rik lön ej blott för den nu havda mödan utan också, tack vare eder enastående nåd, för alla mina ansträngningar under hela mitt gångna liv. *Dixi.*

Tal

av *Johan Skytte,*

Friherre till Duderhof, herre till Gränsö, Strömsrum och Skytteholm, riddare, rådsherre, president i Göta hovrätt, kansler för Uppsala akademi, lagman för Norra Finland, i vilket tal, *hållet den 19 nov. 1640,* han offentligen manade Uppsala akademis studerande ungdom att för sig uppsätta ett sant mål för studierna.

Det är nu på 40:de året sedan jag återkom välbehållen till fäderneslandet efter slutad utrikesresa, och ehuru jag hela denna tid varit sysselsatt och så att säga försänkt i mångahanda och vittutseende värv, som i någon mån syntes vara främmande för de lärda studierna, så har jag dock ingalunda överväldigad av någon leda eller avskräckt av någon svårighet sagt i det hela farväl till studierna eller helt försummat den tjänstvillighet, som jag är skyldig och ägnat de lärdes stånd. Ty då jag drogs fram till en framskjuten post i mitt ärorika fäderneslands tjänst, och då jag drog mitt in i hovmäns krets och i lysande och mäktiga svenska konungars och stormäns åsyn, så har alltid givits mig tillfälle att göra mig väl och berömligen förtjänt om den vittra bildningens samfund och alldeles synnerligen om denna fosterländska akademi, all vishets hemvist.

Jag vill nu icke omtala, vad jag i kung Karl IX:s livstid sade och gjorde och vilka argument jag använde för att övertala denne store konung att mer och mer låta sin välviljas strålar lysa över detta lärdomssäte. Jag ansåg det som den högsta lycka att av densamme hava för 35 år sedan skickats hit. Av den sändningen kom den vinsten och den fördelen, att han, då jag återvänt till hovet och berättade om akademins tillstånd, gunstigt åhörde mig och fattade fromma och berömvärda föresatser om densammas förkovran och därtill sedermera på mångahanda sätt gav bevis på sin kungliga välvilja. Och icke mindre tillfälle erbjöds mig att tjäna akademins heder och intressen, då den oövervinnelige hjälten och konungen Gustav II Adolf den store kommit till statsrodret. Ty sedan jag allt ifrån hans barndom rått honom att med allsköns ynnest omfatta den högre bildningens tryggaste helgedom, d. ä. denna akademi, på det att därigenom omätliga fördelar skulle härleda sig för Svea och Göta höga rike, på det att han under hela sitt liv och särskilt under sina fälttåg skulle ha en nådigare allsmäktig Gud och på det att han skulle fortplanta sitt namns ära odödlig till all eftervärld, vad kunde väl då inträffa ljuvligare och fröjdefullare för denna akademi, än att den pryddes med de bästa privilegier, friheter och förmåner, ja, att den kom ut ur sin trånga begränsning och steg upp till denna lysande ställning. Och då jag för 18 år sedan tillät, att mig ålades detta kansleriatsvärv, ehuru jag då nästan till bristningsgränsen var överhopad av de mest maktpåliggande riksens värv, månne icke under denna tidsrymd lysande bevis på min kärlek till detta lärda samfund ha kommit till synes? Detta omtalas icke därför att jag skulle eftertrakta någon fåfänglig ära, utan för att jag i denna stund i högre grad skulle vinna Er välvilliga uppmärksamhet, då jag i kraft av min ställning skall i denna krets av de lärdaste män och med denna studerande ungdom som åhörare framställa några saker, som efter vad jag säkert tror, skola främja, öka och bevara akademins och hela Edert stånds glans. Vi inse ju, att det är till stor skada för den studerande ungdomen, att den använder större delen av sitt liv till att lära det, varav den i det allmänna livet icke har något gagn, så att om det inträffar, att den sedermera kommer till höga äreposter, den kan nätt och jämnt, ja, knappt ens det i saknad av lämpliga hjälpkunskaper, uppbära dessa värdigheter, och ofta får klaga, att den har illa och onyttigt använt sitt förflutna liv och önska allt ont över sina forna lärare i vetenskaper och färdigheter. Och då det förmäles mycket sant och mycket utförligt, att somliga även i denna akademi finnas, vilka icke ha något studiemål för ögonen utan ävlas att inlåta sig i vissa hårklyverier och spetsfundigheter, så anser jag mig handla i god överensstämmelse med både denna plats storhet och mitt ämbete, om jag beflitar mig om att med klara och omotsägliga skäl visa, att alla våra handlingar och studier böra vara så beskaffade, att de hava för sig uppställt ett bestämt praktiskt anpassat mål, som rikligen ger som lön all nyttighets lov. Och om än nästan otaliga argument och otaliga skäl erbjuda sig, genom vilka denna sats' sanning kan

bevisas, så är dock intet skäl bättre än det, som hämtas ur den Allsmäktige Gudens eget vittnesbörd. Ty då han har uppställt ett bestämt och tydligt mål för allt av honom skapat men i synnerhet för människan, månne icke också vi, som äro hans skapade varelser, böra låta oss angeläget vara att sträva efter ett berömvärt och bestämt mål för vårt handlande och våra studier och försöka att förverkliga detsamma med all makt? Och då Gud, den trefalt store och gode, så kraftigt kräver, att vi i vårt anletes svett skola äta vårt bröd, vad annat vill han visa med det, än att vi skola med största flit skynda att uppnå vår kallelses mål och att med stor möda och vaka vinna de nyttiga medel, varmed vårt dagliga bröd kan skaffas? Men om den böjelsen, den beskaffenheten, den egenarten finns hos alla levande varelser att av en viss naturdrift drivas till ett nyttigt mål, om för hantverkare och köpmän och alla andra i det medborgerliga livet ett visst mål är satt, om allting fogar sig efter nyttans krav, månne icke även I, som dväljas på de lärda studiernas vädjobana, böra vara hågade att sikta på en viss riktpunkt och sträva efter ett nyttigt mål i det allmänna livet? Och för att utveckla detta tydligare och klargöra, vad som förorsakar, att icke även det lärda ståndet söker nå något mål, så skola vi efterforska fröna till denna dolda sjukdom både hos lärarna och lärjungarna. Vi se somliga lärare vara så beskaffade, att de plugga in hos åhörarna det de själva knappast förstå, och att de icke anpassa sig efter lärjungarnas fattningsförmåga, utan förelägga lärjungarna höga, svåra och abstrakta ämnen och vad som bildligt talat är inhöljt och gömt i hårklyvande och käbblande resonemangs täta mörker. Om vi vidare vilja betrakta många lärjungars karaktär, månne de icke med ursinnig hårdnackenhet försvara, vad lärarna ha pluggat i dem, så att de snarare synas vilja förlora sitt liv än avvika en tumsbredd från sina lärares lärosatser?

Denna sak klargöres bäst, om vi genom studium av den gångna tidens historia jämföra det lärosätt, som för många år sedan blomstrade med det som sedermera kommit till. Det har nu gått ungefär 50 år sedan Coll. Stockholmense, som jag själv bevistade som åhörare, upphörde att finnas till, därför att den tidens professorer vägrade att underskriva liturgien, som drevs fram av Johan III med all makt. Dessa professorer övergingo sedan till denna akademi, och de framdrevo den genom en beundransvärd och inför eftervärlden prisvärd lärometod och framgång. Och dessa professorer åstadkommo att, sedan allt barbari och all okunnighet förjagats och det rysliga mörkret skingrats, ljuset av en mera strålande och ren lärdom tändes.

Ty då före deras tid skotisternas och tomisternas, metafysikernas, sorbonnisternas och pseudo-aristotelikernas skolor hade infört en otrolig allmän förödelse inom vetenskapen, då nu dessa samma skolor, dessa härdar för allsköns smaklöshet, hade åstadkommit all denna träck, och då de genom sina värdelösa begreppsbestämningar hade väckt äckel och leda hos en ungdom, som eljest brann av längtan efter kunskap, och genom att kvarhålla de studerandes unga sinnen vid narraktigheter nästan förtrampat den värdefulla verkliga filosofien och de högre studiemöjligheterna, och då i skilda länder män uppträtt, som motstodo detta förorenade och ömkliga sätt att filosofera, likasom Prometheér och återställare av den lärda bildningen, så skedde det genom en enastående Guds välgärning, att jämväl denna akademi fick även sina professorer såsom nya Mercurier (Mercurius = himmelskt sändebud) nedsända från himlen.

Men då det icke är tillräckligt att inse, att en så stor skändlighet har slagits till marken och nedrivits, om det icke tillika har framhållits, genom vilka hävstänger, hissverk och andra redskap studierna i humaniora åter ha uppväckts och renats från förfall och vanvård, så må vi betrakta bland andra Nicolaus Olai Bothniensis, Ericus Schinnerus Stockholmiensis och Petrus Kenicius Bothn., vilka utrustade med den skönaste kunskap i sokratisk filosofi, så behandlade de teologiska, matematiska och de övriga disciplinerna och så odlade dem, att de ovillkorligen vunno allas tillgivenhet. Dessa utgingo från sokratiska skolor, i synnerhet från vestfaliska, och skingrade med en förunderlig finhet, klarhet och skönhet i framställningen den gångna tidens ödslighet med dess krånglighet, torrhet och kraftlöshet, som tyvärr gått även vårt fädernesland i blodet. Dessa använde för att sönderslita så många filosofskolors hårklyverier både en beundransvärd vältalighet och satte logiken för sig såsom läromästarinna i ett lugnt och sansat resonemang såsom ett hjälpmedel att upptäcka andras och egna villfarelser och att grundligt gendriva vissa filosofers löjliga och virriga tankefoster. För stora och lärda män — för att nu till tids vinnande inte tala om andra personer på den tiden — låg då intet närmare till hands än att beveka och driva den studerande ungdomen till att söka uppnå ett nyttigt mål för sina lärda studier.

Teologien behandlades så av dem, att all filosofisk inblandning hölls fjärran. Filosofien utlades så, att plats ej gavs för några subtiliteter och hårklyverier. Om någon nu skulle fråga, vilken frukt och behållning de vunno av sina mödor i detta förgängliga jordelivet, så skall jag svara, att Bothn. ansågs fullt värdig att åtaga sig presi-

dentskapet vid Uppsala möte och sedan väljas till ärkebiskop. Att K. upphöjdes till biskop och ärkebiskopsvärdighet och vice kanslersmyndighet. Att S. sändes med i den polska legationen och det sades om honom vid ett annat tillfälle, att han hade blixtrat med Pericles, strött talets blommor omkring sig med Aeschines och Demosthenes och sprudlat med Tullius Cicero. O, vilka lysande män, värda evigt lov! Och efterträdarna sökte efterlikna dessa triumvirer och träda i deras fotspår. Hur berömvärt bevarade de icke denna akademi fri från sofisternas svek! Jag kan icke utan att begå en orättvisa, högvördigste Ärkebiskop, höge Vice-kansler, utmärkte Doktor, med tystnad förbigå, hurudan du visade dig här. Ty icke blott hela den tid, då du beklädde professorssysslan, utan även sedan du uppstigit till biskopsvärdigheten, älskade du den sokratiska disciplinen så varmt, att du försvarade den mot sykofanternas bett och både hemma och borta, vid riksdagen och vid allmänna sammankomster med otaliga argument bevisade, att den var värd att ensam läras från denna akademis katedrar. Om jag nu frågade dig, vördnadsvärde ärkebiskop, hur du har kunnat offentliggöra så många lysande volymer, hur du bekrigat den degenererade filosofien, hur du vunnit så många segrar och bestått så många strider mot så många illfundiga sinnen och s. a. s. rest Dig en evig segerstod i alla rättänkandes hjärtan, så tror jag, att du skall svara, att största förtjänsten tillkommer den sokratiska läran, att du ställer samma sokratiska lära i andra rummet och likaledes i tredje rummet. Fortsätt då att draga nytta av denna din gåva, fortsätt att med dina hälsosamma maningar och råd uppväcka den studerande ungdomens blomma till tävlan i begåvning och flit och att trösta (upprätta) de nedslagna muserna! Om du bifaller denna min önskan, hur förtjänar du icke en evig hågkomst och ett förlängt liv!

Men av kärlek till akademien lockas jag kanske från mitt ämne. Jag återgår till saken och skyndar till de tider, som stunda. Så länge dessa prometéer levde, om vilka vi förut talat, sades denna akademis tillstånd vara lyckligt och avundsvärt. Men då andra trätt i stället, så bragtes den vedertagna och godkända metoden att lära och filosofera på ett förunderligt sätt att vackla, så att Eders Högvördighet med mig som åhörare för 35 år sedan från offentlig plats erinrade sina kolleger, herrar professorer, om den skedda förändringen och uppmanade dem att icke fördärva det brukliga och av offentlig myndighet stadfästa lärosättet. Men det är så långt ifrån att man efterkommit dessa förträffliga varningar, att man snarare av alla krafter och med

all iver har sörjt för, att det skolastiska och metafysiska möglet infördes och att det infördes i nästan alla svenska så kallade partikularskolor. Och dessa människor, noviser som de voro, och bestänkta med ett endast ringa mått av bildningens salt, och i synnerhet några studerande, som hade fått en blott ytlig underbyggnad i teologi, tillvällade sig inom kort så stor makt, att de icke blygdes att såväl offentligt som enskilt utbjuda de dåliga handelsvaror, som de hade fört med sig från Wittenberg, Jena och Helmstedt, såsom köpvärda varor.

Sannerligen, akademins skepnad och tillstånd voro ömkansvärda. Varför skulle jag spilla många ord? Man gick så långt, att man icke nöjde sig med att hava besudlat de akademiska lärostolarna med denna besmittelse utan förorenade även på det skändligaste sätt den privata och mera undangömda undervisningen. Detta framgår tydligt därav, att det berättas, att mer än tjugo kollegier enskilt hållits här på den tiden, vid vilka de där äventyrarna, föraktare av akademiska konstitutioner, funno lämpligt på oskyldig ungdom inympa de metafysiska och skolastiska gifter, som de själva fått i sig i utländska skolor. Och för att nu fritt uttala, vad jag tänker i överensstämmelse med dem, som älska verklig bildning, vad hava dessa och de äldre tiderna fört med sig utom tvister, gräl, käbbel, söndring, strid, lycksökeri, härsklystnad till denna berömda och illustra akademi, detta ända därhän att det dag för dag växande onda på intet annat sätt kunnat hävas, än att man gått det inpå livet tack vare den allsmäktige Gudens synnerliga nåd och genom den högsta myndighetens ingripande vaksamhet. Nu torde någon säga: Hur skall det som av Dig redan är sagt hävda det berättigade i det framställda ämnet? Det var min mening, mina åhörare, att visa, att intet i detta livet bör utläras eller inhämtas, som icke avsåge ett gagneligt ändamål i det medborgerliga livet. Men om en så stor fördel vinnes åt oss genom en nyttig undervisningsmetod, däremot berövas oss genom en förvänd sådan, vem är så galen, att han icke anser att det förra bör omfattas med all makt men det senare undflys? Då jag nu en gång vädjat till lagarnas och de akademiska konstitutionernas tribunal, så lären I ursäkta, om jag åter fäster eder uppmärksamhet därpå.

Hören här edsformuläret för filosofiska fakulteten enligt 16. kapitlet i akademiska konstitutionerna: "Jag lovar dyrt och heligt att jag vid min undervisning skall undvika all förkonstling och allt sofisteri. Jag skall behandla i synnerhet det, som har störst gagn i de övriga fakulteterna och i det medborgerliga livet." Till detta kapitel

bör läggas paragraf 4 ur kapitel 18, vars ord äro dessa: "Professorerna, i synnerhet de i filosofi, skola för ungdomen framställa sina discipliner tydligt och överskådligt, alltså utan alla skolastiska tillkrånglingar och utan metafysiska spekulationer och subtiliteter, och vid meddelandet därav skola de strängt hålla sig till den sokratiska eller rameiska ordningen och icke någonsin obetänksamt vika från själva ämnet." Vad kan väl vara tydligare än ordalydelsen av denna lag?

Vi må även betrakta följande ord i kapitel 9 om föreläsningarna i synnerhet *(in specie)*. Professorn i logik skall framställa Rami logik, och där skall han akta sig att uttrötta ungdomen med skolastiska utredningar och en mängd dikterade lärostycken; då logikens gagn strängt taget icke blir klart genom utredningar utan visar sin kraft i komposition och i analys, så skall logikläraren bemöda sig om att lämpa sina föreskrifter efter den nytta de göra i sådana skrifter och arbeten, i vilka logikens praktiska värde tydligare framgår, hellre än att åtnöjas med dessa torra regler och värdelösa kontroverser, och skall göra det utan långa haranger och överflödigt dikterande av regler.

Och på det icke må medgivas andra, vad som är förbjudet för filosoferna, så fann den store och oövervinnelige salig konungen Gustav II den store för gott bestämma, att i konstitutionerna skulle upptagas följande ord, som även skulle gälla teologien i ovan sagda kapitel om föreläsningarna i synnerhet: "Nu må teologie professorerna veta, att det i denna stadga är dem strängeligen förbjudet att genom tillsatser av metafysiska och skolastiska utläggningar, varav det påviska mörkret med dess vederstyggligheter fordom har uppkommit, vanställa sin framställning och sina skrifter och därtill själva teologien.

Den som gjort detta och vid varning vägrar att lyda, skall beläggas med strängt straff från kanslerns och det akademiska konsistoriets sida."

O, härliga äro dessa ord, värda att anslås i alla akademiers vestibuler, ja, att stå inristade i alla teologernas hjärta! Ack, du vördade och lysande herr doktor Lenaeus, i många hänseenden är du värd att prisas, du som då sagda konstitutioner skrevos, ibland andra påyrkade att nämnda gyllene ord skulle insättas. Jag när ett säkert hopp, att du, då du är utrustad med en beundransvärd kunskap i teologien och då du visar dig vara en förträfflig teolog i föreläsningar och predikningar, så att du förtjänar allas högaktning, att

du, säger jag, ej skall försumma att tillhålla de teologie studerande att för framtiden icke låna sitt öra åt det skolastiska och metafysiska svamlet. Jag är övertygad om att även de övriga professorerna i teologiska fakulteten med kraft skola göra detta samma.

Ja, det är ännu i färskt minne, hur vår höga och mildrika drottning, följande sin konungslige store faders exempel, genom nådigt utfärdade kungliga fullmaktsbrev har förbjudit några män N. N., åt vilka nyligen teologisk professur anförtrotts, att grumla och förorena teologiens källor genom några skolastiska spetsfundigheter och onyttigt metafysiskt snack liksom med smutsiga flöden.

Så ofta jag ser de evangeliska akademiernas i Tyskland nuvarande ställning genombävas jag av en rysning, och jag fruktar att vår akademi, vilket Gud avvände, skall genom Hans rättvisa dom utsättas för det öde, som ju övergått dem. Ty då de skändligen vanställt de heliga skrifternas oövervinneliga sanning genom metafysiska och skolastiska barnsligheter, så ha genom tidens krigiska omvälvningar samma akademier ömkansvärt och till stor del redan blivit skingrade och förströdda och professorerna själva antingen drivna i landsflykt eller så utblottade på krafter — på grund av de ringa inkomsterna — att de knappast kunna draga andan.

Och liksom vi i övrigt beundra den oförliknelige Luthers förutsägelser och spådomar på grund därav, att utgången har stämt med dem, så beundra vi livligt den store mannens profetiska ingivelse beträffande denna metafysiska fråga, han som med sanning förutsade och hotade med att dessa nederlag och oerhörda blodsutgjutelser skulle övergå Tyskland och dess akademier, och att därtill själva furstarna och staterna skulle straffas för sitt lättsinne, sitt överdåd och sin förblindelse.

Jag skulle kunna, om tiden räckte till, och om ni ej tröttnade att höra på, för er, åhörare, uppräkna uttalanden härom av många förträffliga män, som anslutit sig till Luther. Blott en, Joh. Angelius Werdenhagen, en man, förfaren i all vitter bildning, anser jag mig böra nämna, som i fysiologien och dess appendix visat med tydliga ord, vad som var Luthers mening, och vad man bör anse om den hedniska filosofien och hela metafysikernas släkte och huru sträng räkenskap lärarna i metafysik en gång skola avlägga inför Gud. Och kan det alltså synas eder tjänligt, så skall jag föreläsa detta lilla utdrag.

"Månne vi ej," yttrar han, "snarare böra lägga vikt på det, varigenom vi kunna födas på nytt till en ny skapelse i himmelsk me-

ning? Eller kan väl metafysiken, logiken eller den aristoteliska fysiken skänka oss detta; är det ej snarare så, att den senare förleder människorna till allehanda ofruktbara resonemang om fåfänglighet? Inseende detta, företog sig i vår tid den stormäktige, ärorike svenske konungen Gustav Adolf, som rörande dylika onyttiga spetsfundigheter var av samma mening som en gång i tiden kejsar Maximilian I, företog sig, säger jag, med rätta att i ett för ej länge sedan utfärdat offentligt påbud så strängt förvisa allt studium av metafysiken jämte den logiska fåfängligheten ur sitt rike, att ingen bokhandlare vid straff av konfiskation vågade hit införa sådana skrifter, ingen av undersåtarna läsa eller taga kännedom om sådant, detta för att ej hans rike skulle förhäxas av ett nytt barbari eller han själv i riksvårdande ärenden få tjänare, som voro fåfängliga ordfäktare och ordryttare i stället för de ombetrodda värvens utförare. Han förtjänar särskilt i detta sammanhang en evig berömmelse och är med långt större rätt värd lovsånger än de där för 30 år sedan uppträdande undertryckarna av Guds ord och beständiga förespråkarna för barbariet, dessa som med all makt söka hindra, att någon blir den Helige Andes lärjunge, med mindre än att han i åtskilliga år varit en samvetsgrann lärjunge av hedendomen. Nej. nämnde konung slog i sin akademi på vid gavel upp portarna för Trisgemistus' och Theophrastus' sanna filosofi, på det att den verklighetsgrundade sanningen måtte ur denna källa klarare framgå. Så har ju nu också den berömde läkaren, den utmärkte filosofen Joh. Raicus där den ledande ställningen."

Samme man säger annorstädes:

"Några", säger han, "envisas så att fasthålla sina vanvettiga åsikter, att de ej vilja medgiva, att någon är lärd, eller tillerkänna honom ens den blygsammaste plats i de lärdes samfund, om han ej först gett sig med hull och hår den världsliga filosofi i våld, där de insatt Aristoteles från Stagira som högste domare och gudomlig auktoritet. Fräckt nog och icke utan hädelse mot Guds Helige Ande drista de påstå, att den världsliga vetenskapliga filosofien är för en teologie studerande så nödvändig, att han icke kan riktigt komma till rätta med någon förklaring av svårare bibliska texter, ej heller bliva beståndande i dispyter med motståndare, om han ej är rätt grundligt hemmastadd i deras filosofiska skrifter och rätt vässar sitt skarpsinne i studiet av Aristoteles, vadan de också inbilla sig, att man skall ha en desto mera fulländad teologi, ju mera van man är vid Aristoteles' stil och vändningar."

Samme Werdenhagen anför på ett annat ställe i samma skrift följande ord av Luther: "Detta är ett gudomligt straff för att de så ivrigt ägna sig åt läsningen av den döde hedniske filosofen Aristoteles, hos vilken man finner platt intet av vetenskap utan idel mörker." Det vore önskligt, att vår studerande ungdom fördjupade sig och trängde in i läsningen av denna gyllne bok (= W-hagens) för att så alldeles glömma de metafysiska spetsfundigheterna. Det vore önskvärt, att ungdomen över huvud förbjödes att läsa metafysiska skrifter, så att akademien äntligen kunde bli kvitt detta fördärvliga onda. Vi berömma och gilla ju, att man enligt den akademiska stadgans föreskrift offentligen håller hårt på den sokratiska filosofien. Men då hemma i privatlivet metafysikens fana hålles högt och dess nytta predikas, är ej mycket vunnet. Månne ej de, som så göra, synas bedrägligen kringgå lagar och förordningar?

Jag kan ej låta bli att här meddela något som hände mig, när jag för en månad sedan var på resa till Södermanland:

Jag mötte en ung man i *Torsens* (äldre form för *Toresunds)* socken. Då han på min fråga, vart han ämnade sig och vad han sysslade med, svarade mig, att han var på väg till Strängnäs och ägnade sig åt studier, och jag därvid insköt en fråga, om studierna under den nuvarande biskopen toges på samma sätt som under företrädarens tid, svarade han helt öppet och sade: "Alls ingenting är ändrat." Då jag nu ytterligare ansatte honom med den frågan, om vid gymnasiet också metafysiken fortfarande stode i ropet, svarade han ärligt, att den hemma och privatim vore synnerligen omtyckt, och han omnämnde också en nymodig metafysisk författare — namnet har fallit mig ur minnet —, som man med stor behållning studerade. Ni märker granneligen, mina åhörare, vad djävulen privatim har i görningen, då han ej så bekvämt kan offentligen sprida sitt gift.

Men låt oss återvända till ämnet! Vi ha omtalat, att icke blott Luther utan också andra lärda män avvisat och ogillat studiet av metafysiken. Jämte dessa kan man utan tvekan nämna Balthasar Mentzer, en nutida högtberömd teolog, som med förkrossande kraft angripit kalvinister och papister. I ett öppet brev, som han för 18 år sedan riktade till mig och som bildar företal till den mig tillägnade skriften Anticrocius, yttrar han sig i den riktningen. Då detta är mer värt än allt guld och därtill innehåller utförliga anvisningar om hur professorerna i Uppsala böra vid sin undervisning gå till väga, har jag ansett lämpligt här medtaga det:

"Den oseden har Gudi klagat", säger M., "här och var tagit fart,

att man använder sina bästa ungdomsår på studium av den skolastiska filosofien, i vilken man ej blott finner en förvirrad blandning av filosofiska och teologiska ämnen utan vari också brukas en rå och otymplig framställningsform. Mot detta dubbla missförhållande måste man med all makt inskrida och därvid följa den store Luthers och Filip Melanchtons föredöme, dessa som påyrkade, att den skolastiska och munkaktiga filosofiska metoden borde helt enkelt förvisas från akademien i Wittenberg. Och jag betvivlar icke, att den samma åsikten med gillande omfattas av både ditt och de framstående upsaliensiska lärarnas skarpsinniga omdöme, den nämligen att främst på studieplanen må sättas huvudspråken och de allmänna vetenskaperna, d. ä. grammatik, logik och retorik, och sedan må tillkomma en trägen läsning av den heliga skrift, som ju innehåller grunden för fromhet, och därjämte en framställning av de filosofiska vetenskaperna, matematik, fysik och etik, hämtad ur de gamla godkända grekiska och latinska författarna, i vilkas urkunder den mänskliga visdomen och den sannskyldiga vältaligheten på ett lysande sätt framträder. Slutligen att allt praktiskt belyses och befästes med nödiga och nyttiga disputations- och föredragsövningar enligt sokratisk metod.

Dock, jag hör åtskilliga de metafysiska skolornas lärjungar söka överrösta mig genom att hävda, att kunskapen om metafysiken ej kan tagas bort ur skolor och akademier, emedan man ovillkorligen behöver kännedom om densamma och alldeles särskilt om den metafysiska terminologien, så skall jag, om man så vill, på vädjobanan framföra Photinianus, en verklig kännare av den metafysiska vetenskapen. Kristendomens högsta mysterium består i att det är en enda Gud, nämligen Fadern, Sonen och den Helige Ande. Detta faktum förneka de nutida fotinianerna på grund av det förnuftsskälet, att en icke kan vara tre, ej heller tre en.

Om man på denna punkt vill konfundera sin motståndare, kan man aldrig vederlägga honom med metafysiska principers hjälp, eftersom han som giltig bevisgrund uppställer sanningsregeln, d. v. s. sätter mänsklig klokskap som bedömningsgrund för det Gud tillhör.

Huru bör man då på ett avgörande sätt lösa denna motsägelse? Jo, liksom Guds ord allena är den sanna trons ständiga norm och regel, så bör ock utredningen av detta stora mysterium hämtas ur Guds ord utan påspädning med främmande beståndsdelar, för att ej enheten och det inre sammanhanget i den gudomliga läran skall rubbas genom tillsatsen av något mänskligt. Ja, eftersom teologiens och filosofiens principer ständigt förbliva särpräglade, eftersom teologiens främsta

grundförutsättning är denna: "Jag tror, därför att Gud själv sagt det", och eftersom hela teologien härflyter ur denna den gudomliga uppenbarelsens källa; eftersom vidare filosofien har sitt särskilda slag av vetande, härlett ur dess egna principer, och likaså sin egen tro, grundad på mänsklig auktoritet, så böra den gudomliga uppenbarelsens och den mänskliga tankens flöden ej blandas med varandra. Om nu så är, så bör den nämnda blandningen av teologi och filosofi på allt sätt stävjas.

Och då vidare Gud har fast grundat sitt tempel, varför synes det då vara av nöden att detsamma stöttas med stöttor, hämtade från filosofernas lärosatser, helst som därav ingen annan påföljd kan förväntas, än att det desto lättare blir av satan raserat, såsom en berömd teolog i vetenskaplig form påpekar?

Om man nu skulle invända, att det nämnda priset tillerkännes metafysiken med hänsyn till de termer, som utan densammas hjälp ej kunna begripas och klargöras, så svaras, att termerna ej konstituera själva sakförhållandena, att de ej äro tingens grunder och att de ej kunna vare sig skänka eller beröva tingen någon saklig hemortsrätt. Nej, namnen äro blott symboler för tingen, och termerna tjäna blott till att utreda, tolka och belysa sakförhållandena.

I själva verket är det så, att treenigheten varken som faktum, som namn eller som term, lika litet som övriga mysterier har eller kan höra hemma i metafysikens rike utan i sin helhet tillhör teologien, som den ej utan begående av helgerån kan berövas.

Man måste alltså näpsa övermodet hos vissa metafysiker, dessa som vilja lägga de gudomliga mysterierna under sina lagars och termers domvärjo och som gudlöst tillvita teologien torrhet och fattigdom, därför att den i saknad av metafysiska termer ej kan hävda sin existens och sin rätt eller försvara sig mot sina fiender.

Jag anser mig ej ha fyllt min uppgift, om jag ej jämväl med andra argument gjort sanningen av mitt uppställda påstående för eder påtaglig. Vid ett studium av skilda folkslags sedvänjor och där förekommande ämbetsuppgifter möter mig bl. a. censorsbefattningen, som minsann i hög grad förtjänar att prisas. Dess fullgörande bestod i att censorerna skulle undersöka, vad alla medborgare ägnade sig åt för sysslor och vad de voro intresserade av, detta för att en och var skulle samvetsgrant sköta de nödvändiga och till livskallet speciellt hörande sysslorna men låta de icke nödvändiga falla. Jag tror att ingen vettig människa skall förneka, att censorsvärdighetens uppväckande till liv och funktion skulle bli detta vetenskapliga samfund till omätligt gagn.

Om kineserna uppgives det, att undersåtarna voro skyldiga att för censorer uppgiva sitt borgerliga näringsfång, detta för att ej hemfalla till tiggeri och därmed bli samhälleliga drönare och parasiter. Även hos oss se vi det i gällande stadslag åligga borgmästarna att årligen undersöka, vilka och varifrån de äro, som bo inom stadens hank och stör, och vad de ägna sig åt för yrke. Vad hindrar nu, att det i skolor, gymnasier och akademier stadgas, att lärarna ej få undervisa i onyttiga ämnen eller lärjungarna intressera sig för sådant, och att därtill de, som ej lyda lagen, skola av den granskande myndigheten brännmärkas och ur de lärdes samfund uteslutas, så att de få blygas över uteslutningens skam?

Då vi nu alltså, mina åhörare, av den allsmäktige Gudens föredöme känna oss uppfordrade att hava för ögonen ett mål för vår livsgärning, då Han själv bjuder oss att var och en under aktgivande på den egna kallelsen med trägen flit förskaffa oss det, som kräves för livsuppehället; då vidare alla levande varelser av en naturlig och samhällelig tankegång känna dragning till ett för livet nyttigt mål; då yttermera är övernog bevisat, att genom den förvända metoden för undervisning och kunskapstillägnelse detta gagneliga mål undanryckes oss, men att däremot genom en hälsosam, efter den akademiska stadgan anpassad och därmed överensstämmande metod detta mål upprätthålles; då slutligen genom Luthers och andra lärda mäns exempel och genom skilda folks institutioner just denna undervisningsmetod bekräftats och åskådliggjorts, så anser jag mig ha skäl att mana eder, mina åhörare, att inrikta edert leverne och edra studier på ett berömvärt och i samhällslivet nyttigt mål.

Till att med större glädje göra detta, I lärare, skolen I eggas av den ungdomselit, som föräldrar, släktingar, fränder och vänner hava såsom säkra framtidslöften lämnat i eder vård. Egga eder skall deras förväntansfulla höga tanke om er, uppfordra er skall tanken på den stränga räkenskap, som en gång förestår er inför Gud allsmäktig, väcka er skola slutligen talrika röster av edra lärjungar och ämbetsbröder vid hovet, i rådskamrarna, i kansliet och i annan tjänst, betygande deras harm över att här vid akademien ha fått lära så mycket onyttigt och att så länge ha nödgats syssla med skräp, trassel, hårklyverier och spetsfundigheter.

Att ni lärjungar skola lyda mitt råd, därom är jag alldeles övertygad, när I betänken att ni sänts till akademien liksom för att köpa vetenskaplig bildning, så att I rustade med utmärkta och nyttiga kunskaper återvänden hem och i framtiden gören en utmärkt insats i edert lands

tjänst. Skyn alltså dem, som lång väg lukta barbari och en rysansvärd tomhet! Om än ni, som äro av ringare villkor komna, som icke komma ut i stora världen och icke stiga till höga äreställen, icke äro hågade att avvika från invanda tankegångar, så skall jag däremot utan återvändo söka bringa till ett hälsosamt beslut er övriga, som ha en högre begåvning, som äro av en lysande, förnäm och adlig härstamning, er vilkas

hjärta och håg av ädlare ler Försynen har danat,

för att citera skalden. Sträven, jag ber er, med all flit och all makt att på en kort och gen väg tillägna eder utmärkta kunskaper, med vilkas hjälp I, komna till en hög statstjänst, kunnen räcka staten en lyckosamt hjälpande hand!

Det återstår mig nu, mina åhörare, att ödmjukt och kristtroget vända mig i bön till Gud, alla goda gåvors mildrike givare,

Milde Herre Gud, jag tillstår, att jag i dag tagit mig en ansvarsfull och svår uppgift före, då jag vill ha denna akademi rensad från all vanvård och allt fördärv. Jag vet, o Herre, att jag redan har mot mig ställd en svår motståndarhop. Men då för Ditt gudomliga majestät mitt hjärtas innersta vrår och tankar äro som en uppslagen bok, och då intet annat av mig eftersträvas, än att vid denna högskola endast det skall framställas och läras ut, som är Dig täckeligt och för människors barn hälsosamt och nyttigt, skall Du lätteligen sönderbryta och skingra motståndarnas skott.

Och då ju Din vilja varit, att akademien skulle vara all fromhets och lärdoms säte och verkstad, så giv ock, att dess styrelse må bliva lugn och lyckosam!

Näps de försök, som gjorts mot Akademiens lag och stadga! Ingjut hos ungdomen Ditt namns fruktan! Bevara ren lära, och stärk med Din kraft de av Dig sända lärarna och professorerna! Led allas hjätan till att inse och utvälja det, som är gott och nyttigt, samt till att avvisa och undvika det, som är ont och skadligt! Förläna såväl lärare som lärjungar att hädanefter som hittills få röna Din oförändrade nåd! Ingiv vår höga drottning och dem, som satts att vara riksförmyndare, så ock rikets övriga stormän att med allsköns ynnest omfatta detta Ditt lärosäte, att det må begåvas med allt större förmåner och friheter! Giv slutligen, att detta mitt tal, som känslan av tilltagande ålderdom och min kärlek till bildningen framtvungit, må bära rik frukt, så att det bidrager till Ditt namns eviga ära och till denna fosterländska akademis lyckosamma utveckling!

Jag har talat.

ANDRA HUVUDAVDELNINGEN

Kyrkliga tal.

Prästernas tillbörliga förfaringssätt vid uppfyllandet av sina olika ämbetsplikter.

Riktlinjer framlagda inför ärkestiftets prästerskap
på synod nådens år 1566 av

Laurentius [Petri Nericius]
Biskop i Uppsala.

Om läran och ordets förkunnelse.

1. Emedan det kyrkliga ämbetets främsta uppgift är att undervisa, böra kyrkans herdar flitigt studera, ja (såsom Hieronymus manar) aldrig släppa ur sina händer de heliga skrifterna, och de böra ur dessa hämta sin undervisning och förmågan att förmana genom en hälsosam lära och att vederlägga dem, som däremot säga, såsom aposteln råder. Tit. 1:9.

2. Men ej ens ett medelmåttigt intresse kan ägnas skriftläsningen, om icke prästerna, med omedelbart åsidosättande av de egna bestyren, ständigt hava för ögonen dels aposteln Pauli ord i 2 Tim. 2.4: "Ingen (Guds) stridsman befattar sig med näringsomsorger, på det han skall täckas honom, som honom till stridsman upptagit haver", dels detta ord i Predikaren: "Han skall fri från andra ting söka kunskap i skrifterna, och den som icke hindras av husliga sysslor skall nå visheten".

3. Men för att ivern att begrunda de heliga skrifterna må hos varje prästman alltmer väckas och eggas, har jag beslutat utse några, som skola vara beredda att nästa år hålla synodalpredikan, på svenska eller latin, såsom ju också hittills alltid varit brukligt.

4. Och emedan den helige Petrus befaller oss att alltid vara beredda att svara envar, som frågar om det hopp, som i oss är, vill jag också, att några frågor ur skriften offentligen framställas, på

vilka de, som erhållit sådant åläggande av ordinarien, skola svara, på latin eller svenska.

5. Nyttigt att observera är, att prästen, innan han bestiger predikstolen, sätter sig in i och genomtänker den evangelii- eller epistel-text, som han skall utlägga i predikan; ty många ha ej den lyckliga gåvan, att allt, vad de extemporera, är fulländat. Talet må förr följa redighetens linje än det sköna språkets; så Syrak: "De förståndigas ord skola vägas på våg".

Om man har tid därtill, torde det också vara högst nyttigt att icke blott med största noggrannhet ha övervägt, vad man skall säga, utan att också ha antecknat det och utarbetat det till en formlig predikan. Ty en dylik noggrannhet stöder memoreringen, och den sätter predikanten i stånd att visligare och säkrare säga det, som skall sägas.

7. Ej utan skäl uttala några den meningen, att en from predikants predikan skall vara måttfull och blygsam, ej behagsjukt mångordig, och de ord, den innehåller, vara enkla men samtidigt väl grundade i den heliga skrift. Ty all skrytsamhet är förhatlig men mest hos en evangelisk präst, och ju närmare han kommer den apostoliska rena enkelheten, desto tacknämligare och desto mer fruktbringande blir hans eget tal för fromma åhörare.

8. Det är också skäl att förmana prästerna att vänja sig vid moderation i rösten, så att de icke under predikan skrika omåttligt eller tvärtom tala alltför lågmält, ty båda delarna skada och hindra åhörarna att rätt fatta det sagda. "Om de vises ord", säger Predikaren, "också höras helt stilla, äro de mer än allt ropande av en dårarnas främste".

9. I framförandet bruka förekomma mångahanda fel. Men en Guds förkunnare anstår ett framförande, som ej allt igenom är enahanda, liksom om ständigt samma sträng vibrerade även i de mest skilda ämnen, men som ej heller är varierat till teatralisk brokighet, utan som måttfullt anpassar sig till det, som skall sägas, och talar ej så mycket med åtbörder av händer och fingrar (som Augustus säges ha varnat sin styvson Tiberius för) utan med mun och tunga, instrument, som av naturen givits talet.

10. Den iver, varmed somliga gå på bredden genom läsning av nymodiga författare, måste betraktas som mera kuriös än nyttig och fruktbärande, ty denna brokighet mer stör än gagnar läsaren, varför ock någon sagt, att man bör läsa "multum, non multa" [= grundligt, men ej mångahanda ting]. Därför behöves också urskillning vid

valet av auktorer, för att vi icke må, överlastade med onödigheter, förlora förmågan att grundligt lära det nödvändiga, vilket Seneca uppenbarligen velat antyda, då han säger: "Vi äro okunniga om det nödvändiga, emedan vi lära det icke nödvändiga".

11. Ej heller kan gillas, att somliga äro så bundna vid sina latinska eller svenska postillor (som de kalla dem), att de nöja sig med att läsa dem och försumma att läsa Skriften. Ty fastän dessa predikomodeller hava sammanställts i gagnande syfte till enklare prästers gagn, äro de likväl ingalunda skrivna i det syftet, att de skulle bli anledning till lättja eller locka någon vem det vara månde från att läsa Den heliga skrift, utan snarare för att de mindre försigkomna genom sådana modeller skulle införas i Skriften. För övrigt är det icke passande, att vi alltid äro småbarn, vilka ammorna måste tugga maten åt och stoppa den i munnen på; utan vi böra själva ur ett flitigt bibelstudium tillägna oss det, som efter omständigheterna lämpar sig för menigheten och så i vår tur framlägga det för dem.

12. Somliga låta sig angeläget vara att släpa fram en stor hög av blandade citat ur bibeln, då de behandla något ämne i en offentlig predikan; men då detta sker utan urskillning, är fliten bakvänd och onyttig; ty genom den blir ämnet mer fördunklat än uppklarat och åhörarna under en sådan bråte snarare begravna än undervisade. Därför böra prästerna betrakta den metoden såsom nyttigare att, då ämnet kräver ett citat ur bibeln, nöja sig med ett eller annat, som har nära samband med det föreliggande ämnet; liksom det är bättre att rycka ut i krig med en här, som visserligen till styrkan är måttlig men slagkraftig och väl utbildad i krigskonst, än med en talrik här, som är fullständigt oövad och oprövad.

13. Åter finnas andra, som lägga sig vinn om att t. o. m. lära sig ett förelagt bestämt predikoschema ordagrant. Men som detta är en ändlös och meningslös möda, är *det* tillvägagångssättet klokare, att man har själva ämnet (såsom jag ovan påpekat) väl förberett och fäst i minnet och den utvecklingsgång, man vill följa, förut genomtänkt. Om orden skall man ej övermåttan bekymra sig, ty (enligt skalden Horatius' vittnesbörd) orden följa rätt villigt ett förut genomtänkt tankeinnehåll.

14. Vad nu beträffar, att somliga uppläsa hela sin predikan för församlingen ur postillan, så kan det å ena sidan till en tid tolereras i fråga om de mindre försigkomna och oövade, men å andra sidan är det absolut förkastligt, om de fortfara på samma sätt ideligen, ty

då är det tydligt och klart, att de missbruka denna bekvämlighet till slöhet och försummande av bibeln, vilket är otillständigt.

15. Liksom en trogen förvaltare av Guds ord varken säger eller förtiger något för att visa någon ynnest men utan anseende till personen lär det sunda och tadlar det vrånga; så passar det icke, att vi i en predikan fara ut mot någon mer av begär att hämnas eller kränka än att förbättra honom, som det likväl är känt, att några göra. "Oss är nämligen vår myndighet given" (säger Paulus) "till att uppbygga, icke till att nedbryta". 2. Kor. 10:8.

16. Och emedan det ofta brukar inträffa, att de enfaldigas sinnen häftigt oroas av obetänksamt och mindre försiktigt tal av predikanter, som icke tänka på vad, hur och inför vilka de tala, så är det icke minst viktigt att tillse, att vi icke fela härutinnan, dvs. att vid behandlingen av ett högre och kinkigare ämne intet oöverlagt undfaller oss, och att vi ej heller avbryta predikan i förtid, varav lätt anstöt uppstår. "Den där ovarligen talar" (säger Salomo), "han stinger såsom ett svärd, men de visas tunga är hälsosam". Ordspr. 12:18.

17. Emedan Kristus kallar sina lärjungar jordens salt — han säger: Ty I ären jordenes salt —, är det tydligt, att i undervisarnas mun bör finnas även en viss skärpa, nämligen vid mera oförbehållsamt berörande av menighetens mera allmänna och oftare förekommande synder. Liksom också Paulus befaller sin lärjunge Titus att strängt förehålla kreterna, "att", säger han, "vara sunda i tron", Tit. 1:13. Dock kräves även här klok måtta, för att icke åhörarna, retade av allt för mycken hårdhet, skola bli ännu sämre.

18. Hedniska författares ord, tankar, berättelser och exempel må väl en evangelisk predikant citera under förklaringen, men dock mera sällan och detta huvudsakligen då någon sak till äventyrs skall kraftigare framhävas, eller då man skall tala mot något okänt och så att säga hedniskt fel, såsom de gamle både latinare och greker tydligen gjorde. Men vad i övrigt läran om tron och det kristna livet angår, ser jag intet skäl, varför dessa hedniska uttalanden rimligen skulle behöva användas oftare. Ty fastän dessa författare i mycket skrivit rätt om sederna, nämligen efter naturlig erfarenhet, så bör dock, emedan detta framställts i bibeln säkrare och djupare, upplysning hämtas därifrån hellre än från något annat håll, vilket även Augustinus anger: "Hedniska författare äro för oss läromästare i ord, icke i sak och tanke".

19. Under utläggningen av den evangeliska texten kan prästen stundom dröja vid en textdetalj, om något ställe möter, som med hänsyn till tidsläget är värt att behandlas noggrannare, med lätt vidrörande eller fullständigt förbigående av det övriga stoffet i texten; ja, det är just detta, som våra vältalighetslärare mana oss till, nämligen att utreda det dunkla, kort beröra det tydliga och dröja vid det tvivelaktiga.

20. Fastän Luther på något ställe sagt, att det rätta predikosättet icke kan läras ut genom lärobok eller regler, och att man gruvligt misstar sig, då man ängsligt och vidskepligt söker utforma sina predikningar efter dialektiska och retoriska regler; så är det ändå nödvändigt, att den, som skall tala om något ämne, har för sig uppställd någon bestämd metod att följa i talet; annars inträffar, att talet saknar säkerhet och stadga som ett skepp på öppna havet utan roder.

21. Visserligen hava många i vår tid lämnat efter sig till teologie studerandes gagn metodiska verk för behandlandet av den kristna lärans dogmer, men då ingen synes ha fyllt denna uppgift skickligare och bättre än doktor Filip Melanchton, så böra prästerna flitigt läsa hans dogmatik och läsa den så, att de så småningom lära in utantill t. o. m. stora stycken av den boken.

22. Löjligheter, dumheter, käringprat, ohöviska ting och narraktigheter anstå icke någon enda kristen människa på någon plats överhuvud; långt mindre då passa de en predikant, som talar från predikstolen. Ja, aposteln Paulus vill icke ens, att sådana saker nämnas bland kristna, så att man måste finna det så mycket mer märkligt, att några t. o. m. av vårt stånd i så hög grad finna nöje däri.

23. Men även då en del församlingsbors otillfredsställande leverne skall tadlas, måste prästen akta sig att tala alltför plumpt och öppet om skamliga och ovanliga laster eller genom oförsiktigt omnämnande väcka till liv kättarnas farliga och anstötliga men nu sedan länge förlegade och s. a. s. begravna tankar; ty *ett väl gömt ont skall man icke röra i,* som ordspråket säger; i annat fall inträffar (— sådan är människonaturen —), att de yngre nyfiket lyssna härpå och till yttersta fara för sig själva lära, vad de förut till sin lycka icke känt till.

24. När nu måtta i allt är det bästa, bör man för att icke predikan skall väcka leda hos åhörarna och så bliva mindre givande för dem, se till att den ej räcker längre än en timme; denna tidsbegränsning

finna vi föreskriven för predikningar även i de gamles skrifter, såsom hos Gregorius av Nazians, Basileios och flera andra.

25. Om det stoff, som skall behandlas i predikningarna, behöver ej här talas, vi ha ju i små häften den övliga följden av evangelietexter för söndagarna och helgdagarna, som vi alla hava fasthållit av gammalt, men om någon så finner lämpligt i sin församling, må det stå honom fritt att stundom avbryta denna följd och utlägga någon av evangelisterna i sammanhängande tolkning.

26. Om f. ö. någon gång det så fogar sig och det är nödvändigt på grund av tids-, person- eller andra förhållanden att behandla något ställe mera ingående, så kan predikanten låta bli hela den vanliga evangelieperikopen för att så få behövlig tid till fullföljande av sin föresats.

27. Det är också lämpligt, att prästerna någon gång i sina predikningar erinra den kristna menighetens olika grupper var för sig om deras plikt, nämligen vad var och en är skyldig en var annan, vad föräldrar äro skyldiga sina barn, vad barn åter sina föräldrar, vad herrar sina tjänare, vad tjänare sina herrar, vad män sina hustrur, vad hustrur sina män osv., och så uppmana alla att sträva att fylla denna plikt var och en efter sin förmåga; ty även denna sed att mana församlingen ha de heliga apostlarna givit oss till efterlevnad i sina skrifter, såsom klart framgår av deras brev.

28. Ehuru en evangelisk predikant ej bör försumma något av det, som nu nämnts, eller liknande, bör han dock, då ju huvudsaken icke ligger i den mänskliga fliten utan i Guds nåd, så handla och detta särskilt då Guds ord skall offentligt förkunnas, att han må vara en församlings värdige förmanare,[1]) d. v. s. att han, innan han framträder till predikan, uppbygger och förbereder sig med fromma böner för att buren av den gudomliga nåden förmå säga det, som bär mycken frukt hos åhörarna, och flitigt manar dem att göra detsamma; ty det vore högst ovärdigt, om den sanne Gudens kristna bekännare försummade eller underläte detta, som de hedniska avgudadyrkarna aldrig ansett sig böra underlåta; ty (såsom klart framgår av deras skrifter) inledningsvis nämna de alltid gudamakten; också säger Boethius: "Alltings skapare och fader skall åkallas, ty underlåtes detta, får ingenting i livet en fast grund".

---

[1]) Streckat hos Troil.

29. Sedan prästen bestigit predikstolen, skall han därför mana församlingen att bedja till Gud om den Helige Andes nåd och frukt av ordet, och icke göra detta med flödande vältalighet (såsom en del helt olämpligt bruka göra) utan i korta och passande ordalag, i samband därmed, särskilt på landet, läsa Herrens bön och andra delar av katekesen; sedan skall han läsa evangelietexten och så i sammandrag angiva huvudpunkterna i texten, till vilka han sedan vid textförklaringen kan hänvisa.

30. Ty såsom jag ständigt brukar framhålla, böra prästerna först och främst se till, att den okunnigare menigheten av dem får lära alla katekesens stycken, vadan man icke må glömma att i början av sin predikan uppläsa dem, och detta klart och flytande, för att de enfaldiga lättare skola uppfatta de upplästa orden och behålla dem i minnet.

31. Vidare skola prästerna två gånger om året, vid fastan och advent, taga sig för att förklara katekesen för församlingen, varvid de må dela predikotimmen så, att den ena hälften går till katekesförklaringen, den andra till utläggning av evangelietexten.

32. Det är övlig sed att avsluta gudstjänsten med en maning till gemensam bön för alla församlingens behov. Då denna plägsed är nödvändig, bör den aldrig försummas, särskilt som den är församlingarna rekommenderad även genom apostolisk auktoritet. Ty så skriver Paulus till Timoteus: "Så förmanar jag nu, att man för allting haver böner, åkallan, förböner och tacksägelser för alla människor, för konungar och all överhet, på det vi måge leva uti ett roligt och stilla leverne i all gudaktighet och ärlighet". 1 Tim. 2:1.

33. Men för att bönerna skola bli desto verksammare och de bedjande skola snabbare få av Gud vad de begära, få prästerna ej upphöra att mana menigheten till ånger och bättring av ett liv, som i nuvarande läge, o smärta, hos nästan alla är grundfördärvat och därigenom ett hinder för våra böner, såsom också Esaias säger: "Herrens hand är icke för kort, så att han icke hjälpa kan, och hans öron äro icke lomhörda vordna, så att han intet hörer; utan eder endska åtskiljer eder och eder Gud ifrån varannan, och edra synder dölja hans ansikte för eder, så att I icke hörde varden" osv. Es. 59: 12. Ty den bön är behagligast inför Gud och mest fruktbringande för oss, som framgår ej blott ur munnen, utan även ur hjärtat, ja ur hela livet; ty att övergiva orättfärdigheten (säger Syrach), det är avbön för synden.

34. Till sist, emedan Syrach säger: "Där icke är hörande, där skall du icke slösa ditt tal", så skola prästerna allvarligt tillrättavisa dem, som vid allmänna gudstjänster, där tystnad är nödvändig, med sitt opassande, världsliga, ja fräcka pladder störa den, som förkunnar Guds ord eller utdelar sakramenten, och om de ej taga sitt förnuft till fånga och lägga bort sitt ogudliga väsende, skola de bannlysas.

Om dopet.

35. Då Kristus klart säger, att ingen kommer in i Guds rike, med mindre han bliver född av vatten och ande, är det uppenbart, att likaväl barn som vuxna böra döpas, såsom ock Augustinus intygar, att denna sed, att döpa barn nämligen, härleder sig från själva apostlarna, fastän i deras skrifter det förhållande ej uttryckligen nämnes.

36. Nu böra pastorerna förmana folk att ej uppskjuta sina späda barns dop — något som eljest rätt ofta sker —, i synnerhet om de äro en smula klena till hälsan; ty denna föräldrarnas försumlighet medför stundom, att barnen gå miste om detta för saligheten nödvändiga nådemedel, något som föräldrarna en gång skola göra räkenskap för inför Gud.

37. Och emedan dessa risker ofta föranledas av de s. k. barnsängsgillena, i det att barnens föräldrar för dessas tillrustande draga ut på tiden, så böra pastorerna eftertryckligen klandra denna osed och det av dubbla skäl, dels på grund av nyss anförda omständigheter, dels ock på grund av det därmed följande överflödet och de onödiga kostnaderna, som särdeles i nuvarande svåra tid äro kännbara.

38. Pastorerna må ock veta, att de barn böra döpas, hos vilka tydliga tecken till liv framträda, låt vara helt obetydliga. Om åter detta ej är till finnandes, bör man avstå från dop, ty att vattenösa döda är enligt Chrysostomus' åsikt ingenting annat än att kasta det heliga på marken.

39. Och emedan man tyvärr ofta ser, hur vanvördigt gemene man beter sig vid övervarande av döpelseakten, så bör även denna gudlöshet brännmärkas och folket förmanas att lära sig att med större vördnad betrakta detta gudomliga mysterium, i det man betänker,

att icke endast änglarna äro därvid tillstädes utan ock hela Treenigheten, d. ä. Fadern, Sonen och den Helige Ande.

40. Ej heller bör det tillåtas, att personer frambära barn till dopet eller tjänstgöra som faddrar, om de utan kyrklig bot äro förvunna till något brott; det passar sig nämligen ej, att *de* tjäna som löftesmän och garanter för andras salighet, som förverkat sin tillförsikt beträffande den egna saligheten.

41. Men ej heller böra de föräldrar, som äro offentligen besudlade av något brott, tillåtas närvara vid sina egna barns dop, detta för att de skola bringas att blygas och bättra sig från sin synd, då de se sig sålunda avstängda från deras pånyttfödelse (genom dopet), vilkas föräldrar efter köttet de äro.

42. Pastorerna må jämväl bestraffa de nyss döptas föräldrar eller s. k. faddrar, som beträffande barnen öva vidskepelse och på så sätt, i vad på dem beror, fördärva barnens tro, för vars ärlighet och renhet de nyss förut uppträtt som löftesgivare,

43. Om barn och även redan vuxna, om vilka icke med visshet kan fastställas, huruvida de äro döpta eller ej, kan intet annat rätteligen sägas, än att de helt enkelt ovillkorligen böra döpas. Att kyrkans ledare i forntiden varit av den åsikten, därom vittna dels deras egna skrifter, dels åtskilliga kyrkomötens beslut. Härav kan den slutsatsen dragas, att det villkorliga dopet, som sedermera de påviske ha funnit på, ej hör hemma i den kristna kyrkan,

44. Eljest bör aldrig ett dop upprepas, om det allenast rätteligen utförts i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn, av vem det än må ha förrättats, det vore papist eller någon sekterist, på latin eller något annat som helst språk. Att jämväl Augustinus, ja, hela fornkyrkan haft den åsikten, bevisa med stor tydlighet följande ord av honom själv: "Kyrkan upprepar ej ett dop, som förrättats bland kättare, för att ej synas räkna för deras sak det, som i själva verket är Kristi".

45. Men emedan det nu för tiden tyvärr ofta inträffar, att barn, vare sig döpta eller odöpta, klämmas till döds, otvivelaktigt på grund av föräldrars eller ammors försumlighet eller oförsiktighet och kanske ibland också, som högeligen är att befara, med brottsligt mordiskt uppsåt, därför böra pastorerna med allt nit förmana den dem ombetrodda menigheten att med all möjlig aktsamhet söka undvika sådana olyckshändelser, att ej jorden må fläckas av oskyldigas död och så hemfalla under den gudomliga förbannelsen.

46. Samma pastorer må också med största noggrannhet rannsaka nämnda barnadödare beträffande den av dem förövade gärningen, för att efter vederbörligen vunnen kännedom om omständigheterna vid fallet i fråga och efter skriftlig anmälan till poenitentiarius publicus välbefogad dom i saken må kunna avkunnas och ett efter förseelsens beskaffenhet lämpat kyrkostraff påläggas den skyldige.

Om den heliga nattvarden.

47. Eftersom den heliga nattvarden är den verksammaste påminnelsen om Herrens död, genom vilken vi blivit återlösta, så böra pastorerna allvarligen förmana folket att oftare bruka densamma, och det genom att i tro taga Herrens lekamen och blod; ty detta är det rätta och egentliga bruket av detta nådemedel, ej att allenast åskåda och tillbedja det; ty även om detta senare ej är klandervärt, så var det dock ej för det ändamålet, som det egentligen instiftades av Kristus, som ju sade: "Tagen, äten, dricken!" och icke: "Skåden allenast" osv.

48. Och eftersom den heliga måltiden anordnas med tanke på de ätande och drickande, så passar det sig icke, att den någonsin är utan nattvardsgäster, så att alls inga kommunikanter äro tillstädes, så som dock ännu alltjämt ofta sker — genom grovt förvållande å församlingarnas sida. Må alltså pastorerna tillse, att det äntligen blir ett slut på detta oskick, så att vid den allmänna gudstjänsten alltid må finnas några, som gå till skrift, eljest skola de i sinom tid stå inför Gud själv till svars för sin försumlighet. Ty det är orimligt, säger Luther, ja, i högsta grad förvänt, att ordets tjänare högtidligen anordna Herrens måltid, där inga gäster äro till att äta och dricka, liksom det ju ock är alldeles orimligt, att präster uti allmänna gudstjänsten förkunna Guds ord, där ingen åhörare finnes.

49. Men för att det icke skall kunna inträffa, att prästen-skaffaren håller gudstjänst utan kommunikanter, så förordar samme Luther, att de, som ämna gå till nattvarden, anmäla sig för prästen och att alla dessa samlas på en bestämd plats, för att en enhetlig prövning må kunna äga rum, där så behöves; dock anser han det vara nog, om detta sker en gång om året.

50. Fastän Kristus själv icke föreskrivit sin kyrka någon bestämd

tidpunkt för nattvardsgång utan ställt det till vars och ens fria skön, så är det dock av instiftelseordens betydelse klart, att Han ville, att alla de, som bekänna sig till det kristna namnet, icke blott skola deltaga i detta gudomliga nådemedels firande utan ock göra det flitigt; därför böra de klandras, som visserligen alltid äro vid nattvardsgången närvarande men icke en enda gång på hela året med de andra deltaga däri. Med tanke härpå säger Chrysostomus: "Den som är vittne till den heliga måltiden men ej själv deltager däri, han står där som ett okunnigt och uselt vittne."

51. Än vidare: fastän alla böra manas till ett flitigare bruk av Herrens nattvard, så böra dock de, som besudlat sig med påtagliga brott, icke få tillträde till densamma, innan de givit till känna en allvarlig syndaånger och bättrat sitt leverne, ej heller böra de, som på grund av något brott äro drabbade av vanfrejd, få tillträde, innan de lagligen blivit fria från påföljden: "Vi skola icke", säger Augustinus, "taga Herrens lekamen tillsammans med dem, som vi äro förbjudna att dela bröd med."

52. Men ej heller bör man giva dem tillträde till gemenskapen vid Herrens nattvard, som äro främlingar och vilkas leverne och förhållanden äro oss obekanta, eller dem som ännu ej kunna rätt uppläsa de olika huvudstyckena i katekesen, eller dem som ej vilja försona sig med sin nästa, ej heller vidare djävulsbesatta och galningar, men framför allt icke dem, som äro förvisade från det borgerliga samhället, så ock uppenbara religionens bespottare.

53. Den som samma dag han blivit delaktig av nattvardens sakrament kräks, icke på grund av klen mage utan på grund av överflödigt njutande av mat och dryck, bör, till dess han sig omvänt och bättrat, avstängas från nattvardens bruk, därför att han efter det höga nådemedlets anammande uppträtt ovärdigt och vanhedrat sig.

54. Eftersom allt gudomligt, som är oss ombetrott till förvaltning, bör handhavas med omsorg och vördnad, är det alldeles klart, vilken vördnad vi äro skyldiga Herrens lekamens och blods högheliga mysterium. Må alltså pastorerna tillse, att icke genom deras vårdslöshet eller på något som helst annat sätt detsamma vanhelgas; den som gör om intet Mose lag (säger han till hebreerna), han skall lida döden utan misskund; huru mycket strängare straff förtjänar ej den, som vanhelgat Herrens testamentes blod!

55. Då alltså i ett privathus av hänsyn till de sjuka sakramentet skall utdelas, må pastorerna sorgfälligt tillse, att därvid så tillgår, att därmed ej må givas någon anledning till en mindre from och andäktig tanke därom.

56. Till en rätt vördnad för detta sakrament hör ock, att råmaterialet, som därvid användes, är lämpligt och som sig bör, vadan alltså, när sådant saknas eller är till beskaffenheten underhaltigt, Herrens nattvard icke bör hållas; det är nämligen drägligare att till en tid nödgas undvara den än att bruka den på ett sätt, som besvärar samvetet.

57. Visserligen tycks omtanken om de kärl och redskap, som höra till nattvardens bruk, vara av ringa vikt, men i alla fall röjer dock omsorgen om denna fråga, den må nu i och för sig vara aldrig så ringa, ett fromt gudhängivet sinne; därför må skaffarena-prästerna tillse, att nattvardskärlen, om de än ej kunna vara dyrbara, åtminstone äro välbehållna och rena.

58. Fastän man ej rimligen kan hålla före, att närvaron av Herrens lekamen och blod räcker längre, än själva nattvardsakten pågår, så bör man dock, om något blir över efter nattvardsgången, vördnadsfullt hopsamla detta och på anständig plats förvara det att användas vid nästa nattvardsgång. Ty om Herren ville, att efter mättandet av folkskaran i ödemarken de överblivna styckena skulle hopsamlas, att intet måtte förfaras, huru mycket mer skall det icke vara Honom emot, att överlevorna av denna heliga måltid på ett ovärdigt sätt behandlas!

59. Eftersom tagandet av nattvardens sakrament av Kristus har åt församlingen lämnats fritt, bör visserligen ingen tvingas därtill; dock skall var och en som av förakt för sakramentet en längre tid avhållit sig från dess bruk, efter en eller annan formlig anmaning därifrån avstängas, eftersom han ju redan förut själv fällt en sådan dom över sig själv.

60. Fästman och fästmö bör man på bröllopsdagen ej förmena att taga nattvarden, om de därom anhålla. Dock må de se till, att de ej göra det blott av gammal vana eller av andra lösliga bevekelsegrunder; eljest är det tryggast, att de avhålla sig därifrån. Det är alltså till gagns, att församlingens pastor först förhör dem och undervisar dem såväl om nattvardens rätta bruk som om äktenskapsförbundet.

61. Det är en känd sak, att några pastorer vid nattvardsgång utdela de heliga håvorna till nattvardsgästerna utan att själva undfå dem. Eftersom detta gör ett intryck av fullständig likgiltighet och

ringaktning beträffande fromhetslivet, kan det alls icke gillas. Hur skall vidare prästen kunna övertyga andra om att nattvarden bör flitigt brukas, när han själv försmår dess bruk? Nej, eftersom enfaldigt folk mera påverkas av föredöme än av ord, bliva de genom en sådan ogudlig ringaktning från sina herdars sida platt avvända från sakramentets bruk.

62. Slutligen är det allbekant, hur angeläget vanligt folk är, att mässan skall högtidligen firas, även om intresset för eget deltagande i nattvarden är mycket ringa. Enär detta luktar gammal påvisk surdeg och befrämjar missbruk av den heliga handlingen, bör man ofta klandra dessa vrångvist fromma och undervisa dem om detta sakraments rätta bruk, som består i njutande snarare än i åskådande av den heliga måltiden.

Om bot och avlösning.

63. Emedan människorna dagligen synda och det gruvligen, bör syndabekännelse oavlåtligt ske, ty så lär Herren själv, då han säger: "Ropa trösteliga, upphäv din röst såsom en basun och förkunna för mitt folk dess överträdelse," Es, 58:1. Att vi upphöra med sådant rop, vill Herren ej veta av, emedan människorna ej upphöra att synda och framkalla Hans vrede, fastän de för länge sedan bort göra det, såsom aposteln vittnar: "Vi som äre döda ifrån synden, huru skulle vi ännu leva i henne?" Rom. 6:2. Men ångern är (enligt Augustinus) de goda och ödmjuka trognas dagliga bot, i vilken vi slå oss för vårt bröst, sägande: "Förlåt oss våra skulder!"

64. Prästerna böra emellertid mana menigheten till bot icke blott med flitig förmaning i predikan utan ock genom en from umgängelses föredöme, ty den råare massan är lättare beredd att göra och efterbilda, vad den ser bjuda vördnad hos ledaren; därför prisas högeligen i kyrkohistorien Gregorius av Nazians, teologen kallad, emedan han aldrig befallde sina lärjungar att göra, vad han ej själv förut försökt.

65. Då vidare bot eller en sann omvändelse till Gud har som ingående beståndsdelar hjärtats förkrosselse, en tro, som mottager syndernas förlåtelse, samt levernets förbättring, så böra prästerna vid framställning av saken följa denna uppdelning såsom sann och överensstämmande med den heliga skrift, utan att fästa sig vid de på-

viskes påfund härutinnan, då dessa uppdela boten i hjärtats förkrosselse, munnens bekännelse och tillfyllestgörelse genom goda verk, eller vid vad några sakramentarier anse, då de i sin iver att avvika från sina lärare i Wittenberg förneka, att tron är en del av boten, då likväl själve Augustinus säger: "Den bot, som ej utgår av tron, är till intet nyttig".

66. Då döden är fullt viss för alla men dödstimmen oviss, böra prästerna flitigt mana den dem ombetrodda hjorden att icke uppskjuta boten utan övergiva sina syndiga gärningar och uppsåt och genast skynda till en sann omvändelse. "Dröj icke", säger Syrak, "att omvända dig till Herren, uppskjut det icke från dag till dag, ty plötsligt kommer hans vrede". Därav Chrysostomus' utsaga: "Boten är god, min broder, om den icke kommer för sent" o. s. v. Likaså: "Innan straffet pålägges, har boten tid och en outsäglig kraft".

67. Alldenstund syndabekännelsen, vare sig den sker inför Gud eller ock inför människor, offentligen eller enskilt, är resultatet av en verklig förkrosselse, böra prästerna mana den okunniga massan även till den, och detta desto ivrigare, som den är mer välsignelsebringande, i samma mån den rätt begås, varför också Salomo säger: "Den sin missgärning nekar, honom varder icke väl gångandes, men den henne bekänner och övergiver, han skall få barmhärtighet." (Ordspr. 28:13)

68. Ehuru erkännas bör, att enskild bikt, som sker inför prästen, dels av andra skäl, dels särskilt på grund av den enskilda avlösningens säregna kraft, är av ganska stor nytta, må den ändå, då därom ej finnes någon bestämd Guds befallning, anses som en frivillig sak; detta lär Luther nämligen med dessa ord: "Bikten bör vara fri och bör icke, låt vara att den är hälsosam, vara bunden av lag utan blott tillrådas". Därför böra icke prästerna tvinga någon till den, såsom sker i påvekyrkan, utan blott inbjuda dem därtill genom uppmaningar.

69. Men liksom själasörjarna alltid och överallt böra vara beredda att nitiskt utföra alla andra uppgifter i sitt kall, skola de villigt höra sina församlingsbors bikter, vare sig de vilja gå till nattvarden eller ej, och villigt göra, vad saken därutinnan kräver. Dem, som skola gå till nattvarden, kunna de höra antingen på den sön- eller helgdag, då nattvarden skall utdelas, eller ock dagen innan.

70. Vid de enskilda bikterna böra de yngre eller eljest enfaldiga, som äro okunniga i kristendomens stycken, förhöras dels om andra nödvändiga frågor, dels ock framför allt om det, som hör till katekes-

läran, och dem, som de finna hava åtminstone lärt sig det, skola de (= prästerna) giva tillträde till Herrens måltid, men dem, som ännu icke lärt det, skola de icke släppa fram eller åtminstone blott på några personers borgen. Men om de allt framgent försumma samma sak och komma sina borgensmän på skam, skola de för sitt förakt och bedrägeri uteslutas från kommunionen.

71. Men vislighet, som under alla förhållanden är nödvändig för evangelii tjänare, såsom Kristus säger: "Varen fördenskull snälle (= kloke) såsom ormar" o. s. v. (Matt. 10:16), kräves framför allt vid åhörandet av de enfaldigas och okunnigas bikter, utom av andra skäl särskilt för att de ej på något vis genom oförsiktiga frågor om deras förseelser skola taga anstöt och snarare försämras än förbättras, såsom ej sällan sker; ty därigenom lära de sig till sitt fördärv, vad de förut till sitt gagn varit okunniga om, såsom ock ovan är nämnt.

72. Eftersom vid högtidliga tillfällen, särskilt i fastan, bikt plägar allmänt förekomma, kunna prästerna ömsesidigt hjälpa varandra; men om någon av de adjungerade prästerna får veta något, som ortsprästen bör känna till, skall han icke dölja det för honom, såvida det icke är någon till förfång, ty man måste noggrant undvika att det hemligt anförtrodda sprides ut till skada och vanrykte för den, som berättat det bona fide, såsom man vet plägar ske genom somliga till stor skam för ämbetet; ty sådant lumpet prat gör, att ingen därefter vågar anförtro någon kyrkans tjänare något; såsom Syrak säger: "Vännen förjagas genom hemlighetens yppande". Undvikas skall också, att prästerna begagna det tillfälle, då de äro tillsammans och hjälpa varandra med bikthörande, till superi och dryckenskap, narraktigt och ohöviskt tal eller andra lättfärdigheter, för vilka ting vissa präster hava ett dåligt rykte.

73. Om någon präst föredrar att åtaga sig detta arbete ensam och höra sina församlingsbors brister eller behov, för att på så sätt lättare lära känna, vad botemedel var och en bör få, må han göra, som han vill blott intet försummas, som saken kräver.

74. Efter regeln: "Ingen förlåtelse gives, utom till den, som sig bättrat", böra de biktande, innan de avlösas, ingående tillfrågas, om de verkligen vilja bättra sitt liv, och särskilt, om de vilja förlåta dem, som kränkt dem och brutit mot dem, och med ord och gärning försona sig med dem, de själva brutit emot; om de lova detta, skola de ofördröjligen avlösas. Men om de icke vilja lova det, skola de skickas i

väg oavlösta, d. v. s. bundna; dock ej utan allvarligt klander och varning att besinna sig och så lösas från djävulens snaror, som aposteln säger 2. Tim. 2:26.

75. De, som avlösts, böra också förmanas att för framtiden omsorgsfullt akta sig icke blott för just de synder, åt vilka de dittills varit hemfallna, utan även för allt tillfälle till synd, så att de nämligen fly platser, personer och alla lockelser, som kunna fresta dem till återfall, och allvarligt bedja Gud, att han av barmhärtighet bistår dem och nådigt befriar dem från satans försåt och allt ont.

76. Emedan sedan länge genom Guds nåd hos alla det påviska missbruket att på latin avlösa även dem, som äro fullständigt okunniga i detta språk, kommit ur bruk och fallit i glömska, behöver här ej spillas ord på denna fråga; blott det må framhållas, att prästerna böra komma ihåg att välja sig en sådan formel för avlösning, som utmärker sig för korthet och klarhet, vare sig den, som står i svenska handboken, eller någon, vilken det vara må, och lära sig den utantill.

77. Någon gottgörelse bör icke föreläggas de biktande, utom allenast Kristi försoningsdöd. "Han är försoningen för våra synder", säger Johannes, "icke allenast för våra utan ock för hela världens." (1. Joh. 1:2.) Det räcker alltså att säga till den, som lovar en allvarlig bättring, dessa Krisi ord: "Gack bort och synda icke härefter." (Joh. 8:11.) Så menar också Krysostomus, då han skriver följande: "Jag vittnar och försäkrar, att om någon av oss, som äro i syndaskuld, av hjärtat övergiver det gamla onda och ärligt lovar Gud att aldrig återfalla däri, skall Gud ej fordra något annat som ytterligare gottgörelse."

78. Det åligger prästerna även att granska deras seder och leverne, som undergått offentlig bot, d. ä. undersöka, om de troget fullgöra det, som blivit dem ålagt, eller icke; och om de se, att något ej sker fullständigt och riktigt, skola de allvarligt erinra de felande om den fara, de utsätta sig för genom att icke hålla det löfte, de givit Gud och kyrkan, eftersom detta är att uppträda icke som en botgörare utan som en hycklare och att gäckas med Gud och människor.

79. Men för att det ej skall se ut, som om vi ville stänga bättringens väg för dem, som stå i offentlig botgöring, eller ens för dem, som exkommunicerats, kunna prästerna släppa in dem i kyrkan att åhöra gudstjänsten, ty denna nåd kunna vi ej ens förmena hedningar och

turkar; och det framgår av några forntida författare, att katekumener och botgörare brukade släppas in till de första bönerna i församlingen och till predikan, men icke till mysterie- och nattvardsakten.

Om bannlysning.

80. Bannlysning innebär, att en illgärningsman, en som ej ångrar sig, en som är oförbätterlig, likt en av förruttnelse hemsökt lem bortskäres ur församlingskroppen, i det man binder honom i hans synder, en åtgärd, som Paulus anbefallde mot den där korintiern, som besudlat sig med skändlig otukt, så ock Kristus själv, då han om den, som ej lyssnade till församlingens varning, sade: "Han vare för dig som en hedning och publikan!"

81. Om bannlysningen böra pastorerna sorgfälligt påminna den dem ombetrodda menigheten; ty fastän denna i mångas ögon är en sak av ringa vikt, är den dock förvisso, om vi eljest lita på Hans auktoritet, som inrättat den, en högst betydelsefull sak, för vilken alla Kristi bekännare med allt skäl må bäva, ty den avskär i själva verket människan från förbindelsen med Gud samt alla heliga änglar och människor, binder henne i synderna och giver henne i satans våld.

82. Ingen, som gjort sig skyldig till brott mot allmän lag, skall genast efter brottets begående drabbas av bannlysningens svärd, utan pastor bör först, i enlighet med Kristi befallning, både en och två gånger förmana honom; om han kommer till besinning och underkastar sig botgöring, är det gott och väl, i motsatt fall skall pastor oförfärat följa Kristi föreskrift och bannlysa den styvsinte. Ty, säger Prosper, de som försmå att bättra sig och icke vilja bliva kvitt sin sjukdom, verka, om de med sitt moraliskt fördärvade väsende få stanna kvar i de heligas samfund, genom sin uselhets föredöme på de andra som en smitta.

83. Med den, som efter en formlig varning på grund av urbota brott och därtill hårdnackenhet har blivit bannlyst (ty obetänksamt, i oträngt mål eller på grund av alldagliga småförseelser, t. ex. skulder och annat dylikt, tillgripes ej bannlysning), med en sådan bör ingen umgås såsom med en broder i Kristus, utan alla bör betrakta honom som en hedning och publikan, dock icke hata honom som en fiende utan tillrättavisa honom liksom en broder, såsom Paulus säger. Ty, säger Augustinus, den som aposteln bjudit oss att hålla oss ifrån, den fritager han oss ej från att älska.

84. Den som med förakt för bannlysningsdomen ej skyr att umgås med den bannlyste, bör även han, om han ej bättrar sig, såsom delaktig i samma synd uteslutas ur församlingens gemenskap; dock äro vissa personer därvid undantagna, nämligen hustru, barn, drängar och pigor, så ock de, som ha något med honom att skaffa i politiska värv, likaså de, som ännu ej fått veta, att en sådan blivit bannlyst; alla dessa kunna ostraffat umgås med en bannlyst.

85. Om det inträffar, att någon, som blivit formligen bannlyst och avstängd från tillträdet till församlingen, förblindad av sitt hjärtas hårdhet, vägrar att giva vika, då är församlingen förbunden att rent av tvinga honom att vika dädan, vid risk att pastor tills vidare inställer alla heliga förrättningar, tills han givit vika; böterna för mässfallet skall den betala, för vars skull det skett.

86. Ingen bör offentligen bannlysas, om ej hans skuld är fulltygad och påtaglig, ty likasåväl som bannlysningsdomen är fruktansvärd, då den är lagenlig och avkunnad med stöd av rättvisa skäl, så bör den ej av någon avkunnas i blindo eller med stöd av en mindre noggrant undersökt orsak. Herren klagar nämligen hos Hezekiel över dem, som döma till döden oskyldiga och komma de rättfärdigas hjärtan att sörja.

Om helgdagar.

87. Tredje budet i dekalogen bjuder, att sabbaten skall helgas. Detta bud avser visserligen, vad detaljerna angår, ceremonierna och är därför jämte övriga judiska ceremonier satt ur kraft och upphävt, enligt aposteln Pauli lära, hans som sade: "Ingen må döma eder för mat eller dryck eller angående högtid" (Kol. 2:16); men emedan i allmänhet sett detta bud fortfarande äger orubbat bestånd och ständigt skall så göra, så visst som det är nödvändigt, att en bestämd tidpunkt gives, då Guds församling kommer samman till gudstjänst, och detta lika väl i nya som i gamla förbundets tid, så böra de fastställda helgerna iakttagas av alla. Därför böra de klandras, som med försummande av gudstjäntsen missbruka helgerna till världsliga sysselsättningar.

88. Men de avskaffade helgdagarna, exempelvis till firande av S:t Martin, S:t Clemens, S:ta Catharina, S:t Niklas, S:ta Annas avlelse, S:t Eriks bens överflyttning, S:t Sigfrid, Petri fäng., S:t Georg, korsets finnande, invigningen av helgonreliker, S:ta Magdalena, S:t Olov, Marie himmelsfärd, Marie födelse, korsets upphöjande, S:ta Birgitta, elvatusen jungfrur och andra dylika, må genom pålysning från predikstolen avskaffas och må ej vidare hugfästas, som dock några ännu alltjämt sägas göra. Lika litet böra prästerna deltaga i de bondegillen, som folket ännu alltjämt dristar hålla på dagar, ägnade deras skyddspatroner bland helgonen. Prästerna må hålla sig därifrån för att ej med sitt föredöme i handling synas godkänna det, som de i ord ogilla och förkasta.

89. Vid de högtidligare helgerna, d. ä. julen, påsken och pingsten, och likaså under fastan må högtidligt kyrkbröllop ej tillåtas, detta för att ej Andens nyktra glädje skall förorenas av köttets världsliga förlustelser, som bestå i onykterhet, rus och annat sådant.

90. Och då genom satans tillskyndelse det bland de kristna gått därhän, att under helgerna, som ju äro särskilt avsedda för gudstjänst, vida flera grövre synder och brott mot Guds bud begås än på andra dagar vilka som helst, därför böra prästerna med allvar och flit förmana sina församlingar att äntligen upphöra med detta farliga och fördömliga missbruk och ej längre mot sig utmana Guds vrede, att det ej må till slut drabba oss, som Herren genom profeten Amos hotar Israels folk med, sägande: "Jag skall vända edra högtider i dödssorg och alla edra visor i dödsklagan." Ty om redan de, som sön- och helgdagar försumma gudstjänsten, svårt försynda sig, hur skall man då bedöma dem, som då begå t. o. m. de allra svåraste brott?

Om kyrkliga ceremonier och gudstjänstbruk.

91. Må prästerna ock tillse, att de höviskt och med tillbörligt allvar och eftertryck utföra den högtidliga ritualen i samband med varje del av gudstjänsten. Ty visserligen kan detta synas vara av ganska ringa vikt, och dock händer det ej så sällan, att om den sidan av gudstjänsten skötes en smula vårdslöst eller alldeles föraktas, det förorsakar gudstjänsten en ej ringa förlust. Men hur kan *det* tyckas eller sägas vara betydelselöst, som bidrager till att giva gudstjänsten skönhet eller ordning?

92. Må likaledes prästerna lägga sig vinn om att vara inbördes enhetliga i kyrkosångens hävdvunna melodi och betoning och att iakttaga den hävdvunna och för kyrkan utmärkande tonen och betoningen vid föredragning av evangelier, epistlar, profetior och böner, låt vara att denna sida av saken eljest är likgiltig. Då emellertid i allting bör råda en bestämd ordning, bör ej heller härvidlag godtagas den hos somliga förekommande vårdslösheten eller ock beskäftigheten, i det att de vid sången bruka sångsätt, som antingen hämtats från främmande håll eller äro av dem själva uppfunna. —

93. Om då nu jag under föregående år gjort några anteckningar rörande det hävdvunna sångsätt, som Uppsala kyrka iakttager vid föredragande av kyrkosången, så kunna yngre präster, som ej äro rätt inne i saken, få se på dessa anteckningar och därigenom någorlunda inhämta, vilket slags sångsätt som angives av de olika fraseringstecknen eller markeringspunkterna.

Om bilder.

94. Fastän fordom inom kyrkan en häftig och långvarig strid utkämpats rörande frågan, huruvida bilder borde tillåtas eller icke, så ha dock alltid de mera sansade lutat åt den åsikten, att bilder visserligen borde tillåtas, dock med förbehåll att all avgudadyrkan och annat missbruk skulle vara uteslutna. Så säger Gregorius till biskop Servius i Marseille: "Målningar förekomma i kyrkorna i det syftet, att de, som ej kunna läsa skrivet, åtminstone må genom att se på väggarna få läsa det, som de ej förstå att läsa sig till i böcker. Min Broder hade bort å ena sidan behålla målningarna men å andra sidan hindra menigheten att tillbedja dem." Så säger ock Luther: "Statyer av verkliga personer kunna göra någon nytta, nämligen som påminnelse om vad som i historien sig tilldragit." —

95. Däremot hålla alla lärda och fromma män före, att om en bild eller staty missbrukats, såsom veterligen fallet varit inom påvedömet, den bör bortskaffas, om rättelse ej annorledes står att vinna. Detta är också Luthers mening, när han säger: "Även vi tillråda, att man ej må i templen tillåta bilder, som väcka förargelse, ty även om de till synes ej påverka de bildade, måste man iakttaga varsamhet för den okunniga hopens skull; tryggast är nämligen att avlägsna det, som kan giva anledning till förargelse".

96. Dock bör man icke på våldsamt sätt kasta ut bilderna ur kyrkorna, såsom Karlstadt och hans medlöpare försökte, utan avlägsna dem i enlighet med påbud och tillåtelse från myndigheterna, något som Augustinus instämmer i med följande ord: "Att förgripa sig på bilderna utan att ha erhållit tillstånd av platsens myndigheter eller deras överhet är att bära sig åt som dårhushjon och ej såsom kristna." Så säger ock Luther: "Jag har ej förbjudit utan tillåtit bildernas bortskaffande, endast detta sker utan våldsamma uppträden, m. a. o. genom ordinarie myndighet".

97. Då nu alltså oförnekligen i kyrkorna förekommit mycket missbruk av bilderna, på grund varav de till stor del förtjäna att därifrån avlägsnas, och då på Arboga riksdag av den ordinarie myndigheten tillåtelse givits att ur kyrkorna avlägsna såväl altaren som bilder, vilka på grund av vidskepelse över hövan tilltagit i antal, så böra prästerna tillse, att detta, så långt bekvämligen ske kan, överallt, d. ä. i alla församlingar bringas till verkställighet, såsom på åtskilliga håll redan skett är. —

Om sjukbesök.

98. Församlingsprästerna må se till, att de med all flit uppfylla de plikter de hava gentemot sjuka, döende eller döda, detta ej blott för att undgå anklagelser från illvilliga personers sida, dessa som i förklenande syfte gräva i allt, vad prästerna företaga sig, varpå i den senast gångna tiden givits prov, utan ock för samvetets skull; ty prästerna äro genom gudomlig befallning förpliktade att hava akt på den dem ombetrodda hjorden, detta redan i allmänhet, men alldeles särskilt när dödsnöden nalkas någon. Därför säger ock Jakob: "Blir någon av eder sjuk, må han tillkalla församlingens presbyterer, och de må bedja över honom!"

99. Den tjänsten må prästerna ej heller undandraga dem, som på grund av sina missgärningar redan länge varit förhärdade eller äro bannlysta, om möjligen Gud då äntligen, när döden synes omedelbart förestå dem, förlänar dem nåden att ångra sig, så att de besinna sig och räddas ur satans snara, i vilken de hållits bundna, såsom Paulus säger. Ångern kommer ju aldrig för sent, om den är sann. Sanningen härav visar själve den botfärdige rövaren, som endast några få timmar före sin död omvände sig till Kristus. Intet människobarn bör ju, då hopp finnes om Guds barmhärtighet, vilja förbli i sina synder, lika litet som i det rent kroppsliga, såsom Augustinus säger, någon skulle vilja längre vara sjuk, om han har hopp att bliva frisk. —

Om äktenskap.

100. Vid vigsel till äktenskap må prästerna aldrig ha så bråttom, att de försumma att före den högtidliga sammanvigningen, såsom sed är, offentligen utfärda lysning från predikstolen, såvida ej fallet är av så brådskande natur, att det ej tål uppskov, och såvida — märk väl — det säkert är utrönt, att intet laga hinder för äktenskapet förefinnes.

101. Men icke bör man lättvindigt utan noggrann undersökning tillåta främlingar att ingå äktenskap, vilka i gudlöst farande efter allt nytt eller eljest av någon vrång bevekelsegrund försmå sitt hittillsvarande äktenskap och för att få ingå ett nytt resa till främmande ort. —

102. Mycket omaka äktenskap, d. v. s. där ena parten är mycket ung, den andra gammal, bör man, enär de merendels bli olyckliga, hellre genom avrådande avstyra än alltför brådskande genom vigsel bringa till stånd, då ju följden av detta senare kan bliva, att på den förhastade gärningen följer en långvarig ånger, varpå man både här och var ser exempel.

103. Likaså, när av dem, som skola gifta sig, antingen endera eller båda ännu ej nått laglig ålder, böra de ej sammanvigas, dels emedan anständigheten bjuder att avvakta laga ålderns inträde, dels ock emedan en omogen ålder ej rätt fattar de med äktenskapet följande rättigheterna och skyldigheterna; följden härav blir nästan alltid, att dessa äktenskap ej stå sig.

104. Påtvungna äktenskap och sådana, där ena parten antingen helt tiger eller med tydliga ord säger nej, må präster på intet vis understå sig att genom vigsel bringa till stånd. Båda parternas verkliga samtycke kräves nämligen för giltigheten av äktenskaps avtal, vadan utan sådant samtycke man snarare må tala om otukt än ett verkligt äktenskap. Härtill kommer, att sådana äktenskap merendels få ett olycksaligt slut, som med många exempel kan styrkas.

105. Vad angår äktenskapshinder på grund av blodsförvantskap och svågerlag må prästerna veta, att i våra församlingar äktenskap ej må ingås mellan dem, som stå varandra närmare än fem led i "skyldskap å sidone", såvida ej vissa personer för bestämda orsakers skull fått dispens, något som skall hänskjutas till vederbörande myndighet.

106. Dessa till vår tjänst hörande få huvudpunkter skulle jag vilja vid innevarande prästmöte framställa för eder, mina bröder, icke som skulle de innebära något för eder nytt eller obekant, utan för att påminna eder därom, så att I fån en anledning att grundligare tänka på dessa och andra likartade viktigare frågor, dels slutligen för att den av eder, som under tiden kommer att tänka på ett lämpligt ämne till förmaning, må ha ett mönster att följa i sin framställning.

Om prästernas leverne och sätt att skicka sig i allmänhet.

107. Till sist, eftersom det är en stor sanning, som någon i fin form så har uttryckt: "Tungan ger råd, livet fäller avgörandet", må församlingsprästerna vinnlägga sig om att föregå den dem ombetrodda hjorden lika nitiskt med ett oförvitligt, anständigt och gudligt leverne som med en ren och oförfalskad lära. Ty så säger en annan lärofader: "Först *då* råder en sann harmoni, när levernet överensstämmer med de förträffliga orden." Hieronymus säger: "Prästens mun, sinne och händer må stämma överens, ty att tala väl men leva illa innebär att taga med den ena handen, vad man givit med den andra." Paulus säger därför ock, att en biskop bör vara oförvitlig och ostrafflig.

108. Om emedan det sedliga tillståndet nu är sådant, att påtagligen världen lutar mot sitt fall, ja, med stora steg går sin undergång till mötes, är det så mycket mindre på sin plats, att evangeliets tjänare, vilka Kristus kallar jordens salt och världens ljus, äro såsom ett salt utan sälta och med mörksens gärningar skymma bort den evangeliska sanningens ljus; eljest må de betänka, att Han, som förklarar, att en otrogen tjänare skall hava sin lott bland skrymtarna, ej låter sig bedraga, ej heller kan bedraga.

109. Först och främst må alltså prästerna vinnlägga sig om nykterhet, vilken är visdomens, självbehärskningens, ja, alla sköna dygders moder och väktarinna; en tjock mage åter, såsom ett av Hieronymus anfört grekiskt ordspråk lyder, har ej fint förstånd i följe. Och Syrach säger: "En onykter hantverkare blir icke rik", underförstått: på jordiskt gods, men ännu mindre då på gudomlig vishet, som enligt en utsaga i Vishetens bok icke tager sin boning i en kropp, som tjänar synden. Prästerna må därför sky och hålla sig ifrån dryckesbröders och suputers gästabud och dryckeslag. Gott är att stärka hjärtat i nåden, som det heter i hebreerbrevet, icke med mat, som till intet gagnat dem, som därmed umgåtts. Och Kristus säger: "Låten ej edra hjärtan förtyngas av överlastande dryckeslag!"

110. Vidare må de uppträda hovsamt och vänligt mot alla, följande Kristi egen lära och Hans föredöme, då Han säger: "Lären av mig, ty jag är mild och ödmjuk av hjärtat!" Ty ingenting är för Gud så misshagligt som högmod och förmätenhet, såsom också den helige aposteln Petrus betygar, sägande: "Gud står emot de högmodiga, men de ödmjuka giver Han nåd." "Eder hovsamhet vare känd för alla människor", säger Paulus, och i första brevet till Timotheus, där han uppräknar egenskaperna hos en god ordets tjänare, nämner han även ödmjukheten. Men huru främmande för denna dygd måste ej de anses vara, som ej ens kunna förmå sig att bära en anständig dräkt, passande för en hovsam man, som älskar kristlig enkelhet, såsom vi nu se både här och var en mängd människor uppträda, även sådana, som tillhöra prästerskapet!

111. Då en evangelisk präst är en budbärare om den eviga frid, som genom Kristus åt oss förvärvats, är ingenting för hans kall mera främmande än strävan att utså tvedräktsfrön eller envist underhålla tvister, något som dock åtskilliga göra, i det de av rätt ringa ting få anledning till häftiga tvister och gräl. Men, säger Paulus, en Herrens tjänare bör ej tvista utan vara saktmodig mot alla.

112. Men högeligen illa anstår det en evangeliets tjänare att föra processer inför världslig domstol; där bör han alltså icke uppträda, om han ej tvingas, även om han därför måste finna sig i åtskilliga förluster, ty lättare bär man penningförlust än uppoffring av sin kristliga fromhet, vilket däremot ej den fäster sig vid, som för vinnings skull stämmer någon inför världslig rätt. Augustinus säger nämligen: "Vinst i penningskrinet — förlust i samvetet." Och Paulus: "Varför liden I icke hellre orätt? Varför liden I icke hellre en förlust?"

113. De må icke, säger Paulus, vara snara till vrede, icke otåliga eller hämndlystna; den, som vill hämnas, skall i Gud finna hämna-

ren, säger Syrach. Icke bitande, icke vresiga, hårda, obarmhärtiga, omilda, hatfulla och skoningslösa. "Var ej som ett rytande lejon i ditt hus", säger Syrach. De skola vara gladlynta, saktmodiga, tillgängliga, älskvärda, milda, tåliga i fördragande av oförrätter. "Genom tålamod skolen I vinna edra själar", säger Kristus. Påfluget väsende, oförsynthet, narraktighet och andra liknande fel, som ofta förekomma hos människor med ringa värde i karaktären, äro föga passande för en evangeliets tjänare, som är pliktig att tjäna alla som föredöme i anständighet och sedligt allvar, såsom den helige aposteln Petrus säger: "I mån vara föredömen för eder hjord." Män, som vilja vara fromma kristna, se eller höra icke gärna skådespelare och narrar just för dessa karaktärslytens skull. Dock äro förunderligt nog vissa män av vårt stånd högeligen roade av sådana.

114. Varför skulle jag vidare behöva om ohöviskt, okyskt och liderligt tal, som några sägas föra vid gillen och dryckeslag, säga, att det ej höves en kyrkans man, vilket ej ens anständigare hedniska folk kunnat tillåta beträffande skådespelare, såsom det heter i ordspråket: "Använd ej i Catos närvaro ett språk, som hör hemma vid Florafesten!" Och Paulus vill helt enkelt ej, att skamligheter skola bland kristna ens nämnas. —

115. Några världsliga eller rättare sagt avskyvärda människor, som ha för vana att nyttja gruvliga eder vid Kristi död, blod och fem sår, bruka mången gång, då de klandras därför, ursäkta sig för sitt missbruk av Guds namn med en hänvisning till prästers dåliga föredöme, och det ej alldeles utan grund, ty det finns dessvärre en del präster, som ej äro fria från denna gruvliga synd. Men huru oförlåtligt detta är hos en kyrkans man, det kan t. o. m. ett barn tala om. Må de alltså med det snaraste bättra sig och återvända till den rätta vägen, dessa som äro hemfallna under denna synd; eljest skola de förvisso få erfara innebörden av Kristi ord: "Ve dem, genom vilka förförelse kommer!"

116. Då girighet enligt aposteln Pauli definition innebär avgudadyrkan och då Kristus säger, att ingen kan tjäna Gud och mammon, och bjuder oss att taga oss till vara för all girighet, är det tydligen viktigt för alla och allra helst för ordets tjänare att hålla sig obesmittade av detta fördärvliga onda, allra helst som det ligger så nära till att råka däri och skriften så ofta och så skarpt fördömer det. "Alla från den minste till den störste," säger Jeremias, "från profeten t. o. m. prästen, öva de allesammans svek." Och Salomo säger: "Den, som

övar girighet, bringar ofärd över sitt hus, men den, som skyr mutor, han skall leva." Med allt skäl må därför alla församlingspräster med psalmsångaren bedja: "Herre, böj mitt hjärta till Dina vittnesbörd och icke till girighet."

117. Och eftersom det mycket liknar girighet, när prästerna alltför strängt av sina fattiga församlingsbor utkräva de avgifter, de ha att fordra för prästerliga förrättningar, så ock när de med ratande av sitt pastorat på grund av dess oansenlighet beträffande löneförmåner ävlas att få ett fetare gäll, vilket nu för tiden är vanligt, må de se till, att de ej så råka i vanrykte och därmed skada både sig själva och sitt ämbete. "Den luktar inte illa, som lever nöjd med sin enkla kost och lagar den ordentligt," som ordspråket lyder. De vidare, som svekfullt och med hänsynslösa medel slå under sig en ämbetsbroders gäll efter att våldsamt ha bragt den laglige innehavaren från tjänsten, böra enligt min tanke ej förmanas såsom församlingspräster utan böra såsom tjuvar och rövare, de där bryta sig in i Kristi fårahus, överlämnas åt den gudomliga hämnden; ty dessa söka ej Kristi fårs bästa, utan såsom glupande vilddjur trakta de endast efter vad de uppsluka månde att därmed överlasta sin buk. Emellertid förmanar jag eder, att bland eder ej må finnas någon, som likt dessa ävlas att fördärva sig själv lika väl som Kristi stackars får, såsom Kristus säger: "Tjuven kommer allenast för att stjäla, slakta och förgöra."

118. Jag behöver väl näppeligen påminna eder om att i äktenskapsfrågan tänka på vad som är anständigt och höves vårt ämbete. Varje präst, som beslutit ingå äktenskap, må välja till hustru en ärbar och hederlig kvinna, helst en jungfru; jag hör nämligen att några präster härvidlag gå så omdömeslöst tillväga, att de gifta sig med de simplaste och mest vanryktade kvinnor, något som i hög grad drager vanära och förakt över ämbetet, ty icke är allt, som till nöds är tillåtet, också lämpligt. Därför, om någon av eder framdeles skall taga sig hustru, må han hava till ögonmärke icke den tanklösa lustans ingivelser utan anständighetens och den prästerliga värdighetens krav; ty också detta ligger i Pauli ord om att gifta sig i Herren.

119. Bland annat, som Paulus kräver av de församlingsäldsta, är också noggrann tillsyn över de egna barnen. Ty så säger han: "Han må hålla sina barn till all underdånighet i all värdighet." Likaså på ett annat ställe: "Han må hava troende barn, ej hemfalla åt överdådigt självsvåld eller svårhanterliga". En riktig och noggrann uppfostran av edra barn är nämligen gagnelig ej blott för eder och barnen själva

utan också för hela församlingen, som däri ser ett föredöme vid de egna barnens uppfostran.

120. Jag tror mig ej böra klandra, att några ivrigt sträva efter att deras söner skola efterträda dem som innehavare av gället, endast de lade sig i lika mån vinn om att de så fostras till boklig bildning och goda seder, att de finnas lämpliga till och förtjänta av en sådan syssla; eljest är deras strävan mycket farlig både för dem själva och barnen, något som klarligen visas av prästen Elis exempel. Må alltså prästerna tillse, att de rätteligen tillgodose både sina egna och barnens väl, och icke ställa så till, att de till sina efterträdare få söner, som antingen ej äro lämpliga eller ännu ej äro komna till laglig ålder! —

TAL

om

prästers lagliga tillsättning

hållet i Västerås vid det årliga prästmötet
den 5 sept. 1619

av

Johannes Rudbeckius
teologie och filosofie doktor,
stiftets biskop.

Rom. 10: Huru skola de kunna predika, om de ej blivit sända? etc.

Hebr. 5: Ingen tager sig denna värdighet, utan han måste liksom Aron kallas av Gud.

Stockholm
Tryckt hos Ignatius Meurer 1621.[1])

---

[1]) Latinska titeln lyder: Oratio de *legitima vocatione ministrorum ecclesiæ* Habita Arosiæ in synodo anniversaria 5. Septembris A. 1619. à *Johanne Rudbechio S. S. TH.* et Philos. Doctore ac ejusdem loci Episcopo. Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi missi fuerint, &c, Hebr. 5. Nemo sumit sibi honorem, nisi qui vocatur à DEO sicut Aaron. Holmiae excudebat Ignatius Mevrer. Anno 1621.

Den lysande och ädelborne Herren

Axel Oxenstierna,

friherre till Kimito, herre till Fiholm och Tidö, riddare, rådsherre i riket Sverige, rikskansler, herre, den hyllningsvärde främjaren och beskyddaren, önskar författaren allt gott av Gud Allsmäktig.

Lysande Herr Rikskansler, synnerligen hyllningsvärde främjare och beskyddare, jag höll för två år sedan vid prästmötet i Västerås ett anförande om prästers lagliga tillsättning. Syftet därmed var dels att påminna mig själv och andra i detta ämbete insatta om kallets innebörd, dels att ge en rätt syn på saken åt de yngre män, som fortfarande sträva efter befattningar i kyrkans tjänst. Detta, för att de ej utan laga tillsättningsprocedur skulle tränga sig in i kallet eller trots laga utnämning undandraga sig ämbetsuppgiften på eget bevåg. Fastän flera ha bett mig att till trycket befordra detta anspråkslösa tal, ja, nära nog fordrat det, ville jag dock icke göra det, innan jag inhämtat de lärdes omdöme därom. Då det nu med bifall blivit läst av flera sådana, har jag ej längre kunnat envist vägra utan givit efter för begäran om tryckning. Härtill kom ytterligare ett skäl, nämligen att det finns en del andra, som, illa underrättade som de äro, beträffande detta tillsättningsförfarande göra anspråk på större rättigheter, än som rätteligen tillkomma dem, och därför kränka andras rätt samt dymedelst ofta hindra eller störa en laglig tillsättning. Om nu dessa genom denna min enkla framställning skulle komma till riktigare insikt och bättra sig, skulle jag storligen glädja mig åt att ha skördat en så rik frukt av min möda. Men Eders Nåde och Härlighet tillägnar jag detta tryckalster av det skälet, att bland dem, som i denna fråga komma att avgiva ett välbefogat omdöme, Eders Nåde och Härlighet tvivelsutan intager det främsta rummet och därför mitt anförande, om det av E. N. o. H. anses förtjäna bifall och förord, ej skall nödgas möta förkastelsedom på annat håll. Så ock, att det må finnas ett, om än så ringa, bevis på min tacksamhet, varigenom må varda fastslaget, att E. N. o. H:s välgärningar mot mig ej äro platt förspillda och i glömska begravna. Jag beder nu ödmjukligen, det ville E. N. gunstbenäget upptaga denna lika anspråkslösa äreskänk, till dess jag, vill Gud, kan åstadkomma och frambära något värdigare. Härmed anbefaller jag E. N. o. H. jämte hela dess lysande familj ödmjukligen i Guds beskydd.

Stockholm den 24 juni 1621

Eders Nådes och Härlighets tillgivnaste

Johannes Rudbeckius, /biskop/ i Västerås.

Tal

om

kyrkans tjänares tillsättning.

Inledning. Vördade, högtberömlige, höglärde och högädle män, högt älskade vänner, ämbetskamrater och bröder i Kristo. Förmodligen är ingen så vårdslös beträffande egna intressen, att han ej kommer i håg och håller reda på vad han själv ej blott begynt göra utan därefter också fortsatte och sedan än vidare söker bringa till fullbordan och ett gott slut. I haven först valt mig till eder biskop och förman, efter valet hos Hans Majestät, vår nådige herre, begärt min utnämning och slutligen efter utnämningen fått mig som biskop. Att nu vidlyftigt redogöra för början, fortsättningen och slutet av det förlopp, varigenom jag blev episkopatets innehavare, skulle innebära att jag till intet gagn tröttade mina åhörare med ordande om en allbekant sak. Dock, emedan den förhandenvarande akten med en viss rätt synes kräva det av mig, skullen I otvivelaktigt uppskatta, om jag så kortfattat som möjligt lämnade en sådan redogörelse.

Då den högvördige och högädle herr Olaus Stephani, salig i åminnelse, eder senaste värdige biskop, denne min kärälskelige vän och gästvän, ännu var bland de levandes tal, sade han ej sällan öppet till mig, att han på grund av sin höga ålder och den för varje dag allt kännbarare kraftnedsättningen hade för avsikt att begära avsked från biskopsbefattningen och framleva sitt återstående liv som privatman. Tillika begärde han av mig medhåll i sin önskan, att jag skulle åtaga mig sagda sysslas förvaltning. Men då enligt min åsikt det icke syntes ligga i vare sig hans eget eller kyrkans intresse, att denne i gudomliga och världsliga ting högtförfarne, högt ansedde, i praktiska ärendens handläggning oöverträffligt hemmastadde man, helst i ett så stormigt och svårbemästrat allmänt tidsläge, lämnade en så högviktig arbetsuppgift till en annan man, som kanske vore

mindre rådklok och erfaren, gav jag honom fastmer ett rakt motsatt råd, nämligen att, så länge som han ännu hade ett visst mått av krafter i behåll, stå kvar i sitt kall och om möjligt härda ut ända till sitt sista andedrag. Med detta mitt råd lät han sig ock nöja, såsom händelsernas gång visade.

Dock efter den stunden kom ett rykte upp, vilket envist höll i sig, att min ringhet skulle i biskopsämbetet efterträda hans högvördighet. Huru föga jag fäste mig vid detta rykte, förstår inte endast jag själv utan också varje tänkande människa lätt nog, helst jag väl visste, huru mycket löst prat som förekommer människor emellan, och klart insåg, huru föga vuxen jag var uppgiften. Men så snart enligt Guds vilja den salige fadern hade gått hädan, gick den allmänt spridda profetian om framtiden i uppfyllelse. Ty fastän jag icke vet, hur det ryktet om min lärdom eller klokskap kunde väckas, som ville veta, att jag var lämplig att sköta en så maktpåliggande uppgift, och fastän jag icke hade någon förtjänst att åberopa vare sig gentemot eder alla eller gentemot några enskilda, så haven I dock, såsom jag dels av edert brev till Kongl. Maj:t, dels ock av den vördnadsvärde och lärde man, som I sänden till hovet i det ärendet, noggrannare fått veta, på grund av helt visst enastående ynnest och välvilja krävt att få mig till den hädangångnes efterträdare. Gent emot eder, som valt mig och som hos Kongl. Maj:t endräkteligen och med en oförklarlig välvilja begärt min utnämning, eftersom jag allt hitintills ej genom någon eder visad tjänst gjort mig därav förtjänt, skall jag med så mycket större iver göra mig i fortsättningen förtjänt, så länge mig förunnas att leva. Edert brev till Kongl. Maj:t i ärendet må, om så för gott synes, uppläsas.

[Härefter följde brevets uppläsning].

Visserligen hade jag från början, sedan denna eder önskan nått mig, och då den förutnämnde vördnadsvärde mannen samt sedermera Kongl. Maj:t själv i ärendet hänvände sig till mig, länge ställt mig avböjande, såsom jag med allt skäl borde, och som skäl angivit min tanke, att jag alls icke var uppgiften vuxen, men då envist samma anmodan riktades till mig och jag på grund av de oavbrutna resorna och andra ganska stora svårigheter var trött på den hovpredikantsbefattning, som jag länge beklätt, och började tänka på att, om jag denna gång utan vidare ratade och avböjde den erbjudna kallelsen, ett liknande anbud kanske icke så snart skulle återkomma och jag sålunda nödgas stanna längre, än jag önskade, i hovpredikantsbefattningen, och då jag ej ansåg rätt att envist motsätta mig den

lagliga kallelsen, så gav jag sluligen mitt samtycke och ansåg mig själv böra åtnöjas med det, som härutinnan behagat så väl Försynen som min nådige herre och konung. Även konungen själv lät eder ganska länge vänta och ville ej genast bifalla eder framställning. Men då han kom resande hit till Västerås och därpå till Kopparberget och då fann samma önskan uttalas där som här och då därtill vid begravningssammankomsten i Linköping[1]) jämväl biskoparna röstade för sak samma, gav slutligen även Kongl. Maj:t sitt bifall.

Därför gav förliden vinter på nyss nämnd plats Hans Kongliga Majestät vid nämnda möte den högvördige herr Petrus Kenicius, vår värdige ärkebiskop, i uppdrag att i enlighet med eder begäran inviga mig till biskop över detta stift i de högtidliga former, som i kyrkan äro brukliga. Att detta måtte bringa lycka och välsignelse och bliva till Guds namns förhärligande, till gagn för kyrkan och till önskvärd fromma främst för detta stift, det give Gud, den allgode och allsmäktige! Befallning gavs ock om sakens omedelbara utförande.

Men emedan Hans Majestät i de samma dagarna måste företaga en brådskande resa till Danmark och därför var upptagen av nästan oräkneliga andra göromål, kunde jag ej bedja om skriftlig stadfästelse i Stockholm och ville ej heller göra det, eftersom jag visste med mig, att jag ännu hade vid hovet många ärenden att slutföra, före vilkas avveckling jag ej bekvämligen hade kunnat förfoga mig dädan.

Men så snart Hans Majestät Konungen genom Guds nåd helbrägda och oskadd hade återkommit till Stockholm, var jag angelägen icke så mycket om stadfästelsebrevet som om mina ämbetskamraters och bröders av detta stift gemensamma bästa. Ty jag visste väl, huru klent avlönade några här voro, i synnerhet de, som dels innehade tjänst vid domkyrkan här, dels annorstädes i stiftet beklädde skoltjänster, och om vilka jag trott mig redan länge förstå, att de kämpade en förtvivlad strid med en ohygglig fattigdom. Därför använde jag nästan hela den gångna sommaren till att söka vinna någon löneförbättring åt nämnda befattningshavare. Om ej detta hade hindrat mig, skulle jag långt före detta ha kunnat komma till Västerås. Men efter som jag ansåg mig hellre böra vara kvar i Stockholm ännu en tid än med oförrättat ärende i otid skynda mig hit, så har, som I sen, min ankomst hit uppskjutits till sena hösten. Men även om jag på grund av Hans Kongliga Maj:ts, den upphöjde herr rikskanslerens och andra hovmäns ständiga göromål på grund av konungens nya

[1]) Hertig Johan, † 5 mars 1618, begraven i Linköping.

fälttåg ej lyckades utverka allt vad jag velat och föresatt mig, så har man dock genom Guds nåd jämte fullmakten på episkopatet äntligen också i nåder beviljat mig inkomstökning och arvodeshöjning för både domkyrkopräster och herrar bisittare i konsistoriet.

Om så synes eder för gott, må fullmakten för eder uppläsas, ävenså det andra kungabrevet, om I så önsken.

[Här upplästes breven].

I haven nu, älskade bröder i Kristo, hört, varför jag så länge måst vara kvar i Stockholm, I haven ock hört det, som i ett sådant befordringsärende brukar vara det sista aktstycket, nämligen den kungliga fullmakten, genom vilken ofta nämnda biskopsämbete på vedertaget sätt blivit mig högtidligen tillförsäkrat. På detta sätt har alltså jag genom den gudomliga viljans ledning i alla stycken till åtagandet av denna ämbetsuppgift blivit behörigen och lagligen, så vitt jag förstår, kallad. Så mycket vissare tror jag då, att Gud i sin nåd skall stå mig bi, så att jag till Hans ära och kyrkans gagn skall kunna uppbära densamma. Då så är, anser jag intet annat återstå mig än att under åkallande av den Allsmäktige Guden åtaga mig fullgörandet av den mig anvisade ämbetsuppgiften. Detta skall jag denna samma dag och stund i eder närvaro göra efter att först ha i korthet talat om den lagliga kallelsen till prästämbetet.

Ämne. Medan jag i korthet och utan tyngande lärdomsapparat gör detta, beder jag eder i all ödmjukhet och kärlek att välvilligt och tålmodigt höra på mig.

Framställning av tesen. Det är oss allom känt, högvördiga och högädla bröder, att Gud här på jorden av människors barn samlar sig en kyrka, d. ä. en församling av människor, som höra Hans ord, tro på Herren, åkalla Honom, prisa Honom och bruka de av Honom instiftade sakramenten, och åt vilka Han beslutit att efter detta eländiga och bekymmerfyllda jordeliv för Kristi skull förläna ett annat liv, i sanning saligt och evigt. Och vi äro fast därom förvissade, att en sådan kyrka ej blott nu finnes i världen utan även förut funnits och i alla tidevarv alltifrån världens början och skall finnas allt intill änden. Ty i vår trosbekännelse bekänna vi oss helt öppet tro på en allmänlig och apostolisk kyrka, d. ä. en sådan kyrka, som i alla tider funnits och skall bestå, som samlas av alla folk och släkten och som slutligen ej är bunden av den ena eller andra människans åsikter utan omfattar och försvarar den av Gud genom profeter och apostlar till oss förmedlade allmänliga och apostoliska troslären.

Denna kyrka samlar Gud icke genom någon extas och någon fördold inspiration, icke genom någon oemotståndlig hänryckning, slutligen ej heller genom något evigt och obetingat beslut, som utan all hänsyn bestämmer somliga till frälsning, andra åter sammaledes till evig fördömelse, utan medelst ordet och de av Honom själv instiftade sakramenten.

Ty Han gav själv först med i paradiset högtidligt uttalade ord (i 1 Mos. 3) våra första föräldrar det första evangeliet: "Kvinnans säd skall söndertrampa ormens huvud". Genom denna förkunnelse och dess trogna fortplantning till de efterkommande samlades före syndafloden en kyrka. Ty om Seth, Adams son, läses (1 Mos. 4), att man i hans tid började förkunna Herrens namn. Vad annat kan väl detta innebära, än att läran om Gud, om skapelsen, om syndafallet och om människosläktets frälsning börjat offentligen förkunnas för en till antalet förökad mänsklighet? Efter syndafloden upprepade denne samme allgode och allsmäktige Gud evangelium för patriarkerna Abraham, Isak och Jakob, men ej nog därmed: såsom av deras historia är välbekant, gav han ock fast bekräftelse av löftet genom instiftande av omskärelsens sakrament. Dessa icke blott uppreste altaren och dyrkade Gud med böner och offer utan de förkunnade ock det dem givna löftet jämte andra stycken av den himmelska läran. När sedan Herren skulle föra sitt folk ut ur Egypten, kallade han Moses och talade med honom ansikte mot ansikte samt instiftade påskalammets sakrament till minne av vad som skett och till tecken på vad som komma skulle. Ja, till hela folket talade han på Sinai berg och kungjorde därvid sin lag.

Denne samme Gud talade under den följande tiden i Kanaans land till Samuel, Elia, Elisa, Jesaja, Jeremia och till de övriga efter varandra framträdande profeterna, i det att han dels inpräglade den genom Moses givna lagen, dels upprepade sina åt fäderna givna löften, dels förutsade, vad som än vidare komma skulle, tills han äntligen i de yttersta dagarna talade till oss genom Sonen (Hebr. 1), i vilken han påtagligt icke blott uppfyllde, vad han talat genom profeterna, utan ock rikare och klarare ur sin kärleks sköte uppenbarade frälsningens evangelium, som förut hade varit fördolt i lagens bokstav och profeternas bildliga ordasätt. På samma gång upphävde han den gamla lagens sakrament och instiftade nya.

Härav är uppenbart, att även om Gud stundom genom syner och drömmar uppenbarat sin vilja för människorna, han likväl, så ofta något för honom var av allvarligaste vikt, påtagligt visade sig för dem och med klara och tydliga ord för dem gav sin vilja tillkänna. De

som hörde dessa budskap och anammade dem jämte de av Honom instiftade sakramenten, de inträdde i Hans rike och blevo medlemmar av Hans kyrka.

Men emedan det ej behagat Gud att själv vid alla tillfällen eller till alla människor tala omedelbart, täcktes det Honom att i sin tjänst taga andra människor till att vara Hans ords tjänare och förkunnare och till att med egen röst och förkunnelse lära andra det ord, som de av Herren upprepade gånger hört, och låta det gå vidare till kommande släkten. Sådana det gudomliga ordets förkunnare och tjänare voro före och långliga tider efter syndafloden de första fäderna och patriarkerna. Före floden Adam, Seth, Enos m. fl., efter floden Sem, Arphaxad, Sela, Eber, Peleg m. fl. [1 Mos. 10:21—25.] Alla dessa tog Gud i sin tjänst och gjorde bruk av dem till att predika Hans ord och samla åt Herren en kyrka, varvid Han dock icke omedelbart talade till dem en och var eller särskilt gav dem detta uppdrag, utan så att Han, efter vad av dessa tiders historia framgår, lämnade detta kall enligt arvsföljdsrätt. Ty efter vad det vill synas, voro alltifrån världens början allt intill Moses tid alltjämt de förstfödda sönerna konungar och präster, vilka det tillkom ej blott att i borgerlig mening styra hela familjen utan också undervisa den i fromhet och den sanna religionen. Därför klandras ock Isaks son Esau, för att han för en spottstyver, nämligen den röda grynrätten, sålde till sin broder Jakob en så utomordentlig förmånsrätt, d. ä. förstfödslorätten. 1 Mos. 25.

Av samma skäl var det ock, som Gud, då Han förde sitt folk ut ur Egypten, slog de förstfödda bland egyptierna därför att dessa med försummande eller missbruk av detta undervisningskall läto sitt folk bliva offer för förvända vidskepliga irrläror om Gud och gudomliga ting. 2 Mos. 13. Och åt sig uttog Han alla förstfödda av Israels barn till att i Hans folk bekläda prästtjänst. Härav kunna i sin tur två andra slutsatser påtagligen dragas: den första, att Gud ej alltid genom egna ord utan stundom ock genom människors ord och tjänst åt sig samlar sig en kyrka och undervisar densamma om det, som är för frälsningen nödvändigt. Vidare, att detta undervisningskall från världens begynnelse intill Moses genom arv ålåg de förstfödda, och att dessa då för tiden ej väntade någon annan formlig kallelse.

I öknen utvalde Gud åt sig genom ett särskilt beslut hela Levis stam i de förstföddas ställe. Av leviterna åter bestämdes åt Aron, hans söner och efterkommande de förnämsta prästtjänsterna, innebärande att de ensamma skulle bekläda översteprästtjänsten, medan övriga leviter fingo uppehålla ringare tjänster. Dessutom förbjöds strängligen en

var av annan stam att träda fram till Herrens altare, såsom framgår av utdrag ur fjärde Moseboken kap. 3.

Från den tiden förblev det ordinarie undervisningskallet i Guds folk knutet till denna enda stam, så länge det judiska riket varade. Och icke krävdes då någon annan kallelse utan allenast inträdet av den i lagen bestämda laga åldern. Efter dess uppnående skötte de undervisningskallet i samhällena och synagogorna; på sabbaterna föreläste de för folket i tur och ordning eller enligt något annat offentligen fastställt skick och utlade Moses och profeterna. Sedermera, enligt Davids författning (1 Kor. 24 och 25 kap.), tjänstgjorde de turvis i Jerusalem vid tabernaklet eller templet. De, som voro av Arons släkt och som nådde överstepräststämbetet, borde med iakttagande av särskilt ceremoniel smörjas och invigas, såsom vi finna föreskrivet vara i Andra Moseboks 29 kap. och Tredje Moseboks 8 kap. Härav kan man ånyo sluta sig till huru då för tiden i kyrkan tillsättning skulle gå till.

Men, såsom ock under följande tider blev kunnigt, ej heller denna författning ville Gud låta ständigt bestå utan allenast till tiden för Messias' ankomst. Därför förutsade Han ock långt i förväg genom sina profeter, att en gång den tid skulle komma, då Han ville till alla folk sända budskap och kalla dem till sin församling att bland dem uttaga åt sig präster och leviter, såsom hos Jesaja står skrivet i kap. 66.

Just detta se vi vid Messias' ankomst gånget i uppfyllelse. Ty då, såsom av den evangeliska berättelsen otvetydigt framgår, Kristus Jesus skulle skicka sina sändebud ut i hela världen, tog han dem ej endast ur Levis stam utan även av andra Israels stammar. Framför andra upptog han i apostlarnas antal sina anförvanter Johannes och Jakob, som voro av samma stam som han, Juda stam. Så var ock Paulus, som var av Benjamins stam, såsom han själv om sig bekänner i sitt brev till romarna kap. 11, utvald till att bliva lärare i synnerhet för hedningarna. Och liksom Sonen själv var av Fadern sänd att med biträde av apostlarna predika evangeliet för människorna, så sände han apostlarna att med biträde av andra göra detsamma, såsom Han själv betygar i Johannes evangelium 20 kap.

Utsända av Kristus till att predika evangelium, gingo alltså apostlarna till skilda folk och skötte där undervisningskallet utan att alls begära lov därtill av de borgerliga myndigheterna eller folket. Där evangeliets predikan tilläts och de kunde grunda en kristen församling, där tillsatte de, när de i sin tur skulle resa därifrån, över för-

samlingen herdar och tillsyningsmän, icke med stöd av något överhetens bemyndigande utan med åkallande av Herren Gud och med presbyteriets samtycke och handpåläggning. Men där de icke mottogos, där skuddade de enligt en dem av Kristus given föreskrift stoftet av sina fötter och begåvo sig till någon annan ort, ett handlingssätt, varom vi läsa i Apostlagärningarna i kap. 6 och 14.

Under följande tidsskeden, då också kejsare, konungar och furstar hade antagit den kristna tron och blivit medlemmar av Kristi kyrka, började man för (behörig) kallelse till prästämbetet kräva också den högsta myndighetens samtycke och bekräftelse. Så överflyttades slutligen till densamma rätten och makten att bekräfta tillsättningen av de främsta ordets tjänare, nämligen biskopar och högre andliga ämbetsinnehavare, såsom av kyrkohistorien samt av stadganden och exempel rikligen skulle kunna bevisas. Övriga ordets tjänare av lägre grad stadfästes visserligen ej av myndigheterna uttryckligen men ansågos ha fått stadfästelse av dessa, så vida de utan protest från deras sida voro kallade och invigda av sedvanlig kyrklig instans.

Från nya förbundets början blevo alltså ordets tjänare kallade och förordnade icke på grund av förstfödslorätt, icke på grund av förmånsrätt, grundad på familj och börd, utan på grund av laglig kallelse från församlingens sida, såsom var och en med ledning av det sagda inser.

Och även om det sålunda har varit Guds vilja, att i vanliga fall ordets tjänare i Hans församling skola så kallas och att vi människor skola vara vid den ordningen bundna, så har Han dock ej bundit sig själv så strängt vid den ordningen, att han ej, när de ordinarie lärarna genom försumlighet i kallet läto i kyrkan ett svåra lastbart leverne eller villoläror insmyga sig eller ock själva genom sitt exempel blevo andra till förargelse eller inledde dem i falsk lära, själv utomordentligt och omedelbart kunde ingripa och med försummande av den sagda ordningen kalla andra och sända dem till att reformera Hans kyrka, avhjälpa lyten och undanrödja villfarelser. Ibland tog Han därtill ibland sådana, som redan förut i vanlig ordning beklädde lärarkallet, ibland åter enkla och obildade män, som i och för sig tycktes vara platt otjänliga till detta kall.

Före syndafloden, när den förra världen översvämmades icke så mycket av villoläror som fastmer av brott, skändligheter och allsköns lastbarhet med väldiga störtvågor, vilken ondska Gud beslutit att hämnande straffa med en allmän vattuflod, så kallade Han omedelbart till lärarkallet Noa, en i sin generation rättfärdig och fullkom-

men man, och denne manade i 120 år sina samtida till ånger och bättring.

Då i sin tur efter syndafloden avgudadyrkan jämte allsköns ogudaktighet tog fart, kallade Gud själv omedelbart Abraham från Kaldeen och upprepade för honom läran om den utlovade kvinnosäden att av honom ej blott föras vidare till de efterkommande utan ock att genom ett rent och ostraffligt leverne smyckas, enligt vad Gud själv bjudit honom: "Vandra inför mitt ansikte och var fullkomlig etc.!" Första Moseboken 17 kap.

Sedan en tid av vid pass 400 år förflutit, och när Abrahams avkomma hade som främlingar vistats i Egypten och på grund av den långvariga umgängelsen med egyptierna hade börjat besmittas av dessas villfarelser och vidskepelse, kallade Gud själv utan någon hänsyn till förstfödslorätt Moses. Aron var nämligen äldre än Moses, såsom av Fjärde Moseboken kap. 33 och Femte Moseboken kap. 34 klart framgår. Kallade honom ej blott för att föra Hans folk ut ur Egypten utan ock för att återupprätta gudsdyrkan och religionen, som i Egypten nästan helt fått förfalla.

Då nu Guds folk redan ganska länge bott i Kanaans land och genom umgängelse, giftermål och andra förbindelser med de kringboende hednafolken besmittades av avgudadyrkan och andra hedniska styggelser, och då de ordinarie prästerna ej med tillbörlig stränghet bestraffade sådant eller manade folket att återvända till den hälsosamma läran, kallade och uppväckte Gud ej sällan själv profeter omedelbart och på synnerligt sätt, och detta än från plogen, än från betesmarken.

Så, när Eli jämte sina söner försumligt skötte det dem ombetrodda kallet, uppväckte Gud Samuel utan något som helst hänsynstagande till stam och familj.

Så uppväckte Gud mot avgudadyrkan i Israels rike, vilken småningom också insmög sig i Juda rike, Elia, som visserligen var av Arons släkt, men Elisa från plogen, Hosea, som var av Isaskars stam och än vidare Amos, som han kallade från sysslan som fåraherde, och slutligen Nahum, Habakuk och Zefanja av Simeons stam.

Slutligen kallade Han från himlen t. o. m. sin egen son av Juda stam omedelbart att predika evangelium, i det Han med hög röst förklarade honom för sin älskade son, den där alla vore pliktiga att höra. Denne kallade på liknande sätt apostlarna personligen och sände dem ut i hela världen. Även sedan har Han ej helt upphört att stundom extraordinärt uppväcka lärare, om på något håll den sanna läran för-

dunklats genom mänskliga traditioners mörker och kyrkan hade av nöden en synnerlig reformation.

Detta har dock ständigt varit skillnaden mellan kyrkans ordinarie lärare och dem, som omedelbart och på ett extraordinärt sätt uppväckts av Gud, att Gud utmärkt dessa senare genom makt att göra underverk eller att förutsäga framtiden eller genom något yttre tecken och särskilt bevis för den Helige Andes gåva, för att därigenom väcka tilltro till deras kallelse. De förra åter hade ej av nöden att genom underverk, profetians gåva eller över huvud taget genom något yttre tecken bevisa sin kallelse. Att visa detta genom den heliga historiens förlopp skall ej möta några svårigheter.

Noa förutsade den stora floden och byggde till bevis därpå arken, i vilken han själv jämte sitt hus skulle bli räddad. Förutsägelsen härom bekräftades av händelsernas gång under hans egen livstid. Åt Abraham gavs omskärelsens tecken, likaså uppenbarades för honom, att hans säd skulle leva i främlingskap i ett land, som icke var hans eget, m. m., vilket kort därpå inträffade. Behöver jag väl nämna att han vann en lysande seger över så många konungar och att en son blev honom på hans ålderdom född av en ofruktsam hustru? Med huru många underverk Moses, Elia, Elisa och övriga profeter samt Kristus själv och apostlarna vittnat om sin gudomliga kallelse, vore alltför vidlyftigt och därtill onödigt att berätta.

Vad angår Johannes döparen, så även om han ej var berömd för några underverk, så föddes han dock på ett underbart sätt, nämligen av en ofruktsam moder av framskriden ålder, hans födelse hade ock för länge sedan förutsagts av profeterna, likaså inträffade under både vid hans avlelse och vid hans födelse. För att ej tala om dopets nya sakrament, vilket han på Guds befallning först utdelade, så har ju Kristi egen ankomst under häpnadsväckande under genom sitt vittnesbörd bekräftat Johannes gudomliga kallelse.

Och såsom än vidare historien omtalar, även om de följande profeterna voro av Gud utrustade med undergörandets gåva för att med en mycket större myndighet undervisa och beivra de laster, som i kyrkan möjligen insmugit sig, voro de dock ej mindre än de ordinarie prästerna bundna vid den genom Moses givna religionsläran, såsom tydligt framgår av Femte Mosebok kap. 13., där Herren klart och tydligt bjuder: "Om ibland eder uppstår en profet eller en, som ser drömsyner, och han förutsäger järtecken och vad han sagt går i uppfyllelse och han sedan säger till dig: 'Låt oss gå och följa främmande gudar, som du ej känner, och tjäna dem!', så skall du ej höra på den

profetens eller sanndrömmarens ord, ty Herren eder Gud vill därmed allenast pröva eder, att det må varda uppenbart, om I älsken Honom av allt edert hjärta och all eder själ. Herren eder Gud skolen I följa och Honom frukta, Hans bud skolen I akta på och Hans röst höra, Honom skolen I tjäna och vid Honom hålla fast. Men den där profeten skall dräpas" m. m. Detta påbjudes också av Jesaja i kap. 3: "Enligt lagen och vittnesbördet; om de ej tala enligt det ordet, skola de ej hava någon morgonljusning".

Så ock i nya testamentet: även om apostlarnas lärjungar och efterföljare mången gång gjorde underverk till bekräftelse av sin läras sanning, så hade de dock ingalunda därför rätt att uttänka nya trossatser utan voro bundna vid Kristi och apostlarnas lära, som klart framgår av Kristi bud till apostlarna, då han säger: "Gån åstad och lären alla folk m. m. och strax därpå: "lärande dem att hålla allt, vad Jag har befallt eder!" Därför har ock Kristus förutsagt, att det skulle komma falska profeter och antikrister, som skulle göra så stora tecken och under, att de om möjligt skulle locka även de utvalde till villfarelse. På ett annat ställe bjöd Han sina lärjungar att taga sig till vara för dessa. Därför har ock aposteln i galaterbrevet förklarat: "Även om en ängel från himmelen förkunnade ett annat evangelium, så vare han förbannad!"

Att på detta sätt ordets tjänare och lärarna kallades i kyrkan, därom förtäljer den heliga skrift.

Helt annorlunda med dem, som antingen utan att vara kallade rycka till sig läroämbetet eller ock, kallade allenast på ordinarie sätt, inbilla sig ha fått drömsyner och uppenbarelser och skryta med en omedelbar gudomlig kallelse, dem förbjuder Gud oss mångenstädes i skriften strängeligen att lyssna till. I synnerhet i Jeremia kap. 23 och 27, där nästan hela kapitlen upptagas av ett sådant innehåll: "Hören icke", säger han, "på de profeters ord, som profetera för eder och så bedraga eder, de som tala om sitt eget hjärtas syner, men icke ord ur min mun". Och: "Jag sände dem ej, utan de lupo själva åstad. Jag talade icke till dem, utan de profeterade själva". Och Kristus själv säger på liknande sätt i Matteus' evangelium 7 kap.: "Vakten eder för de falska profeter, som komma till eder i fårakläder men", d.v.s. som ej äro kallade utan med självtagen rätt sökt tränga sig in i lärarkallet.

Lika klandervärda äro de, som fastän i ordinarie och laga ordning kallade, dock genom sin skrymtaktighet och med egna påfund föra

människorna bort från sanningen till att följa villfarelser. Om sådana säger Herren på anfört ställe hos Jeremia sålunda: "Profeten och prästen äro skrymtare, och i mitt hus har Jag funnit deras arghet, säger Herren, och hos Samarias profeter har jag sett dumhet, och de profeterade i Baals namn och bedrogo mitt folk Israel, och hos Jerusalems profeter har jag sett dåraktiga tankar, och de begå lösaktigheter och vandra lögnens vägar." ....Och senare: "Jag skall giva dem att äta malört och dricka galla. Ty från Jerusalems profeter har skrymteri utbrett sig över jorden".

Uppdelning av det uppställda ämnet.

Av det, som hitintills ur historien anförts och som, såsom ur den heliga historien hämtat, är obestridligen fullvisst och sant, förefalla mig två ting vara att säga eller rättare sagt böra upprepas. Det ena om den lagliga kallelsen, det andra om de icke kallade och om den ej lagliga kallelsen.

Vad angår den förra frågan, så uppställer sig följande till undersökning: 1. Om överhuvud taget någon kallelse är av nöden. 2. Vem rätten att kalla tillkommer. 3. Slutligen, av huru många slag kallelsen är och vad som utmärker de olika slagen av kallelse.

Vederdöparna äro av den åsikten, vartill delvis även kalvinisterna ansluta sig, nämligen att till utövandet av lärarkallet någon kallelse ej är av nöden, utan att var och en som vet med sig någon kunskap eller för vilken något blivit uppenbarat, han vare köpman eller bonde, skomakare, skräddare eller någon annan stillasittande hantverkare, utan någon ytterligare kallelse kan undervisa, vilket även tillämpas hos vederdöparna.

Med dessa vederläggas påtagligt av det, som ovan citerats ur Jeremia 23 och 27 kap. så ock ur Kristi förmaning i Matteus kap. 7. Härtill må vi ock lägga det, som Paulus skriver i Romarebrevet kap. 10: "Huru skola de kunna predika utan att vara sända?" och Hebreerbrevet kap. 5: "Och ingen tager sig en värdighet annat än den, som sändes av Gud, likt Aron."

Bevis och vederläggning.

Beträffande alla dem, som vid olika tillfällen ha uppträtt som lärare, skulle det om också ej offentligen så dock eljest vara fastslaget, att de alltid varit på ordinarie sätt kallade till läroämbetet; alltid voro de vid början av sin förkunnelse angelägna, att man skulle godkänna deras kallelse, såsom av profet- och apostlaurkunderna klarligen är fastslaget. Ingen gick så långt i förmätenhet, att han sade sig på eget bevåg ha tillägnat sig detta uppdrag. Ja, även de, som så gjort, ville dock alltid gälla för att vara av annan kallade.

Rätten att kalla ordets tjänare tillhör i ursprunglig och egentlig mening Gud allena, så visst som Han är icke blott den högste utan den ende herren, konungen och huvudmannen för sin kyrka. Därför har Han den rätten sig förbehållen. Även detta framgår med all påtaglighet av det ovan sagda. Ty ur Jeremia hava vi förnummit, att Herren ingalunda godtager deras ämbetsutövning, som ej voro av honom själv sända, låt vara att de voro därtill kallade av konungar, folk, präster eller vilka andra människor det än vara månde. Och härvid bör man särskilt lägga märke till att den heliga skrift tillskriver hela treenigheten denna makt. Om Fadern läses nämligen i Matteus 9 kap.: "Bedjen skördens herre, att han sänder arbetare i sin skörd!" Om Sonen säges i Efesierbrevet kap. 4: "Han är den, som for upp över alla himlar till att uppfylla allt. Och Han har givit somliga att vara apostlar, andra åter profeter, andra åter evangelister, andra åter herdar och lärare etc". Om den Helige Ande åter talar Apostlagärningarna kap. 13 och 20. I kap. 13 säger den Helige Ande: "Avskiljen åt mig Paulus och Barnabas till det verk, för vilket jag utvalt dem!" Och i kap. 20: "Haven akt på eder själva och på hela hjorden, i vilken den Helige Ande har satt eder till biskopar till att styra Guds församling, som Han förvärvat med sitt eget blod." Om någon gör bruk av denna (kallelse) rätt, är den icke hans egen tillhörighet utan måste anses vara honom av Gud genom överlåtelse tillfälligt förlänad.

Men emedan Gud själv ej alltid utför detta omedelbart utan ibland genom andra, såsom i det föregående omnämnts, så härledes därav en dubbel form för prästkallelse, den ena kallad omedelbart och extraordinarie, den andra ordinärt och medelbart.

Om omedelbar kallelse talar man, då Gud själv genom val av en

person eller genom någon syn, av vad slag det vara månde, uppenbarat sig för någon och kallat honom och genom att utrusta honom med nödiga nådegåvor sänder någon att predika Hans ord, såsom t. ex. i gamla förbundets tid profeterna och i nya förbundets tid apostlarna sades ha blivit kallade.

De som vilja anses vara så kallade, de böra bestyrka sin kallelse antingen genom gudomliga underverk eller genom andra vittnesbörd och bevis på den Helige Andes gåva, i all synnerhet om de söka i kyrkan införa någon nyhet utöver den förut nedärvda läran, eljest bör ingen tilltro visas dem, såsom framgår av Femte Moseboken kap. 18. Men om de ävlas att lära något i strid med den i den heliga Skrift meddelade läran, skola de ej ens med tecken och under göra sig förtjänta av tilltro. Såsom vi i den föregående framställningen ha funnit saken vidlyftigare utlagd och bestyrkt.

Om medelbar kallelse talar man, när Gud själv visserligen kallar och sänder men gör det genom andra människor, åt vilka han medgivit den makten. Såsom de ordinarie prästerna i gamla förbundets tid och i nya förbundets tid biskopar och presbyterer kallades.

Aron och hans söner kallades på Guds uppdrag av Moses och smordes till präster. Deras kallelse betraktades av Gud som giltig. De första biskoparna och presbytererna i församlingarna utvaldes och tillsattes visserligen av apostlarna och av dessa i sin tur andra, såsom angives i Apostlagärningarna kap. 14 och i Timoteus första brev kap. 4.

Men denna kallelse är, dock under förutsättning att den är lagenlig, lika gudomlig som den förut nämnda. Ty även om de medelbart kallade betygar skriften, att de äro kallade av Gud. Såsom tydligen gäller Apostlagärningarna kap. 20 om de av Paulus och Timotheus i Ephesus kallade presbytererna.

Men här dyker en annan fråga upp, nämligen vilka de mellanhänder äro, genom vilka Gud på detta sätt kallar tjänare i sin kyrka. Eller för att med andra ord uttrycka samma sak: Åt vem har Gud överlåtit rätten och makten att på ordinarie sätt kalla kyrkans tjänare?

Nu är saken den, att i påvekyrkan påven i Rom jämte sina biskopar och prelater, med fullständigt uteslutande av den borgerliga myndighetens och församlingens val, gör anspråk på denna makt. Hos vederdöparna är rätten tilldelad folket eller menigheten utan åtskillnad.. På andra håll anses den borgerliga myndigheten hava denna makt. Dock, ingen av dessa uppfattningar är helt i överensstämmelse med den bibliska sanningen.

Vi skola nu, följande det gudomliga ordets ledning och därav hämtade föregående framställningar söka uppspåra, vad som bäst stämmer med sanningen. Först göra vi nu en tidsindelning och påstå, att i gamla förbundets tid allt ifrån världens grundläggning ända till Moses tid det varken tillkom överheten eller folket eller prästerskapet att tillsätta lärare i församlingen. Lärarkallet tillkom enligt arvsrätt de förstfödda. Ja, den borgerliga och den kyrkliga myndigheten förenades i ett och samma kall och tillkom en och samma. Senare ifrån den tiden intill Kristi ankomst förekom icke heller något val, utan detta kall tillkom uteslutande Levi stam. Allt detta är i lika grad påtagligt på grund av den föregående över allt tvivel höjda framställningen.

I nya förbundets tid påstår jag först, att denna rätt icke tillkom vare sig det ena eller det andra ståndet särskilt utan tillhörde kyrkan som helhet, vare sig den bestod av ett eller flera stånd. Ty att börja med överlämnar Kristus i Matteus evangelium kap. 18 himmelrikets nycklar till kyrkan och säger tillika: "Om två av eder komma överens på jorden och bedja om vad sak det vara må, skall det ske eder av min Fader, som är i himmelen". Lägg nu därtill: om kyrkans nycklar, d. ä. den andliga styrelsen, som förstås med nycklarna, äro åt kyrkan överlämnade, så hör det förvisso kyrkan till att välja sig och tillsätta lärare och styresmän, såsom av statsrättsliga analogier klart framgår. Vidare har Gud anförtrott kyrkan ordet och sakramenten, såsom klart framgår av Romarebrevets kap. 3 vers 3. Härav följer, att det tillkommer kyrkan att tillsätta ordets och sakramentens förvaltare. Detta bestyrker Paulus för det tredje än ytterligare, då han i första Korintierbrevet kap. 3 säger: "Allt är edert, vare sig Paulus eller Apollos eller Kephas" etc. "Om de äro kyrkans tjänare, så tillhör det förvisso henne att utvälja tjänarna.

Nu skola vi vidare bevisa, att denna rätt tillkommer varje särskilt stånd i kyrkan blott i förhållande till den del, som den däri utgör, och ej något stånd ensamt, såvida det ej ensamt utgör hela kyrkan. Att den nu först och främst tillkommer det andliga ståndet, bevisas vidare därav, att även om nycklarna, d. ä. kyrkostyrelsen, äro åt hela kyrkan lämnade, de ändock i all synnerhet lämnats åt kyrkans lärare och tjänare, såsom framgår av Mattheus evangelium kap. 16, där nycklarna överlämnas till Petrus och övriga apostlar. Därför sägas ock biskoparna och församlingsprästerna vara av den Helige Ande tillsatta att styra kyrkan, Apostlagärningarna kap. 20. Därav följer av samma skäl, varmed vi bevisat, att denna rätt tillkommer

kyrkan, också att den i alldeles särskild mening tillkommer kyrkans lärare. Ja, eftersom kyrkans lärare ha större förfarenhet häruti än de andra och bättre förstå, vilka som äro för detta kall lämpliga, säger redan sunda förnuftet, att dessa ingalunda böra vara uteslutna från val av andra präster. Ja, denna rätt tillkommer dem så bestämt, att de kunna t. o. m. ensamma välja lärare och sända dem till lärarkallet, om det ej finns andra medlemmar av församlingen. Därför, då i den nytestamentliga kyrkans begynnelse ingen borgerlig myndighet var omvänd till den kristna tron och kyrkan ännu icke bestod av de nuvarande tre stånden, utan blott apostlarna och deras lärjungar jämte några få enkla människor hörde till kyrkan, utövade de ensamma ifrågavarande rätt, såsom den apostoliska historien klarligen intygar. Ty efter Kristi himmelsfärd samlades apostlarna jämte övriga troende strax i Jerusalem och valde där utan att fråga Herodes eller Pilatus till råds Matthias i förrädaren Judas ställe, något som ock av Apg. 14 ovan visades ha skett vid övrigas val. Och att apostlarna givit sina lärjungar, biskoparna och församlingsherdarna del av samma rättighet, är uppenbart av Pauli brev till Titus kap. 1. "Fördenskull lämnade jag dig kvar på Kreta, att du må avhjälpa vad som där brister och i församlingarna tillsätta presbyterer, såsom jag föreskrivit dig." Så ofta som en ordets tjänare skulle sändas till en plats, där ännu ingen församling fanns utan alla ännu omfattade hedendomen, skickades följaktligen en sådan dit av apostlarna eller deras efterträdare, biskoparna och andra präster, utan avvaktande av hedningarnas val eller begäran eller över huvud tillkännagivna mening. Ja, långt ifrån att begära den hedniska vare sig överhetens eller menighetens medgivande, lärde de i deras städer och byar t. o. m. mot deras vilja med den största fara för sitt liv. Följden blev också, att flera av dem antingen ej mottogos eller fördrevos eller straffades med döden. Härav inser även den allra enfaldigaste, att den sagda rättigheten tillkom det andliga ståndet.

Vidare säger jag, att där ett folk eller någon del därav omvänts till evangelium och därmed en församling samlats åt Kristus, där böra kyrkans lärare väljas med församlingens, d. ä. åhörarnas och det näringsidkande ståndets vilja och samtycke. Detta ligger i själva sakens natur. Ty när kyrkans lärare ej själva utgöra hela kyrkan, där äro de ej heller kyrkans herrar, såsom framgår av 1 Petri 5., där det heter: "Utan såsom tjänare och förvaltare", vilket de ock kallas i 1 Kor. 4., och utan församlingens samtycke böra de härutinnan intet företaga.

Vidare bevisas sak samma av apostlarnas och den kristna urkyrkans tillvägagångssätt. Ty fastän kyrkan då var föga manstark, började apostlarna dock genast vid utseende av lärare begära församlingens meningsyttring, såsom vi ovan hörde av Apg. 1. i fråga om valet av Matthias i Judas' ställe. Detta framgår ock ur samma Apg. kap. 7. beträffande valet av sju diakoner. Ja, i kap. 14 omtalas med klara ord, att Paulus och Barnabas genom val insatt prebyterer i församlingarna. Vilka om icke åhörare skulle därvid vara valmanskår? Om nu apostlarna, som hade så stor myndighet, ej ville tillsätta presbyterer utan åhörarnas samtycke, huru mycket mer bör ej detta av oss iakttagas, som ju ej kunna med dem i myndighet jämföras! Härav anser jag det ånyo klart framgå, att rätten att kalla kyrkans tjänare också till en del tillkommer åhörarna och det näringsidkande ståndet.

För det tredje slutligen göra vi ock gällande, att där det politiska ståndet, d. ä. överheten, är kristet och med de övriga stånden är i tro och religion enigt, också detsamma den rättigheten till en del tillkommer. Ty om kyrkans meningsyttring utan undantag för någon av dess medlemmar vid detta val kräves, så är det förvisso ock tillbörligt, att därtill bör komma samtycke av det politiska ståndet, såsom varande rikets förnämsta ledamot. Och detta så mycket hellre, som överheten bör vara kyrkans beskyddare och bära synnerlig omsorg om densamma, såsom framgår av Jesaja 49:13. Och därför, om antingen kyrkans lärare glömska av sin plikt försummade att förse församlingarna med lämpliga herdar, eller ock åhörarna själva voro likgiltiga för erhållande av herdar, så tillkomme det den politiska överheten att härutinnan med sitt nit och sin omtanke komma sina undersåtar till hjälp. Därför hava, så långt lagen det medger, icke blott de fromma konungarna i gamla förbundets tid, såsom David, Salomo, Hiskia, Josafat och Josia, såsom vi se av deras historia, nyttjat den rättigheten, utan också i nya förbundets tid kristna furstar och kejsare, enligt kyrkohistoriens vittnesbörd.

En sak måste dock här samtidigt fasthållas, att den rätten på intet sätt hör samman med de statliga överhetsrättigheter, som kallas regalia, utan att överheten endast i den mån, som den är kyrkans ledamot, äger denna befogenhet. Ty det finns två skarpt avgränsade maktområden, det andliga, som tillhör kyrkan, och det världsliga, som tillhör konungarna och furstarna att enligt rikets lagar och förordningar styra sina undersåtar och att över dem sätta ståthållare och domare, som äro överheten underdåniga. Härvidlag äro ordets lä-

rare undersåtar, pliktiga att visa överheten hörsamhet. Men i det andliga herradömet, som tillhör kyrkan, är allenast Kristus konung och herre. Ordets tjänare äro apostlar eller sändebud, tjänare och skaffare, genom vilka Han regerar och styr sin kyrka, konungarna åter och furstarna äro, i lika grad som deras undersåtar, Kristi undersåtar och medborgare i Hans rike och äro Honom och Hans tjänare hörsamhet skyldiga, och endast så till vida ha de rätt att ge sin vilja tillkänna vid val av kyrkans tjänare.

Härav är det, enligt min bestämda övertygelse, fullt klart, att det är kyrkan i dess helhet, som det tillkommer att kalla ordets tjänare, icke någon speciell del därav ensam, såvida ej någon viss del därav ensam konstituerar kyrkan eller övriga delar av kyrkan härvidlag skulle svika sin plikt. Ty för att upprepa: liksom kyrkans lärare ej äro dess herrar utan endast tjänare och förvaltare och därför ej för sin räkning ensamt böra göra anspråk på den makten, så är ej heller den borgerliga överheten dess herre utan allenast ledamot därav och bör därför av samma skäl ej heller för sin räkning ensam göra anspråk på den rätten. Slutligen råder ännu mycket mindre demokrati eller anarki inom kyrkan, så att den rätten skulle med förbiseende av lärarnes och den borgerliga överhetens krav kunna överlåtas åt folket.

Här borde vidare sägas, i vilken ordning kyrkans tjänare böra kallas, vem det nämligen tillkommer att i förstone utnämna honom och föreställa honom för den andra parten, vem det tillkommer att bekräfta hans val och slutligen genom handpåläggning inviga honom. Men eftersom jag fruktar, att tiden skall visa sig för knappt tillmätt, skall jag framställa det mera kortfattat, än sakens egen vikt kräver.

Först och främst är det otvivelaktigt, att detta bör försiggå i en bestämd ordning; Gud är nämligen ordningens Gud, icke oordningens. Följaktligen är det nödvändigt, att antingen församlingen väljer sig någon lämplig man och framför hans namn att av konsistoriet prövas och godtagas, och om han godtagits av vederbörande konsistorium och yttermera fått överhetens bekräftelse, han anses lagligen kallad. Eller också sänder konsistorium en lämplig man till församlingen och om denne med överhetens tysta eller uttryckliga samtycke mottages av församlingen, vare sak samma. Eller ock sänder slutligen överheten någon, som skall av konsistoriet prövas och av församlingen utan gensägelse mottagas. Vilken instans som än tager initiativ till kallelsen, kan i sak kallelsen anses lagligen giltig, allenast övriga parter frivilligt därtill giva sitt samtycke. Däremot icke, om någon instans driver saken på ett våldsamt sätt och vill truga

någon på de övriga mot deras vilja. Förvisso bör en falsk profet ej påtvingas någon, men ej heller en sann profet bör man försöka med trug tillsätta. Ty, såsom Kristus bjöd sina lärjungar, Matth. 7, man bör ej kasta pärlor för svinen.

Om vi emellertid vilja i kyrkan bibehålla en passande ordning och vedertagen sed samt undgå fördärvlig oordning, så böra vi åt församlingarna eller åhörarna överlåta det fria valet och föreslåendet, åt konsistoriet prövningen och bedömningen, åt överheten slutligen, om så befinnes nödigt, bekräftelsen. Denna sistnämnda i uttrycklig och skriftlig form är dock ej alltid nödvändig och brukar krävas endast i fråga om biskops- och superintendentbefattningar och en del viktigare kyrkoherdebeställningar. Själva bruket ger härvidlag bästa beviset. Om t. ex. åhörarna antingen ej känna till någon lämplig man eller försumma att föreslå en lämplig sådan, må det vara konsistoriets sak att erbjuda församlingen en sådan och med dess samtycke tillsätta och inviga honom, såsom ju ock den kyrkliga ordinantian enligt Guds ord föreskriver. Däremot tager den borgerliga överheten endast mycket sällan sådant initiativ. Och om den också det skulle göra, överlämnar den dock alltid bedömningen åt konsistoriet, såvida ej överheten skulle vilja öva ett tyranniskt regemente i kyrkan eller skulle hysa den falska övertygelsen, att rätten att kalla präster uteslutande är dess prerogativ, eller slutligen är okunnig om den principiella skillnaden mellan kyrkligt och världsligt regemente.

Patronatsrätten.

Patronatsrätten, som här och var somliga hava, är allenast en mänsklig anordning och kan tillåtas endast så länge den ej hindrar en lagenlig och med Guds ord överensstämmande kallelse. Om däremot någon skulle vilja missbruka den och därmed störa den lagliga kallelsen, bör den såsom andra mänskliga anordningar vika för Guds ord och avskaffas.

Nu tillkommer den rätten endast dem, som antingen ha skänkt tomt och lagt grund till en sockenkyrka, eller som efter grundläggningen uppbyggt den, eller som efter uppbyggandet donerat jord eller penninginkomster till densamma. De som på andra grunder göra

anspråk på sådan rätt, göra det på ohållbara skäl och kunna på intet sätt rättsligen försvara anspråken.

Ty kapitel 3. § 38 i dekretalierna lyder så: "Om någon med biskopens samtycke byggt kyrka, vinner han därmed patronatsrätt". Och förklaringen lyder: "Patronus varder man av tre skäl: genom donation, byggande eller grundläggning." Om dessa ting talas utförligare i själva lagen.

Och patronatsrätten innebär ej en obegränsad makt att utse och kalla församlingspräst utan hänsyn till konsistoriets bedömande och samtycke, såsom somliga falskeligen inbilla sig, utan rätten är lagligen begränsad. Den begränsningen beträffande patronatsrätten angiver Antonius de Burium så: "Patronus har enligt patronatsrätten ej rätt att bortskänka ett gäll, blott att föreslå." Och kap. 25: "Tre ting förvärvas genom vinnande av patronatsrätt: befogenhet att föreslå, rätt till hedersplats vid procession, rätt till kosthåll för en till armod bragt patronus. Och patroni böra ej minska kyrkans eller prästernas egendom och inkomster utan fastmer försvara dem mot intrång". Så säger Caesar Lambertus om patronatsrätten artikel 12. Patronus bör förhindra användningen av patronatskyrkans inkomster till andra ändamål än de vid tidpunkten för grundandet beräknade. Detta och liknande innebäres i patronatsrätten, ej att patroni skola i deras rätt och pliktutövning hindra eller störa kyrkans tjänare, åt vilka Gud i detta och annat liknande till deras tjänst hörande har överlämnat kyrkans nycklar och ledning.

Och härmed nog om den riktiga och laggiltiga kallelsen, varav man lätteligen kan fastställa, vad som gäller om de ej kallade och om ogiltig kallelse. Av motsatta premisser följer ju motsatta slutsatser.

Alldeles icke kallade anses alltså de, som bedragna antingen av sig själva på grund av inställsamhet eller äregirighet eller hopp om egen fördel eller andra skäl eller ock bedragna av djävulen inbilla sig falska syner eller drömuppenbarelser och därmed samla åhörare och lärjungar och ingiva dem falska meningar. De må synas aldrig så bildade och lärda, aldrig så fromma, blygsamma och lämpliga för kallet, de äro i alla fall under fårakläderna dock glupande ulvar och böra så betraktas, ulvar, som sönderriva och förskingra Herrens hjord, och Kristus själv manar oss allvarligt att för sådana taga oss till vara.

Olagligt tillsatta äro vidare de, som antingen av konsistorium eller överhet påtvingas en församling utan dess fria samtycke eller ock av en församling utan överhetens och konsistoriets frivilliga samtycke

antagas och behållas. Det är ju så, som aposteln säger 2. Tim. 4.: "I de yttersta tiderna skola somliga hoptals samla sig lärare, allt efter som det kliar dem i öronen, och skola ej lyssna till sanningen utan vända sig till fabler."

För det tredje äro även de olagligen kallade, som genom gåvor och mutor eller genom vänners och släktingars förmedling vare sig hos den ena eller den andra instansen söka främja sin befordran till lärarens kall. Ty om de rätt betänkte, av huru stora besvär och svårigheter detta kall är uppfyllt, såvida man rätt vill förestå det, skulle de ingalunda så ivrigt och med sådan ansträngning eftertrakta det. Snarare skulle de, därtill kallade, söka draga sig undan eller blygsamt ursäkta sig, något som vi finna lagligen kallade prästmän ofta ha gjort. Men emedan de icke så mycket besinna detta som fastmera ha sina blickar oavvänt riktade på vissa andra förmåner, som ibland äro med kallet förbundna, och se blott på sitt eget och icke på församlingens bästa, därför trakta de att, med vad medel det vara må, uppnå denna post.

Olagligen tillsatta förklaras uttryckligen de, som även om det i det hela är väl ställt och kyrkans ställning är lyckosam och understundom de själva synas vara goda och trogna herdar, icke desto mindre i verkligheten ej äro annat än legoherdar, vilka så snart som en fara hotar från ulvar och tjuvar, äro de första att taga till flykten och skamligt avfalla från den sanna religionen till stor skada för kyrkan; detta emedan de icke så mycket tänkte på församlingens bästa som på egen fördel. Sådana lärare och ordets tjänare böra vi ej sätta högt, nej, vi äro pliktiga åtnöjas med de lagligen kallade och försmå och driva bort ifrån oss de olagliga.

Härmed har jag behandlat det nu förelagda ämnet, visserligen ej så grundligt, som sakens egen vikt kräver, men så och i den utsträckning, som tiden och hänsynen till övriga mig påvilande arbetsuppgifter tillåtit mig, har jag avsett att tala.

Jag skall nu skrida till det, som jag i inledningen sade mig skola göra. Jag skall nämligen, eftersom jag nu genom den Allgode och Allsmäktige Gudens, sin kyrkas högste Styresmans, vilja och fogande blivit kallad ej endast till lärarkallet utan ock till överinseendet och biskopsdömet över detta stift, i den heliga, tillbedjansvärda Treenighetens namn mottaga det mig ombetrodda kallet och anropa Dess bistånd i och för kallets rätta skötande. Ty om det eljest finnes något kall, som kräver mod, klokhet, fasthet och liknande gåvor, så gör detta kall det framför andra, eftersom det hör till dem, som

ej pläga anförtros åt andra än män av mogen ålder och beprövat omdöme. Därför liknar ock Kristus sina apostlar och deras efterföljare, lärarna och biskoparna, vid salt, sägande: "I ären jordens salt". Med saltet betecknar han visdomen. Och på ett annat ställe kräver Han hos dem klokhet. "Varen", säger han, "kloka såsom ormar och enfaldiga såsom duvor!" Och på ett annat ställe åter liknar Han dem vid en trogen och klok tjänare, som hans herre skulle vilja sätta över sitt hus. Men då nu dessa gåvor ej äro oss medfödda ej heller lätteligen förvärvas genom nit och idoghet å vår sida utan komma ovanefter från ljusens Fader, från vilken all god gåva och all fullkomlig skänk kommer ned, såsom Jakob säger i sitt första kapitel, så böra också vi falla honom till fota och utbedja oss dessa gåvor. Så förmanar ju oss ock Jakob därsammastädes enträget, sägande: "Om någon saknar visdom, begäre han sådan av Gud, som giver villigt och utan prut, och det skall givas honom". Så läsa vi ock om Salomo, att han framför allt gjorde, när ledningen av Guds folk ombetrotts honom.

Till Dig, Barmhärtige och Evige Gud, vänder jag mig alltså på Din maning och efter Dina frommas föredöme, till Dig, säger jag, all visdoms och godhets källa och upphov, och beder Dig ödmjukligen: giv mig den visdom, som är Din bisittarinna, och förkasta mig icke från Dina barn, ty jag är ju Din tjänare och son av Din tjänarinna, ett bräckligt och kortlivat människobarn, alltför ringa för att kunna fatta Ditt beslut och Ditt sinne. Ty även om någon skulle gälla som fullkomlig bland människors barn, skall han dock för intet aktas, om han icke har Din visdom. Du har valt mig till herde för Din hjord och till förman för Dina tjänare; Du har bjudit mig föda Dina får, måtte jag kunna vårda dem efter Din vilja och Ditt hjärta! Men med Dig ensam är visdomen, som vet Din vilja och utför, vad Du bjuder. Sänd ned henne från Din heliga himmel, och låt henne från Din härlighets tron komma till mig, att hon förnimbart närvarande må stå mig bi i mitt arbete och så att jag må förstå, vad som är Dig täckeligt. Ty hon vet och förstår allt, och hon skall leda mig i hovsamhet i all min gärning och bevara mig i sin ära. Och så skola mina verk vara Dig behagliga, och jag skall rätt döma Dina tjänare, och jag skall befinnas värdig mina företrädares stol. Vilka människor förstå Ditt råd eller kunna med sin tanke begripa Din vilja? Ty de dödligas tankar äro ostadiga, och våra meningar äro bedrägliga. Ty kroppen, som är förgängelsen underkastad, nedtynger själen, och vår stofthydda trycker ned själen, så att den blir rov för och fylles av bekymmer, och endast med möda kunna vi gissa oss till det jordiska och finna endast med svårighet det, som vi handgripligen kunna taga i. Vem skall då kunna utforska det, som i himmelen är, och vem känner Ditt rådslag? Men om Du giver oss visdom och Du från höjden sänder oss Din Helige Ande, så skola våra vägar bliva raka, och vi skola göra, vad Dig täckes, och vi skola genom Din visdom bliva bevarade. Och att Du giver oss detta genom samma Din visdom, som är själve Din son, vår Herre och Återlösare Jesus Kristus, därom bedja vi Dig åter och åter ödmjukligen.

Från bönen till Gud vänder jag mig nu till Eder, vördige, högtberömde, höglärde och högädle herrar, älskade bröder i Kristo. Visserligen har jag min kallelse av Gud, men det är dock genom Eder och edert val, som jag blivit kallad till detta ämbete; Eder beder jag alltså, att I även täckens hjälpa och understödja mig i kallets utövning genom eder benägna hjälp. Ty om I visen eder hörsamma och tillmötesgående i det, som jag med hänsyn till det mig ombetrodda ämbetet nödgas bjuda eder, om I ären endräktiga med mig och med varandra, om var och en i sin pliktutövning är nitisk och samvetsgrann och söker hålla sig inom sin uppgifts råmärken, och om I söken att leva gudfruktigt och ostraffligt, såsom Guds tjänare anstår, så kommen I att göra mitt kall ej blott lätt nog att förvalta utan jämväl mycket lätt och angenämt. Men om I däremot ären olydiga mot edra förmäns order, ären gentemot varandra oeniga och stridslystna samt i eder pliktuppfyllelse tröga men söken bärga den skörd, som är en annans, och om I i levernet ären sedeslösa, kommen I att göra mitt redan i och för sig ganska tunga och mödosamma kall för mig dubbelt tungt och mödosamt. Men att mana eder till lydnad, endräkt, trohet och nit samt övriga dygder, som äro edert kall värdiga, skulle redan det kräva ett helt tal. Därför låter jag för tillfället därmed bero, helst jag ej betvivlar, att var och en av eder skall göra det bästa möjliga av sin magra lott, och väl vet, att han en gång skall svara för hur han skött det ombetrodda ämbetet.

Låt oss alltså skynda mot slutet! Den Allgode och Allsmäktige Guden, som lovat beständigt vara när sin hjord, Han skall icke slumra, ej heller skall Han sova, som håller vakt över Israel, utan var två eller tre allenast äro församlade i Hans namn, där är Han mitt ibland dem, och Han har lovat att förbliva hos oss intill tidens ände; Han, säger jag, må vara med oss alla och med sin Helige Ande, styra och leda

oss alla, så att var och en må kunna förstå sitt kall så, att allt, vad vi företaga, göra och fullborda, må utfalla till Hans namns eviga förhärligande, till Hans kyrkas uppbyggelse och till vars och ens eviga väl. Det give denne samme barmhärtige och nåderike Gud genom Jesus Kristus, sin älskade Son, vilken vare pris och ära jämte Fadern och den Helige Ande nu och i all evighet!

Jag har talat.

TAL OM PREDIKOÄMBETET

hållet i Västerås
vid det årliga prästmötet den 4 sept. 1620

av

Johannes Rudbeckius
Biskop i Västerås.

Matth. 24. Luc. 12.

Vilken är den trogne och kloke tjänaren, som Herren satt över sitt husfolk att giva dem deras mått av spis? Salig är den tjänare, som Herren finner så görande, när Han kommer. Sannerligen säger jag Eder: Han skall sätta honom över alla sina ägodelar.

Tryckt i Västerås hos Olof Olsson (Helsing)
Västerås Consistoriums Boktryckare
Nådens år 1621. [1])

---

[1]) Talets latinska titel är följande.
Oratio de officio ministrorum verbi habita Arosiæ
in synodo anniversaria Anno 1620 4 Septemb.
a *Johanne Rudbeckio* E. Arosiensi.
Matth. 24. Luc. 12.
Quis est fidelis servus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam ut det illis demensum cibum, Beatus ille servus, quem cum venerit Dominus invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum.

Arosiæ excudebat *Olavus Olai H.* Consistorij Arosiensis typographus. Anno Reparatæ salutis 1621.

De vördnadsvärde, lärde och ädle Herrar

Prostar, Kyrkoherdar och Diakoner

i Västerås stift, sina älskade vänner och bröder i Kristus hälsar hjärtligen

Johannes Rudbeckius,

biskop därsammastädes.

För vid pass ett år sedan höll jag vid prästmötet ett tal om predikoämbetet, av vad orsak, gav jag genast i talets inledning tillkänna. Detta tal har jag nu låtit trycka av det enkla skälet, att, såsom det allmänt heter, det hörda ordet är förgängligt men däremot det skrivna är varaktigt, så att i fall det, som blivit sagt, händelsevis fallit någon ur minnet, det kan med hjälp härav upprepas och återkallas i minnet. Eder, vördnadsvärda, lärda och ädla Herrar, högst hedervärda Bröder och Kamrater i ämbetet, tillägnar jag detta tal ej så mycket till övlig hedersbevisning som för att I noggrant mån läsa det, därpå läsa det än en gång och i enskildheterna av Eder ämbetsutövning troget iakttaga det. De som så göra, kunna med den allra största visshet vänta den i sagda textställe åt sådana tjänare utlovade lönen; de åter, som göra motsatsen, skola även de möta och få pröva på sin därsammastädes beskrivna dom. Härmed vill jag av hjärtat och ödmjukt anbefalla Eder alla och en var Gudi.

Västerås den 28 december 1621, som är året för den Gustavianska kungaättens och den renade evangeliska lärans hundraårsjubileum.

Tal

om

predikoämbetet.

Inledning.

Så snart som jag, vördnadsvärde, lärde och ädle Herrar, högst hedervärde vänner och bröder i Kristus, så snart jag alltså genom den Gudomliga Försynens skickelse och Eders Vördigheters val så ock i kraft av Hans Maj:t Konungens prövning och godkännande kallats att styra detta berömda stift och då jag såg, att det hörde till min uppgift, varom Paulus påminner Titus, att i de skilda församlingarna insätta präster och att öva tillsyn över dessas likaväl som över menighetens lära och leverne, ansåg jag mig framför allt böra lägga vikt på att ägna den vederbörliga kallelsen till prästämbetet så ock ordets tjänares plikt och ämbetsutövning en grundligare behandling, för att påminna dels mig själv, dels ock andra om vår gemensamma kallelse och plikt i allmänhet och för att, så gott sig göra låter, egga och sporra till att rätt sköta det kall, som är var och en enskilt ombetrott.

För att nu komma till saken — huru skall någon kunna rätteligen kallas till prästämbetet av den, som antingen ej vet, vad som är att förstå med en rätt kallelse, eller om han skulle veta det, ej lägger nog vikt därpå? Huru skall vidare den kunna vänta en rätt kallelse, som betraktar en aldrig så oriktig kallelse såsom rätt beskaffad? Huru skulle slutligen *den* kunna sköta sin uppgift och rätt fullgöra sin plikt, som ännu ej rätt vet, vad till hans plikt hörer, eller tillåtit sig att glömma bort det?

Förlidet år blev av mig, så långt tiden det medgav, tillräckligt talat om det förra, nämligen om den rätta kallelsen till prästämbetet.

Därvid ådagalades klarligen med stöd av Skriften: 1. att ingen bör giva sig in i detta kall utan rätt kallelse. 2. Vidare att kallelsen är av tvåfaldig art, nämligen medelbar och omedelbar och att den senare innebär, att Gud själv utan mellanhand kallar någon till att i Hans församling lära och förkunna Guds vilja, varvid därjämte angavs, på vilka tecken de kunna igenkännas, som vilja vara av Gud omedelbart kallade. Att däremot det förra slaget är för handen, när Gud genom mellanhänder, t. ex. genom församlingens röst, kallar sina tjänare och sänder ut dem till Hans ords predikande. Därvid påvisade vi likaledes, att för en sådan kallelse kräves ej blott samstämmigt avgivna röster av en eller annan del av församlingen utan av hela eller åtminstone de övervägande delarna, t. ex. av den världsliga myndigheten, av församlingens lärare och likaså av åhörarna själva, förutsatt nämligen att församlingen består av dessa grupper och att dem emellan råder enhet och överensstämmelse. Om däremot motsatsen är fallet, måste jämväl förfaringssättet vid kallelsen vara ett annat, såsom vi då vidlyftigare påvisade i detta och andra sammanhang.

Ämne (= propositio).

Nu ha vi att sammaledes utreda den andra frågan, nämligen prästens uppgift, närmare bestämt, vad den innebär eller vad som kräves för dess rätta fullgörande. Men det skall jag göra ej med ordrik bredd och på vältalares sätt med en grann och långrandig oration. Nej, i största möjliga korthet och i en förtrolig ton, så att jag så mycket lättare och bekvämligare må kunna förstås av envar, under hänsynstagande till varje ålder, stånd och levnadskall, vänligen, kärligen och hövligen, att I behagaden välvilligt lyssna till mig.

Närmare utveckling av ämnet.

Vad som är en trogen Ordets tjänares uppgift, kunna vi näppeligen med hjälp av något enstaka skriftställe fullständigt påvisa. Men med hjälp av flera från olika håll hämtade bibelställen skola vi försöka göra just detta. Dock om det finns något ställe, som skulle kunna sägas uttrycka saken i stark förkortning, är det i sanning det

allmänt kända stället Matth. 28, där Kristus säger till sina lärjungar: "Gån ut i hela världen och lären alla folk att hålla, vad jag har befallt Eder, och döpen dem i Fadrens, Sonens och den Helige Andes namn".

Uppdelning av ämnet.

Ty med dessa ord synes Kristus ha angivit hela huvudpunkten av vår undersökning, nämligen att uppgiften för en Ordets tjänare är att lära Guds ord och att handhava sakramenten. Det förra påvisar han genom befallningen att lära allt det han befallt; det senare, då han säger: "Döpen alla folk!" Låt oss för ögonblicket tala något om dessa båda ting! Vad angår det förra, måste att börja med fasthållas, att det att lära det, som Kristus befallt, eller — vad som är detsamma — att lära Guds ord ingalunda är fullgjort därmed att man allenast lär, vad som bör tros och göras, och sedan ringa vikt lägges på om åhörarna efter behag mottaga eller förkasta dessa lärdomar. Den, som begränsat sitt lärande därtill, har för allt i världen icke rätt fullgjort sin plikt som Ordets förkunnare. Nej, för ett rätt lärande av Guds ord kräves inalles följande fyra saker, något som vi med andra skriftställen skola klargöra:

Underindelning av förra delen.

1. Innebär det, att man lär sina åhörare alla trons och religionens huvudpunkter, t. ex. vad de böra tro om Gud, Hans väsen och vilja, och vad de böra göra för att vara honom täckeliga.
2. Vidare att eftertryckligen vederlägga alla dem, som mot denna lära uppträda genom att antingen lära annorledes eller leva däremot.
3. Än vidare att med största nit till allvarlig ånger över sitt liv och bättring av levernet förmana de vederlagda och strängt klandrade.
4. Slutligen att till dem, som uppskakade av lagförkunnelsens åskstråle bäva för den gudomliga vreden och hemsökelsen, bringa upprättelse och tröst genom evangeliets ljuva röst; däremot att mot dem, som av inga förmaningar låta sig bringas att övergiva sina villfarelser och synder, tillgripa uteslutning ur församlingens gemenskap och med bannlysningens boja hålla dem alltfort bundna i deras synd.

Bekräftande skriftställen.

Att nu allt detta kräves för ett rätt lärande av Guds ord, det skola vi först i största allmänhet ådagalägga med hjälp av de skriftutsagor, som hos en Ordets tjänare kräva antingen samtliga dessa ting eller flertalet av dem i förening. Därefter skola vi med något större grundlighet behandla enskildheterna.

Av allmänt innehåll är det kända stället 1 Tim. 4:13: "Var nitisk i att föreläsa skriften och i att förmana och undervisa. Försumma icke att vårda den nådegåva, som finnes i dig, och som gavs dig i kraft av profetord, under handpåläggning av de äldste."

Så ock ett annat, 2 Tim. 4:2: "Predika ordet, träd upp i tid och otid, bestraffa, tillrättavisa, förmana med allt tålamod och med undervisning i alla stycken." Och ett därmed likartat ställe, kap. 3:13: "All skrift, som är ingiven av Gud, är ock nyttig till undervisning, till bestraffning, till upprättelse, till fostran i rättfärdighet, så att en gudsmänniska kan bliva fullt färdig, väl skickad till allt gott verk".

Av dessa utsagor är det uppenbart, att en Ordets tjänare bör icke allenast lära eller driva en lärosats utan också vederlägga, tillrättavisa, rätta och förmana. Men vad skulle han väl vederlägga och rätta om icke just villfarelser i läran och felsteg i liv och leverne, och vartill skulle han uppmana om icke till ånger och bättring samt till oförvitlighet i levernet? Men låt oss nu behandla enskildheterna mer ingående och därmed mer oemotsägligt bevisa samma sak.

[1.] Till att börja med gäller då, att lika obestridligt som det är, *att* en Ordets tjänare bör lära, lika visst måste han hålla klart för sig, *vad* han bör lära.

Icke stjärnornas banor och himlens utseende, icke elementernas beskaffenhet och funktion, icke samhällens och staters lagar och författningar eller furstars påbud och liknande ting, tillhörande naturen eller politiken. Detta, emedan detta ej tjänar det ändamål, för vars vinnande kyrkoämbetet är bestämt, nämligen saligheten, vinnandet av det eviga livet. Men väl skall man lära, huru man skall lära känna den ende, sanne Guden och den Han sänt haver, Jesus Kristus, Joh. 17. Ty just den kunskapen är det eviga livet, såsom Jesus själv säger i Joh. 17. Men denna kunskap består däri, att vi lära rätt känna Gud med avseende på Hans väsen och Hans vilja, exempelvis att Han till väsendet är en ende, men till personerna trefaldig, för att nu icke vid detta möte föredragsvis vidlyftigare belysa den frågan. Guds

vilja är oss uppenbarad i lagen och i evangelium. Lagen säger oss, vad vi skola göra och vad vi skola undfly. Evangelium åter visar oss, eftersom vi icke kunna uppfylla lagen, till Kristus, att vi genom tron på honom måtte få syndernas förlåtelse, rättfärdighet och frälsning. Detta bör en trogen Ordets tjänare lära samt oavlåtligen upprepa och inpränta.

Vidare bör han ock hålla klart för sig, varifrån han skall hämta det, som han skall lära. Icke ur hedniska filosofers eller skalders skrifter eller diktverk, icke från påvars eller kyrkomötens beslut, icke ur tradition från förfädrens tid o. d., utan från självaste Gudsordet, från profeternas och apostlarnas heliga utsagor måste det ju hämtas. Ty så säger Paulus i kolosserbrevets 2:8: "Sen till, att ingen får bortföra eder såsom ett segerbyte genom sin tomma och bedrägliga "vishetslära", i det att han åberopar fäderneärvda människomeningar och håller sig till världens "makter" och icke till Kristus". Och samme apostel säger 1 Tim. 4: "Jag har bjudit dig att förmana somliga att icke förkunna främmande läror eller akta på fabler och släktledningshistorier utan ände, som ju snarare vålla ordstrider än främja Guds ordning, som kommer till fullbordan i tron." Och kap. 4:7: "De oandliga käringfablerna må du visa ifrån dig." Sammalunda Tit. 1:14 "Du skall därför strängt tillrättavisa dem, så att de bliva sunda i tron och icke akta på judiska fabler och vad som bjudes av människor, som vända sig från sanningen." Detta samma lär aposteln Petrus i sitt andra brev 1:16: "Det var icke några slugt uttänkta fabler vi följde, när vi kungjorde för eder vår Herres Jesu Kristi makt och tillkommelse." Och strax därpå: "Så mycket fastare står nu också för oss det profetiska ordet; och I gören väl, om I akten därpå, såsom på ett ljus som lyser i en dyster vildmark, till dess att dagen gryr och morgonstjärnan går upp i edra hjärtan."

Ja, än mer: Gud själv bjuder Jesaja 8:19 detta så strängt, att han hotar med att ingen morgonstjärna skall gå upp för dem, som ej talat i enlighet med detta ord. Och han bjuder oss att så noga hålla oss därvid, att vi ej vika av därifrån vare sig till vänster eller till höger, att vi ej lägga något därtill eller taga något därifrån (5 Mos. 4:5 o. 12.)

Det är alltså ej utan grund, som Gud Jerem. 23:22 klagar över de falska profeterna, därför att de lärt något annat än Hans ord: "Om," säger Han, "de verkligen hade tillträde till mitt råd, så borde de förkunna mina ord för mitt folk och förmå dem att vända om från sin onda väg och sitt onda väsende. Men de profetera lögn i mitt namn,

i det de säga: 'Jag har haft en dröm'; han må förtälja sin dröm; men den som har undfått mitt ord, han må tala mitt ord i sanning. Vad har halmen att skaffa med säden? säger Herren."

Detta är det första, som kräves för ett rätt lärande, att de nämligen undervisa om Gud, Hans väsen och Hans vilja och icke hämta sin lära annorstädes ifrån än från Guds ord.

2. Vad som kräves, nämligen att överbevisa.

Det andra, som för ett rätt lärande av Guds ord kräves hos en Ordets tjänare, är att överbevisa och straffa. Därvid bör han likaledes hålla klart för sig, vad han bör vederlägga, nämligen falsk lära och förvända seder. Och ej blott läran och sederna utan också falska lärare och dem, som i sitt liv och sina seder bryta mot lagen och en riktig livsföring.

Först och främst falsk lära.

Nu är det gott om falska politici, som i kraft av sin enastående klokhet eller snarare grundlösa övertygelse därom, hålla före, att Ordets tjänare ej göra rätt uti att vederlägga falska lärare och deras lära. De skulle, heter det, göra bättre i att allenast lära, vad man i de enskilda styckena bör tro, utan att alls tala om och onödigt vederlägga villfarelser och vilsefarande. Detta förfarande skulle nämligen, påstå de, mer bidraga till vinnande och bevarande av endräkt i religionen. Därför söka de övertala sina herrar, konungar och furstar att förbjuda Ordets tjänare att på predikstolen uttryckligen vederlägga påvar, kalvinister, vederdöpare och andra heretici eller uppvisa deras villfarelser, utan tillhålla prästerna att allenast helt enkelt, som sagt, framställa Guds ord i påstående form utan att omnämna en motsatt uppfattning eller vederlägga denna motsatta lära.

Det hör alltså till att uppvisa och hålla dessa för ögonen, att de härutinnan fara mycket vilse och ej rätt förstå Guds vilja. Att nämligen en ordets tjänare bör överbevisa och vederlägga falska lärare och deras förfalskningar av sanningen, är först och främst en uttrycklig Guds befallning, som återfinnes flerstädes. 2 Tim. 2:35 säger Paulus, att en Guds tjänare bör tillrättavisa dem, som motstå sanningen, i hopp att Gud skall förläna dem bättring, så att de komma till kunskap om sanningen. Här lär ju Paulus klart och tydligt, att en Ordets tjänare bör tillrättavisa, det är vederlägga dem, som motstå sanningen, vilka just äro de falska lärarne. På liknande

sätt säger han Tit. 1:19 "(En biskop) bör hålla sig stadigt vid det fasta ordet, såsom han fått lära det, så att han är mäktig både att förmana medelst den sunda läran och att vederlägga dem, som säga emot. Ty många finnas som icke vilja veta av någon myndighet, många som föra ett fåfängligt tal och bedraga människors sinnen; så göra i synnerhet de omskurna. På sådana bör man tysta munnen." Vartill bör en föreståndare vara i stånd att vederlägga sådana? Kanske för att blott äga denna förmåga men icke göra bruk av den? Ingalunda. Ty strax därpå tillägger aposteln i vers 13: "Du skall därför strängt tillrättavisa dem, så att de bliva sunda i tron och icke akta på judiska fabler och vad som påbjudes av människor som vända sig från sanningen." Det samma bjuder Kristus själv Matth. 7: "Tagen eder till vara för falska profeter, som komma till eder i fårakläder men invärtes äro glupande ulvar!" Och än en gång säger Paulus Apostlg. 20: "Så haven nu akt på eder själva och på hela den hjord i vilken den helige Ande har satt eder till föreståndare, till att vara herdar för Guds församling" etc.; och vidare: "Jag vet, att sedan jag har skilts från eder, svåra ulvar skola komma in bland eder, och att de icke skola skona hjorden.... Vaken därför...." Huru skall nu, frågar jag, en Ordets tjänare kunna akta sig och andra för falska profeter, om han ej lär känna dem? Huru skall han lära känna dem, om ej deras villfarelser uppdagas och enligt Guds ord påvisas och vederläggas? Vidare undervisas vi om detta samma genom profeternas, Kristi och hans apostlars föredömen. Vi läsa nämligen, att de handlat sålunda: Elia vederlade uttryckligen Baals profeter och dyrkare, 1 Kon. 18, Mika gjorde likaså med de falska profeterna på sin tid, 1 Kon. 22:14—15. Jeremia gjorde sammaledes, såsom man kan se i hans 27:de och 28:de kap. Sammalunda skedde, enligt vad vi se, i Nya Testamentet: Johannes Döparen vederlade påtagligt fariseerna och deras lära, Matth. 3; Petrus vederlade Simon Magus, Apostl:g 8; Paulus gjorde så med Elymas, Apostl:g. 13. Kristus vederlade själv flerstädes fariseerna och saduceerna, såsom av den evangeliska historien är mer än välbekant.

Sådan var ock kyrkans praxis alltifrån apostlarnas tid ända in i våra dagar, att kyrkans renläriga lärare efter bästa förmåga överbevisade och vederlade falska lärare och heretici genom att dels enskilt var i sin stad predika och författa, dels tillika offentligen vid concilier disputera och så skapa rättesnören för renlärighet. Skulle nu någon svag dödlig, av vad rang och äreställning det vara månde, söka hindra detta, så är en ordets tjänare ingalunda förbunden att

lyda honom, utan enligt den apostoliska regeln må han mer lyda Gud än människor, vad han än för den sakens skull kommer att nödgas undergå och lida.

För det andra: Förvända seder.

Det andra, som en Ordets tjänare bör beivra och skarpt påtala, är förvändhet i liv och leverne. Liksom falske lärare och heretici ej vilja få sina villfarelser beivrade och vederlagda, på samma sätt se ej heller ogudaktiga och brottsliga människor gärna, att deras liv enligt Guds ord klandras och rättas, i all synnerhet de mäktiga och rika, såsom konungar, furstar, ädlingar och alla de, som äro insatta i någon hög rangställning. Dessa tycka synnerligen illa vara, om man söker gissla deras laster och granska deras handlingssätt efter den gudomliga lagens måttstock. Att man undervisar de okunniga, tröstar de bedrövade och manar på de loja och senfärdiga, det kunna de någorlunda tillåta, men att man tillrättavisar deras eget leverne och tager itu med deras laster, det kunna vissa personer på intet sätt tåla, utan de taga genast illa vid sig och vredgas och hota att hämnas därför såsom för en synnerlig dem av förkunnaren tillfogad förolämpning.

Detta blir nu alltså vår uppgift att visa, att det för ett lärande av Guds ord kräves likaväl, att Ordets tjänare beivrar och dömer uppenbara synder och brott samt klandrar och tillrättavisar själva de människor, som därtill göra sig skyldiga, som att han avvisar och vederlägger falsk och villfarande lära och dess efterföljare.

Så säger nämligen Gud själv, Jesaja 58:1: "Ropa med full hals, utan återhåll; häv upp din röst såsom en basun och förkunna för mitt folk deras överträdelse, för Jakobs hus deras synder."

Och ännu utförligare hos Hesekiel 3:17: "Du människobarn, Jag har satt dig till en väktare för Israels hus, för att du å mina vägnar skall varna dem, när du hör ett ord från min mun. Om jag säger till den ogudaktige: 'Du måste dö' och du icke varnar honom, ja, om du icke säger något till att varna den ogudaktige för hans ogudaktiga väg och rädda hans liv, då skall väl den ogudaktige dö genom sin missgärning, men hans blod skall jag utkräva av din hand. Men om du varnar den ogudaktige och han likväl icke vänder om från sin ogudaktighet och sin ogudaktiga väg, då skall visserligen han dö genom sin missgärning, men du själv har räddat din själ." Detta är

ett uttryckligt Guds ord. Exempel hava vi i mängd i de uppriktiga och trogna Ordets tjänare i både gamla och nya testamentet, som utan anseende till personen hava i sina predikningar beivrat sina åhörares synder och överträdelser. Den rättfärdige Noa bestraffade på sin tid i ord och gärning de ogudaktiga kainiternas synder, kallas alltså en rättfärdighetens förkunnare 2 Petri 2:5; Loth beivrade Sodomiternas, 1. Mos. 19.

Elia icke allenast i största allmänhet gisslade hela Samariens rike utan också uttryckligen konungen själv och hans hus för avguderi och andra välbekanta synder; ja, ej nöjd med att gissla sade han honom rätt i ansiktet, att han själv vore den som förförde Israel, vilket framgår av 1 Kon. 18. Behöver jag väl nämna Jeremia, han som uttryckligen så tilltalar konungen kap. 22:2: "Hör Herrens ord, du Juda konung, som sitter på Davids tron, hör det, du min tjänare och ditt folk, I som gån in genom dessa portar. Så säger Herren: Öven rätt och rättfärdighet och rädden den plundrade ur förtryckarens hand; förorätten icke främlingen, den faderlöse och änkan, gören icke övervåld mot dem och utgjuten icke oskyldigt blod på denna plats. Ty om I gören efter detta ord, så skola konungar, som komma att sitta på Davids tron, få draga in genom portarna till detta hus — — —. Men om I icke hören dessa ord, då har jag svurit vid mig själv, säger Herren, att detta hus skall bliva ödelagt." Hesekiel förehåller i kap. 22 såväl överhet som undersåtar olika försyndelser. Hosea anklagar i kap. 4 såväl lärare som åhörare för olika förseelser. Nå, Guds Sons förelöpare och härold, den märklige Johannes Döparen, månne han skonade fariseer och skriftlärda? Han kallade dem ju "huggormars avföda". Eller visade han försyn för konungens person, han som till konungen sade: "Det är dig icke lovligt att hava din broders hustru." Från vem skola vi hellre hämta exempel eller vem hellre sätta upp såsom vår förebild än vår oförliknelige Mästare och Lärare, Jesus Kristus, vars hela vandel är vår undervisning? Förehöll han icke fariseerna deras girighet och skrymteri; förevitade han ej konung Herodes försåtlighet och illist, i det han kallade fariseerna och de skriftlärde skrymtare och blindas blinde ledare och Herodes en räv?

Däremot ha alla de förkunnare, som ej ha gjort detta utan som antingen av fruktan eller för gåvors och penningars skull eller för bevarandet av frid och vänskap ha tigit vid ögonskenliga brott, blivit alltid kallade skrymtare och legoherdar. Över dem klagar flerstädes Herren och hotar dem med straff och undergång på det yttersta. Så

Jesaja 56: "Väktarna här äro allasammans blinda, de hava intet förstånd; de äro allasammans stumma hundar, som icke kunna skälla; de ligga och drömma och vilja gärna slumra. Men de hundarna äro ock glupska och kunna ej bliva mätta. Ja, sådana människor äro herdar, dessa som intet kunna förstå! De vilja allasammans vandra sin egen väg; var och en söker sin egen vinning, alla så många det äro." På liknande sätt heter det Hesekiel 13:18: "Ve Eder, som sy bindlar till alla handleder och gören slöjor till alla huvuden, både ungas och gamlas, för att så fånga själar! Skullen I så fånga själar bland mitt folk och döma somliga själar till liv eder till vinning, I som för några nävar korn och några bitar bröd ohelga mig hos mitt folk, därmed att I dömen till döden själar som icke skola dö, och dömen till liv själar, som icke skola leva, i det att I ljugen för mitt folk, som gärna hör lögn?" Och sålunda höra vi tydligen, att det av en trogen Ordets tjänare kräves, att han allvarligt och utan hänsyn till personen tillvitar och tillrättavisar såväl dem, vilka leva sedeslöst, som dem, vilka föras omkring av falska lärdomsväder. Detta var det andra, som krävdes för ett rätt lärande av Guds ord.

3. Vad som kräves är, att han manar till ånger.

Sedan en trogen Ordets tjänare med tillräcklig kraft framhållit sina åhörares villfarelser i fråga om tro eller deras försyndelser i levernet och hotat dem med Guds vrede och misshag, om de ej komma till besinning, kräves dessutom för det tredje, att han nitiskt manar dem till ånger och levernets bättring, att de må kunna undgå Guds vrede och de timliga och eviga straff, som deras synder förtjäna.

Att detta i sanning hör till vår ämbetsplikt, är uppenbart av Kristi egna ord Luk. 24:26: "Kristus måste lida och på tredje dagen uppstå från de döda, och (det är så skrivet) att bättring till syndernas förlåtelse i hans namn skulle predikas".... [Citatet en kontamination av verserna 26 o. 46—47]. Just detta hava också alla trogna lärare ständigt med kraft gjort, något som till fyllest framgått av deras skrifter och predikningar. Jeremia manar till ånger: "Bättren edra vägar och eder traktan, och jag skall bo med eder på denna plats. Liten icke på lögnens ord, sägande: "Herrens tempel, Herrens tempel!" Men om I bättren edra vägar och eder traktan; om I skipen rätt mellan mannen och hans nästa, om I icke öven orätt mot främlingen, den faderlöse och änkan och icke utgjuten oskyldigt blod på denna plats, om I icke efterföljen främmande gudar till fördärv för eder själva, skall jag bo med eder på denna plats." Sammalunda i kap. 8, och återigen i kap. 18 säger Herren sålunda: "Se, jag bereder åt eder en olycka, och jag har i sinnet ett anslag mot eder. Vänden därför om, var och en från sin onda väg och bättren edert leverne och edert väsende." Så säger Han ock Hesek. 18:31: "Vänden om, ja, vänden Eder bort ifrån alla edra överträdelser, för att eder missgärning icke må bliva eder till en stötesten. Kasten bort ifrån eder alla de överträdelser, som I haven begått, och skaffen eder ett nytt hjärta och en ny ande; ty icke viljen I väl dö, I av Israels hus? Jag har ju ingen lust till någons död, säger Herren, Herren. Omvänden eder därför, så fån I leva." I samma spår går Johannes Döparen i Nya Testmentet Matth. 3:2: "Gören bättring", säger han, "ty himmelriket är nära." Och i vers 8: "Bären då sådan frukt som tillhör bättringen ....ty redan är yxan satt till roten på träden; så bliver då vart träd, som icke bär god frukt, avhugget och kastat i elden." För att nu ej anföra någon annan ledare och föregångsman, så föregår oss här ånyo Kristus själv med eget föredöme, i Matth. 4:17: "Gören bättring, ty himmelriket är nära," Och kap. 9:13: "Jag har icke kommit för att kalla rättfärdiga, utan för att kalla syndare (till bättring)." Härav inse vi ovillkorligen, att det även tillhör vårt kall att flitigt mana till ånger och ett nytt leverne. Ja, Kristus har för den skull givit även sin kyrka och i synnerhet kyrkans tjänare makten att från synd och fördömelse avlösa dem, hos vilka de finna ånger, men att däremot i synderna behålla dem, som de se utan något tecken till ånger trotsigt förbliva i synden, att avstänga dem från sakramenten och kyrkans gemenskap, ja, att åt satan överlämna den förgängliga kroppen, på det att anden måtte kunna bliva frälst, såsom strax nogsamt skall visas i behandlingen av nästa krav. Därav kunna vi alltså draga den slutsatsen, att eftersom vi hava makt att förlåta de ångrande men däremot i synden behålla de icke ångrande, vi ovillkorligen böra med all flit och utan dröjsmål mana till ånger, för att ej någon, som framhärdar i synden, måtte genom syndaavlösningen bli otillbörligen tröstad och följaktligen till sitt eviga fördärv bliva kvar under vreden och fördömelsen.

4. Vad som kräves, är att trösta de förkrossade.

Det fjärde och sista slutligen, som kräves för ett rätt Guds ords lärande, är att med evangelii ljuvliga röst upprätta och trösta de nederslagna och förkrossade samvetena, likasåväl som att från de frommas gemenskap utestänga och avhålla de icke ångrande och de förhärdade. Ty sedan en Ordets tjänare för sina åhörare — en eller flera —, som fallit i synd, strängeligen predikat den gudomliga vreden och straffdomen och manat dem till ånger och bättring och då

han ser, att de sörja över de begångna synderna och allvarligen efterfråga Guds nåd och ivrigt trakta efter att bättra sitt leverne, skall han låta evangelium om Guds nåd, om Kristi förtjänst och om syndaförlåtelse för Kristi skull åt de ångerfulla i sin tur ljuda för dem.

Så säger Kristus Luc. 24 att man bör i Hans namn predika ej blott bättring utan ock syndernas förlåtelse. Och Paulus säger Apostl:g. 20:21 om sig, att han i sitt vittnesbörd manat både judar och hedningar till ånger inför Gud och till tro på Herren Jesus Kristus. Och strax efteråt säger han i vers 24 sig ha mottagit uppdraget att vittna om nådens evangelium. Gud själv påbjuder detta, då han i Jesaja kap. 40 säger: "Trösten, trösten mitt folk — — Talen ljuvligt till Jerusalem och prediken för det, att dess vedermöda är slut, att dess missgärning är försonad, och att det har fått dubbelt igen av Herrens hand för alla sina synder." Och det är därför, som Gud förlänat sitt ords förkunnare ej blott makten att behålla en människa i synden utan ock makten att från synden avlösa, såsom ovan är visat.

Vi finna också, att trogna lärare aldrig försummat den sidan av sitt kall. Ty vid läsningen av profeternas skrifter finna vi mycket ofta, att Guds heliga profeter efter att hava hållit de strängaste lagpredikningar mot ett hårdnackat folk strax därpå till de frommas och ångerfullas tröst och upprättelse kommit med de ljuvligaste löften om Messias ankomst och om den nåd, som genom honom kunde väntas. Jesaja säger 35:3: "Stärken maktlösa händer, given kraft åt vacklande knän. Sägen till de försagda: "Varen frimodiga, frukten icke. Se, eder Gud kommer med hämnd; vedergällning kommer från Gud, ja, själv kommer han och frälsar eder. Då skola de blindas ögon öppnas och de dövas öron upplåtas." Och detta, sedan han strax förut hållit den strängaste lagpredikan, sägande: "Hören, alla folk, att Herrens misshag skall gå ut över alla folk och hans vrede över all deras ondska." Likaså heter det Hesekiel 33:10: "Och du människobarn, säg till Israels hus: I sägen så: "Våra överträdelser och synder tynga på oss, och vi försmäkta genom dem. Huru kunna vi då bliva vid liv?" men svara dem: "Så sant jag lever, — jag har ingen lust till den ogudaktiges död, utan fastmer därtill att den ogudaktige vänder om från sin synd och övar rätt och rättfärdighet, så att han giver tillbaka den part han har fått och ersätter, vad han har rövat, och vandrar efter livets stadgar, så att han icke gör, vad orätt är, då skall han förvisso leva och icke dö. Ingen av de synder han har begått, skall då tillräknas honom." Mika 7:18 heter det: "Vem är en sådan Gud som du? — du som förlåter kvarlevan av din arvedel dess

missgärning och tillgiver den dess överträdelse, du som icke behåller vrede evinnerligen, ty du har lust till nåd, och du skall åter förbarma dig över oss och trampa våra missgärningar under fötterna. ja, du skall kasta alla deras synder i havets djup." Och Kristi och apostlarnas predikningar äro fyllda av den ljuvligaste tröst mot syndanöd, mot allt slags kors och nöd, så ock mot själva döden, och de äro som ett himmelskt apotek, vari finnes motgift mot allt slags ont, som kan träffa människan i detta livet.

Vad åter angår dem, som varken genom de ljuvligaste löften kunna lockas eller genom det strängaste hot kunna avskräckas från sin ogudaktighet, dem, säger jag, äro prästerna pliktiga att alldeles utesluta från de frommas gemenskap och bannlysa från allt bruk av sakramenten. Ty att den makten är dem ombetrodd, se vi av Matth. 16 och Joh. 20, där Kristus säger till apostlarna: "Om I förlåten någon hans synder, så äro de honom förlåtna; och om I binden någon i hans synder, så är han bunden i dem." Likaledes 1 Kor. 5, där Paulus tillhåller korintierna att icke hava umgänge med otuktiga människor, med roffare och avgudadyrkare, så sägande: "Om någon som kallas broder är en otuktig människa eller en girig eller en avgudadyrkare eller en smädare eller en drinkare eller en roffare, så bören I icke umgås med en sådan eller äta tillsammans med honom." Så även 2 Thess. 3:6: "Vi bjuda eder, käre bröder, i vår Herre Jesu Kristi namn, att I dragen eder ifrån varje broder, som för en oordentlig vandel och icke lever efter de lärdomar han har mottagit av oss." Och vers 14: "Om någon icke lyder, vad vi hava sagt i detta brev, så märken ut för eder den mannen, och haven intet umgänge med honom, på det att han må blygas." Denna samma föreskrift giver Sankt Johannes i brev 2 v. 10: "Om någon kommer till eder och icke har den läran med sig, så tagen icke emot honom i edra hus, och hälsen honom icke.." Ja, i själva verket föreskriver oss Kristus själv det förfaringssätt, som härvidlag bör iakttagas, i Matth. 18 sägande: "Om din broder försyndar sig, så gå åstad och förehåll honom det enskilt. Om han då lyssnar till dig, så har du vunnit din broder. Men om han icke lyssnar till dig, så tag med dig ännu en eller två, för att var sak må avgöras efter två eller tre vittnens utsago. Lyssnar han icke till dem, så säg det till församlingen. Lyssnar han ej heller till församlingen, så vare han för dig såsom en hedning och en publikan." Härav se vi, att stora och hårdnackade syndare att börja med böra enskilt förmanas, och om de icke lyda, sedan böra skarpare tilltalas i vittnens närvaro; om de alltjämt framhärda i synden och

icke låta sig rättas, anmälan bör ske till församlingen eller det som ställföreträder den, d. v. s. kyrkorådet. Att de slutligen, om de ändock ej lyda, böra bannlysas och skiljas från församlingens gemenskap. Detta finna vi bekräftat ej blott av apostlarne Petri och Pauli utan också av Guds eget och de gammaltestamentliga profeternas föredömen. Gud själv bannlyste den icke ångrande och av förtvivlan gripne brodermördaren Kain från sitt ansikte, d. ä. från församlingens och Adams fromma efterkommandes, och bjöd honom vara flyktig och ostadig, 1 Mos. 4. 4 Mos. kap. 12 utestängde Moses på Guds befallning Mirjam, sin syster, för att hon motsade honom. Enligt 1 Sam. 15 undandrog Samuel Saul sitt umgänge på grund av hans ohörsamhet. I psalmen 6 visar David bort ifrån sig alla ogärningsmän i det han säger: "Viken bort ifrån mig, alla I ogärningsmän." Psalm 101: "Den som i hemlighet förtalar sin nästa, honom vill jag förgöra; den som har stolta ögon och högmodigt hjärta, honom lider jag icke. Den får icke bo i mitt hus, som övar svek.. Morgon efter morgon skall jag förgöra alla ogudaktiga i landet och utrota alla ogärningsmän ur Herrens stad." Sankt Petrus bannlyste Simon Magus Apostlag. 8:18. Paulus gjorde så med Elymas Apostlag. 13:16; 1 Tim. 1:1 sammalunda med Hymenes och Filetus [= Alexander]. Likaså bannlyser han 1 Kor. 5 den korintier, som levde i otukt. Hur han ämnade förfara med övriga obotfärdiga, därom giver han klart besked i slutet av 2 Kor. kap. 12 och i början av följande kapitel.

Och vidare Kristus, som för oss bör vara föredömet bland föredömen, han bannlyste fariseerna och de skriftlärde, i det han Matth. 23 sade: "Ve eder, fariseer och skriftlärda, I skrymtare." Och apostlarna tillsade han att avhålla sig från umgänge med dem. Matth. 15:14 säger Han: "Frågen icke efter dem. De äro blinda ledare." — Dock även om vi böra utesluta sådana syndare, bör det ske så, att ej all möjlighet att återvända till församlingen förmenas dem, utan om de omvända sig och visa ånger och med klara tecken betyga detta, böra de i sin tur åter få tillträde till församlingen. Härutinnan ha vi att åberopa som föredömen Moses och Paulus, som återupptogo, den förre sin syster Mirjam, den senare den av honom utstötte korintiern i församlingens gemenskap, 2 Kor. 2. Och även Kristus själv, som räknade publikanerna för intet bättre än hedningar, d. v. s. stående utanför församlingen, Matth. 18:17, tog dock Mattheus och Sackeus, som ångrade sig, icke blott till nåder utan bevisade dem även en synnerlig heder.

För att fatta mig kort bör en Ordets tjänare, såsom Kristus säger

Matth. 18, vara lik en god husbonde, som ur sitt förrådshus bär fram nytt och gammalt, d. v. s. en, som ur gamla och nya testamentet, ur lagen och evangelium kan för sina åhörare framställa sådant, som länder till bättring och upprättelse, lagen och dess straffhot för dem, som sova syndasäkerhetens tunga sömn, evangelium åter för dem, som i insikt om sina synder och i känslan av Guds vrede hava ett förkrossat och ödmjukt hjärta. Den som kan i rättan tid lära, förevita, förmana, trösta, allteftersom han ser var och en, som han har att göra med, vara beskaffad, bör, efter samme Frälsares ord i Mattheus 24 och Lukas 12 likna den gode och trogne tjänare, som Herren satt över sitt husfolk till att giva dem mat i rätt tid. Därför liknas också Hesek. 34:4 Ordets tjänare vid herdar, som kunna stärka de svaga fåren, hela de sjuka, förbinda de sargade, återföra de kringirrande, uppsöka de förlorade och så, som det behöves, vårda vart och ett.

Andra delen av ämnet. Bevis härför.

Det andra, som vi enligt Kristi bud ha sagt höra till en Ordets tjänares kall, är handhavandet av sakramenten, vilket han själv sammanfattar i dessa ord: "Och döpen alla folk" etc. Ty fastän här endast *ett* sakrament nämnes, nämligen dopet, råder dock intet tvivel om att Han därmed även förstår även det andra, nämligen den heliga nattvarden. Denna nämner han icke här, därför att Han så nyligen hade instiftat den och bjudit lärjungarna att fira den till Hans åminnelse. Ty endast kort förut, i den natt då Han vart förrådd, instiftade han den och anbefallde den åt sina lärjungar, såsom framgår av Matth. 26, Mark. 14, Lukas 22 och 1 Kor. 11. Att här upprepa och ånyo inskärpa detta bud hade därför kunnat förefalla överflödigt.

I dessa sakraments förvaltning böra vi intet ändra vare sig genom tillägg eller genom inskränkning. Ty liksom det tillkommer Gud allena att instifta sakrament, så tillkommer det Honom allena och ingen människa att däri göra någon ändring.

Vederläggning tillfogas.

Därför är det mindre välbetänkt av några att ej blott till sakramenten foga vissa ovidkommande ceremonier utan ock att därmed förbinda så många vidskepelser och onyttiga kultbruk, att de knappt själva kunnat veta, vari sakramentets kraft låg, om i något av Gud

eller i något av människor instiftat. Vid dopet ha de infört bruket av invigt salt, olja att använda vid den onde andens besvärjande, brinnande facklor för att ej nämna andra bruk, vilkas användning icke synes omnämnas på minsta sätt i fråga om dopets instiftelse eller eljest någonstädes i Skriften, där fråga är om dopet. I själva verket ha de, efter vad som av kyrkohistorien är bekant, långt efteråt påfunnits av biskopar och så blivit ett oväsentligt bihang till dopet.

Till Herrens måltid ha de icke blott lagt en del löjliga och gycklaraktiga åtbörder, så att den till sist kommit att synas föreställa snarare ett poetiskt uppträde på scenen än en allvarlig och helig handling, utan vad långt värre är: denna måltid, som Herren instiftat att av Hans trogna firas under ätande och drickande, hava de förändrat till en annan helt och hållet olika handling. Så till ett försoningsoffer för levande och döda, detta fastän dock Kristus genom ett enda offer en gång för alla renat dem, som skulle helgas, såsom bevisas av Hebr. 10. För att nu icke nämna att de med odräglig tilltagsenhet ha med fördömligt helgerån berövat lekmännen den ena delen av nattvarden, nämligen kalken. Dessa ting har jag velat behandla icke med fackmässig grundlighet utan blott i förbigående, för att man desto lättare må kunna förstå och minnas, på vilket sätt vi böra förvalta sakramenten, på det sätt nämligen de av Kristus själv instiftades, icke i deras stympade eller av mänskliga traditioner fördunklade eller hopblandade skick.

Och detta böra vi icke såsom krämare eller legohjon för betalning eller lön, utan frivilligt och för intet giva alla, som äro i stånd att mottaga det och som önska bliva därav delaktiga. Vi hava ju fått för intet, därför böra vi ock giva för intet, såsom Kristus själv bjuder Matth. 10:8.

För båda dessa ting, det är både till att rätt lära och till att rätt förvalta sakramenten, kräves även omsorg om en passande ordning, d. v. s. att de kyrkliga ceremonierna och de s. k. adiafora anordnas på ett sätt, som gör ett höviskt och uppbyggligt intryck. Att den omsorgen också angår Ordets tjänare, är klart därav, att Gud är ordningens Gud, icke oredans. Därför vill Han, att vi i Hans hus, vilket är kyrkan, skola sköta allt höviskt och med ordning. Att aposteln så gjorde, se vi i 1 Kor. 11. Där giver han nämligen ordningsförskrifter rörande den heliga måltiden och lovar att ordna det övriga, blott han själv hunne komma. Och kap. 16 säger han sig ha givit ordningsföreskrifter rörande insamlingarna eller allmosorna. Likaså bjuder han sin lärjunge Titus att göra, i det han till honom skriver, Tit. 1.: "Jag lämnade dig på Kreta för att du skulle rätta det, som brister...., såsom jag ålagt dig." Alltså icke för att rätta något som helst beträffande det väsentliga i sakramenten eller evangelii predikande utan för att bättre och mer höviskt ordna det, som möjligen bruste i de skenbart oväsentliga ceremonier och kultbruk som göra ett höviskt och uppbyggligt intryck.

Nu är det så att medan å ena sidan somliga fela genom överdrift, i det att de äro alltför vidskepliga i form av anhopning och mångdubbling av ceremonier, tills själva den av Gud instiftade saken antingen bortskymmes eller alldeles upphäves, göra sig andra skyldiga till det felet att taga bort, de nämligen, som vilja alldeles avskaffa alla ceremonier, även dem alltså, som verksamt bidraga till sakens belysande och till hövisk och god ordning, ända därhän att de förlora varje spår av ordning och höviskhet. Det förra lytet är de påviskes, det senare i stort sett kalvinisternas. Vi åter böra hålla medelvägen och kungsvägen genom att givetvis lämna å sido vidskepliga, avgudadyrkande, själva saken fördunklande meningslösa ceremonier men däremot i kraft av vår kristliga frihet behålla och fritt bruka de höviska, nyttiga och uppbyggelsen tjänande ceremonierna. Att apostelen Paulus i många stycken så handlat, torde varje flitig läsare av hans skrifter kunna märka.

Sammanfattning och avslutning.

Detta är, I män och bröder, älskade vänner, vad jag för närvarande velat säga om uppgiften för en god och trogen Ordets tjänare. Nu må vi under en kort repetition i sin tur mana varandra till trohet och flit i det oss ombetrodda kallet. Då vi alltså att börja med höra, att av oss kräves att väl undervisa våra åhörare i huvudstyckena av tron och den kristna religionen, må framför allt en och var flitigt sköta katekesundervisningen och ständigt inprägla, vad dit hörer, för att ungdomen alltifrån sina spädaste år må kunna inhämta en sann kunskap om Gud och få en uppriktig kärlek till Honom, varuti, såsom vår Frälsare själv säger, frälsningen och evigt liv består. Och vi må flitigt mana till att varje husfader må i sitt hus göra detsamma, på det att icke genom vårt förvållande någon måtte på grund av okunnighet om frälsningens väg bliva fördömd och förgås; må vi ihågkomma den gudomliga hotelse, som står att läsa Jeremia 48: "Förbannad vare den, som försumligt utför Herrens verk."

Vidare att det även hör till vårt kall att med stöd av Guds ord

tillbakavisa och vederlägga villomeningar, liksom ock att påvisa och döma människors synder och överträdelser och att ej underlåta det av fruktan eller för penningars och gåvors skull eller för vänskap eller för endräktens bevarande eller för vad förmån det vara månde, icke ens i grundfördärvade tider och i denna världens yttersta tidsskeden, då villfarelser i läran och laster i levernet alldeles som en syndaflod dränka land och folk i sina störtflöden. Alltid må vi återkalla i minnet det Herren säger Hesek. 3: "Om du ej förkunnat för den ogudaktige mina ord och han så dör i sin orättfärdighet, så skall jag utkräva hans blod ur din hand." Vidare må vi oavlåtligen mana åhörarna till ett nytt liv och en kristlig omvändelse utan att tvivla på att, liksom regnet eller snön faller från himlen och icke återvänder dit, förrän det har vattnat jorden och gjort den fruktsam och bärande, så att den giver säd till att så och bröd till att äta, såsom det står skrivet Jesaja 5:5, på samma sätt skola ej heller våra förmaningar vara fruktlösa utan skola bära *någon* frukt. Ty vårt arbete skall icke vara fåfängt i Herren, varom aposteln Paulus giver oss hopp 1 Kor. 15.

Nu tillstundar också den tid, såvida den icke redan kommit, då enligt Kristi förutsägelse, Luk. 21, det skall råda en sådan ångest bland människorna, att de av förskräckelse och ängslan uppgiva andan. Därför må vi också trösta de bedrövade, upprätta dem som nedtryckas av syndabördan, giva de förkrossade läkedom och alltid inskärpa Jesu ord: "Var vid gott mod, min son, dina synder förlåtas dig" och det andra ordet: "Lyften upp edra huvuden, ty eder förlossning nalkas."

Sakramenten må vi troget utdela såsom insegel på Guds löften och till trons styrkande, iakttagande att det i alla stycken går i församlingen ordentligt och höviskt tillväga; låt oss iakttaga noggrannhet och flit, låt oss upprätthålla kyrkotukten, och den ordning, som vi antingen fått i arv från våra förfäder, eller som också efter moget övervägande och överläggning kan av våra förmän vidtagas och fastställas, den må vi strängt tillämpa och bibehålla, att icke någon måtte genom vår försumlighet, feghet eller oordentlighet i levernet taga anstöt eller varda försämrad.

Ty var och en som glömmande sin plikt försummar detta, han måste ovillkorligen vänta det straff, varmed Herren hotar den onde och oduglige tjänaren Matth. 24:3 (läs 50), där det heter: "Den tjänarens Herre skall komma i den stund, då han icke tänker sig det, och låta hugga honom i stycken och låta honom få sin del med

skrymtare (och otrogna). Där skall det vara gråt och tandagnisslan. Men den som ihågkommande sin plikt är oförtruten, verksam och samvetsgrann, icke försummande något av det, som han vet vara sin plikt, salig är den tjänaren, när hans herre kommer och finner honom så görande." "Sannerligen, sannerligen," säger Herren, "han skall sätta honom över allt vad han äger." Ja, "de som hava fört de många till rättfärdighet, skola lysa såsom stjärnor, alltid och evinnerligen", såsom det står Dan. 12.

Att detta måtte förunnas oss alla och en var, det give den allsmäktige och nåderike Gud, vilken stadigt vare pris och ära, nu och i evigheternas evighet!

Jag haver talat.

BIFALLSSÅNG till det *högst nyttiga tal* om prästämbetet, som hållits av den högvördige fadern i Kristo Herr Doktor Johannes Rudbeckius, den värdige biskopen i Västerås.

En ägnar sig med nit åt Pallas' värv, en annan åt Apollos,
en gräver guld, en annan plöjer jorden;
en hissar segel till sjöfart, en spinner med övad hand lin och ull,
en annan förbinder blödande sår.
Var och en utövar skickligt och med glädje sitt yrke
att med hjälp av den för honom egna skickligheten vinna medel till stillande
av kroppens hunger. Men till stillande av själens hunger ges det blott
en enda konst, som nämnes det heliga ämbetet både till namnet och till gagnet.
Detta ämbete är miltals (= oändligt) förmer än alla andra yrken,
eftersom dess rättsanspråk kunna åberopa sig på himmelens stöd,
ty övriga yrken har en medverkande mänsklig arbetsflit skapat,
men detta ämbete har Gud själv stiftat.
Övriga yrken överväga medel för stärkande av vårt bräckliga jordeliv,
detta ämbete åter lär oss att rätt leva i umgängelse med dem, som i himmelen äro. Detta ämbete gör anspråk på att sörja för ting, som äro lika mycket högre, som Guds boning är högre än denna jorden, lika mycket som tillvaron däruppe i höjden är mer värd att eftertrakta än lotten här nere i timligheten. Ack hur många i den vida världen äro ej de präster, som ej ge akt på vikten av sitt höga kall! Sådana finnas, som draga skygglappar för ögonen och så förlora blicken för Guds fruktansvärda dom.

Sådana finnas, som med eftersättande av sitt heliga kall fara efter fåfänglig berömmelse,
jordiska fördelar, rikedomar och detta livets bekvämlighet. Ack I förblindade,
som på sistone den rysliga hämnden förestår och det straff, som i helvetet
berett är! I som förstån det, som nyss uppenbarades genom eder förmans mun,
betänken noga, jag beder eder därom, den predikan, vari biskop Johannes
i få ord påminner om stora ting, värdefullare än guld och ädelstenar, att han
enligt det saliggörande ordet såsom en herde med sin hjord må kunna stiga
upp till himlasalen i höjden!

I all hast men med all vördnad författades detta till bevis på beständig lydaktighet av

Jonas Svenonis Columbus
Conlektor i Västerås' skola.

Synda icke: Gud själv ser dig. Din ängel står bredvid som vittne.
Ne pecces, Deus ipse videt Tuus angelus adstat etc.

På avhandlingens slutbild, som utgör den Rudbeckiska officinens medelstora tryckmärke, står dels Cernit Deus omnia vindex *(Gud ser allt. Han är hämnaren)*, dels bilden av ett träd, vars blad äro formade till öron. Underskrift:

Nusquam Solus *Ingenstädes (är du) ensam.*

Följande står icke på tryckmärket utan är placerat under såsom förklaring:

Testes sunt oculata dies, auritaque Sylva
Vittnen äro dagen med sitt öga
Skogen med sina öron.
Turpe quid ausurus te sine teste putes?
Vad skulle du väl drista göra utan att frukta vittnen?

FÖRSLAG TILL EN GOD KYRKOORDNING

["Idea boni ordinis".]

Episkopal installationsoration vid prästmöte i Strängnäs 1644

av

Teol. D:r *Johannes Matthiæ Gothus*
Biskop i Strängnäs.

1 Kor. 14:40: Låten allt tillgå skickligt och ordentligt.

Strängnäs.
På Domkapitlets tryckeri och bekostnad
tryckt av *Zacharias Brockenius*
1644

Till de ärevördiga, högtberömda och höglärda Herrar konsistorieledamöter, prostar, kyrkoherdar, diakoner och församlingstjänare i Strängnäs frejdade stift, herrar vänner och bröder i Kristus, högt ärade och uppriktigt älskade,

Ärevördiga Herrar Bröder!

Bland andra ecklesiastika stånd finnas också i Kristi kyrka till densammas uppbyggelse inrättade vissa olika grader av ordets tjänare. Kristus har nämligen, såsom aposteln säger, givit somliga att vara apostlar, andra profeter, andra evangelister, andra herdar och lärare, detta till främjande av de heligas sammanhållning, till förrättande av församlingstjänst och till uppbyggande av Kristi kropp (Efes. 4:1—2).

Liksom det i gamla förbundet fanns olika grader av leviter och profeter, så har det ock behagat vår Frälsare Kristus i det nya förbundets tid

att hava med sig utvalda män, de s. k. apostlarna, att vara lämpliga vittnen om allt, vad de sett och hört, och dem skickade Han som sändebud icke till någon särskild församling vilken som helst utan till alla folk (Matth. 28);

andra till lärjungar eller evangelister, vilka Han utvalde till att förkunna evangelium, då Han såg arbetarna vara alltför få i jämförelse med skördens myckenhet. Dessa voro så att säga apostlarnas underdelegerade, avsedda att i arbetet ställföreträda dessa med enahanda myndighet och att predika evangelium, vadan namnet evangelister;

andra till profeter, över vilka den Helige Ande var utgjuten, så att de till åhörarnas stora förvåning profeterade på olika språk, enligt vad S:t Petrus betygar i sin predikan på pingstdagen (Apostl.gärn. 2).

Dessa voro de första profeter, som Gud gav sin församling, sedan vår Frälsare uppfarit till himlen; dessa män voro profeter ej blott i bildlig bemärkelse, eftersom de i den Helige Andes kraft förutsågo kommande ting, tillsade församlingen, vad den hade att göra, och i samme Andes kraft uppenbarade fördolda mysterier;

andra till lärare och herdar, vilkas uppgift (fastän de av människor ställdes i spetsen för församlingarna) ej väsentligen avvek från den apostlarna åliggande, eftersom i deras kall bl. a. ingick att lära, förmana, bestraffa ävensom att överbevisa sanningens motståndare. Vidare ålåg dem så väl som apostlarna nådemedlens förvaltning. De hade även myndighet att öva kyrkotukt, som krävdes för församlingens uppbyggande.

Två kategorier sådana funnos: *dels* de, som apostlarna och evangelisterna förordnade till att vara deras medarbetare i Herrens verk, och därför var den arbetsuppgift, som dem ombetroddes, alltomfattande och ej begränsad till en enda församling, de voro nämligen s. a. s. apostlarnas medhjälpare och biträden; *dels* andra, som apostlarna och evangelisterna själva eller de, som av dem tillkallats såsom medhjälpare i kallet, hade förordnat för de enskilda församlingarna, när antalet av troende och av församlingar ökades och när man fick tillgång på män, som voro lämpliga att sköta en herdes kall. Och dessa, som voro insatta i en stadigvarande församlingstjänst, skulle icke lämna densamma, utan under apostlarnas överledning skulle de liksom trogna herdar hålla vakt om den på ort och ställe varande hjorden. Det var nämligen ej bestämt, att de skulle ensamma styra församlingen och att vården om densamma ej längre skulle höra apostlarna eller de apostoliska männen till, utan meningen var att i dessas frånvaro de skulle vara till hands, för att ingenting skulle fattas, som var av nöden för tillgodoseendet av församlingarnas andliga välfärd.

Och de nu nämnda voro kategorierna av evangeliets tjänare under den kristna kyrkans första tid. Församlingarna synas ej ha haft några andra biskopar (tillsyningsmän) än apostlarna och deras medarbetare, och de styrdes genom dessas försorg. Ty dessa visiterade dem omväxlande, så långt de kunde det; härav förklaras den ursäkt, som Paulus och Apollos framföra till korintierna, för att de ej kunde besöka dem så ofta, som de önskat göra det.

Men då med tiden församlingen växte och de troendes antal ökades, så att varken apostlarna eller deras medhjälpare räckte till att öva uppsikt över menigheten, överläto dessa troligtvis åt vissa män vården av församlingarna i den enskilda staten eller provinsen, andra åter ställde sig troligtvis i spetsen för en enda församling. Att Titus och Timotheus haft vård om många församlingar, framgår därav, att Timotheus varnas för att förhasta sig med att lägga händer på någon för att ej bli delaktig i en annans synd och rent av förbjudes

att upptaga en anklagelse mot en presbyter, med mindre den bestyrkes av två eller tre vittnens utsago.

Denna omständighet nödgar oss att erkänna riktigheten av det antagandet, att under apostlarna två med olika myndighet utrustade kategorier av ordets tjänare varit insatta att tillsammans med dem styra församlingarna. Ehuru skriften ej ger dem uttryckliga namn, har dock en senare tid fastställt, att somliga skulle heta biskopar, andra herdar, andra ännu något annat. Ej heller kunde från början alla enskilda detaljer vara fullfärdiga, utan som tiden fortskred, vidtogos de fullständigande åtgärder, som befunnos nödiga, enligt vad Epiphanius säger i sin skrift mot villolärarna.

Följaktligen ha nästan alla forntida författare hållit Titus och Timotheus för biskopar, som haft ordets tjänare av lägre grad till underlydande. Följande deras syn på saken bibehöllo de "apostoliska fäderna" denna form för kyrklig ordning, som de lärt av apostlarna, i nästan alla församlingar och trodde sig härutinnan följa den apostoliska traditionen och den gudomliga anordningen.

Irenæus skriver mot villolärorna, att alla kunde i kyrkan se en tradition från apostlarna, däruti att i församlingen voro insatta biskopar och dessas ställföreträdare. Cyprianus säger, att schismer och villoläror ha uppstått och alltfort skola uppstå, så länge som biskopen, som är en enda och har ledningen av kyrkan, genom enskildas förmätna tilltagsenhet föraktas och, fastän han är en man hedrad med Guds kallelse, dömes av ovärdiga människor.

De gamle ansågo tillbörligt, att i ett stift endast en biskop funnes, och om någon gång ett motsatt förhållande ägde rum på grund av nödfall, som ju ej har någon lag, ursäktade de sig för detta. Likaledes ansågo de, att för ett helt folk och en större landsända borde utses en enda man, man må nu kalla honom ärkebiskop eller patriark eller primas eller metropolitan, en anordning som de ansågo stå i överensstämmelse med nedärvd god sed och gudomlig vis ordning.

Och fastän av aposteln Paulus bland graderna av evangeliets tjänare, som han i brevet till efesierna kap. 4. nämner, ej alls talas om ärkebiskopar, biskopar, patriarker o. d., så står likväl fast, att deras uppgifter inbegripas i namnen apostlar och evangelister så ock under övriga benämningar (Rom. 12:8), varmed herdar av högre rang betecknas, låt vara att varken deras uppgift var så vittomfattande som apostlarnas eller de nått samma mått av Helig Ande som dessa. Denna skillnad ifråga om omfattning och mått är dock ej av väsentlig natur.

Men för att nu en gång komma till slutet med denna utredning: av det jag redan sagt om den evangeliska tjänstens skilda grader, av Herren inrättade, av apostlarna lämnade åt kyrkan i arv, genom kyrkofädernas samtycke och genom praxis inom den kristna kyrkan godtagna, kan en var inse, att den ordnigen i kyrkan är av Gud och icke av människor, att nämligen de lägre lyda de högre. Härav blir ock följden, att om man kastar en blick på våra församlingar, man ej lär kunna undgå att lovorda den hälsosamma, gamla, av Gud instiftade kyrkostyrelsen, i kraft varav, liksom i Juda rike levit lydde levit och präst lydde präst, sammalunda nu hos oss den vanlige prästen lyder sin kyrkoherde, kyrkoherden prosten, prosten biskopen, biskopen åter ärkebiskopen. Så lärde ock Kristus, så meddelade till framtida efterrättelse apostlarna, den ordningen ha de ortodoxa kyrkofäderna och kyrkolärarna nästan allesammans godtagit. Det blir tryggare att gå i dessas fotspår än att slå in på en oprövad stig, som ett fåtal andra valt att gå.

Då så är och då biskopsbefattningen i detta stift genom Guds ledning och genom prästerskapets val samt genom överhetens utnämning lagts på mina axlar, så har jag nu velat inledningsvis i korthet säga detta om ursprunget till den inom prästeståndet rådande gradindelningen och därefter omedelbart före mitt inträde i biskopsämbetet korteligen angiva min åsikt, vilken jag anser vara i överensstämmelse med Guds ord och hela forntidens mening.

Att biskopskallets plikter äro höga och svåra, tillstår jag. Ty vad är svårare än att styra Guds församling, vilken Han återlöst med sitt blod, att bära omsorg om att i kyrkan allt tillgår höviskt och enligt god ordning, att ej blott lära och ett rent leverne iakttages utan också att kyrklig god ordning bevaras, denna som ju är det sammanhållande bandet för kyrkan, att ungdomen samt och synnerligen uppfostras i gudsfruktan och goda seder, att hålla årliga prästmöten, att hålla kyrkovisitationer, att hava vård om kyrkoherdar och kaplaner samt om änkor och faderlösa i hela stiftet, att åhöra mål och besvär och tillsammans med det övriga prästerskapet avgöra dem, sammanfattningsvis: att föregå de övriga med gott föredöme, att intet annat hava till ögonmärke än Guds ära och kyrkans uppbyggelse?

Alla dessa uppgifter äro maktpåliggande och svåra samt kräva hela människans helhjärtade arbetsinsats, och — för att citera Hieronymus — det är ej lätt att vara i Pauli stad och ställe, att hava Petri värdighet, dessas som nu regera med Kristus. Dock hoppas jag genom Guds nåd, Hans som med en helig och laggiltig kallelse kallat

mig till ämbetet, att ej bliva tillbaka i min ständiga strävan, att alla mina rådslag och gärningar skola vara inriktade på Guds namns ära och på uppbyggelse och evigt väl för de församlingar, över vilka Han satt mig. Jag skall med Guds hjälp vinnlägga mig om att ingen skall med rätta kunna vare sig klandra mig för försumlighet i mitt kall eller anklaga mig för något brott.

Men eftersom det plägar höra till god sed, att de, som i kyrkan få sig ombetrodda nya ämbetsvärdigheter och arbetsuppgifter, vid ämbetstillträdet tala några ord för att ej s. a. s. med otvagna händer drista taga den väldiga uppgiften, så anser jag den plikten åvila också mig.

Men till ämne för min framställning i denna stund har jag valt ett, som bäst överensstämmer med meningen med vår sammankomst nu, nämligen att ställa eder för ögonen ett förslag till en *god ordning* i Kristi kyrka. Detta ämnes stora vikt framgår klart redan därav, att liksom intet mänskligt samfund, intet rike, ingen stat, ja över huvud intet skapat kan äga bestånd utan en bestämd ordning, på samma sätt ej heller kyrkan, som är Guds hus, Guds rike och den store konungens stad, kan äga bestånd utan en fast organisation. Därför vill också aposteln, att allt skall tillgå höviskt och i god ordning. 1 Tim. 15. Matt. 20. 1. Ps. 48. 3. 1 Kor. 14. 40.

Men fastän en sådan ordning icke lätteligen i alla kyrkor kan i en och samma form upprätthållas, så är det dock av kyrkans hela samlade erfarenhet visst, att varje särskilt rike, varje särskild provins och församling står så mycket fastare och har en skönare blomstring, i samma mån den i sig har en fastare organisation.

Jag skall, för att nu komma till saken, med Guds hjälp så ordna denna min framställning av organisationen inom Guds kyrka, att den, så långt i varje fall det nuvarande läget inom kyrkan sådant medgiver, befinnes överensstämma med organisationen av apostlakyrkan och urkyrkan.

Om jag härvidlag befinnes ha i något felat, får sådant ej tolkas som bevis på avoghet utan på okunnighet å min sida. Mitt vittne är Gud, att ingen lättvindig bevekelsegrund utan allenast månheten om Guds ära och Kristi församlings väl drivit mig till denna utredning. Mitt resultat komma människor att olika bedöma, allteftersom de äro sinnade; om mitt uppsåt dömer Gud.

Jag betvivlar ej, att härefter många fromma män komma att uppväckas till nitälskan för kyrkans gemensamma bästa. Om nu undan

för undan, av dem det vederbör, förbättringar i kyrkan vidtagas, så har jag all anledning att därför tacka Gud, varom icke, så har jag mitt goda samvetes vittnesbörd, att jag fullgjort min trohetsplikt mot Kristi kyrka.

Människornas klassificering.

Personerna i kyrkan indelas i *folket* och *prästerna*.

1. Menigheten. Bland folket eller åhörarna kunna somliga kallas *nybörjare*, de nämligen vilka skola lära sig katekesen och religionens första grunder; de åter nämnas *försigkomna*, vilka redan lärt sig de första grunderna och skola få fullkomligare del av Guds mysterier; *fullt utbildade* kallas sådana, vilka märkbart vuxit till i kunskap om de gudomliga tingen och äro så säkra däri, att de redan kunna upplysa andra och få uppsikt över att dessa hållas vid ordningen. Såsom sådana får man anse presbyterer, allmoseutdelare och ediler.

Presbyterer. Anordningen med presbyterer är gammal inom kyrkan. Så kallade presbyterer eller sededomare (jfr kyrkoråd) böra vara ärbara, allvarliga och fromma män, utvalda ur hela församlingen för att giva akt på alla de övrigas vandel, tillrättavisa, förebrå och vederlägga de felande, få de söndrade att åter enas och återföra församlingsmedlemmarna till ordningen vid varje avvikelse därifrån, som de gjort sig skyldiga till, antingen ensamma med sin kyrkoherdes vetskap, eller tillsammans med honom, vars medhjälpare de äro ämnade att vara. 2 Mos. 18:21. 5 Mos. 1:13. 1 Kor. 6:2, 4, 5,. 1 Tim. 5:17.

Om allmoseutdelare. Efter den äldsta kyrkans exempel skall varje församling ha sina allmosor, genom vilka hon skall bispringa sina fattiga. Men om någon församling är alltför medellös för att räcka till för sina fattiga, bör något kunna givas henne från de andra församlingarna, såsom det är föreskrivet hos aposteln: "den enes överflöd må utfylla den andres brist." 2 Kor. 8:14. Allmoseutdelarna (Elemosynarierna) skola tillsammans med kyrkoherden hava hand om allmosorna; de skola vara förståndige män, kända för duglighet och pålitlighet. Åt dem skall överlämnas vården om församlingens kassa med uppdraget att mana folket till att lämna den frivilliga bidrag till de fattigas fromma och, så ofta det behöves, taga ut pengar därifrån, bokföra dem och, likväl med kyrkoherdens vetskap, utbetala dem till

de fattiga. Så vitt möjligt skall varje församling träffa åtgärder mot de sinas armod, vilket ju är enligt Guds vilja. 5 Mos. 15:47. Rom. 12:8. Det är också deras plikt att sörja för att faderlösa, änkor, sjuka och de, som för evangelii skull äro landsflyktiga, icke lämnas utan all hjälp. Men för att icke "vänstra handen skall veta vad den högra gör" (Matt. 6:3.) kunna flera sätt uttänkas att samla pengar i kassan, utom det att varje församlingsmedlem lämnar något dit, så ofta han vill.

Om sysslomännen (edilerna, ekonomerna). Även ekonomerna böra vara aktningsvärda män, som åtnjuta anseende bland alla rättsinniga. Åt dem skall nämligen anförtros vården av kyrkobyggnaden och om kyrkoherdens och det övriga prästerskapets bostäder. De skola taga hand om kollekter, som kunna insamlas, bokföra med angivande av namn, vad var och en lämnar, verkställa utbetalningar till reparationer av byggnaderna och till kyrkans övriga behov (2 Kon. 1213) samt en gång om året, vid biskopsvisitationen, inför visitatorerna och församlingen avlägga räkenskap över inkomster och utgifter. Då kunna de även i behörig ordning få avgå (enär detta ämbete är förenat med ganska mycket arbete), och andra personer kunna förordnas i deras ställe.

Sådan skall organisationen vara av åhörarna inom Kristi kyrka. Så visst som det är uppenbart, att den står i överensstämmelse med Guds ord och befrämjar uppbyggelsen, så torde den ock gärna godtagas av alla dem, som av hjärtat nitälska för kyrkans gemensamma bästa.

Kyrkans tjänare.

En gruppering av tjänarna inom Kristi kyrka gör aposteln, då han säger: "Han har satt somliga till apostlar, somliga till profeter, somliga till evangelister, somliga till herdar och lärare" (Efes. 4:11). Kyrkan skall alltså hava sina tjänare, nämligen herdar, prostar, superintendenter eller biskopar samt ärkebiskopar. Visserligen hava de erhållit olika beteckningar men skola likväl inom Kristi församling förrätta huvudsakligen samma tjänst som de nyss i apostelns ord angivna.

Om kyrkoherdarna. Kyrkoherdarna (som även kunna kallas *Sacerdotes,* eftersom detta ord betyder en, som invigt sig åt det heligas tjänst, men icke en offerförrättare) tjäna som sändebud i Kristi stad och ställe (1 Kor. 5:20) till menigheten genom att handhava Guds

ords förkunnelse, löse- och bindenycklarna samt sakramenten. De böra vara män, som fått sin näring av trons ord, äga fallenhet för undervisning, vara sansade och förståndiga samt utrustade med övriga dygder, som den apostoliska kanon kräver hos en kyrkans tjänare(1 Tim. 3. Tit. 1). Men de skola under sig till församlingens tjänst hava akoluter (ämbetsbiträden, kanske att återge med klockarpräster) eller lektorer och diakoner, men över sig till ordningens övervakande prostar, biskopar och ärkebiskopar.

Om *akoluterna.* Akoluterna (jfr klockare) voro fordom ynglingar, som upptagits i kyrkoherdarnas hem för att sorgfälligare än hos sina föräldrar utbildas i bokliga kunskaper och goda seder för att sedan ägna sig åt kyrkans tjänst. Ty så bodde Samuel hos Eli och Elisaeus hos Elia, och så plägade det stora flertalet av profeternas söner få sin undervisning hos sina äldste. Så vårdade och övade även Kristus lärjungarna hos sig, innan han anförtrodde dem deras ämbete. Så hade Paulus Timotheus, Titus och Lukas till följeslagare och reskamrater, varför också ett "akolutskap" uttryckligen tillskrives dem. Och detta är orsaken till att denna grad tagits i bruk i många kyrkor redan från den apostoliska tiden. Luk. 1:3. Tim. 4:6. Tim. 3:10. Se Cyprianus 1:3. Ep. 23. Canones conciliorum = Kyrkomötens beslut. Men i våra församlingar, där ynglingar, som senare skola användas inom kyrkan, isynnerhet såsom präster, lämpligare undervisas i offentliga skolor än hos kyrkoherdarna eller annorstädes, kunna klockare (akoluterna eller lektorerna) utbildas på följande sätt: De kunna sammankalla folket (när för detta icke är sörjt på annat sätt) till predikan genom klockringning, öppna eller stänga kyrkan, sköta om ljusen vid gudstjänster före dagningen samt biträda med andra lägre kyrkliga förrättningar. Vidare kunna de läsa den Heliga skrift, leda sången, lära barnen katekesen, i skolor och kyrkor, ledsaga sina kyrkoherdar, när de begiva sig ut på resor, besöka och trösta de sjuka, samt i nödfall inför en mindre församling föreläsa evangeliet eller någon annan helig text jämte någon utläggning samt utföra (uppsända) böner och sjunga heliga sånger.

Om diakonerna. Diakonerna (hjälpprästerna), som i skolor och akademier undervisats i boklig lärdom och goda seder samt förberetts för framtida prästerlig tjänst, skola efter apostlarnas exempel av kyrkoherdarna, när det behövs, tagas till biträden och medhjälpare. Låt vara att de i allra första början förordnades av apostlarna att tjänstgöra vid måltiderna, så vet man likväl, att de både predikat och döpt samt befordrats till en högre prästerlig tjänst. Apg. 6:2. Fil. 1.

Apg.6:10, 8:5, 12, 35, 38, 1 Tim. 3:13. Deras syssla skall vara att med iver ägna sig åt studiet av den heliga teologien, i kyrkan och skolor lära ungdomen religionens och fromhetens första grunder, predika för folket, förrätta dop, när kyrkoherden så befallt, utdela nattvarden i kyrkan och i nödfall även i privata hus, dock med kyrkoherdens vetskap.

Och dessa akoluter och diakoner böra vara kyrkoherdarnas medhjälpare eller biträden. Av dem, som däremot skola tillsättas över dem själva såsom väktare och tillsyningsmän, kunna några kallas prostar, andra biskopar och åter andra ärkebiskopar. Om dessa någon gång samtidigt samlas på en plats tillsammans med de förnämsta av det övriga prästerskapet, skola de utgöra den kyrkliga senaten eller, såsom andra säga, kyrko- eller komitialkonsistoriet.

Om prostarna. Prostarna böra vara män, som äro framför andra kunniga, fromma och exemplariska. De tillsättas av biskopen genom omröstning av vederbörande i varje distrikt för upprätthållandet av en bättre ordning och för att vara till hjälp.

Deras uppgifter skola vara följande: de skola tillsammans med sina biskopar sitta i konsistoriet, när så erfordras, eller, då de tillfrågats om sin mening, skriftligen sända yttrande till biskopen. De skola framför de andra prästerna överallt ivra för god ordning, och om allt, som de någonstädes funnit vara i behov av rättelse, skola de underrätta sin biskop. 2 Tim. 4:2. De skola gå före alla i ord och föredöme, så att lagar, förordningar och lovvärda sedvänjor iakttagas av alla, visitera församlingarna med sin biskop eller utan honom, då och där han så befallt, giva akt på, huru kyrkoherdarna i deras distrikt sköta sitt ämbete, och om de märka någon förseelse, rätta denna och så snart som möjligt därom underrätta sin biskop. i Tess. 5:14.

Och åt dessa församlingens tjänare, framför allt åt kyrkoherdarna och prostarna, har Herren givit makten över den hjord, som är dem anförtrodd, i allt, som kräver en herdes omsorg, utom i följande fall:

1. I svårare fall må de åläggas att icke företaga något utan att rådfråga biskopen, dels för att icke vänja sig att lita endast på sig själva, dels för att det, som utföres genom mångas samtycke, länder till en verksammare uppbyggelse.

2. Också utöver dessa fall må varje kyrkoherde och präst hållas till att gång efter annan underrätta sin biskop om sin församlings tillstånd, antingen muntligen eller skriftligen, för att denne desto bättre

må kunna sköta sin inspektorsbefattning, då han icke är okunnig om, vad som sker överallt i hans stift.

3. När någon präst dött, skall prosten eller den äldste av kyrkoherdarna därom underrätta biskopen, så att denne själv eller hans ställföreträdare håller liktalet och på hans befallning flera präster kallas samman till begravningen för att hedra den döde.

I dessa och i andra ting må ovan nämnda kyrkotjänare tillhållas att fråga sina biskopar om råd och följa deras nyttiga maningar och föreställningar.

Om biskoparna. Biskoparna eller de äldste, som andra kalla superintendenter, böra vara personer, som utmärka sig genom sin mogna ålder och sina gåvor från Gud. De väljas genom omröstning bland alla prästerna i stiftet och bland de övriga biskoparna för att vaka över ordningen i hela stiftet, att var och en på sin plats gör sin plikt för att tillse, att Guds verk överallt har sin fortgång utan anstöt och oreda. Apg. 20:28. 1 Petr. 5:1.

Sådana biskopar skola i varje rike insättas i så stor mängd, som nödigt är, och åt var och en skall anvisas hans stift eller ett bestämt antal församlingar och kyrkoherdar.

Men deras värdighet framför de övriga prästerna skall hava sin grund icke så mycket i heder och inkomster som i arbete och plikt att i första rummet hava omsorg om andra.

Alla biskopar skola sinsemellan ha lika stort anseende, utom att den ene med hänsyn till sitt stift går före den andre, men ärkebiskopen må föra ordet bland dem alla. Och alla dessa, som en gång utsetts och insatts i sitt ämbete, böra få behålla detsamma hela sitt liv, för så vitt icke någon i laga ordning befordras till ett stift av högre klass eller, på grund av ovärdigt uppträdande, avlägsnas från ämbetet.

Gemensamma för biskoparna skola emellertid följande plikter vara: att öva uppsikt över reda i läran och kraft i kyrkotukten i hela stiftet, att sörja för att ynglingar med goda anlag sorgfälligt övas till framtida användning inom kyrkan; att insätta akoluter, diakoner, kyrkoherdar och prostar i deras respektive värdigheter; att ha omsorg om alla präster, änkor och faderlösa i sitt stift, att åtaga sig vården av skolor, gymnasier och högskolor; att hålla förteckningar över församlingarna i sitt stift och lära känna pastoratens behov och åtminstone de förnämsta församlingsmedlemmarna, att utse lämpliga kyrkoherdar för församlingarna och i nödfall byta ut dem. De skola varje år antingen personligen eller genom prostarna visitera försam-

lingarna i sitt stift, tillrättavisa och straffa de präster, som åsidosätta sin plikt, men aldrig excommunicera dem eller helt fråntaga dem deras ämbete och tjänst utan hela provinssynodens samtycke, och detta "till uppbyggelse, ej till nedrivande" enligt apostelns ord: 2 Kor. 13:10. Om förföljelse eller fara hotar antingen hela stiftet eller någon församling eller några personer, skola de tillse, hur man skall kunna avvärja den överhängande faran eller på något sätt bereda dem, som befinna sig i fara, i någon mån tröst och stöd; i stiftsstaden skola de ha vård om biblioteket och i möjligaste mån öka dess förråd av nyttiga böcker; de skola inspektera och vårda sig om tryckeriet. Med ett ord, de skola föregå alla andra med gott föredöme och allenast ha till mål Guds ära och hans kyrkas uppbyggelse. Och om de göra detta, ha de fått löfte att vinna det eviga livets krona. Luk. 22:42.

Och emedan det är farligt att giva biskoparna obegränsad rätt att handla efter eget gottfinnande, skall var och en av dem vara förbunden att i allvarligare fall rådfråga icke blott sitt stifts kyrkliga senat utan även underkasta sig sina kollegers d. v. s. de övriga biskoparnas omdöme och, när det är av behovet påkallat, lyssna till deras råd, förmaningar och föreställningar och sedan, om det synes lämpligt, vädja till generalsynoden, från vilken man ej får vädja vidare utom till Honom, som givit kyrkan makt att döma och avgöra.

Om ärkebiskopar. Ärkebiskopen må förvalta ordförandens ämbete bland biskoparna och skall med beaktande av djup gudsfruktan, karaktärens renhet och oförvitlighet i levernet väljas av hela prästerskapet samlat till generalsynod, helst bland de övriga biskoparnas antal. Hans plikt skall vara (utom de plikter, som anvisats de övriga biskoparna) att på den högsta överhetens uppdrag, så ofta det behöves, skriftligen sammankalla kyrkosenaten, dock med de övriga biskoparnas vetskap; mana de församlade till bön, därefter framställa, vad som skall förhandlas på denna sammankomst, fråga var och en om hans mening, se till att skrivarna uppteckna alla förslag, att var och en uttalar sin mening i tur och ordning med början bland de yngre, samla meningarna, väga dem samt låta slutsatsen gå i riktning av de tyngst vägande skälen, och denna slutsats skall sedan av notarien införas som beslut.

Om prästerliga möten. Dylika kyrkliga sammankomster kallades redan av Kristi kyrka för synoder. Det är nödvändigt att hålla både allmänna och stiftssynoder av viktiga skäl, nämligen för att tillgodose behov, som yppats antingen i hela riket eller i något stift.

Rikssynoder. Rikssynod kan hållas vid riksdagarna ungefär vartannat eller vart tredje år. Där skall ärkebiskopen vara ordförande, och alla de övriga biskoparna, de främsta prostarna, kyrkoherdarna, diakonerna och komministrarna från varje stift, ja även kyrkornas patroni, i synnerhet de närmast boende och klokaste, skola där infinna sig.

Sådana synodalsammankomster sammankallas för att förnya och stadfästa den broderliga kärleken och endräkten, för att uppmuntra och stärka allas sinnen i Herrens verk, för att förnya ordningen och stärka kyrkotukten, om någon förslappning skulle förefinnas eller vara att befara någonstädes. 1 Kor. 16:14. Rom. 1:11, 12. 1 Kor. 1:10. Dylika synoder skola börjas och slutas med böner och tacksägelser, gudstjänster böra hållas varje dag under synoden, nattvarden skall begås på bestämd tid, för att så skall kunna förnyas deltagarnas inbördes kärlek och deras glädje i Gud. Och alla de biskopar och kyrkans tjänare, som där äro tillstädes, skola med fröjd och gamman umgås med patroni och folket.

Vid dessa synoder skola sådana bland prästernas, församlingarnas eller patronis klagomål och besvär undersökas, vilka biskoparna icke kunna råda bot på vid stiftens prästmöten. Stundom förvisas ur prästernas antal anstötliga personer, å andra sidan återupptagas högtidligt de, som visat ånger, då detta av något skäl icke kunnat ske vid stiftssynoderna. Så ofta det är nödvändigt att besätta någon ledig plats i ett episkopat, skola alla, som deltaga i synoden, efter bön och fasta genom sina var för sig avgivna röster utse vissa personer och överlämna förseglade valsedlar till ordföranden, som, efter att av överheten ha utverkat tillstånd och utnämning av en person bland de valda, skall offentligt och högtidligt förordna denne till det episkopat, som då saknar innehavare.

Vid slutet av synoden skola olika förmaningar tillfogas av ordföranden, och slutligen skola alla med välsignelse och tacksägelse hemförlovas i frid, och synodalakterna avfattas och till framtida åminnelse förvaras hos ärkebiskopen.

Partikulära prästmöten. Stiftssynoden kan sammankallas två gånger om året i varje stift: den ena gången för prostar och kyrkoherdar, den andra för diakoner, kaplaner och teologie studerande. Vid dessa synoder skola predikningar, religiösa föredrag och disputationer hållas av dem, som föregående år fått uppdrag därtill av biskopen. Diverse kasus skola prövas och avdömas, och man skall avhjälpa alla sådana allvarliga behov och svårigheter, vilka icke tåla uppskov,

till generalsynoden. Biskopen skall förordna präster till alla grader och tjänster, som äro lediga inom stiftet. Anstötliga personer skola avlägsnas och botfärdiga återupptagas.

Om konsistorierna. Utom synodalsammankomsterna skola även konsistorier eller kyrkosenater inrättas vid alla domkyrkor, varest biskoparna tillsammans med några utvalda präster på vissa, bestämda dagar skola pröva och avdöma kyrkliga frågor, som röra deras stift, upptaga och bilägga uppkomna tvister samt till överläggning framlägga andra ting, som äro nödvändiga för kyrkans salighets uppbyggelse.

Om prästernas tillsättning och ordination i allmänhet.

Emedan prästernas ordination nödvändigtvis skall ske på stiftssynoderna och ej annorstädes eller vid annat tillfälle, utom i fall av trängande nödvändighet, skola vi här tala litet utförligare därom.

I vissa kristna kyrkor har det hittills varit sed att ordinera några personer till det heliga prästämbetet eller rättare prästeståndet, eller till prästtjänster, utan att de fingo någon bestämd plats att utöva sitt ämbete på. Det är sannerligen obegripligt, huru något sådant kunnat falla fromma och lärda män in, och att de icke betänkt, att detta i kyrkan varit en hydra, som givit upphov till mycket ont och alstrat det högsta förakt för det heliga ståndet.

Man läser i sanning aldrig, att Guds heliga apostlar ordinerat detta slags "löspräster", utan de ordinerade dem till en viss kyrka eller stad. Apg. 14:23. Tit. 1:5. På (fjärde) allmänna kyrkomötet i Chalcedon beslöts (Canon 6), att ingen fick "absolut" ordineras, varken presbyter eller diakon eller över huvud taget någon av dem, som äro i det kyrkliga ståndet, utan han skulle förordnas till en speciell stads- eller landskyrka. Angående absolut ordination beslöt den heliga synoden att sådan handpåläggning var ogiltig och att de därvid invigda icke fingo utöva prästämbetet, till nesa för den ordinerande.

Zonaras kommenterar denna canon sålunda: "Denna canon innebär förbud mot att göra någon till präst eller diakon eller att ordinera någon som helst annan person i det prästerliga ståndet, så att honom gives möjlighet att fritt utöva de heliga handlingarna eller funktionerna". Och P. Suavis säger i "Tridentinska mötets historia": "Detta är visst, att efter kyrkans ursprungliga grundläggning och sedan varje församling fått sina nödvändiga präster, så fick ingen i

kristenhetens guldålder tillträde till det heliga ståndets olika grader utan att utses till en särskild tjänst. Och därför förbjöds på Chalcedonmötet det slag av ordination, som då kallades absolut eller obunden, och man beslöt, att ingen skulle få ordineras utom till ett särskilt ämbete och att fria eller obundna ordinationer skulle vara ogiltiga och av intet värde; och detta bekräftades sedan genom många på varandra följande kanoniska sanktioner, så att det upptogs som en allmän regel i kyrkan, att ingen kunde ordineras utan titel. Med "titel" betecknades det ämbete eller den tjänst, som skulle förvaltas.

Detta dekret att ordinationerna ej få bli absoluta, d. v. s. utan att samtidigt en plats anvisas de ordinerade, varest de skola utöva sin syssla, synes i hög grad nyttigt i dubbel mening: för det första på det att kyrkorna icke må betungas genom överflödiga kostnader och det, som borde användas bland de fattiga, utbetalas till sysslolösa människor, för det andra, på det att de, som ordineras, skola betänka, att de ej befordras till ett äreställe, utan att åt dem anförtros ett ämbete, till vars förvaltning de förbinda sig genom ett högtidligt förbindande löfte.

Det framgår av kyrkans historia, att de kyrkliga canones fordom härutinnan varit så stränga, att det stadgades, att "om någon ordinerat eller infört i ståndet någon under löfte eller ed från den senare, att denne ej skulle besvära honom angående sin försörjning, så skulle de veta, att de vore förlustiga: den införande utövandet av ordinationer på tre år och vidare den ordinerade den grad, han så mottagit, tills han gjort sig förtjänt av dispens av påvestolen." Bestämmelsen grundade sig på den åsikten, att en sådan överenskommelse eller ed vore skamlig och därför ej ägde förbindande kraft.

I den anglikanska kyrkans canon stadgades fordom, att ingen fick ordineras utan till en viss titel och bestämd plats för utövandet av sin syssla. "Men om någon biskop upptagit någon i det heliga ståndet, som ej försetts med någon bestämd syssla, skall han helt sörja för dennes underhåll, till dess han försett honom med en kyrka. Om han vägrar att göra detta, skall han genom ärkebiskopen med biträde av ytterligare en biskop på ett helt år suspenderas från ordinationen av presbyterer och diakoner". Detta emedan det synes rättvist, att biskopen bör livnära den, som han ordinerat utan tillgångar och som han på sätt och vis avskurit från andra behöriga möjligheter att försörja sig.

För att nu icke tala om hur prästerna, då de vigts till sitt ämbete och icke ha en bestämd plats att utöva sin syssla på, tvingas att an-

tingen uppehålla sig i högskolorna eller tvingas att föra ett sysslolöst liv annorstädes eller att irra omkring överallt med biskopsbrev och liksom kringvandrande munkar sjunga mässor i andras församlingar och predika, allt eftersom och när dessa behaga använda dem, eller slutligen, om de gäckas i allt detta, ströva omkring såsom tiggare och taga sig många olämpligheter före. Vilket allt i varje fall åsamkar kyrkan vanära, då det på så vis salubjuder hennes sysslor och kyrkans gärning åt vem som helst och till ungefär vad pris som helst.

Då alltså kyrkans gemensamma väl i denna sak kräver en förbättring här och var, är det att hoppas, att man äntligen skall veta att råda bot även för denna sjukdom. Ty präst och församling äro av varandra beroende begrepp, av vilka det ena icke kan existera utan det andra, och man kan icke anföra något rimligt skäl för att under någon som helst förevändning viga titulärpräster.

Men för att borttaga allt missbruk av ordinationer, skola invigningarna av akoluter, diakoner, kyrkoherdar och prostar endast ske på stiftssynoderna under vissa högtidligheter och invigning av biskopar på riks- eller riksdagssynoderna.

Om kallelse och ordination av akoluter.

Akoluterna, som i skolor och högskolor blivit så uppfostrade och undervisade, att de känna sig bundna vid Guds kyrka och anses värdiga en ytterligare omsorg och befordran, skola av biskopen, med kyrkoherdens och församlingens samtycke, kallas till denna första prästerliga grad med följande ritual och ceremoni.

Efter företagen examen med kandidaterna sammankallas synoden, och sedan man sjungit en sång, skall en predikan hållas över utsatt ämne. Därefter framropas de i ordning en och en och ställas inför församlingen samt tillfrågas därpå i hela synodens närvaro, om de vilja viga sig åt kyrkans tjänst och om de lova lydnad mot Gud och överordnade. Slutligen uppläsas för dem deras skyldigheter, till vilkas iakttagande de förplikta sig genom handslag, och så avslutas det hela med böner, välsignelse och sång.

Om tillsättning och ordination av diakoner.

Diakonerna (hjälppräster) skola väljas bland klockarna (akoluterna) eller andra välartade och lärda unga män av biskopen efter omröstning av kyrkoherden och den församling, som de böra tjäna. Sedan de examinerats och inför hela synoden tillfrågats, om de vilja bliva Kristi och kyrkans tjänare (detta efter predikan och sång liksom vid ordination av akoluter) uppläsas deras ämbetsplikter för dem. De binda sig vid Gud och kyrkan genom trohetsed och invigas genom handpåläggning, förböner uppsändas för dem, och dessa slutas med välsignelsen, varefter de nya diakonerna räcka sina överordnade handen som löfte om lydnad och deras jämlikar räcka dem handen till tecken på troget samarbete.

Om tillsättning och ordination av kyrkoherdar.

Kyrkoherdarna skola kallas antingen av församlingen genom patroni och presbytererna eller sedernas väktare, vilka i brev till biskopen skola vitsorda den enes eller andres förtjänster, leverne och umgängelse samt begära, att han skall givas dem till kyrkoherde, om han anses värdig en sådan ställning, eller ock skola de utväljas av biskopen själv och anbefallas åt församlingen på grund av sin lärdom, oförvitlighet och framgång i predikoämbetet. Deras ordination skall ske på följande sätt.

Efter examen, vari kandidaternas framsteg i teologi, deras ålder och mognad i omdömet skall prövas samt, om något mindre lovvärt förut iakttagits i deras seder, en rättelse därutinnan i livliga förmaningsord skall tillrådas, sammankallas synoden, och efter sång och predikan över herdekallet skall biskopen meddela församlingen, att några personer skola invigas till det heliga prästämbetet, samt rikta sitt tal till dem och uppmana dem, att de, som kallats, skola ställa sig i Guds och församlingens åsyn. Därpå skall en av prostarna stiga fram och läsa upp namnen på dem, som skola ordineras. Dessa uppställa sig i ordning och tillfrågas av ordinator, om de till Kristi och hans kyrkas tjänst komma med ett sinne villigt att tjäna utan all hänsyn till vinst, ära och jordisk fördel. Då dessa jakat därtill, uppläsas för dem herdekallets plikter. Därefter ålägges hela församlingen att knäböja och bedja till Gud för dem. De själva avlägga ed, och se-

dan de genom handpåläggning invigts, räcka de sina överordnade handen till tecken av lydnad och räcka de övriga kyrkoherdarna handen till tecken av troget samarbete, under det att församlingen sjunger en helig hymn och faller på knä.

Om tillsättning och ordination av prostar.

Prostarna skola väljas bland kyrkoherdarna av biskopen efter omröstning av kyrkoherdarna och prästerna i hela distriktet samt må ordineras efter följande ritual.

Sedan de uppmanats att ställa sig inför synoden, sjunges först en sång och framföres en maning rörande kallets mål eller andra vederbörliga stycken ur skriften. Därefter tillfrågas de, om de vilja ägna Gud och kyrkan ett ännu rikare arbete. Därpå uppläsas för dem deras kommande ämbetsplikter. Sedan läser hela församlingen böner för dem, och de mottaga handpåläggning efter att först ha avgivit trohetsed. Slutligen uppstår församlingen under bön och sång, varvid de räcka biskopen handen till tecken av lydnad men räcka de övriga prostarna handen till tecken av troget samarbete, under det att kyrkoherdarna i distriktet räcka dem handen till vittnesbörd om sin lydnad.

Om tillsättning och ordination av biskopar och ärkebiskopar.

Biskopar och ärkebiskopar skola, som ovan nämnts, väljas genom omröstning av hela prästerskapet. Ty när en biskop avlidit, skola på närmaste stiftssynod samlas alla prostar och kyrkoherdar i hela stiftet, och de övriga prästerna skola sända dit sina röster. Därpå skola de ur stiftet eller annorstädes ifrån utvälja två framför andra kunniga, fromma och exemplariska män (men ärkebiskoparna skola förnämligast tagas ur biskoparnas stånd) och detta genom allas omröstning.

Ty det skall stå var och en fritt att anse den ene eller den andre vuxen uppgiften, och namnet på den, han giver sin röst, skall han på en förseglad sedel överlämna till synodens ordförande eller, om han själv är frånvarande, sända den dit. Denne skall bryta de förseglade sedlarna, och namnen på de personer, som han ser vara önskade, skall han anmäla till generalsynoden, som på samma sätt genom röstning skall godkänna samma personer eller andra, som kanske äro värdigare, och i underdånighet anhålla hos den världsliga överheten, att den måtte utnämna en av dessa. Detta skall överheten helt säkert ej ogärna göra, då den fast tror, att den person, som den ser vara önskad genom flertalets röster, liksom utpekas av Gud själv, som troget därvid anropats.

Ty sådana val böra inledas med bön och fasta, att Gud värdigas "utfylla revan" och visa, "vilka Han utsett". Am. 9:11. Ap. 1:24. En särskild predikan skall därför i detta syfte hållas om egenskaperna hos en god biskop enligt skrifterna, i vilken alla uppmanas att bland sig själva se sig om efter en sådan med åsidosättande av all annan hänsyn. Deras ordination skall ske sålunda: sedan vid generalsynoden deltagarna samlats och man anropat den Helige Andes nåd med hymner och böner, skall ordinator (ärkebiskopen eller den förnämste bland biskoparna) framträda inför de församlade åtföljd av sina kolleger, de övriga biskoparna, och uppropa och framkalla den valde och uppmana honom att ställa sig i Guds och församlingens åsyn. Därefter skall han fråga, om han vill mottaga denna kallelse och utan tvekan och med villigt sinne erbjuda Gud och kyrkan sin tjänst? Och då han bejakat detta, skola av de övriga biskoparna hans plikter uppläsas för honom ur den Heliga skrift. Därpå skall han med klar röst edligen förbinda sig inför Gud och kyrkan att troget, uppriktigt och ståndaktigt göra sin plikt. Sedan skall hela församlingen falla på knä och bedja Gud att i himlen stadfästa, vad som på jorden skett i Hans namn, att Han måtte föröka sina gåvor hos sin tjänare och till ett ansvarsfullt verk uppfylla honom med vishetens och kraftens ande. Därpå skola ordinator och de övriga biskoparna genom handpåläggning och åkallande av Guds namn stadfästa honom, och sedan så ordinationen fullbordats, skola biskoparna genom handtryckning upptaga sin numera medbiskop i sin gemenskap. Prostarna och kyrkoherdarna skola å egna och de frånvarandes vägnar genom handfästning lova honom lydnad. Slutligen skall församlingen upplösas, i det den sjunger en hymn och uppsänder en tacksägelse.

Om kyrkoherdarnas installation.

Men de, som på ovan sagda sätt ordinerats till något stift, må icke för den skull, när de så vilja, skynda till utövandet av det heliga kallet. Utan när tiden är inne att ställa någon i spetsen för en församling (såsom när kyrkoherdar på grund av omständigheterna skola ut-

bytas och förflyttas till ett annat ställe) skall biskopen eller hans ställföreträdare ledsaga den tillträdande till den församling, han skall förestå, och sedan han hållit predikan, underrätta folket, att N. N. lagligen är vald, kallad och ordinerad och nu gives denna församling som herde, samt uppmana den att med heder och lydnad mottaga honom som Jesu Kristi tjänare. Phil. 2, 29. Hebr. 13. 17. Därefter skall han uppmana prästen att uppfylla sin plikt som herde och vaka över den Herrens hjord, som anförtrotts honom. Därpå skall han taga honom vid handen och föra honom till altaret eller Herrens bord och giva honom handboken samt åt honom överlämna rätten att predika ordet samt handhava sakramenten och makten över nycklarna. Slutligen skall det hela beseglas med åkallan och bön om Guds välsignelse, och när åhörarna skilts åt, skola i presbyterernas närvaro åt honom överlämnas inventarieförteckningen och församlingens heliga kärl och inventarier.

Om yttre ägodelar finnas att dela, skall avtal härom i vänskap träffas mellan företrädaren och efterträdaren.

Och härmed vare nog sagt om prästernas rangordning, tillsättning och ordination samt om olika grader av tjänare och ämbeten i Kristi kyrka. Nu skola vi lämna några nödiga erinringar om den prästerliga tjänstens ordning eller formen för det offentliga handhavandet av det heliga ämbetet.

En herdes omsorg skall framför allt ägnas dessa det heliga ämbetets huvudpunkter, d. v. s. 1. att predika Guds ord. 2. handhava sakramenten. 3. upptaga unga medlemmar i församlingen. 4. sammanviga äkta makar. 5. begrava döda. 6. övervaka att söndagar och helgdagar vederbörligen firas.

Om Guds ords predikan.

Och eftersom det är erkänt, att Guds ords utläggning är en viktig del av ämbetet, vid vilken sakramenten vidhängts såsom sigill, skola också alla präster särskilt vinnlägga sig om att undervisa däri icke blott på söndagar och årligen återkommande högtider utan också på vardagar och, så ofta tillfälle gives, på begravningar eller annars.

På söndagar skall folket samlas för att höra Guds ord, i staden tre och på landet två gånger, nämligen två respektive en gång före middagstiden och en gång efter.

I första predikan skall katekesen förklaras; i den andra det ordinarie evangeliet, i eftermiddagspredikan en text ur nytestamentliga breven. Någon gång skall också bibeln läsas i följd jämte några helt korta, lärorika förklaringar.

Formen för gudstjänst skall vara följande: när folket samlats, skall den allmänna syndabekännelsen uppläsas, medan alla knäböja, därefter skola heliga sånger sjungas. Sedan skall predikanten efter bön uppläsa och förklara texten från predikstolen. Slutligen följer efter varje predikan som avslutning bön, sång och välsignelsen.

Efter ottesångens slut skola de mera vuxna ynglingarna och flickorna stanna kvar och av kyrkoherden eller diakonen med biträde av akoluten förhöras i katekesen. Under fastan skall ungdomen varje dag efter predikan samlas och undergå förhör. Stundom skola också föräldrar och andra infinna sig för att närvara vid sina barns och tjänares undervisning.

Men det skall gälla som en regel för alla sammankomster att undvika vidlyftighet i predikan och liturgien, för att så undgå att tråka ut åhörarna. Därför får morgongudstjänsten ej utsträckas längre än en timme, sången och bönerna inräknade, detsamma gäller för eftermiddags- och vardagsgudstjänsten, d. v. s. fredagsgudstjänsterna. Vid den stora predikan må en timme anslås till utläggning av texten. Bibelläsningen får icke räcka längre än en kvart.

Formen för predikan av Guds ord skall vara enkel utan mänsklig vältalighetsgrannlåt, helst försedd med vändningar ur skriften till bevarande av en sund och otadlig lära samt på ett visligt sätt avpassad efter rum, tid, personer och omständigheter med bifogade nödiga lärdomar, förmaningar och tröstegrunder.

Talet må ej i onödan sväva utanför en predikants behöriga område: predikan får icke inför okunniga och enkla människor på ett hårklyvande sätt utreda dunkla frågor och den kristna religionens största mysterier; prästen skall icke ängsligt vederlägga redan döda irrläror, som äro okända för folket, och skall icke tadla okända laster: han skall fastmer hellre förbigå dem med tystnad eller i största korthet snudda vid dem och helst tala om ting, som äro nödiga och nyttiga för fromheten.

Men om det stundom länder till uppbyggelse att icke förtiga motståndarnas lärosatser, skall han framställa dem dogmatiskt i tes och antites utan kränkande häftighet och skärpa i uttrycken, på det icke hans predikan må synas avse att skymfa och fördöma människorna snarare än att klart påvisa deras villfarelser och milt rätta dem.

Han må också akta sig för att pådikta motståndarna en falsk mening och att framställa deras argument annorlunda, än de själva pläga, samt att orättvist tillskriva någon kättersk förvändhet, då det senare ådagalägger gudlöshet och det förra giver motståndarna själva tillfälle att bele och chikanera honom.

Och ehuru det också är predikanten tillåtet att dristigt tadla synder enligt den apostoliska föreskriften: "Klandra och förebrå", så må han likväl icke tanklöst klandra det som är höjt över tadel, och icke utan vidare sätta tro till och från predikstolen bekantgöra det, som plägar utspridas genom illvilligas tal, och ej heller förhastat draga fram i ljuset det, som säges vara gjort av enskilda personer i hemlighet, emedan detta icke driver syndaren till ånger utan ofta endast upptänder hat mot predikanten. Han må även sorgfälligt akta sig, att, lika väl som i allt hans tal varje misstanke för hyckleri och inställsamhet bör vara fjärran, han icke må synas ha talat av hat eller ovilja mot någon. Han må klandra fel och samtidigt så mycket som möjligt skona människornas goda namn och rykte. Men därför skall han icke utan åtskillnad beröra alla personer på samma sätt och efter människobehag säga det, som på något sätt försvagar överhetens myndighet. Han skall klandra det, som begås mot Guds lag, Kristi kyrkas läror och den kristliga överhetens påbud, men anse det ovärdigt att patetiskt rasa mot småsaker. Ty det är bättre att privat rådslå med patroni och presbytererna om tadelvärda företeelser än att offentligt framföra allt från predikstolen.

Om katekesundervisning. Detta vare nog sagt om predikan av Guds ord i allmänhet. Nu skall jag tala speciellt om katekesundervisningen. Då nyttan och nödvändigheten av denna är synnerligen stor i församlingarna, må kyrkoherdarna och diakonerna på alla orter åläggas att vid ordinarie morgongudstjänsten varje söndag förklara de viktigaste punkterna i den kristna läran, såsom den är framställd i den vedertagna katekesen, så att den kan bli helt genomgången varje år.

Men då erfarenheten visar, att denna offentliga katekesförklaring från predikstolen ej är tillräcklig att på ett lämpligt sätt undervisa den okunniga ungdomen efter deras fattningsgåva i den kristna lärans första grunder, måste man tänka ut en noggrannare och för dem mera tillgänglig katekesundervisning. Den skulle kunna gå till på följande sätt.

Tre slag av undervisning i katekesen skola praktiseras i alla städer och på landsbygden, nämligen hemma, i skolan samt i kyrkan.

Undervisningen i hemmen skall handhavas av föräldrarna. Det måste nämligen vara deras plikt att hemma undervisa sina barn och

därtill hela den tjänareskara, som anförtrotts dem, i den kristna religionens första grunder, att mana dem till gudsfruktan, att tillhålla dem att läsa böner, att taga dem med sig till predikan, att med dem gå igenom vad de hört, att giva dem några kapitel i den heliga skrift till uppläsning samt att förelägga dem märkligare bibelord att lära sig utantill.

Skolundervisning i katekesen skall meddelas av skollärarna ej blott i städerna utan i alla socknar, om den någonstädes hittills icke anordnats. Ty det skall vara skollärarnas plikt att åtminstone två av veckans dagar öva sina lärjungar i katekesens första grunder.

Den kyrkliga katekesundervisningen skall givas av kyrkoherdarna, diakonerna, akoluterna och någon gång även av prästerna och biskoparna vid visitationer, där lärjungarna själva få uppvisa, hur det är beställt med föräldrarnas samvetsgrannhet, lärarnas flit och ungdomens framsteg. Prästerna skola hålla kortare och längre katekesutläggningar, avpassade ej blott efter de vuxnas utan också efter ungdomens fattningsgåva. De skola åter gå igenom dessa stycken i kyrkorna varje söndag mellan morgon- och högmässogudstjänsten och hålla förhör, i synnerhet före nattvarden. Och på andra lämpliga tider varje vecka skola de ingående tala med sina åhörare om den kristna religionens huvudpunkter och förhöra var och en allt efter hans fattningsgåva, framsteg och begåvning. För detta ändamål bör man hålla tre kurser vid katekesundervisningen, avpassade efter ungdomens tre utvecklingsstadier.

Den *första* skall hållas med barnen och bör innehålla den kristna lärans fem huvudavdelningar, nämligen tio Guds bud, den apostoliska trosbekännelsen, Herrens bön och läran om sakramenten tillika med några små, korta böner och märkligare utsagor ur den heliga skrift, vilka mana till fromhet.

Den *andra* skall utgöra en kort sammanfattning av den i de evangeliska kyrkorna vanliga katekesen, i vilken *de* skola undervisas vidare, som redan hunnit ett stycke i den första kursen.

Den *tredje* skall bestå av hela katekesen med dess frågor och svar över alla den kristna religionens delar, i vilken de äldre och mera försigkomna skola undervisas.

Om allt detta utföres med tillbörlig omtanke, samvetsgrannhet, nit, och vislighet av kyrkoherdarna och prästerna, vilka en gång skola avlägga räkenskap för den hjord, som anförtrotts dem, skola tvivelsutan inom kort tid med Guds välsignelse rika frukter av dessa mödor komma tydligt till synes i form av framsteg både i tron och

i ett oförvitligt liv till Guds ära och den kristna religionens främjande samt i kärlek till och framgång för Kristi kyrka.

Om dopet. Sedan jag förklarat, vad som hör till herdekallet i fråga om det gudomliga ordets predikan och ungdomens katekesundervisning, återstår att, så mycket min uppgift fordrar, även säga något om handhavandet av sakramenten.

Bland sakramenten är dopet det första, vår pånyttfödelses och vår kyrkliga invignings sakrament. Det skall, såsom alla exempel ur nya testamentet och Kristi egen föreskrift tydligt bevisa, handhavas av en ordinarie präst i Guds kyrka utan all vidskepelse, såsom korstecken, besvärjelser och användandet av hårda ord eller andra ovanliga ceremonier, av vilka inga spår finnas i den Heliga skrift.

Ty liksom konungarnas sigill icke pläga vidhängas konungarnas diplom av andra än dem, som därtill blivit utrustade med offentlig myndighet, så kan ingen genom sakrament bekräfta det gudomliga evangeliets lära, såsom den offentligt förkunnas, utan att vara genom särskild kallelse därtill kallad och insatt. Och det kan icke finnas en nödvändighet så trängande, att den bör få medgiva avvikelse från denna Kristi anordning.

För dopet har icke — såsom i fråga om omskärelsen — bestämd tidpunkt föreskrivits av Herren. Men det bör likväl sökas, så snart det för kyrkans ordning och hälsotillståndet hos den, som skall döpas, kan förrättas, emedan den gudomliga nådens ordinarie tecken och medel väl kunna till en tid försummas av människorna utan synd men icke utan stor synd och fara föraktas.

Vad platsen för dopet angår, så kan denna även om den är bestämd för andra heliga sammankomster, också vara upplåten åt dopet; det är nämligen av apostlarnas förfaringssätt tydligt, att dopet var förbundet med predikan av ordet, vare sig platsen var offentlig eller utgjordes av ett privat hus, blott någon kyrkans sammankomst ägt rum där. Likväl bör som grundsats gälla att utom i tid av förföljelse utsätta denna heliga handling att försiggå hellre offentligen i kyrkorna än i profana byggnader. Dopet hör nämligen samman med en offentlig gudstjänst och ej med en privat uppbyggelsestund.

Dopet tillkommer emellertid egentligen de barn, vilkas föräldrar äro inom och ej utanför församlingen. Om utsatta barn äro födda inom församlingen, skola de anses såsom kristnas barn, vilka dopet ej kan förmenas. Oäkta barns dop böra vara förenade med att deras föräldrar bekänna sin ånger. Sekteristers barn kunna döpas, om deras

föräldrar förklara sig omfatta den ortodoxa bekännelsen, eller om andra fromma personer åtaga sig deras uppfostran.

När nu de troendes barn bäras fram offentligen i kyrkorna för att genom dopet införlivas med Kristus och kyrkan, 1. skall en helig text föreläsas av ordinarie kyrkoherde och skall påvisas, att Guds nådeförbund sträcker sig även till de troendes avkomma; 2. skola vittnena eller faddrarna, högst sex till antalet, tre manliga och tre kvinnliga, vilka utses av föräldrarna bland sådana, som äro kända för ett aktningsvärt liv och en ren tro, utfrågas av kyrkoherden och efter offentlig trosbekännelse underskriva detta förbund med sina och barnets namn; 3. skola alla vända sig i bön till Gud och för barnet bedja om rening i dopet från arvsynden genom Kristi blod och pånyttfödelse genom den Helige Ande; 4. Sedan bönen avslutats och barnet fått sitt namn, skall det enligt Kristi föreskrift döpas "i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn" i rent och klart vatten; 5. Slutligen skola faddrarna förmanas att komma ihåg den förpliktelse, de iklätt sig, nämligen att taga vård om barnet, och föräldrarna skola tillhållas att hemma sorgfälligt undervisa det, tills de med berömmelse kunna ställa det, fromt uppfostrat och väl undervisat, inför församlingen och anförtro det åt prästernas herdeomsorg. Slutligen skall akten avslutas med bön om den gudomliga välsignelsen.

Om nattvarden.

Detta må vara nog om dopet, pånyttfödelsens, invigningens orh inträdets sakrament.

Nu följer nattvarden, näringens och, som kyrkofäderna kalla det, fullkomningens mysterium. Den heliga nattvarden har av somliga kristna firats vid *en* tidpunkt, av andra vid en annan, av alla dock åtminstone fyra gånger om året. Men för en bättre ordnings skull, för kyrkans endräkt och som symbol för en enda kropp, som får del av ett och samma bröd, kan denna heliga måltid lämpligast firas av alla på en gång på bestämda dagar, d. v. s. första söndagen i varje månad, offentligt i kyrkan (aldrig i privata hus utom hos sjuka) isynnerhet på landet, där åhörarnas antal är mindre, varemot städerna må ha frihet att fira den efter den första kyrkans exempel varje söndag, om det är de troende till nytta och människornas mängd fordrar det.

Prästerna skola synnerligen vinnlägga sig om att, när nattvarden förestår, stämma alla sina åhörare till ett värdigt deltagande. Därför skall denna heliga handling söndagen närmast före tillkännagivas från predikstolen, och alla skola erinras om sin plikt att pröva sig själva.

Dagen närmast före nattvarden skola alla de deltagande samlas i kyrkan, där kyrkoherden eller prästen efter botpredikan och förhör med de mera oerfarna skall utforska åhörarnas leverne och umgängelse; om icke något anstötligt förekommit någonstädes, eller om icke någon i någon sak skall klandras, förmanas och upplysas? Hur flitig var och en varit i sin gudsdyrkan, offentligt och enskilt? Om han uteblivit från morgon- och aftonbönerna hemma? Hur barnen lytt sina föräldrar och tjänarna sina husbönder? Om husfäder och husmödrar föregått de sina med rätt gott exempel? Om de rätt sorgfälligt uppfostrat dem till fromhet och goda seder? Om några befunnits ha uppfört sig föga värdigt, skola de ej få rätt att begå nattvarden utan att allvarligt hava lovat verklig bättring. Men om de ådagalägga trots, skola de helt och hållet avstängas och avlägsnas, tills de böjt sin nacke under Kristi ok. 2 Kor. 10:4, 5, 6, 8.

Men för dem, som vilja ångra sig och försona sig med Gud, skall i Kristi namn syndaförlåtelse (avlösning och rätt att kallas Guds barn) i den Heliga Treenighetens namn högtidligt förkunnas, och så må församlingen gå i frid.

Då därefter följande dag själva den heliga måltiden skall börjas, skola alla ånyo i ett kort tal livas till andlig hunger och törst. Därpå må de i bön anropa Guds barmhärtighet och bedja om syndaförlåtelse och ett värdigt deltagande i Herrens måltid, varvid prästen ånyo förkunnar absolution för dem.

Slutligen skall prästen ställa brödet och kalken inför folket och med ljudlig röst uppläsa eller halvt sjunga testamentets ord, bifogande en kort utläggning av dem. Sedan detta mysterium klargjorts efter Kristi sinne, skall han i Kristi namn inbjuda alla, nu värdigt förberedda, till den heliga måltiden.

De skola så träda fram med vederbörlig vördnad, först statens representanter till det antal de äro närvarande, sedan kyrkoherden med de övriga prästerna, därpå församlingens äldste eller presbytererna och slutligen det övriga folket med hänsyn tagen till värdighet, ålder och kön, så att de mera ansedda gå först, männen gå före ynglingarna, ynglingarna före barnen, först männen, sedan kvinnorna, medan en

eller annan av presbytererna tillser, att ingenting opassande begås eller att ingen främling eller obehörig tränger sig in.

Alla skola falla på knä, när de emottaga nattvarden, då denna ceremoni fromt iakttagen av fromma personer icke kan annat än öka själva gudsfruktan samt ödmjukheten och glädjen inför Guds ansikte.

Under tiden skall hela församlingen med sång och orgel och andra musikinstrument, om man har tillgång till sådana, prisa Gud i hymner om Kristi lidande och frälsningsverk.

Slutligen skall man tacka Gud, medan ånyo allt folket ligger på knä, och förmana det att öva fromhet och föra ett ärbart liv, och efter uttalande av Herrens välsignelse skall församlingen tillsägas att gå i frid för att sedan genom allmosor till de fattiga visa sin tacksamhet.

Om upptagande av konvertiter.

Därmed nog om nya testamentets bägge sakrament. Nu skall jag tala litet om formen för upptagandet av nykomlingar i kyrkan.

Den äldsta kyrkan sörjde för att ynglingar, som hemma fått katekumenundervisning, infunno sig i kyrkan, innan de tillätos deltaga i nattvarden. Där hade de att svara för sin tro och under bön anbefallas åt Guds nåd, vartill fogades handpåläggningens ceremoni, en symbolisk handling, som redan på patriarkernas tid var övlig vid bön och välsignelse. Denna ritual skulle med rätta alla fromma önska återinförd i kyrkan, så att på det viset prästerna bättre visste, vilka som speciellt anförtrotts åt dem, och med större frimodighet och trohet kunde umgås med dem, som anbefallt sig åt deras omvårdnad.

En ritual kunde emellertid användas vid upptagandet av vuxna, som komma annorstädes ifrån, och en annan vid upptagandet av dem, som äro födda i församlingen, döpta och sålunda tillräckligt införda i den kristna religionen.

Vuxna, som skola upptagas, må frågas och förhöras i den kristna religionens viktigaste huvudstycken, de må lova Gud lydnad i kyrkan och prästerna, Kristi ställföreträdare, hörsamhet, med fullmakt för dessa att upplysa, förmana, klandra och straffa dem, särskilt vid anstötliga överträdelser. De skola bereda sin själ att underkasta sig förföljelse för Kristus och hans sanning.

Med löfte att göra detta må de upptagas och förmanas att troget intill döden hålla fast vid den sanning, de erkänt, och sedan de ge-

nom handslag lovat lydnad, få de rätt att med de andra troende deltaga i nattvarden.

Men yngre personer, som hemma av sina föräldrar eller faddrar eller i skolan lärt sig religionens huvudstycken, skola anförtros i kyrkoherdarnas vård i kyrkan, innan de få deltaga i nattvarden, detta helst vid biskopsvisitationen, enligt följande ritual: Man skall föreläsa ett ord ur Skriften, som passar för denna handling, jämte en mycket kort utläggning. De därtill bestämda gossarna och flickorna uppställas i ordning inför alla efter att någon gång förut hava undergått förhör av kyrkoherden och tillfrågas, om de vilja förnya det förbund med Gud, som de ingått i dopet. Då de jaka därtill, förklaras för dem förbundets huvudpunkter efter det formulär, som föreskrivits av aposteln. Tit. 2, 11, 13. De befallas att öppet inför församlingen avsäga sig Satan, världen, köttet etc. Man avfordrar dem en offentlig bekännelse av deras tro, varvid de alla på en gång tydligt skola uppläsa den apostoliska trosbekännelsen.

Därefter må de falla på knä och under biskopens förestavande bedja Gud, att han måtte förlåta dem deras ungdoms synder och genom sin Helige Ande stärka dem till allt, som är Hans vilja välbehagligt. Detsamma beder strax därpå hela församlingen för dem.

Efter bönerna förkunnas dem absolution och rätt att kallas Guds barn, vad angår deltagande i nattvarden, samt sker handpåläggning, varjämte ytterligare över dem åkallas Herrens namn för att stärka hoppet om Guds nåd.

Om vigsel.

Det har ovan sagts, att en herdes kall också omfattar sammanvigning av äkta makar. Härvidlag böra nu följande regler iakttagas.

1. Mellan vissa led av släktskap och frändskap får i allmänhet äktenskap ej ingås. Sådant bör sorgfälligt övervakas, och något säkrare rättesnöre för samvetet i detta avseende finnes ej än Guds lag, sådan vi fått den genom Moses, 3 Mos. 18.

2. Men dessa i allmänhet förbjudna led kunna medgivas sådana undantag, som godkännas i Skriften.

3. Förutom dessa av Gud förbjudna led kan den världsliga överheten av borgerliga skäl förbjuda vissa personer att med varandra ingå äktenskap.

4. Ehuru förlovning icke är absolut nödvändig, hör den likväl till ordningen för ett ärbart äktenskap.

5. Hemliga vigslar, som äga rum utan föräldrarnas samtycke, utan lämpliga vittnen och utan offentlighet, skola med rätta anses ogiltiga.

6. För att alltså ingenting skall företagas utan rådfrågande av föräldrar, släktingar eller ens ordinarie kyrkoherde, som skall bedja Gud om lycka, skola under tre söndagar före giftermålet de, som skola gifta sig, utropas från predikstolen, för att, om något hinder finnes, detta i tid må kunna undanrödjas.

7. Offentlighet är överhuvudtaget nödvändig, icke så mycket med hänsyn till fästfolket som till det samhälle, under vilket de skola lyda, och som har intresse av att giftermålen ordnas i behöriga former.

Ehuru detta högtidliga ingående av äktenskap här och var sker genom den borgerliga myndigheten efter den äldsta kyrkans mönster, så är det likväl lämpligare att det sker genom en kyrkans präst inför Guds församling under bön och nedkallande av Guds välsignelse och detta på en vardag isynnerhet i städer och större församlingar.

Ritualen för sammanvigning av makar skall vara följande. Sedan folket sammankallats i kyrkan, skall kyrkoherden kalla fram makarna inför den närvarande församlingen, som skall vara vittne, och efter läsandet av en helig skrifttext och en kort förklaring av densamma samt några förmaningar, som röra äktenskapet, fråga dem, huruvida de frivilligt och lagligt gifta sig. De skola inbördes förbinda sig genom äktenskapslöfte till ett oupplösligt förbund av ömsesidig kärlek och trohet. Kyrkoherden tager dem i högra handen och förkunnar, att de äro lagligen vigda, och deras förbund skall bekräftas i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn. Församlingen skall bedja till Gud för dem och hela akten avslutas med sång och välsignelse. Och härmed nog om vigningen av makar.

Om sjukbesök och begravning.

Nu skola vi meddela något om formen för besök hos sjuka och begravningen av döda.

Om någon av de troende är allvarligt sjuk, må han anbefallas i församlingens förböner. Prästen skall ofta besöka honom och först i enlighet med Guds ord mana honom till ånger, därpå uppmuntra ho-

nom till förtröstan på Guds barmhärtighet och frälsning, så ock uppmana honom att, vad än Gud vill göra med honom, vara beredd på allt och vara förvissad om att han genom tron på Kristus kommer att gå icke från döden till domen utan till det eviga livet. Jak. 5:14, 15. Matt. 25:30. Es. 38. Fil. 23.[1])

Om den sjuke begär att genom nattvarden styrkas i anden och i tro, må denna givas honom, dock sedan man tillkallat några andra personer, helst bland husets folk, vilka förberetts på detta och tillsammans med honom deltaga, så att man i sanning har en de heligas gemenskap.

Slutligen skola de närvarande, ledda av prästen, bedja för den sjuke.

Vid begravningar må den fromma sed, som sedan gammalt brukades i Kristi kyrka, iakttagas, att nämligen kyrkoherden med de övriga prästerna och skolungdomen under helig sång ledsaga de troende döda till begravningsplatsen, varest i likpredikan efter sakens natur ur Guds ord framställes för de närvarande, vad som kan tjäna till lärdom, tröst och varning.

Om helgdagar.

Sedan nu detta avfärdats, ha vi vidare att korteligen undersöka den sista herdeomsorgen, vilken enligt vad vi ovan ha sagt, avser iakttagandet av söndagar och helgdagar.

Om söndagen.

Bland alla helgdagar må första värdigheten tillerkännas Herrens sjunde dag, då de kristna pläga samlas till att öva fromhetens och gudstjänstens plikter, eftersom denna dag var därtill avsedd, medan apostlarna levde. Apg. 20:7. 1 Kor. 16 [v. 2]. Upp.b. 1:10.

De övriga helgdagarna få icke jämställas med den dagen, än mindre sättas före densamma, emedan skriften förtiger firandet av dessa, medan iakttagandet av sabbaten möter oss i skriften.

Hela denna dag skall helgas åt Gud, och intet som icke hör fromheten till, får utföras den dagen. På vissa timmar skola offentliga

[1]) Matt. 25:30 och Fil. 23 torde vara feltryck och böra läsas Matt. 15:30 resp. Fil. 1:23.

gudstjänster äga rum, återstoden av tiden skall tillbringas enskilt under religiösa betraktelser. Gud tog nämligen undan hela den dagen från de övriga och avskilde den åt sig ensam som en helig dag. 2 Mos. 20:9, 10. Es. 58:13.

Ingen människa får alltså efter eget godtycke använda denna dag till kroppsarbete och annat världsligt yttre arbete, ej heller till att granska sina inkomster, genomgå sina räkenskaper och sina fordringar, detta på det att de må lära sig glömma det timliga och betänka det eviga. Hebr. 4:9. Ty denna dags helighållande består i, att människorna fjärran från timliga omsorger tillbringa sin fria tid med andliga sysselsättningar och avhålla sig från allt, som antingen tröttar kroppen eller drager själen från gudomliga ting till mänskliga.

De kristna äro alltså värda beröm, som den dagen ej kvarhålla sina tjänare och tjänarinnor hemma ens för tillagande av föda, utan giva dem möjlighet att gå till kyrkan för att livnära även sina själar på livets heliga betesmarker.

Men det är smärtsamt att det finns godsägare, som draga med sig ut på jakt sina tjänare och bönder, vilka kanske just skynda till kyrkan. På så vis hopa de för sina nöjens skull synder, i det de icke veta att de få stå till svars icke blott för sin egen synd utan även för sina tjänares fördärv.

Stundom kunna dock orsaker föreligga, som ursäkta sysselsättningar på söndagen och göra dessas utövning berättigad. En sådan är ett förefintligt eller hotande nödläge, som Guds försyn lagt på människorna och som icke blott avser oss själva utan stundom även vår nästa, såsom att överheten fattar beslut nödvändiga för statens välfärd. I krig bli många kroppsarbeten nödvändiga. Läkare, kirurger och apotekare ha en lovlig sysselsättning, då de hjälpa sjuka. Sådant kroppsarbete, som är nödvändigt för gudstjänstens högtidlighållande, blir tillåtet. Likaledes tillåtna äro den allmänna anständighetens plikter, genom vilka en måttfull livsglädje främjas och fromhetens utövning icke hindras. Men mera präktiga tillrustningar med besvärlig tillredning av utomordentliga gästabud äro icke förenliga med söndagens tillbörliga stillhet.

Söndagen fordrar alltså icke, att man rent av upphör med all sysselsättning och allt arbete, utan den tillåter sådant, som människorna äro tvungna att företaga sig, såsom också Kristus lär: "det får, som på sabbaten fallit i en grop", får man med rätta fatta uti, lyfta och draga upp. Matth. 12:11. Ty nöden har ingen lag, utan den ursäktar

de åtgärder, den framtvingar. Därav följer, att om tjänare och bönder stundom befallas av sina herrar att utföra mödosamma sysslor, vilka äro nödvändiga, så skola de anse dem av nödtvång tillåtna.

Otillåtna äro däremot alla icke nödvändiga sysselsättningar, varigenom människorna hindras från att ägna sig åt Gud och Hans dyrkan, vare sig offentligt eller enskilt, antingen de avse njutningar, bekvämlighet eller nytta. Således äro också alla resor, som icke syfta till gudstjänstens hållande utan antingen till fullgörande av alldagliga göromål eller till förlustelse, icke förenliga med helighållandet av denna dag. Likaså äro marknad och aktivt köpslående samt isynnerhet spel, skådespel, dans och annan ogudlighet oförenliga med denna dags helgd. "Ty man bör hålla denna dag i ära genom andlig hedersbevisning, icke genom att hålla gästabud eller att gjuta ut vin eller att ägna sig åt rus och dans," säger Chrysostomus.

Söndagen skall man alltså helga på följande sätt: 1. Genom att vila från alla yttre mödor och profana sysselsättningar, genom vilka människorna bli upptagna och dragas från gudsdyrkan. 2. Genom att avhålla sig från köttsens gärningar, onyttigt kringdrivande och flärd, likaså från bröllopsgillen, marknad och handel. 3. Genom att sysselsätta sig med andliga och gudomliga ting, flitigt besöka heliga sammankomster, ägna håg och gärning åt heliga ting, icke blott en gång utan, som förut sagts, tre gånger i städerna och två gånger på landet, så att icke endast en liten del utan större delen av denna dag tillbringas i de troendes allmänna gemenskap och på så vis tillfälle gives till att förebygga onödigt kringströvande, sysslolöshet och annan fåfänglighet.

Härav kom sig också seden hos de äldsta kristna (isynnerhet under en styrelse, som beskyddade kyrkan) att på lördagen, som föregick söndagen, alla i god tid före solnedgången upphörde med alla yttre arbeten och i och med den annalkande aftonen förebådade den åt Gud helgade dagens helighållande.

Om övriga helgdagar.

Vad beträffar de övriga helgdagar, som den kristna kyrkan redan länge och högtidligt firat till minne av Kristi främsta och mest utomordentliga verk för vår frälsning, såsom de årliga festerna till minne av Herrens födelse, där vår frälsnings återvinnande börjar; av uppståndelsen eller påsken, där denna frälsning fullbordas och bekräftas,

och slutligen av den Helige Andes utsändande eller pingsten, som innebär Guds och Kristi kyrkas grund; vad nu beträffar dessa högtider, så kunna de, eftersom de inrättats av människor och icke av Kristus eller apostlarna utan av den senare kyrkan, icke sättas i jämnbredd med söndagen, men de böra likväl med nytta bibehållas och iakttagas efter den fromma forntidens exempel i enlighet med kyrkans ordning och berömliga bruk, såsom vi ock läsa om firning av Purimfesten, som instiftats av Mordokai, och av tempelinvigningsfesten, instiftad av Mackabæus. Est. 9:19. 1 Mack. 4:59. Joh. 10:22.

Ungefär samma mening bör man ha om de övriga högtiderna, som på vissa dagar firas av kyrkan, nämligen omskärelsens, heliga tre konungars och förklaringens dag, Kristi himmelsfärdsdag, likaså Marie bebådelsedag, Marie kyrkogång, kyndelsmässan, samt apostlarnas och några martyrers högtider. Ty dessa sistnämnda dagar bör kyrkan iakttaga, icke för att vidskepligt helighålla dem, utan för att på dem till Kristi ära framställa exempel på ståndaktighet och tålamod. Den bör icke göra det av tvång utan i kristen frihet, endast till åminnelse och för det gynnsamma tillfällets skull. Vidare bör man icke göra det så, att man helt upphör med världsliga omsorger, utan alla skola endast åhöra en morgonpredikan och efter böner, såsom på de övriga dagarna, vända sig till det dagliga arbetet.

Om böndagarna.

Stundom skola i kyrkan efter en from överhets föreskrift högtidliga böndagar hållas för att bland folket förnya viljan att göra bot och för att avvända straff, som äro förhanden eller som hota. På dessa dagar skall det församlade folket först av allt avlägga en offentlig syndabekännelse och bedja Gud om misskund. Därpå skall det efter avsjungande av en botpsalm sorgfälligt undervisas i enlighet med Guds ord allt efter tidens krav. Sedan skall det enligt ett högtidligt, för ändamålet författat böneformulär bedja Gud för alla kyrkans och den kristna statens trängande behov, under iakttagande av en sådan kroppsställning, som främjar och icke hindrar själens inre andakt.

Vi anse avfattade böneformulär i hög grad nyttiga, emedan det icke är var och en givet att utforma lämpliga nya böner och likaså därför att uppmärksamhet i stora församlingar i ej ringa grad underlättas av övliga formulär. Därför har också Gud själv i gamla testamentet för prästerna bestämt en viss yttre form för välsignelsen. Ja,

även Kristus använde, då han hängde på korset, en form för åkallan, som av David förut brukats som förebild. Matt. 27:46. Och Kristi lärjungar bådo Honom, att Han skulle lära dem bedja, såsom Johannes hade lärt sina lärjungar, och Kristus svarade dem: "Då I bedjen, sägen Fader vår som är i himlen etc." Av omständigheterna för dessa ord är det tydligt, att denna Kristi bön icke blott är den rätta normen att bedja efter utan dessutom formen för en ritualenlig bön, liksom också hela den äldsta kyrkan ansåg den obestridlig.

Vi ogilla likväl icke, om kyrkornas herdar utan att följa formulär stundom författa böner och tacksägelser efter inträffande omständigheter och efter tillstötande lägen, liksom vi läsa, att heliga Guds män, såsom profeterna och apostlarna, ofta gjort i gamla och nya testamentet.

Om allmosor.

Men emedan dessa böndagar kallas "botdagar", må folket manas till sann bättring, allmosor och fasta. Ty allmosegivande i förening med fasta giver bönen en ej ringa kraft. Matt. 1:5, 6. Apg. 10:2, 3, 4.

Allmosorna må inlämnas till kyrkans kassa efter vars och ens gottfinnande, så ofta han får lust, men isynnerhet på böndagarna och nattvardsdagarna. De skola utbetalas och utdelas bland de fattiga efter vars och ens behov, nämligen bland ömkans- och beklagansvärda personer, som äro värda andras medlidande och frikostighet. Hit höra: 1. änkor och föräldralösa, 2. främlingar, 3. lytta och sjuka, 4. ålderdomsskröpliga, 5. de som utan egen förskyllan av olika orsaker råkat i fattigdom, 6. de som på grund av evangelii bekännande berövats sin förmögenhet. 7. Slutligen fångar, isynnerhet hos dem, som äro fiender till Kristi lära.

Men av dessa äro några svaga till kroppen, andra ur stånd att genom ett yrke förtjäna sitt levebröd, andra slutligen kunna icke, vad de än ha för yrke, fullt försörja sig. Sådana bör man hjälpa efter vars och ens belägenhet, somliga fullt ut, andra delvis, andra åter endast för tillfället.

Till den ändan må den kristna staten inrätta elemosynarier och kyrkan diakoner och diakonitjänst, d. v. s. för de fattiga, samt ett "gazophylacium" eller en helig skattkammare, ej blott för kyrkans angelägenheter utan också för de fattigas underhåll. Vidare må man

i fromt nit överallt i städerna uppbygga härbärgen, sjukhus, gubbhus, barnhus, spädbarnshem, änkehus etc. Om därtill sedan kommer en allmän och alltomfattande omsorg om de fattiga, så kommer knappt något att saknas i fattigvården.

Dessutom må varje särskild kyrka ha sina allmosor, genom vilka hon bispringer sina fattiga icke blott genom pengar, vilka efter vars och ens råd och lägenhet må överlämnas till kyrkans kassa, utan också genom andra barmhärtighetsverk, vilka i Kristi namn må utövas mot nästan, dvs. genom att giva henne mat, dryck, kläder, bostad, läkemedel och andra livsförnödenheter.

Om fasta.

Därmed nog om allmosor. Nu följer ett annat tillägg, som ofta åtföljer den enskilda bönen, nämligen den religiösa fastan, som är ett slags strängare självtukt, ett förfarande, som Gud i allmänhet föreskriver, men som efter omständigheterna kan fritt gestaltas, och varigenom en i tron starkare person på grund av ett särskilt uppkommet, trängande behov av bön utöver vanligheten till en bestämd tid, så länge hans naturliga krafter stå bi, avstår från all mat och dryck och hela det alldagliga kosthållet för att uppväcka och stärka ande och själ i bönen.

Fastan består alltså icke i valet av visst slags föda utan i avhållsamhet från all mat och dryck och från annat, som innebär en eftergift för njutningslystnaden. Man bör icke fasta i den tron, att man därmed gör något förtjänstfullt, utan för att människorna skola göras mera lämpade för en utomordentlig ödmjukhet. Hes. 8:21.[1]) Därvid bör man likväl iakttaga, vilket temperament var och en har och vad vars och ens hälsotillstånd uthärdar. Dan. 10:3.

Dylik fasta plägar kyrkan påbjuda på böndagarna, icke efter gottfinnande utan på grund av någon synnerlig orsak: då någon fara för krig, pest, hunger eller förföljelse hotar eller sådant just bryter lös, och då biskopar eller kyrkoinspectores skola väljas och ordineras på synoderna. Joel 2:12, 15. 1 Kor. 6:5. Ps. 35:13. Jon. 3:7. Apg. 13:3.

---

[2]) Hesek. 8:21 torde vara feltryck och böra läsas Hesek. 18:21.

Om kyrkodisciplinen.

Hittills ha vi sålunda avhandlat en herdes viktigaste omsorger, prästkallets främsta och högsta plikter. Nu skola vi tillfoga några ord om kyrkotukten. Denna tukt är förvisso så nödvändig i den kristna kyrkan, att liksom en familj, stat eller överhuvudtaget någon mänsklig gemenskap ju icke består utan att bindas samman av lagar och disciplin, på samma sätt kan icke Kristi kyrka äga orubbat bestånd i denna världen, om hon icke bindes av en viss styrelse och lämpliga lagar, genom vilka hennes ordning bevaras oförkränkt gentemot köttets, världens och Satans svek och anslag. Varför också aposteln säger: "Om I upprätthållen ordningen, visar sig Gud mot eder som en fader för sina barn, men om I ären utan tukt, av vilken alla söner hava blivit delaktiga, så ären I oäkta söner och icke äkta. Ebr. 12:7, 8.

Denna så nyttiga inrättning, kyrkotukten må alltså med fullt skäl alla underkasta sig, höga och låga, från barnet till gubben, från den underlydande till husbonden, från akoluten ända till ärkebiskopen. Ty då de alla äro människor, kunna de fela, men för att de icke skola framhärda i sitt felsteg och förgås, har Kristus föreskrivit ett botemedel, tukten, som, när det handhaves varsamt, gagnar icke blott den, mot vilken den utövas, utan också andra. Därför säger aposteln: "Tadla de felande inför alla, på det att de övriga må hysa fruktan". 1 Tim. 5:20.

Denna kyrkliga tukt eller uppsikt betecknas av Kristus med namnet nycklar. Matt. 16:19. Aposteln kallar den en "makt", som är given av Herren, icke för att "riva ned" utan för att "bygga upp". 2 Kor. 10:8.

Men denna makt bör alltigenom vara tjänande samt i allt underkastad Kristus och hans ord. Ty såsom son står Kristus ensam över Guds hus, men hans präster förestå hans hus liksom tjänare och liksom förvaltare av Guds hemligheter. Ebr. 3:5, 6. Av tjänare fordras först och främst, att var och en befinnes trogen. 1 Kor. 4:2.

Graderna av kyrkotukten äro enligt Kristi föreskrift tre:

1. Förmaningen eller varningen i enrum. Den rätten är nämligen av Kristus medgiven alla, ja, han har påbjudit, att var och en skall taga vård om sin broder och om han ser honom fela, broderligt göra honom uppmärksam på hans fel, en broder sin broder, en syster sin syster och i synnerhet en äldre en yngre. Matt. 18:15. Syr. 17:15. 1 Tess. 5:11. Ebr. 3:13.

2. En offentlig förebråelse och skam av mildare slag. Om nämligen ingen bättring följer av det förra tillvägagångssättet, må den felande ställas inför hela presbyteriet och förmanas att tillstå sitt fel och upphöra därmed. Om han låter sig rättas, må han släppas med en förmaning och uppmuntran. Men om han fortsätter att vara trotsig, skall hans samvete bindas i kraft av nycklarnas makt, och han skall avstängas från deltagande i nattvarden, tills han sig bättrar.

Detta må ske vid obetydligare förseelser. Vid allvarligare och notoriska försyndelser skall man däremot gå till väga på annat sätt. Man skall nämligen kalla syndaren till kyrkoherden och presbyteriet eller konsistoriet, så ofta det är av nöden, och strängt tillvita honom förseelsen. Om han inser det allvarliga däri och känner sann smärta, må han uppmuntras att få hoppas förlåtelse, dock på vissa villkor, nämligen för det första, att han någon tid övar sig i sann botfärdighet (genom att bedja Gud förlåta hans synder, genom att späka sitt kött och i gärning visa bättringen av sitt leverne. Apg. 3:17, 18, 19). Detta slags botövning må utsträckas till ett kvarts år eller längre, allt efter som ångerns frukter visa sig. Kyrkan må under tiden icke försumma att bedja till Gud för dem, som felat. För det andra må han åt den bedrövade församlingen lämna upprättelse genom att offentligen själv eller genom kyrkoherden bedja om ursäkt alla dem, som tagit anstöt, och på så sätt försona sig med kyrkan. Men om försyndelsen överhuvud icke är allmänt känd, må man nöja sig med en avbön inför presbyteriet. Allt detta i det syftet, att den skamsne syndaren må hava tillfälle att komma till sannare bättring och hädanefter handla mera varligt samt de övriga att taga varning av en annans fara. 1 Tim. 5, 20.

3. Uteslutning och fullständig bannlysning från kyrkan av de oförbätterliga, till vilket man skall övergå, när brottet är alltför skamligt och brottslingen i stället för ånger ådagalägger trots. Men denne syndare må helt uteslutas ur de heligas gemenskap och överlämnas åt Satan, om han icke dessförinnan kommer till insikt. Exkommunikationen skall offentligt anslås, och hela folket skall, liksom för att besegla, vad som skett i Kristi namn, utropa "Amen", dock under fromma suckar och tårar.

Den så exkommunicerade hårdnackade syndaren må anses som en publikan och hedning. Likväl må icke allt hopp om nåd förvägras någon, om han genom allvarlig botgöring vill återvända från fördömelsens till bättringens väg.

Den som får nåd att göra bot, den skall man lyckönska, och efter

en tillräcklig prövning av botgöringens allvar må han återigen upptagas offentligt under hela församlingens glädje. Och på så sätt må "nycklarnas andra åliggande" utövas, nämligen genom öppnande av himlen för de botfärdiga. 2 Kor. 2:6, 7.

Av det sagda framgår: 1. att de synder, som böra föranleda kyrkotukt, icke äro sådana svagheter, som äro gemensamma för nästan alla kristna, ty man kan icke fordra, att de människor, som äro underkastade samma och liknande svagheter, skola kunna med särskilda åtgärder avhjälpa och minska dylika svagheter, 2. att de å andra sidan icke äro inskränkta till de rysliga brott, som pläga stävjas av de mänskliga lagarna, emedan den kyrkliga tukten kräver en större fullkomlighet än den, som fordras av den borgerliga anständigheten. 3. att de icke heller äro begränsade till personliga oförrätter mellan församlingsmedlemmarna, emedan det finnes andra förseelser, som i lika hög eller t. o. m. i högre grad kräva bättring, utan det första och egentliga föremålet för denna censur är den anstöt, som vållats av en broder. Ty kyrkotuktens mål är att genom rättelse borttaga den av synderna vållade anstöten, för att de troende utan hinder av stötestenar må vandra vidare på fromhetens väg och andra må lockas in på samma väg, sedan hindrande stötestenar röjts undan. Matt. 18:15. 3 Mos 19:17. Gal. 6:1.

Ja, härav framgår tydligt, att kyrkans herdar varken kunna eller böra tillåta offentliga och trotsiga syndare att få del av den gudomliga nådens sakrament, vilka böra enständigt förvägras dem. Vidare bör man överlämna utgången åt Gud, ty fromma herdar kunna icke delge dem nådens sakrament, vilka Kristus uppenbart nekar och förbjuder delaktighet däri.

Det är emellertid orimligt att, såsom somliga göra, på grund av några personers fel avstänga även de oskyldiga, ja, hela församlingar från sakramentens bruk, då ju "sonen icke här bär sin faders missgärning", och ej den ene kristne den andres, om han icke i sitt liv följer och gillar hans exempel.

Men själva den exkommunicerade må utestängas från alla kyrkliga ämbeten och all kyrklig gemenskap, för så vitt som denna inrymmer evangeliska löften och trösteord för de troende och för dem, som bättra sig; varför en sådan person även i gamla testamentet alldeles utestängdes från tabernaklet och den därtill knutna gemenskapen.

Detta är likväl icke nödvändigt enligt nya testamentet, emedan våra tempel icke innehålla något sakramentalt, såsom gamla testamentets tabernakel och tempel gjorde, och de exkommunicerade icke heller

synas böra utestängas från att höra ordet, vare sig offentligt eller enskilt, för så vitt som detta innehåller förmaningar och uppfordringar till tro och bättring, och man därvid även ber för deras omvändelse. Så fingo också på apostlarnas tid de otrogna för detta ändamål tillträde till de kristnas sammankomster, och Kristus själv umgicks i den avsikten bland syndare och publikaner, och aposteln manar oss uttryckligen att icke anse den mannen som en ovän utan förmana honom som en broder. 1 Kor. 14:2, 3. 2 Tess. 3:15.

Vad beträffar det borgerliga umgänget med en sådan människa, anser aposteln, att man även bör avbryta detta, för att nämligen denne person skall bringas att blygas och åter komma på bättre tankar. Pauli ord äro tydliga: "men nu har jag skrivit till eder, att I icke skolen umgås med dem och icke ens äta med sådana människor". 1 Kor. 5:11.

Dock må det icke vara äkta makar tillåtet att under denna förevändning skilja sig eller vägra uppfylla sina äktenskapliga plikter. Och icke må barn lösas från den lydnadsplikt de äro skyldiga sina föräldrar, mycket mindre undersåtar från den trohetsed, de lagenligt avgivit till sin överhet, emedan dessa band äro naturliga och moraliska och binda människornas samveten och därför icke kunna upplösas eller slitas sönder av exkommunikationen. Rom. 13. 1 Petr. 3.

Men detta skall man framför allt iakttaga i all kyrkotukt i alla dess grader, att den icke skrymtaktigt eller våldsamt eller despotiskt utan såsom aposteln manar "i saktmodig ande och med innerligaste medlidande i Kristi namn och myndighet, till uppbyggelse" och icke till fördärv utövas mot de felande och avlyftes från de botfärdiga. Gal. 6:1. 2 Kor. 2:4, 5. 1 Kor. 5:4. 2 Kor. kap. 10:4. kap. 13:10.

Om visitationer.

Efter dessa utredningar återstår att till sist tala om kyrkovisitationer, utan vilka förvisso ingen, icke ens en sorgfälligt inrättad ordning, kan på längden äga bestånd, varför den äldsta kyrkan ansåg, att icke blott kyrkoherdarnas inspektion av sina åhörare utan också biskoparnas av kyrkoherdarna själva och hela deras församlingar var nödvändig efter apostlarnas exempel, vilka genom visitation gåvo stadga åt de kyrkor, de grundat. Apg. 15:36; 14:21, 22.

Visitationer böra företagas så, att varje kyrka en gång om året

mönstras särskilt av biskopen själv, som visiterar i hela stiftet med biträde av prostarna i respektive distrikt och, om det behövs, av presbytererna i varje församling. Men om biskopen har laga förhinder, skall han enligt apostoliskt exempel skicka prostarna, vilka skola taga med sig en eller annan kyrkoherde och visitera kyrkorna i sina respektive distrikt. Men den kyrkoherde, som skall visiteras, bör underrättas därom i tid.

Följande uppgifter åligga den, som utför visitationer i församlingarna.

1. Att offentligt genom förkunnelse av Guds ord liva folket till att älska Gud; anställa katekesförhör; genom utdelande av nattvarden befästa alla i kristlig tro och kärlek; genom olika förmaningar, avpassade efter situationen och tiden, egga alla att oförtrutet göra sin plikt. 2. Att enskilt fråga kyrkoherden själv, hur det står till i hans församling och vad som mest skulle vara till gagn. Därpå skall visitator fråga beträffande honom själv, om han är en trogen tjänare och en tadellös arbetare, 2 Tim. 2:15; 4:12, 13, hur han aktgiver på sin läsning, sina förmaningar, sin undervisning, hur han föregår med fromt exempel. Vidare hur han har det med livsuppehället. Sedan skall han fråga om folket, om hjorden växer eller avtager. Han skall vidare låta för sig förete en förteckning över åhörarna och fråga, om i församlingen några leva anstötligt, för vilka några restriktiva åtgärder skulle behöva användas samt hur diakoner, akoluter, presbyterer, sysslomän och allmoseutdelare göra sin plikt.

Därpå skola diakonerna tillkallas och tillfrågas, om de göra framsteg i sina bemödanden om fromhet, vilka framsteg de göra i den heliga läran, hur de öva den broderliga endräkten, hur de behandlas av kyrkoherden, hur var och en av dem uppför sig mot denne samt hur de lyda honom.

Därefter skola presbytererna, de äldste, sammankallas och utfrågas, hur kyrkoherden sköter sitt ämbete, om han verkar uppbyggande genom sitt ord och sin gärning, om icke genom honom någon anstöt uppkommer och om de lägga märke till något, som skulle vara till allmänt gagn och av intresse för hela församlingen.

Visitator bör även granska förteckningarna över kyrkoinventarier och över byggnaderna, huruvida möjligen något utsättes för skada, detta också i närvaro av presbytererna.

3. Är det visitators plikt att *extraordinarie* någon gång förlika dem, som äro oense, t. ex. om någon tvist uppkommit mellan församlingen

och kyrkoherden eller kanske mellan några andra, vilken uppgift kyrkoherden ej var vuxen; eller att installera en ny kyrkoherde eller ordinera en presbyter eller inviga en helgedom eller slutligen utföra något annat, som kommer på.

Och detta, som nu sagts om "bilden av en god ordning i Kristi kyrka", må vara nog med hänsyn till vår uppgifts krav. Om den kungliga patronatsrätten, om den allmänna patronatsrätten och de kyrkliga privilegierna, om förvaltningen av kyrkans tillhörigheter, om sättet att underhålla Guds ords tjänare, om invigning av helgedomar, om skolstadgar, om tryckerierna och avlägsnandet av missbruk därvidlag samt några andra ting, som fordras för en "god ordning" i kyrkan och för den offentliga goda ordningens övervakande blir det kanske tillfälle att tala en annan gång.

Men i fråga om det, som nu är sagt, har jag varken kunnat eller velat dölja min mening, då jag nu för tiden innehar den platsen och ställningen, att jag anser det vara min plikt att till allmän kännedom framdraga, vad som är nyttigt och nödvändigt för Kristi församlingar. Det är icke en god medborgares plikt att dölja, vad han anser gott vara beträffande staten, ej heller en trogen Kristi tjänares sak att undertrycka sin mening om kyrkan. Men hur andra skola upptaga min frihet, vet jag icke, men jag hyser likväl gott hopp om alla och överlämnar hela saken åt Gud. Jag säger likväl icke detta för att jag anser, att något i kyrkorna av vem som helst i otid och i förvänt nit bör förändras, utan för att alla skola förstå, vad som brister hos dem, och för att detta, där så är lämpligt, skall förbättras av dem, åt vilkas omsorg och granskning kyrkornas väl är anförtrott.

Och allt detta må härmed vara underställt klartänktare personers omdöme.

Vi bedja den allgode, allsmäktige Guden framgent nådigt bevara våra församlingar och de andra kyrkor, som med oss bekänna den rena läran, i trons enhet, frid och rolighet samt förläna oss alla sin gudomliga nåd, med vilken vi i Herrens fruktan endräktigt må besluta, vad som är i allra högsta grad nödigt till Guds namns ära, sanningens försvar och upprätthållande, till en god ordning och till församlingarnas uppbyggelse, och att Han mildeligen ville välsigna allt detta genom vår Herre och Frälsare Jesus Kristus, vilken tillsammans med Fadern och den Helige Ande i en sann och evig gudom vare lov, pris och ära i evighet, Amen.

Avslutning.

Sedan notarien uppläst Konungens brev [yttras följande].

Vördnadsvärde Herrar åhörare. I haven hört konungens diplom och den högsta överhetens påbud angående min kallelse till denna mödosamma och svåra uppgift. Detta stift har förvisso lidit en svår förlust genom två biskopars förtidiga död, och denna biskopsstol har icke utan en märkbar skada för församlingarna stått tom nu i två år. Men, vad angår det, att ödet slutligen bragt mig därhän, att jag nödgats övertaga så stora mäns plats, så om jag betänker, att detta är min höga drottnings befallning, rikets uppsatta styresmäns vilja, om jag vidare betänker biskoparnas röster och slutligen eder önskan, ja, om jag skulle höja min tanke ännu högre, till Herren själv, som plägar "driva allehanda arbetare till sin skörd", så inser jag, att det måste ske av en viss nödvändighet och att jag måste avstå från att följa min egen fria vilja för att icke kämpa emot den gudomliga kallelsen. Men om jag på samma våg väger tyngden av den uppgift, som anförtrotts mig, och min egen svaghet, om jag inför mig själv överväger min oerfarenhet i avgörandet av kyrkliga frågor, min bristande förmåga som talare, mitt osäkra minne och slutligen många andra ting, som göra de ovana mödorna svåra och som, isynnerhet i denna förvända tid, pläga avskräcka även erfarna män från stora uppgifter, så tillstår jag, att jag blir ej litet orolig och fruktar, att det går mig, som det brukar gå dem, som lämna den lugna hamnen och utan åror och segel giva sig ut på djupet.

Men vad skall jag göra? Emedan jag nu förgäves och för sent önskar, att man hellre anförtrodde denna uppgift åt vem som helst annan, som vore värdigare, än åt mig, så inser jag, att intet annat är mig övrigt än att samla ihop alla argument för en rättmätig kallelse och de gudomliga löftena samt bemanna mig och, vilket må vara till lycka, gripa någon med denna episkopala uppgift med den trohet och samvetsgrannhet jag kan under Guds ledning och med eder hjälp.

Bön.

Dig, evige och barmhärtige Fader, utan vars vilja intet finnes hos människan, från vilken all fullkomlig gåva kommer ned från höjden, Du, som har kallat mig, din svage tjänare, till den svåra uppgiften

att uppenbara ditt ords hemlighet och giva akt på beskaffenheten av den kyrkliga tukten och ordningen i detta stift, Dig åkallar jag av hela mitt hjärta, gör mig till ett välsignelserikt redskap för Din nåd och sanning och gjut över mig ständigt Din Andes ljus, så att jag förstår, lär och undervisar, vad sant, rätt, värdigt, gott och nyttigt är i överensstämmelse med Ditt ord! I Ditt namn må jag kasta ut nätet, ingiv Du kraften, och bistå mig med Din rika välsignelse, att icke mina mödor och bekymmer må vara fåfänga i Herren, vilken jämte Dig och Den Helige Ande pris och ära må tillkomma i evighet! Amen.

TREDJE HUVUDAVDELNINGEN

Kyrkostadgar.

Visitatorn D. Dubberchs Pomeranus' förordning för Estland (1593) [1].

Översättning från dåtida tyska av Överläraren *P. Norberg* och från latinet av Rektor *N. Lundqvist* [2].

Förordning angående skötseln av de ödelagda kära gudshusen, d.v.s. kyrkorna och skolorna, likaså om huru kyrkodomstolarna och konsistorierna i detta land skola på ett likformigt sätt handhava sina åligganden.

Godkänd av de kungliga herrar kommissarier efter deras korrigering, ändring och förbättring på det sätt, Eders stränga Härlighet i enlighet med Eder högtbegåvade fromhet, lärdom och skicklighet anser tjäna Edert fattiga land, dess kyrkor och skolor såsom en befrämjande, kristlig och lämplig åtgärd.

Psalm 29. Bringen Herren, I hjältars söner, bringen Herren ära och starkhet! Bringen Herren Hans namns ära: Tillbedjen Herren i den prydnad, som Honom anstår!

Den högsta ära och den heligaste, ljuvligaste och mest tilltalande gudstjänst, som de kristliga konungarna, herrarna och furstarna kunna erbjuda Guds himmelska, höga majestät, så länge detta korta, rätt så besvärliga och flyktiga liv varar, består däri, att de i sina konungadömen, besittningar och furstendömen skola enligt den konungslige profeten Daniels enträgna förmaningar öppna portar och dörrar på vid gavel inför hans enfödde son Jesus Kristus, Psalm 24, för att denne allsmäktige konung och himlafurste, inför vilkens makt majestäterna under himmelen och djävlarna i helvetet måste darra och rädas, skall genom sitt starka, allsmäktiga och allena saliggörande ord få inträde hos dem och där taga sin boning under livfull glädje och mäktigt jubel.

[1]) R. A., Livonica, Visitatorn David Dubberchs papper Vol. 705 a, första urkunden.

[2]) Översättningen från latinet har kursiverats.

Men nu kan denne ärones konung icke intåga, så länge hans nådemedel och ämbetslokaler, de kära gudstjänsthusen, såsom kyrkor och skolor, jämte allt som eljest erfordras för en gagnelig kyrkostyrelse, ej varda förvaltade under en from och kristlig överhets inseende.

Härav kommer det sig, att hos profeten Esaias konungar och furstar (Es. 49) sägas vara församlingarnas (= kyrkornas) vårdare och drottningarna deras ammor. En sådan kyrkans vårdare var Hiskia (2 Konungaboken 18:4), som återupprättade den sanna gudsdyrkan ur dess förfall och krossade kopparormen. Så ock Josia (2 Kon. b. 22), som avskaffade alla avgudabilder och beläten jämte de hedniska gudstjänstbruken, borttog otuktshusen och återställde den sanna gudsdyrkan.

Aldrig förr har Juda haft en så from och kristlig konung, som har så fruktat sin herre av hela sitt hjärta, sin själ och sina krafter, och som så trofast vårdat sig om den kära gudstjänsten. Denne fromme judakonung har undanröjt alla spåmän, teckentydare, bilder och avgudar, som inför Guds ansikte äro en styggelse, och som väcka avsky, och för vilkas skull land och folk måste förgås. Han har i stället på det mest hängivna sätt återinfört lagens ord samt allt, som tillhör gudstjänsten och varit av nöden för att återupprätta den förfallna religionen.

Till Sveriges kristliga och höglovliga, evigt ärorika Kungl. Maj:t Johannes III, vår allernådigste Konung och Herre:

Sedan nu Eders Kungl. Maj:t medelst Herrens högra hand, vilken, såsom den konungslige profeten David så fröjdefullt sjunger i sin tjugonde psalm, trofast och mäktigt hjälper sin smorde, har förödmjukat sina högmodiga fiender och därefter i främsta rummet dragit kunglig och faderlig försorg om att detta fattiga, ödelagda och avsigkomna men dock goda land efter erhållen fred befriats från sitt förskräckliga avguderi, som sedan lång tid tillbaka så tagit överhand hos den stackars icke-tyska befolkningen och väl även bland en del tyskar, att många för sina synders och sodomitiska ohyggligheters skull borde gå på glödande kol och simma i blod för att med Guds hjälp renas och luttras, måste en nitisk reformator trots stora kostnader sändas hit till detta goda land. Man skulle inprägla och inskärpa hos honom, att han till en början bör på ett allvarsamt och lugnt sätt samt så skonsamt och milt som möjligt hjälpa de stackars förförda

till rätta. Samtidigt måste enligt det oföränderliga, allvarsamma gudomliga budet hedningarnas ohyggligheter tillintetgöras. I förskräckligt mörker och stor blindhet tjänade de sina avskyvärda avgudar på höga berg och kullar, under gröna träd — och detta nästan 400 år före och efter det att det heliga evangeliets härliga och klara ljus upptänts. Därigenom försmädade och vanärade de den sanne och levande Guden, varför deras avgudaaltaren, pelare, kors och kapell måste rivas, deras lundar och avgudar brännas och de fördömliga avgudanamnen utplånas. (5 Mos. 12.)

Därutöver har högvällovliga Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung och herre, vidare allvarligen beordrat, att man omedelbart efter fredsslutet skall med stor nitälskan och heligt allvar återupprätta den kära gudstjänsten i detta ödelagda och fattiga land, där den har legat nere i många år, och att man i främsta rummet skall förse kyrkoväsendet i hela landet med duktiga ämbetsmän och en tillbörlig ledning samt allt som eljest tarvas för en verksam kyrkostyrelse. För att hela ridderskapet och folket hädanefter skall lyda denna från Kungl. Maj:t utgående och Gud i himmelen behagliga befallning, ha de kungliga herrar kommissarier med sin fromma, faderliga och alltigenom trogna försorg träffat den kristliga bestämmelsen, att visitationsdelegationen från förrättningens början skall ha vid sin sida tvenne förnäma, adliga och gudfruktiga personer, *som äro besjälade av ett sant och brinnande fromhetsnit, att tjäna som den världsliga maktens arm.* Dessa skola på ett omsorgsfullt sätt se till, att varje kyrka kommer att restaureras, Gud till ära och Kungl. Maj:t underdånigst till behag samt dem själva och deras efterkommande till gagn. Efter beslut om när resan skall ske, skola enligt instruktionen ömsesidiga rådplägningar äga rum i syfte att organisera densamma.

Åtta dagar före ankomsten bör varje församling, som skall visiteras, särskilt dess patroni, kyrkoherdar och adjunkter, varskos brevledes, för att de i sin ordning skola kunna förehålla sina fattiga församlingsmedlemmar att mangrant församla sig i kyrkan på den utsatta visitationsdagen, om de vilja undslippa Kungl. Maj:ts onåd.

Enär den ordning, enligt vilken vad som skall förhandlas med sockenfolket, särskilt med dess patroni, som äga patronatsrätt och överinseende över en kyrka, är stadfäst i instruktionen, bör den utan dröjsmål iakttagas av visitationsdelegationens medlemmar i deras egenskap av nitiska orh omtänksamma, fromma kristna, vilka skola hjälpa till att förbereda Guds sons, Jesu Kristi, ankomst till hans fröjderika, konungsliga och härliga rike.

Först efter det att enligt instruktionen preliminära överläggningar företagits med sockenfolket och prästerna, skola patroni och de äldste omedelbart förmanas upprepade gånger att på ett troget sätt noggrant och regelbundet redovisa kyrkans inkomster, sigill och handlingar samt skyndsamt överlämna eventuellt disponibla handlingar och dokument till visitationsdelegationen, vilken genast bör låta avskriva dem. Denna registratur, vari införlivas både matriklar, brev och sigill, bör övertagas av visitatorerna. Originalhandlingarna skola sedan återställas till patroni och de äldste.

Angående pastoratens inrättning och skötsel bör följande tillvägagångssätt iakttagas.

I. Till en början skola församlingsmedlemmarna noggrant utfrågas, om deras kyrkoherde är en duktig, trägen, bildad, from och trogen lärare, om han håller läran ren, om han sköter sitt ämbete på ett hängivet och nitiskt sätt, om han uppför sig klanderfritt och är mäktig att på ett tillfredsställande sätt förvalta sitt ämbete på landets tvenne språk bland såväl icke-tyskar som tyskar både medelst predikningar, dopförrättningar samt nattvardens förvaltande och medelst sjukbesök och utdelande av absolution.

Ifall han anklagas i ett eller flera avseenden, antingen för att han är alltför obildad och sköter sitt ämbete försumligt och vårdslöst samt för ett straffbart leverne eller för att han alltför bristfälligt behärskar det icke-tyska språket med den påföljd, att den fattiga icke-tyska befolkningen ej är betjänt med honom, bör visitationsdelegationen kalla honom till sig och uppmärksamgöra honom på vikten av hans höga kall, *så ock förehålla honom högheten av hans kall och ämbete och säga honom, att han inför Gud står i ansvar för alla åhörares blod i den församling, som han förestår, och att han ovillkorligen en gång skall inför Gud avgiva noggrann räkenskap över sin förvaltning.* Han måste ock lova att lära sig behärska det icke-tyska språket inom ett år.

Man bör göra honom uppmärksam på att han kan ådraga sig blodsskuld för sina församlingsmedlemmar, som han, såvida han inte varit en trogen herde och oförtrutet skött sin anförtrodda hjord, skall avlägga en mycket tung, noggrann och svår räkenskap för inför Gud den Allsmäktiges stränga domstol.

Hesekiel 33: "Se, Jag har satt dig, o människobarn, till en spejare eller väktare. Visserligen skall den ogudaktige dö i sin ogudaktighet, men jag skall utkräva hans blod ur dina händer.

Du människobarn, du predikare och lärare, jag har satt dig till en väktare och uppsyningsman över mitt folk, som jag med mitt blod

har dyrt återköpt. Och jag har strängeligen befallt dig genom mitt kraftiga ord och vid din salighets förlust att väcka den av sina missgärningar bundne syndaren. Men nu har du begått skändliga försummelser, alltid skrymtat och smickrat och med ditt lättfärdiga, gudlösa leverne varit till stor förargelse. Härigenom har du försummat hans arma själ, varför han kommer att dö den eviga döden i sin gudlöshet. Men du, gudlösa, skändliga, förargelseväckande och otrogne väktare, skall gälda detta med din egen själ. Jag skall utkräva hans blod av dina händer.

Denna hårda lagpredikan skall med högsta allvar och iver läsas upp av visitationsämbetsmännen vid alla visitationer, särskilt där de träffa på lättsinniga drinkare, av vilka åtskilliga — Gudi klagat — hänge sig åt en daglig dryckenskap och ett oordentligt leverne, andra åter låta sig mer drivas av girighet än av tanken på åhörarnes välfärd och salighetsbehov. Deras blod komma de att sona mycket dyrt på domens stränga dag.

Profeternas hjärtslitande och bittert smärtsamma klagan över de trolösa lärarna:

Över sådana otrogna herdar framställa nästan alla profeter mycket häftiga klagomål. De nära sig av sina fårs mjölk, de varda mätta, välnärda och feta, och de kläda sig fint och prydligt med deras ull. Men hur de däremot sköta sin arma hjord och sina lamm, sådant kan aldrig tillfyllest begråtas av fromma hjärtan under bittra suckar och blodiga tårar. Och vad göra sådana förargelseväckande och i högsta grad skadliga lärare annat än att över sig själva och sina åhörare framkalla Guds förskräckliga och som eld förtärande vrede.

Emellertid ha dylika otrogna och anstötliga lärare icke varit den minsta orsaken till att denna arma provins Livland [Estland] störtats i så outsäglig jämmer och nöd. De levde icke blott i öppen och ohygglig synd och skam som sodomiter utan bedrevo dag och natt den ena förskräckliga synden efter den andra med sina församlingsbor, tills Gud äntligen från himmelen måst gripa in och tända sin fruktansvärda vredeseld.

Hur har icke moskoviten genom sin övervakande inverkan förvandlat både lärare och församlingsbor till den grad, att han kunde liksom Titus, den romerske krigsfursten, efter belägringen av Jerusalem lyfta sina armar mot himmelen och utropa: "Hade vi romare dröjt längre och icke utrotat och tillintetgjort judarnas ondska med eld och svärd, skulle jorden ha måst öppna sina käftar på vid gavel för att uppsluka dessa ärkeskälmar".

II. För det andra böra visitationsdelegaterna förmana de unga prästerna att alltid fliteligen i sitt tunga, farliga men ändock så heliga kall söka skapa Gudi en kyrka, vari de skola undervisa oss själva, helga oss och rädda oss från synd och död samt tolka hans gudomliga visdom, rättfärdighet och salighet. Med sann gudsfruktan samt allvarlig, uppriktig bön till Gud och med förlitande på hans hjälp och bistånd skola de vara detta höga och heliga ämbetes trotjänare i Kristo samt handhavare av Guds hemligheter.

Aposteln säger läsning vara upphovet till nit för den himmelska läran och bjuder därför: "Hav akt på ditt läsande!" (Den latinska texten är förvanskad).

III. För det tredje böra visitatorerna innerligt förmana de unga prästerna att studera ihärdigt och även att bedja flitigt samt att alla dagar läsa åtminstone ett kapitel i bibeln jämte några psalmer och vid sidan därav den helige och högvördige mannen Luthers postillor och

Filip Melanchtons Loci [communes rerum theologicarum = allmänna teologiska grundbegrepp] formulas etc.,[1])

Urbanus Regius formuleringar för den som uttrycker sig försiktigt, Augsburgska bekännelsen och apologien,

Kölnreformationens apologi m. fl. dylika nyttiga böcker och ur hjärtats djup bedja Gud om upplysning och nåd att kunna rätt förstå hans gudomliga ord och att förmå undervisa andra oförtrutet och oavlåtligen.

Med all flit måste de unga prästerna förmanas att dagligen med största iver, flit och vördnad läsa den heliga skrift och i möjligaste mån göra sig därmed väl förtrogna.

Ty detta är den enda bok, som ger oss det gudomliga ordet, sådant det är avfattat av profeterna och apostlarna. Det är den sanna läran om Gud och vår Frälsare Jesus Kristus och om vår eviga salighet. Därur kunna och böra predikanterna hämta hela sin lärdom. Därför skola de dagligen läsa denna bok och med stor flit öva sig däri samt under läsningen innerligt anropa Gud om hans heliga Ande och om förståndets öppnande.

Ty om dem, som studera teologi, står hos profeten skrivet: "De skola alla varda lärda av Gud".

Där Gud icke själv behärskar hjärtan, sinnen, tungor och tankar genom sin helige Ande, där är allt fåfängt.

---

[1]) Den latinska texten förvanskad.

Alltid bör alltså, såsom den store Luther mycket ofta i sina skrifter påminner om, med läsning och begrundan av den heliga skrift förbindas bön. Den heliga skrift bör ej läsas med ytlig hast utan bör med stor uppmärksamhet utforskas, begrundas, och till sin ordalydelse noggrant vägas.

Om predikanterna redan vid början av sina studier vinnlägga sig om att nitiskt bedja, komma de att uppfylla sina åligganden med lust och kärlek utan att begå fel. Gud förlänar för detta ändamål sin helige Ande, och man blir stark och verksam genom bönen. Bedjen därför, såsom alla prästers höga och förnämliga lärare och utomordentliga förebild, den konungslige profeten David, beder i sin 51 psalm!

"Herre, jag är din arme, ovärdige tjänare. Giv du mig vishet och förstånd! Led genom din helige Ande både mitt hjärta och min tunga! Upplåt mina läppar, så att min mun må förkunna din storhet!" — Likaså må man ock med sankt Paulus, Guds heliga och upplysta verktyg, bitterligen klaga över all mänsklig oförmåga. "Ingen kan kalla Jesus Herre annat än i den helige Ande." (1 Kor. 12.)

Före och efter predikan bör prästmannen bedja flitigt.

Det är en alltigenom vacker sed, att en trogen predikant och själasörjare beder flitigt före och även efter predikan samt också förmanar alla, som älska att lyssna till honom, att träget bedja.

Alla fromma kristna äro medvetna om huru ihärdigt gudsmannen Moses vädjade till Gud, sin herre, då han skulle leda Israels barn och predika för dem. Därför har ock den helige och högvördige gudsmannen Luther sagt:

När prästen stiger upp på predikstolen, må han först vända sig till Gud, rikta blicken mot himmelen och både med hjärta och mun tala sålunda: Herre Jesus Kristus! Jag är din stackars ovärdige tjänare. Undervisa mig du; lär mig, du, vad jag skall predika för detta ditt folk! Öppna, du, mina läppar! Sedan kan han frimodigt stå upp och vända sig till sina åhörare. Han må predika enkelt och rätt fram men ej för länge, så att han icke plågar sig själv och sina åhörare.

Ack, det finns tomma tunnor, ytliga svärmare och fräcka bovar, säger Matteus, eländiga fuskare och pratmakare, som utan studier och kallelse hänsynslöst bestiga predikstolen och därifrån utan mening utslunga, vad som kommer i munnen på dem.

Ack, gode Gud! Måste dock icke konungens och furstens sändebud, som har sitt introduktionsbrev och sin instruktion, noga akta på hur han på ett rätt sätt och med iakttagande av givna former må

frambära sin konungs och furstes ärende? Huru mycket noggrannare böra då icke de vara, som äro sändebud från den himmelske konungen, inför vilkens majestät änglarna i himmelen, människorna på jorden och de högmodiga, fördömda djävlarna i helvetet måste ödmjuka sig och böja sina knän!

IV. För det fjärde böra visitatorerna förmana de unga predikanterna att vinnlägga sig om ett kristligt och gudfruktigt leverne, så att de med alla fromma dygder utgöra ett föredöme för hela församlingen, såsom sankt Paulus lär i 1 Tim. 3, 4; Tit. 1.

V. För det femte skola visitatorerna enträget förmana de unga prästerna att författa sina predikningar utförligt, därför att detta är av stor vikt med hänsyn till den goda ordningen. Det gör minnet starkare och kommer predikanten, som skriver sin predikan, att med ännu större ihärdighet genomforska, genomtänka och skärskåda alla spörsmål, förebygga alla tvivel och åstadkommer större frimodighet att predika.

Och även om, som Guds trogne man doktor Luther skriver härom, åtskilliga förmenta kloka finnas, som klandra dylikt predikoskrivande, skall prästen i likhet med denne erfarna doktor icke låta sig nedslås därav. Genom sitt skrivande lida omsorgsfulla och flitiga lärare icke någon förlust utan inhösta i stället en stor vinst. Men då många fräcka, förmätna och lättfärdiga bröder finnas, som rent av skamligt klandra sådana flitiga lärare och framhålla, att de själva väl utan studier kunna skaka fram en predikan ur ärmen, blott de ha genomläst texten,

så bör ur dessa med all rätt dårskapen och lojheten med prygel drivas ut.

Därest dylika oförskämda, fräcka och lättsinniga sällar icke blygas inför så många lyssnare, som äro frommare och gudfruktigare än de, borde de ändock förskräckas inför Gud den heliga Treenigheten och de kära heliga änglarna, som de dock vid sina predikningar ha såsom närvarande åhörare och skarpa granskare. Ja, de borde betänka, att de för varje fåfängt, oöverlagt och onödigt ord måste avlägga räkenskap inför Guds himmelska majestäts och Jesu Kristi stränga domstol.

Den hedniske vältalaren Demosthenes skriver på tal om dylika lärare, som i sitt lättsinne, olycksdigert nog, intala sig, att de äro förträffliga:

att han om möjligt skulle hålla anföranden, som ej blott vore nedskrivna utan rent av med mejsel inristade. Ty han säger d e n vara

en lymmelaktig och oförskämd odåga, som dristar sig framträda som talare utan att i förväg ha länge och grundligt övervägt sitt ämne.

Således medför detta predikoskrivande för de unga predikanterna *såsom våra gemensamma lärare i kristendom*
icke minst den stora nyttan, att de därigenom lära sig att undvika fel i tankegången.

Omsorg vid studiet och predikoskrivningen råder bot för många brister i begåvningen och hjälper till utveckling många goda sidor; den förhindrar överilat uppträdande, förjagar lättjan, tyglar övermodet, som dömer tanklöst om medmänniskors läge, och vänjer en att med större energi fullfölja en tankegång.

VI. För det sjätte skola visitationsdeputerade förmana de unga bröderna att vinnlägga sig om en klar stil och riktig disposition i sina predikningar.

Början av framställningen må predikanten utforma så, att den gör ett skönt intryck, är noggrann, är utmärkt av klargörande och upphöjda ord; den bör vidare ej vara långsökt utan framgå ur textens medelpunkt och kärna och bjuda en kort sammanfattning av hela framställningen.

För att hans åhörare må få lärdom och tröst att föra med sig hem, skall predikanten dela upp innehållet i två eller tre delar, så att de få lätt att fatta och icke låta kunskapen gå oförstådd förbi.

Predikanten må ej tala längre än e n timme, ty, såsom Aristoteles säger, all överdrift faller sig för människonaturen obehaglig.

Predikanten skall veta, när predikan bör avslutas, säger Luther. Långa predikningar äro skadliga, framhåller han ock. Ty först och främst ge de en dålig undervisning, och så få de enfaldiga lyssnarna svårt att komma i håg innehållet, varjämte minnet förslöas. Slutligen äro långa predikningar ytterst ledsamma och tröttande för åhörarna. Vad nytta göra sådana misshagliga predikanter annat än plåga sig själva och sina lyssnare med sina långa och tråkiga predikningar?

VII. För det sjunde böra visitatorerna enträget förmana de unga predikanterna att sträva efter de mycket sköna och härliga dygderna: självbehärskning och måttfullhet.

De må, såsom Paulus säger, vara en förebild för de troende, det är ett föredöme i alla dygder, i fromhet, i hovsamhet, i foglighet, i välgörenhet, i kyskhet, i självbehärskning, i mildhet förelysa församlingen.

Predikanten bör ej endast ofta framställa lagarna för ett kristligt leverne utan ock själv vara ett gott föredöme för sina åhörare.

En biskops liv må vara lekmännens rättesnöre. Bäst undervisar den, som gör det både genom föreskrifter och föredöme.

VIII. För det åttonde skola visitatorerna tillhålla predikanterna att avfatta alla sina predikningar med hänsyn till aktuella företeelser, såsom krig, pest, dyrtid och andra ohyggliga landsplågor. De skola tala rent ut och icke tiga som stumma hundar.

Som svar på förfrågningar, varifrån dylika straff och svåra olyckor härröra, bör predikanten stödja sig på Jeremias (3 kap.):

Hör du drinkare, äktenskapsbrytare och horkarl, du föraktare av Guds ord, dessa straff och stora olyckor träffa dig för dina gruvliga synders och missgärningars skull. Kan väl en etiopier förvandla sin hud eller en panter sina fläckar? [Jer. 13:23]. Lika litet kunnen också I göra något gott, I, som ären så övade i ondska. Därför skall jag förskingra eder såsom strå, som vinden far bort med. Detta skall vara din lön. Ty jag, din Gud i himmelen, har sett ditt äktenskapsbrott, din kättja, ditt fräcka horeri. Och detta är orsaken, som har förmått mig att sända sådana straff och stora olyckor på din hals, för att du måhända härigenom skall kunna omvända dig och varda ödmjuk.

När I sen eldstrålar framträda på himmelen eller andra olycksbådande omen, såsom det nu hänt över hela världen under mer än trettio år, att många förskräckliga järtecken, i synnerhet eldstrålar, synts på himlavalvet, den ena gången mer skräckinjagande än den andra, och människorna då fråga, vad detta månde betyda, skall predikanten svara i likhet med Petrus i hans andra epistels tredje kapitel:

Hör du missdådare, du har länge nog med dina missgärningar utmanat Guds stora långmodighet och barmhärtighet och hopat den ena gruvliga synden på den andra. Men nu visar dig Gud i himmelen i sin upptända vrede, vad han har i sinnet att göra med dig och hela världen, nämligen att antända både himmel och jord med dessa eldstrålar och smälta samman allt till en klump.

IX. För det nionde skola visitatorerna förmana unga prästmän att ivrigt anropa Gud, att han må förläna dem en frimodig och levande ande i deras predikningar, så att dessa tränga till lyssnarnas förhärdade hjärtan och genom sin gudliga nitälskan uppväcka en sann gudsfruktan i dem.

Och eftersom ingen egenskap bättre anstår en predikant, ingen är för honom nödvändigare än att påverka känslorna, må han vinnlägga

sig om att förut besinna storheten av det ämne, som han skall tala över, och i sin egen själ förnimma de rörelser, han önskar bibringa sina åhörare; sträva att, när han själv brinnande i anden går att tala ordet, med sin egen glöd upptända åhörarna. "Om du vill få mig att gråta, måste du själv gråta först", heter det.

Den, som skall framkalla tårar i förhärdade människors ögon, han bör sannerligen inte le utan i stället klaga och gråta.

Om Alexander den store förtäljes, att han, så ofta han ämnade sammandrabba med fienden, brukade genom läsning av ett skaldeslycke, lika gott vilket, om något fruktansvärt krig elda sin stridslust. Därför bör man söka genom en brinnande bön anropa den himmelske Fadern om nåden att själv så bliva stämd och att så kunna stämma andra.

Endast den kära och heliga bönen Fader vår kan här göra verkligt god verkan, eljest äro alla människors hjärtan hårda, särskilt . . . . . *de icke pånyttföddas hjärtan, som äro hårdare än hårdaste stål.*

Och att det beror helt och hållet på ett flitigt bedjande, om åhörarna skola få någon nytta och hjälp av predikantens tal, det ha redan hedningarna erkänt och flitigt iakttagit, i synnerhet kloka och förnuftiga hedningar.

Den berömde atenske talaren Pericles, som sades åska och blixtra, då han talade i folkförsamlingen, och lämna i åhörarnas sinnen taggar, som ej gåvo dem någon ro, brukade alltid, när han skulle bestiga talarstolen, bedja Zeus (den allgode och allsmäktige), att icke i hans tanke skulle komma eller ur hans mun skulle utgå något ord, som kunde vara till men för den sak, varom han skulle tala, eller något, varav folket skulle taga anstöt.

Om nu en hedning förmått att rätt uppfatta och behjärta kunskapen om Gud och hans son Jesus Kristus, huru mycket mera borde icke alla fromma, gudfruktiga och nitiska predikanter göra det, då de ju veta, att de under tunga suckar skola avgiva en svår räkenskap för sina åhörares blod inför Guds stränga domstol! De böra städse betänka vikten av sitt höga och mycket ansvarsfulla kall och ständigt, innan de stiga upp på predikstolen, böja sig till marken och i ödmjukhet erkänna sin okunnighet och oskicklighet. De skola helt lita på Guds outtömliga barmhärtighet och med hjärta och mun innerligt anropa hans käre son Jesus Kristus, att han måtte genom sin helige Ande styra allt till det bästa och leda deras egna och åhörarnas hjärtan samt lägga det himmelska ordet i deras mun, så att de veta, vad de skola predika och lära. De böra ock bedja, att Gud måtte öppna

åhörarnas hjärtan, så att de mottaga ordet med levande fröjd och hjärtlig rörelse och sedan rätta sitt leverne därefter.

X. För det tionde skola visitatorerna enträget förmana församlingsmedlemmarna att omsorgsfullt tillse, att endast skickliga, erfarna, lärda och gudfruktiga personer kallas och väljas, sådana som man vågar lita på i den sista stunden vid kroppens och själens smärtsamma skilsmässa, Det skall vara män, som äro skickade att kunna vederkvicka det i dödsstunden bortdomnande hjärtat med levande tröst och det rätta livets vatten. Det hör i högsta grad till en trogen predikants och själasörjares förnämsta, gagneligaste och tyngsta plikt att rätt undervisa de skrämda, försagda, bekymrade och ångestfulla samvetena i Guds ord och med verksam tröst upprätta, vederkvicka och stärka dem mot varjehanda anfäktelser, så att de i sin nöd kunna tåligt och lydigt underkasta sig Guds faderliga vilja och med fast tro och hopp lita på levande Guds löften och sålunda motse den slutliga befrielsen till evig salighet. Då kunna de döende sätta all sin tro och lit till Gud och känna frid samt tacka och prisa honom för den nåd han givit oss genom sin enfödde son Jesus Kristus och så i frid och glädje enligt Guds vilja ljuvt och stilla skiljas från denna jämmerdal och saligen insomna för att vakna hos vår älskade Frälsare och Återlösare.

Att rätt meddela denna kristliga hugsvalelse, som är vår tros och vårt livs ändamål, skall predikoämbetet med alla trogna predikanter särskilt vinnlägga sig om för att framgångsrikt kunna förmana och trösta bekymrade, förkrossade och ångestfulla samveten — allt i överensstämmelse med sankt Pauli förmaningar till sin lärjunge Titus (Tit. 1).

Enär icke varje pastor och lärare är skicklig och erfaren att på ett kraftigt och uppbyggligt sätt trösta andra, skola de unga predikanterna vara angelägna om att flitigt förbereda sig för den nödvändiga och mycket svåra förrättningen att trösta bekymrade samveten och därför dagligen öva sig i Guds ord och studera andra lärorika böcker samt låta undervisa sig av äldre och erfarna själasörjare, huru de liksom en läkare skola kunna ordinera lämpliga botemedel alltefter arten av den sjukes anfäktningar, svagheter och behov och citera de ställen ur bibeln, som bäst lämpa sig mot varje påkommande anfäktelse, samt utlägga dem så, att det bekymrade och ängsliga samvetet vinner ro och den lidande sålunda kan med fröjd och lugn motse sin saliga dödsstund.

XI. För det elfte skola visitatorerna flitigt förmana prästerna i alla församlingar, att de, eftersom den ädla och gyllene freden är en gudomlig gåva, som allenast Gud kan nedsända från himmelen, i varje predikan med högsta flit förmana både unga och gamla församlingsmedlemmar att med hjärta och mun tacka Gud för den ljuva freden, som djävulen och hela hans helvetiska makt kommer att jämra sig över under blodiga suckar.

Vidare skola de nu i stor ödmjukhet anropa Gud, eftersom den glada tid närmar sig, då åter mellan Sveriges Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung och herre, och storfursten av Moskva genom båda potentaternas herrar kommissariers försorg ett kristligt avtal rörande en varaktig och evig fred skall avslutas i den heliga Treenighetens namn. Må Gud i himmelen, den sanne Fridsfursten, med sina heliga änglar övervaka och leda de stundande fredsförhandlingarna, så att de bli ägnade att tjäna honom, som själv är alltings begynnelse och ände. Vi tvivla ingalunda på att i den mån den himmelske Fridsfursten påkallas, han själv vill vara medlare och skiljedomare i denna långvariga och blodiga tvist. Den onda och högmodiga avgrundsfurstens arga och grymma förehavanden skola tillintetgöras, och utgången skall giva oss alla en stor glädje,

Likaså vilja vi alla med den store konungslige profeten David jublande och dansande träda in i Guds hus under stor fröjd och där i stor ödmjukhet nederfalla till jorden under de djupaste vördnadsbetygelser inför vår Gud samt ur hjärtedjupet uppstämma och sjunga det fröjdefulla Te Deum Laudamus och det stora gyllene Sanctus med tusen sinom tusen tungor.

Slutligen skola både herdarna och församlingen med stort allvar förmanas av visitatorerna, att de i överensstämmelse med den helige profeten Nehemja böra av hjärtat tillstå och bekänna sina egna och även sina förfäders stora och förskräckliga synder, som bära skulden till att de måst tillbringa så många år i svårt fängelse och tillsammans med sina hustrur och barn skakande av förskräckelse fått äta sitt bröd under tårar och suckar i landsflykten, och att de måtte ångra sig och, om möjligt, med blodiga tårar begråta sina synder och med uppriktig omvändelse till Gud ur hjärtats djup vända sig till honom medelst denna bön:

"Ack, Herre Gud i himmelen, du store och fruktansvärde Gud, som trofast vidmakthåller din outtömliga barmhärtighets förbund med dem, som älska dig och hörsamma dina bud! Låt dina öron och ögon vara öppna, så att du förnimmer din tjänares bön, som jag under

suckar uppsänder till dig både dag och natt för dina fattiga tjänare Israels barn, i det jag bekänner deras synder, dem vi hava begått mot dig.

Och jag, Nehemja, som är en Guds profet, har också gruvligen syndat tillika med mina fäder. Vi hava varit gudlösa, och våra konungar, furstar, präster och fäder, alla hava vi svårligen förbrutit oss mot dig och icke följt dina lagar eller hållit de bud, stadgar och rätter, som du, fruktansvärde Gud, har påbjudit.

Men du, gode Gud, såg dock till våra fäders stora betryck i Egypten och hörde deras klagoskrin vid havet. Du gjorde stora tecken och under på Farao och på alla hans tjänare och på allt folket i hans land, och efter din stora barmhärtighet gav du dem den frälsare, som hjälpte dem ur deras fienders hand. Du allena är Herren, och fruktansvärt är ditt namn."

När så Gud i himmelen även åt detta arma, av hela vida världen övergivna land uppväckte en frälsare, som förbarmade sig över sitt stackars beträngda folk och antog sig detsamma, är det nödigt, att både ung och gammal, liten och stor samla sig och ödmjukt böjande sig till jorden enstämmigt erkänna Guds välgärningar och tacka honom därför.

Ty så skriver den store profeten David, när han hade nedlagt sina fiender: "Jag vill gå in i ditt hus, Herre, genom din stora godhet och barmhärtighet och tillbedja i din fruktan, vänd mot ditt heliga tempel. Jag håller mig till ditt altare för att höja min röst till tacksägelse och förtälja alla dina under.

Herre, jag har din boning kär och den plats, där din härlighet bor". Då skall jag prisa dig, min Gud, med hjärta och mun och fröjdfull stämma för alla dina stora under och välgärningar. Jag vill av hjärtat tacka dig, min Gud, i den heliga kristna församlingen och bland mycket folk på den ort, där dina tacksamma kristna ständigt komma tillsammans.

Varför fröjdar du dig så, David, vilken godhet har du erfarit? (Ps. 99). Därför, säger han, att Gud i himmelen har bistått mig med sin makt och förödmjukat alla mina fiender under min hand. Därför vill jag upphöja min Gud. (Ps. 92). Ty det är ett kostligt ting att kunna tacka Herren och lovsjunga hans heliga namn och om morgonen förkunna hans stora nåd och om aftonen hans outsägliga under. (Ps. 99). Därför vill jag med hela min här gå upp till Guds altare, där min högsta fröjd och sällhet är, och tacka min Gud med harpospel."

I varje predikan böra prästerna enträget förmana sina församlingsmedlemmar till djup tacksamhet och lära dem denna stora profets vackra, härliga och ljuvliga tacksägelsepsalm och tala om för dem, vem som är deras frälsare, som Gud skickade från himmelen för att hjälpa och rädda dem.

Om det okunniga, enfaldiga folket och i synnerhet de unga och småbarnen, som icke känna till denna underbara frälsning, skulle i dag eller i morgon fråga, vem denne befriare är, som räddade oss från moskovitens tunga hand och förskräckliga tyranni — månne konung Stefanus av Polen? — då bör predikanten i överensstämmelse med profeternas lära svara: Nej, ingalunda! Han heter Johannes och är den tredje, som bär detta namn. Han har blivit vald av Gud själv och är Sveriges krönte konung. Denne har Gud i himmelen genom sitt högvisa råd uppväckt till befriare av denna arma ödelagda provins Livland [= Estland]. Gud drev hans starka, behjärtade och frejdiga ande till ständig verksamhet dag och natt, tills han hade befriat Guds arma och mycket hårt plågade fångna folk ur hedendomen, ryckt det ur djävulens gap och åter inlemmat det i kristenheten.

Vilken erkänsla bör tillkomma honom för allt detta?

Jo, att både präster och församlingsmedlemmar samt allt, som i detta land äger en mänsklig, levande ande, skola kasta sig till marken och med den store profeten David ila till de heligas sammankomst och där skyndsamligen med hjärta och mun tacka Gud i himmelen och under blodiga suckar dag och natt anropa honom, att han, för att han låtit dig, mig och våra efterkommande i alla tider vederfaras en så outsäglig lycka, måtte länge upprätthålla denne dyre befriare vid hans kristliga, fridsälla och lyckliga styrelse.

Förty så länge världen består, skola vi alla hava del av denna glädjefulla och högst underbara räddning. Dessa egypter, moskoviter, tatarer och ryssar, vilka hitintills så ohyggligt och grymt ha rasat, väsnats och utövat sitt tyranni i allas åsyn, skola vi hädanefter icke mera behöva återse i detta goda land, så länge himmel och jord bestå, ej heller åter finna vårt land i ett sådant sorgligt och bekymmersamt tillstånd.

Och för allt detta hava jag och du och alla våra anhöriga denne befriare att tacka. Fördenskull skola vi, du och jag och våra efterkommande, med håg och sinne vara vår gode Gud och höglovliga Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung och herre, evigt tacksamma och med profeten Baruk flitigt med hjärta och mun bedja och anropa den evige Guds son, att denne dyre befriares levnad må bliva

himmelskt lycklig, så att I mån i kristlig och salig ro få leva vid sidan av det unga herrskapet, så länge himmelen och jorden bestå. [Baruk 1:11.]

Detta avser installeringen av de unga prästerna, som till stor del äro för unga men likväl tro sig vara tillräckligt kloka samt värdera sig själva för högt och icke förstå, vilken tung och outhärdlig börda som lagts på deras rygg, och i ännu mindre grad äro medvetna om deras höga ämbetes krav, då de dock borde komma ihåg, att det innebär en hög och outsäglig Guds välgärning, att de få leva i lugn och ro under en kristlig, from och gudfruktig överhet, som är av hjärtat tillgiven den rena, sanna religionen.

Rörande omsorgen och skötseln av våra kära kyrkor samt den ordning, enligt vilken varje kyrka och pastorat, oberoende av storleken, bör ombetros åt tre, fyra eller fem gudfruktiga, fromma, nitiska, trogna, skötsamma, ärliga och klanderfria edsvurna föreståndare samt deras årliga redovisningar för inkomster och utgifter, innehåller instruktionen ett nödtorftigt betänkande, varpå vederbörande bör uppmärksamgöras genom visitationsdeputerades försorg.

Om kristliga skolor.

I en ströskrift till alla präster i kurfurstendömet Sachsen angående deras undervisning vid visitationer förmanar den helige, högt upplyste och dyre gudsmannen doktor Luther synnerligen allvarsamt alla gudfruktiga pastorer och själasörjare att från predikstolen esomoftast uppmana alla kristna fäder att tidigt sända sina barn till skolan, så att ständigt skickliga människor må uppfostras, som kunna vara icke enbart den kyrkliga utan också den världsliga styrelsen till gagn.

Vidare, skriver gudsmannen Luther i sin sjunde tom (fol. 260) följande. "Menar du," säger han därstädes, "att det är ett ringa ämbete att vara skolmästare? Om inga skolor funnes, varifrån skulle man då erhålla präster Men jag talar," säger han, "om sådana rektorer, som icke allenast bibringa barnen och ungdomen lärda kunskaper utan ock draga dem till den kristna läran. Ty det är långt viktigare med den barnatro, som de små lära i skolan, än med alla kyrkomöten.

Av större betydelse än alla koncilier äro Fader vår och de tio Guds bud, som skolan lär barnen och som alla husfäder öva dem i från

tidigaste år. Därigenom lära de sig ock att giva akt på att intet nytt predikas, som strider emot den gamla läran."

Fol. 261. "Ett koncilium hugger av de grova grenarna på träden och utrotar de dåliga växterna. Men prästen och skolmästaren plantera och vårda många unga träd och örter i trädgården.

Varest finnen I ett så värdefullt ämbete och en så härlig verksamhet? Så äro ock välordnade kristliga läroverk kyrkans ädlaste klenoder. Därföre är det ej mera än billigt, att alla konungar, furstar och herrar hjälpa till att underhålla präster och goda skolor."

Så ock tom I: 171. "För varje husfader ligger det högsta vikt uppå att han närmare, djupare och flitigare studerar sitt barns själ än dess kropp, som kommit från honom, och icke betraktar sitt barn som något annat än en kostbar evighetsskatt, som Gud befallt honom att bevara, så att djävulen icke må stjäla den. Ty denna skatt skall under sträng räkenskap utkrävas av honom efter döden vid den yttersta domen. Varifrån menar du väl, att det kommer, detta förskräckliga ropande och klagande? Saliga äro då de moderliv, som icke hava fött barn, och de bröst, som icke givit di. Utan tvivel kommer jämmern därav, att de icke hållit sina barn flitigt i skolan och fört dem till Gud, från vilken de mottagit dem."

Vidare skriver denne Guds man på ett annat ställe, att vi skola akta våra skolor såsom den helige Andes verkstäder, vilket de ock sannerligen äro. Där är Anden själv den rätte verkmästaren, som har de kära ungdomarna under sin hand och bereder deras späda hjärtan till sin tjänst och till gudaktighet, så att de på jorden må bliva nyttiga verktyg i Guds stora hus (2 Tim. 2) och borgare i evighetens rike (Markus' evang. 10:14).

Emedan det nu ligger så stor vikt på kristliga och välordnade skolor, må de kungliga herrar kommissarier med trogen flit, vår Gud till högsta ära, anhålla hos höglovliga Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung och herre, om tvenne latinskolor. Den ena bör placeras vid Narva för därvarande ryska och hedniska folks skull, så att även de genom sådana kristliga medel måtte omvändas till den kristna tron och den sanna kännedomen om Gud och hans son Jesus Kristus. Den andra bör vara vid Hapsal. Båda skola vara avsedda för tyska och svenska bondebarn. Här och där från öarna må icke-tyska barn emottagas, ty även bland dem finner man begåvningar, som böra övas i andliga idrotter, först och främst i den heliga katekesen, vilken såsom det rätta och förnämsta goda i himmel och på jord måtte troget läras och drivas.

Till skolornas understöd kunde anslås kyrkliga förläningar och åtskilliga klostergods, vilka ju av fromma och gudfruktiga människor skänkts till Guds ära och kyrkans underhåll.

Men det är icke billigt, att man fråntager vår Herre Gud och den fattige Lasarus, vad fromma kristna med välmenande, gudfruktiga hjärtan en gång skänkt och förärat, och använder det till världsligt ändamål, i synnerhet som sådant icke kan bringa framgång och lycka med sig.

Därför bör en enträgen bön riktas till vår allsmäktige Gud om att han nådeligen i denna världens sista tid varkunnar sig över sin arma kristliga kyrka, som så hårt ansättes av djävulen och hela dess helvetiska makt, att han beskyddar sitt heliga predikoämbete och de kristliga skolorna i detta goda land, intill dess dagen för hans fröjderika och majestätiska ankomst gryr, hans heliga och dyra namn till evig ära.

Ty genom detta ämbete vill Gud i all synnerhet dyrkas. Om detta ljus bevaras, blir kyrkan behållen, och Gud skall vara till finnandes i kyrkan och skall giva evigt liv åt dem, som åkalla Honom, och hjälpa dem i detta livets vedermödor. Ty Gud är till finnandes och hör i sanning bön, där Hans evangelium i sanning ljuder, såsom det står skrivet Joh. E. 15: "Om I förbliven i mig och mina ord förbliva i eder, allt vad I viljen, skolen I bedja om, och det skall ske eder."

Om vårdanstalter.

Eftersom instruktionen omnämner vårdanstalter och de fattiga samt deras underhåll, skola herrar kungliga kommissarier enträget vinnlägga sig om så väl skötseln av detta ärende som de kära skolorna, då det ju är den evige Guds son, som öppnar sin givmilda hand för att avvärja fattigdomen. De böra hos Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung, flitigt befordra inrättandet av kristliga försörjningsinrättningar, där de fattiga kunna vårdas och nödtorfteligen underhållas.

Om synoder.

Församlingsmöten, synoder och prästmöten ha tillkommit genom de gamle biskoparna, skriver den dyre gudsmannen Luther. Och emedan de brukade hålla sådana, förbättrades tillståndet inom kyrkorna

åtskilligt. Alla fromma kristliga konungar, furstar och herrar äro därför med hänsyn till deras höga ställning skyldiga att med flit och allvar sammankalla dylika råd, synoder och möten, eftersom de genom Guds Ande kallats att vara kyrkans beskyddare.

Ifall biskoparna i detta sammanhang äro försumliga och oaktsamma, bör den världsliga överheten övertaga skötseln av deras åligganden, som Gud den allrahögste ålagt dem i sitt ord, vilket befaller, att de skola vårda religionen på det mest hängivna sätt.

Ty så står det skrivet i Mose 5 bok, 17 kap. [v. 18—20]: "När konungen sitter på sitt rikes tron, skall han låta avskriva Herrens lagbok, hava den hos sig och läsa den i alla sina livsdagar, för att han må lära att frukta Herren sin Gud och av hela sitt hjärta bevara hans bud."

I den andra psalmen bjuder den helige Ande konungar, furstar och herrar att hylla Jesus Kristus, Guds son, och hjälpa till att befordra hans rike.

Det är ock känt, hurusom även David på det mest hängivna sätt antog sig den rätta, sanna gudstjänsten (1 Krön. boken 16). Vad har den fromme konung Josafat underlåtit, som han borde ha gjort, så snart han kommit till makten? Har han icke genast återupprättat den förfallna religionen och gudstjänsten?

Josafat utser exekutorer bland sina furstar. Ty så står det skrivet i 2 Krön.-bokens 17 kap. "Josafat, judakonungen, hade sänt ut sina furstar och herrar samt åtskilliga präster, som drogo omkring i Juda, visiterade templen flitigt och ordnade så, att folket skulle lära sig Herrens lag."

Han hade sannerligen icke sänt ut några inskränkta, enfaldiga och lågtstående sändebud utan de allra förnämsta i landet för att visitera, restaurera och reformera. Dessa skulle närvara vid alla sammanträden, ta de upproriska och ohörsamma för huvudet och tvinga dem till hörsamhet inför Gud.

Man läser också om kejsar Konstantin, att han, då han fick veta, att kyrkan råkat i oro för det arianska kätteriets skull, sammankallade konciliet och synoden i Nicea. Han var själv med vid sammanträdena och skattade detta som den högsta ära. Själv fröjdar jag mig av hjärtat, att jag får vara eder medhjälpare vid nuvarande meningsutbyten.

Om kejsar Marcianus står det skrivet i de påvliga dekreten, att han med Konstantin som förebild ville själv förhöra i religionssaker, på det att sanningen måtte komma i dagen och alla uppkomna splittringar i Guds kyrka bliva bilagda.

Om kejsar Teodosius läser man, att han för Nestorii kätteris skull lät sammankalla en synod för att stifta frid inom Guds kyrka.

Intet är härligare och ljuvligare än sammankomster av ädla och lärda män, där man lugnt från olika håll frambär omdömen och åsikter om Gud och om allehanda goda ämnen, säger gudsmannen Luther. Och en avbild av denna evigt återkommande vana i Kristi kyrka äro dessa sammankomster av de främste männen.

Det var apostlarna, som första gången sammankallade koncilier och synoder, i främsta rummet dessa tre framstående:

Första gången, då Mattias valdes till apostel. Apostlag. 1.

Andra gången, då diakonerna utsågos till att ha omsorg om de fattiga. Apostlag. 6.

Tredje gången, då Mose lags tunga börda avlastades från de hednakristna. Apostlag. 15.

De kungliga herrar kommissarier anmodas att hos höglovliga Kungl. Maj:t, vår allernådigste konung, energiskt tillstyrka, att genom herr inspektors försorg en synod sammankallas varje år i Reval efter företagen inspektion. Däri böra icke blott predikanter och andliga personer deltaga utan även lekmän. Likaså bör man i varje socken taga reda på, huru dess pastor sköter sitt ämbete och sin undervisning, och hurudant leverne han med hustru och barn för, samt vilka fel och brister eljest föreligga.

Om kyrkodomstolen, konsistorium och deras förhandlingar.

Under konsistoriet och den andliga domstolen sortera icke endast alla andliga personer med deras klagomål och skilsmässor utan även alla sådana personer, som offentligt hänge såg åt förargelseväckande laster, såsom äktenskapsbrott, hor, mord, dråp, avguderi, frosseri, dryckenskap och sådana synder. Vid dylika processer bör följande ordning iakttagas.

Kyrkans föreståndare och förmän i varje församling vare sig i städerna eller på landsbygden äro skyldiga att å ämbetets vägnar vid sidan av sin omsorg om kyrkans angelägenheter omsorgsfullt iakttaga individer, som leva i uppenbara synder och förargelseväckande laster, och angiva dem hos vederbörande pastorer och kyrkoherdar, vilka äga att ofördröjligen i närvaro av kyrkans edsvurna förehålla dem deras överträdelser och enträget förmana dem att upphöra därmed. Ifall den skyldige icke bättrar sig utan hårdnackat fram-

härdar i sina synder, skall han för andra gången förmanas och varnas. Bättrar han sig icke efter dylika privata förmaningar, skall skriftlig anmälan härom göras till konsistoriet och den andliga kyrkodomstolen, varvid de illa beryktade laster, han är behäftad med, skola uppräknas.

Konsistoriet å sin sida äger att ofördröjligen kalla den anklagade inför sig och därvid allvarligen förebrå honom hans brist på botfärdighet och hans hårdnackenhet, samtidigt som det förmanar honom vid hot om bannlysning att undvika dylika uppenbara och förargelseväckande laster, som i så hög grad bedröva och förnärma vår kristliga kyrka.

Är han icke böjd att foga sig utan förstockad och förhärdad fortsätter i sina synder, bör konsistoriet å nyo brevledes vända sig till prästen i det samhälle, där den obotfärdige är bosatt eller eljest vistas, och anmoda honom att en söndag i hela församlingens närvaro utfärda bannlysning från predikstolen. Och för de unga prästernas skull bör konsistoriet uppställa en särskild bannlysningsformel, som de kunna bruka.

Eftersom även löpande ärenden förekomma, som måste behandlas av konsistoriet domstolsvägen, bör käranden infinna sig och framställa sina klagomål mot den, som han tror sig ha något otalt med, samtidigt som han skall hos konsistorienotarien skriftligen inlämna sina klagopunkter i tvenne exemplar.

Protokoll över rättegångsförhandlingar må bevaras. Det ena exemplaret bör deponeras hos konsistoriet. Det andra skall tillika med citationen adresseras till svaranden för att ge honom möjlighet att kunna försvara sig.

Därefter skall den kallade utan förbehåll infinna sig, därest han icke kan förebära lagligt hinder.

Ty en instämd blir, om han ej inställer sig, betraktad som tredskande. Och till inställelse inför rätta är en var förpliktad, även om han bestrider domstolens befogenhet eller har privilegierat forum. Ty sådant bör han personligen göra gällande, t. ex. om någon tillhör ett annat stift.

När käranden och svaranden infunnit sig på utsatt tid, bör käranden framlämna sitt skriftliga klagomål, som skall vara kort avfattat men tydligt och klart, varvid klagomålet och dess orsak utan all vidlyftighet klargöras.

Ty den, som för rätten framlägger en ovidkommande och olämplig skrivelse, d. v. s. en, som ej håller sig till premisserna, får vidkännas att bli avvisad, vilket ingår i domarens skyldigheter. [Återstoden av lat. texten företer starka förkortningar och oläsliga ord.]

Härpå är den anklagade skyldig att svara omedelbart och sammanhängande, eftersom han av den honom tillsända anklagelseskriften haft tillfälle att granska klagomålets innebörd.

Om käranden icke har skickat honom sina handlingar vid stämningen, är den anklagade icke skyldig att svara i ett sammanhang, och må han i så fall anhålla om uppskov för överläggning.

Ty när den anklagade inställer sig och därvid märker sig behöva grundligt överväga svaret på anklagelseskriften, så begär han uppskov, något vartill han enligt allmänna lagen är berättigad, d. ä. 20 dagars frist att därunder överväga, om han faller till föga för käromålet eller föredrager att fortsätta rättegången. [hänvisn. i förkortn. till gällande lag.]

Efter uppskovstidens slut bör den anklagade svara käranden eller framlägga sina skäl och invändningar, varför han icke anser sig skyldig att ingå i svaromål.

För att förkorta rättegången och i möjligaste mån hjälpa parterna bör mångfaldigande av handlingarna icke tillåtas, utan motståndarna skola tillhållas att i god tid på egen bekostnad anskaffa nödiga handlingar till utredande av sakförhållandena.

Käranden går ed före svaranden. Rub. 13. 4 Mos. 7. Och så fort tvisten klargjorts, böra både käranden orh svaranden gå ed på latin, dvs.*edgång på det befogade i rättegången (iuramentum calumniæ = att den ej föres för att trakassera motparten).*

Inlagornas punkter skola vara bestämda och ej inom sig motstridiga. Likaså skola de vara avfattade i påståendeform. Likaså vara målet vidkommande, d. ä. hänföra sig till målets avsikt och grundtanke.

Härefter skola båda sidornas vittnesmål framföras.

Vittnen skola i laga ordning åberopas efter rättegångens vederbörliga anhängiggörande och yrkandena i detalj framläggas av den, som åberopar vittnena, och domaren bör anmodas att efter inlämnandet av samtliga yrkanden för anställande av vittnesförhör instämma motparten att på fastställd inställelsedag personligen infinna sig till att se vittnena avgiva ed och få sina vittnesmål upptagna. Denna instämning skall vara ovillkorligt förbindande i samband med följande slutkläm.

Och nu fortfar man med föreställningar, edgång och förhör av vittnena enligt vanlig rättssed.

Skulle svaranden icke ha erhållit kärandens handlingar, vilka inne-

hålla de aktstycken, som hans vittnen skola förhöras på, är han berättigad att bestrida förhörets rättmätighet för att få rättegången upphävd.

Vittnena skola förhöras av konsistorienotarien själv, som därvid är skyldig att sköta förhören på ett nitiskt och omsorgsfullt sätt genom grundlig utfrågning av vittnena rörande alla omständigheter, på det att icke processen må förlängas genom felaktig behandling.

Domarena böra, säger Joh. And., personligen höra vittnena eller överlämna vittnesförhöret åt någon välförfaren notarie med god talegåva, eftersom ju rättegången i det stora hela, seger eller nederlag däri, hänger på bevisföringen (jfr citerade auktoritet).

Ty så står det skrivet om den fromme konungen Josafat, att han själv med stort allvar övervakade domstolarna i sitt land och gav alla sina domare och styresmän rätt kristliga befallningar, vilket allt berättas i 19 kap. av 2 Krönikeboken. Bland annat har han framställt följande gudliga och furstliga förmaningar till dem:

"Sen till, vad I gören, I domare; ty I dömen icke människodom utan den levande Guds dom, och han är själv närvarande hos eder i domstolen och stöder de rättvisa domarna. Därför, I domare, låten fruktan för Herren vara över eder!" Han känner saken och verkställer själv förhöret och bestraffningen, som han icke överlämnar till dem, som kanske bekymra sig ytterst litet om utgången för de stackars parterna.

Rättegången bör ledas av konsistorienotarien, som sköter förhöret.

1. *Vittnena böra uppropas för att avlägga ed och avgiva vittnesmål.*
2. *Motparten bör instämmas till att se vittnena avlägga ed och för att bli i tillfälle att överlämna frågor, som av vittnen skola besvaras.*
3. *På bestämd inställelsedag skall edgång föreläggas vittnena i motpartens närvaro.*
4. *Sedan de tvistande parterna fått avträda, skola vittnena en och en ingående erinras om edens vikt och förmanas att säga sanningen.*
5. *Vittnena skola noga utfrågas enligt målets yrkanden, och de till vittnena ställda frågorna och dessas utsagor skola troget upptagas i protokollet.*
6. *Tystnadsplikt bör åläggas vittnena med tillsägelse att för ingen röja sina vittnesutsagor.*
7. *Notarien själv bör icke röja vittnesutsagorna.*

Vilka lekmän som skola inväljas i konsistorium, och vilka slags angelägenheter som där böra utförligt behandlas, skall framdeles, om Gud vill, endräktigt beslutas av visitationsdeputerade, sedan en annan inspektor förordnats av Kungl. Maj:t.

DISCIPLINÄR OCH EKONOMISK KYRKOSTADGA FÖR ÅBO STIFT

ENLIGT EN AVSKRIFT DATERAD 19 FEBR. 1660

I översättning från finskan, utförd av Lektor *Sulho Rosengren*, Åbo, granskad av Domprosten Teol. D:r *Olav D. Schalin*, Borgå.

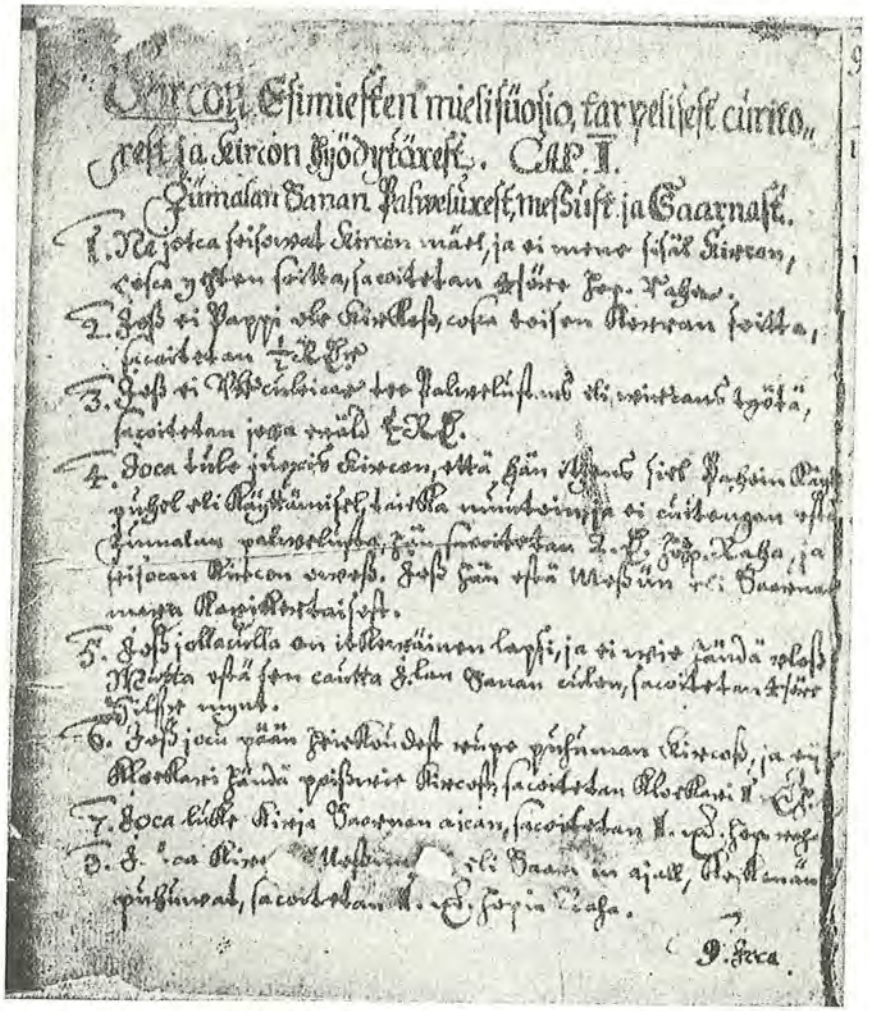

Titelsida till den finska handskriften.

DISCIPLINÄR OCH EKONOMISK KYRKOSTADGA

Cap. 1. Om gudstjänsten, mässan och ordets predikan.

1. De, som stå på kyrkbacken och icke gå in i kyrkan, då det ringer samman, dömas att böta 4 öre silvermynt.

2. Den prästman, som ej är i kyrkan, då det ringer andra gången, ålägges att böta ½ riksdaler.

3 Organist (orgellekare), som icke fullgör sin syssla eller sina ämbetsåligganden, böte för varje gång ½ riksdaler.

4. Den, som kommer överlastad till kyrka och där uppför sig illa i tal, åthävor eller på annat sätt utan att dock hindra gudstjänsten, fälles att böta 2 daler silvermynt och stånde i kyrkdörren. Om han hindrar mässan eller predikan, erlägge dubbelt.

5. Om någon har med sig ett gråtande barn och icke för ut det, så att åhörandet av ordet ej därigenom störes, böte 4 öre silvermynt.

6. Om någon på grund av huvudsvaghet begynner prata i kyrkan och klockaren icke för ut honom, fälles klockaren att böta 1 mark silvermynt.

7. Den, som läser i bok under predikan, fälles att böta 1 mark silvermynt.

8. De, som samtala med varandra i kyrkan under mässan eller predikan, fällas att böta 1 mark silvermynt.

9. Den, som på något vis i kyrkan hindrar annan att åhöra predikan eller mässan, erlägge i böter 1 mark silvermynt.

10. Den, som med vett och vilja låter hund löpa med i kyrka och hunden där skäller, så att gudstjänst störes, erlägge i böter 4 öre silvermynt.

11. De, som i sin bänk efter gudstjänsten samtala med varandra, fällas att böta 2 mark silvermynt.

12. De, som söka taga plats långt ned i kyrkan, så att de icke kunna höra Guds ord, dömas att böta 1 mark silvermynt.

Cap. II. Om böner.

1. De, som gå till bords utan att bedja och som stiga upp från bordet utan att tacka, erlägga i böter 1 mark silvermynt.

2. De, som gå till vila utan att bedja, fällas att böta 1 mark silvermynt.

3. Om familjefadern vid bröllop, begravning eller andra gästabud icke låter läsa till bords eller från bord, erlägge i böter 16 öre silvermynt.

4. Den, som talar illa om Gud eller Guds ord, sakramenten, Guds verk eller vädret, ålägges — om han är vid fullt förstånd — att infinna sig inför Domkapitlet till att förmanas, och får icke åtnjuta sakramentet, innan han inställt sig inför Domkapitlet.

5. Den, som icke förtror botandet av sin sjukdom och plåga åt Gud, den Allsmäktige, utan åt djävlar och häxor eller trollkarlar, och som icke säger med Job: Herren gav och Herren tog osv., honom tillsäger man att infinna sig inför Domkapitlet till att förmanas, och han får icke åtnjuta sakramentet, innan han varit där.

6. Den, som fåfängt brukar Guds eller Jesu ljuvliga namn eller utan kristligt sinne i fåvitsko begabbar det, bör åläggas att infinna sig inför Domkapitlet till att förmanas, och han får icke åtnjuta sakramentet, innan han varit där.

7. Den, som för skamligt tal mot en annan och talar blodiga ord samt säger förskräckliga saker om naturliga ting, ålägges också att infinna sig inför Domkapitlet till att förmanas, och han får icke åtnjuta sakramentet, innan han varit där.

8. Den, som arbetar om söndagen under kyrktid, plöjer, sår, mejar, bärgar hö, fångar fisk, jagar skogens villebråd genom att skjuta eller på annat sätt, hugger och bygger gärdesgård eller är stadd i andra världsliga arbeten och sysslor, erlägge i böter 1 daler silvermynt.

9. Den, som icke beflitar sig om att hans barn och tjänare väl kunna den kristna lärans huvudstycken, då de äro 15 år gamla, erlägge i böter 1 riksdaler.

Cap. III. Om sången.

Cap. IV. Om dopet.

1. Den, som dröjer länge med att låta döpa sitt barn för gästabuds, faddrars eller någon annan onödig orsaks skull, och barnet under tiden dör utan att ha blivit kristnat, erlägge böter 1 riksdaler och stånde i kyrkdörren.

2. Kvinna, som utöver 6 veckor dröjer med sin kyrkogång, erlägge, därest hon eljest är frisk, i böter 1 daler silvermynt.

3. Den, som icke låter klockare veta, när barn skall hämtas för att kristnas, fälles att böta ½ riksdaler.

Cap. V. Om kyrkobot och absolution.

1. Om pastor skriftar någon efter det gudstjänst tagit sin början, erlägge ½ riksdaler i böter.

Cap. VI. Om Herrens nattvard.

1. Den, som går till Herrens nattvard utan att ha blivit skriftad, fälles att böta 1 daler silvermynt och stånde 1 söndag i kyrkdörren.

2. Om någon av ungt folk tränger sig till Herrens nattvard, innan det äldre folket mottagit den, fälles att böta 4 öre silvermynt.

3. De, som kasta sten på dem, som gå till Herrens nattvard, eller på annat sätt hindra dem och sätta krokben för dem, måste omedelbart fasttagas, och — om de kommit till rätt ålder — fällas de att böta 1 riksdaler. Men om de äro minderåriga, böra föräldrarna bestraffa och aga dem.

4. Den, som icke går till skrift, när han är 10 år fyllda, erlägge i böter 1 riksdaler.

5. De, som samma dag de varit till nattvarden, dricka sig överlastade, kivas och slåss, fällas att böta 2 daler silvermynt.

6. De, som hålla sig borta från nattvarden ½ år, erlägga böter.

7. Om man, på grund av att vin och oblater saknas, icke kan förrätta mässa, icke heller besöka sjuka, böte vardera kyrkvärden eller den, i vars vård vinsäden befinner sig, 2 riksdaler.

8. Om vinet smakar illa och är mögligt, och om oblaterna äro gamla och se oaptitliga ut, fälles kyrkvärden att böta 1 riksdaler.

Cap. VII. Om äktenskap och skörlevnad.

1. Brudar, som äro havande och som barhuvade gå att vigas, erlägga i böter till kyrkan 1 riksdaler. Men de, som själva bekänna sitt felsteg och med täckt huvud gå att vigas, erlägga ½ riksdaler, om de ha råd därtill, vilket skall av brudtärnorna lämnas till kyrkvärdarna, och får sådan kvinna icke komma till kyrka efter barnets födelse, innan böterna erlagts.

2. Brudar, som besöka annan socken för att erhålla brudhjälp utan deras egen kyrkoherdes vetskap eller sedel — utom hos släktingar —, skola genom befallningsmannen berövas det de hopsamlat.

3. Den, som lägrar jungfru eller änka, skall icke bli fri från henne eller erhålla tillstånd till annat giftermål, innan han varit inför sin egen kyrkoherde, kyrkvärdarna och sexmännen, vilka alla böra ålägga honom att äkta den han lägrat.

Om icke detta hjälper skall han inställa sig för prosten. Om han ändå icke vill taga henne, skall han infinna sig i domkapitlet och därifrån vidare, om ej heller det hjälper, genast instämmas till tinget, varpå han må stånda i kyrkdörren samt erlägga i böter 4 riksdaler.

4. Därest bonde eller någon annan än präst varit talman vid trolovnings ingående utan att prästen vetat därom och om trolovningen sedan å någondera sidan brytes, då skall talmannen böta 1 riksdaler.

5. Då någon blivit lagligen trolovad inför präst och sedan bryter sin trolovning och icke vill stå vid sitt löfte, må han gå miste om sina brudskänker och giva åt den andra, åt den oskyldiga nämligen, lika mycket till och erlägga till kyrkan i böter 2 riksdaler. Prästen må dock dessförinnan återigen försöka förmå dem till äktenskap.

6. Om präst utan föräldrarnas säkra vetskap och samtycke lyser för ungt par, erlägge han i böter 4 riksdaler.

7. Den, som fäster sig brud utan föräldrarnas närvaro, vetskap och samtycke, må giva till kyrkan 4 riksdaler.

8. Och den av dem, som bryter överenskommelsen, erlägge likaså till kyrkan 4 riksdaler.

9. Familjefäder, vilka med full vetskap tillåta, att lönskaläge bedrives i deras hus, och icke hindra eller förbjuda det, icke heller genast anmäla det till kyrkvärdarna och sexmännen, så snart de sådant förmärka, erlägga till kyrkan i böter 1 riksdaler, och prästen må bemöda sig att få sedlighetsbrytarna att ingå äktenskap.

10. Den husbonde, som förstår, att någon jungfru eller änka blivit havande genom lönskaläge, och därom icke underrättar kyrkoherden,

i vars församling eller under vilkens ämbete hon är, vare sig hon sedan framföder barnet lönligen eller mördar det eller förgör fostret i sitt liv, må böta 1 riksdaler och stå vid kyrkdörren.

11. Den, som i sitt hus tager en utsocknes mans vigda hustru, som förlupit sin man, eller den, som tager någon piga eller annan kvinna, som från en församling kommer till en annan för att tjäna, och därom icke underrättar kyrkoherden, erlägge i böter till kyrkan 1 riksdaler.

12. Så också den, som tager främmande piga eller annan kvinna i sin tjänst, och vilkens hustru icke noga utforskar, om hon är havande, och tjänarinnan sedan föder ett barn som var avlat, innan hon kom dit, erlägge i böter till kyrkan 1 riksdaler.

Cap. VIII. Om sjukbesök.

1. Den, som icke i god tid sänder efter präst till sjuk, erlägge, om denne sedan dör utan präst, i böter till kyrkan 1 daler silvermynt, därest icke den sjuke plötsligt och genom olyckshändelse dör.

2. Om präst icke går till den sjuke, böte ½ riksdaler.

Cap. IX. Om begravning.

1. Då något lik begraves i kyrka och placeras framför koret, erlägges mullavgift med 2 riksdaler, [mitt i kyrkan] 1 riksdaler. Bak i kyrkan erlägges 3 daler kopparmynt, i kyrkans förstuga ½ riksdaler. Murad grav innanför koret eller i sakristian kostar i stenkyrka 16 riksdaler, utanför koret 8 riksdaler. I träkyrka kostar murad grav inom koret 8 riksdaler, utanför koret 4 riksdaler.

2. Då en burgen begraves på kyrkogården, erlägges 16 öre kopparmynt.

3. Den, som anlägger kor på sin grav, betale 1 daler kopparmynt och för var och en, som sedan lägges därunder, alltid 1 daler kopparmynt.

4. Den, som i kyrka höjer graven över marken utan lov och tillståndsbevis av landshövdingen, erlägge 1 riksdaler och bringe graven i jämnhöjd med marken.

5. Varje grav bör grävas 2½ alnar djup, och murade gravar, ur vilka elak stank utgår, böra fyllas med mull.

6. Den, som håller lik hemma hos sig över en vecka, erlägge i böter 2 daler silvermynt. Ej heller får liket bäras ut tidigare än efter två nätter.

7. Om lik avger alltför elak stank såsom om sommaren, bör det genast begravas och icke hållas i kyrka under predikan.

8. Om bengård för liken icke finnes, erlägge vardera kyrkvärden 1 riksdaler.

9. Om någon låter begrava ett lik å kyrkogården och önskar hålla liket i kyrkan under likpredikan, erlägge 1 daler kopparmynt.

10. Grav må icke grävas, innan man underrättat kyrkoherden och gjort rätt för mullavgiften åt kyrkvärdarna eller genast erlagt garantipenning eller lämnat borgen eller nedsatt pant att lösa inom bestämd tid. Om pant icke utlöses, vare den kyrkans egen. Samma lag vare om bårkläden och klockor. Bårkläde och vigselkläde böra finnas i varje kyrka.

11. Vid ringning för lik får man ringa ¼ timme gratis för alla och det tre gånger som själaringning samt till begravning. Den, som önskar låta ringa mer, erlägge för ½ timme 1 daler kopparmynt, för hel timme 2 daler kopparmynt.

12. Den, som icke erlagt avgiften för sin grav, skall betala den inom bestämd tid, gör han det ej, gånge förlustig graven.

13. Den klockare, som ringer för lik över ¼ timme eller som giver grav utan kyrkoherdens och kyrkvärdens befallning och vetskap, erlägge i böter 1 mark kopparmynt.

14. Om någon går att ringa utan klockares tillsägelse, böte 3 daler silvermynt och ersätte den skada, som möjligen uppstår; men då elden är lös, har var och en lov att ringa, den som först hinner.

15. Om klockaren icke sopar kyrkan två gånger om året, och icke håller kyrka och kyrkogården ren, böte han 1 mark silvermynt, så ofta det finnes orenlighet i kyrkan eller på kyrkogården, såsom människoben, förmultnade bräder eller dylikt. Likaledes om ett svin anträffas på kyrkogården, böte klockaren 1 mark silvermynt, så ofta det inträffar, om eljest portarna och kyrkogårdsbalken äro hela.

16. Om klockaren icke erhållit ämbetsrock, böte vardera kyrkvärden 2 mark silvermynt.

17. Om klockaren glömmer socknens angelägenheter, böte 1 daler silvermynt.

Cap. X. Om prästerna.

1. Om präst icke håller vård om att gudstjänst förrättas på rätt tid, och om han begiver sig bort på någon resa utan församlingens vetskap och icke uppdrar åt någon att i hans ställe förrätta gudstjänst, böte 1 riksdaler för varje vecka, som han är borta.

2. Den, som svikligt giver prästen uppbörd av fisk eller annat i surt tillstånd och med oriktigt mått, och om kyrkovärdarna intyga detta, böte han 1 mark silvermynt och give framdeles uppbörden fullmålig.

3. Den, som döljer sitt lilla tionde, och kyrkvärdarna märka och intyga detta, erlägge i böter 1 daler silvermynt och give till sitt värde rätt tionde.

4. Den, som icke erlägger åt prästerna den uppbörd, som dem tillkommer, och icke fullgör dagsverke, där sådant vunnit hävd, bötfälles till 6 öre silvermynt och betale uppbörden och utgöre dagsverket.

5. Den, som tillägnar sig kyrkans eller prästgårdens jord, böte 1 daler silvermynt och avträde jorden.

Cap. XI. Om biskop.

Cap. XII. Om prästmöten.

Cap. XIII. Om visitation.

1. Den, som uteblir från biskopsting utan laga förfall, fälles att böta till kyrkan 1 daler silvermynt.

2. Den, som uteblir från prosteting, bötfälles till 12 öre silvermynt.

3. Den, som där prästerna kallat, uteblir från katekismi examina och läsning, fälles att böta 6 öre silvermynt.

4. Den, som tager ränta för det han lånat ut, tillåtes icke att gå till skrift, innan han varit inför Domkapitlet och där fått tillstånd att gå till Herrens nattvard.

5. Den, som icke mot pant eller borgen lånar åt sin nästa, då denne lider brist, fälles att böta 1 daler silvermynt.

Cap. XIV. Om kyrkor.

1. Till uppköp av vin och oblater för mässan tages av vinsäden så mycket som behöves. Vad som sedan blir över, avlägges kyrkan till godo. Därför skola kyrkvärdarna mottaga vinsäden med rågat mått, enligt kronans ordning, och årligen göra räkenskap för huru mycket som åtgått.

2. Men om kyrkoherden med sockenmännens vetskap och samtycke åtagit sig att hålla vin och oblater, så att intet skall fattas under vare sig svåra eller goda år, då ha kyrkvärdarna intet vidare att skaffa med den saken.

3. Kyrkoherden skall giva fogden instruktioner för tionden efter varje sådd enligt uppgifter av kyrkovärdarna och sexmännen, i vilkas närvaro tiondesäden tages in och gives ut med struket mått och två kappar på köpet: God säd skall avlämnas, varom prästerna skola uppläsa Kungl. Maj:ts mandat av år 1638 [läs: 1538] rörande tionde.

4. Kyrkan bör erhålla från varje gård så många dagsverken den behöver. Den, som icke fullgör sin dagsverksskyldighet, fälles att böta 6 öre silvermynt och fullgöre den till fulla värdet, han må sedan vara landbonde eller annan.

5. Den, som icke utför sin andel av kyrkobalken, fälles att böta 6 öre silvermynt. På samma sätt den, som icke bygger prästgårdsrum, som kommer på hans andel. Därför måste 2 sexmän varje år i tur hålla uppsikt, den ena över kyrkan, den andra över prästgården.

6. Den, som träter och förer oljud i kyrkan om bänkplats eller annat eller tränger sig in på annan plats, än den honom lagenligen blivit anvisad, böra sexmännen och klockaren ge akt på och efter gudstjänsten kalla inför prästerna, kyrkvärdarna och sexmännen. Om han icke lyder, vare han utesluten från Herrens nattvard, tills han tager rättelse, och plikten utgör 1 daler silvermynt.

7. Den, som icke åtnöjes med den plats, som kyrkans förmän, pastor, kyrkvärdarna och sexmännen åt var och en anvisa, utan vill hänskjuta sin sak till domkapitlet och biskopen, erlägge i vadpenning ½ riksdaler. Om han där sedan förlorar, böte dessutom ½ riksdaler och åtnöje sig med den plats, som kyrkvärdarna anvisat.

8. Förutan överhetens tillstånd får ingen annan hava bänk i koret än prästen och klockaren; den som bryter häremot böte 4 riksdaler och gånge bort från bänken.

9. De, som föra oväsen på kyrkbacken eller inom kyrkogården,

svärja, förbanna, skymfa och öknämna varandra, fällas att böta 6 mark silvermynt.

10. Den, som går ut ur kyrkan utan laga förfall, innan gudstjänst är slutad och välsignelsen läst, böte 2 daler silvermynt.

11. Den, som på kyrkogården [tillgriper en medmänniskas ägodelar eller] vållar annan skada, stjäl eller driver ofog, ersätte skadan och böte 2 mark silvermynt.

12. Den, som ej betalar sin gäld till kyrkan, när den kräves inom bestämd tid, böte 6 öre silvermynt och erlägge skulden till hela dess värde, där som det sker av gensträvighet.

13. Om klockställningen är usel och dålig, erlägge vardera kyrkvärden i böter 1 riksdaler.

14. Om kyrkvärdarna låta kyrkans kläder förfaras genom väta eller mögel eller låta dem förorenas genom talg eller annat, ersätte skadan och böte vardera 1 riksdaler.

15. Den, som av församling kallas till kyrkvärd och sexman och icke vill mottaga uppdraget, må friköpa sig med 2 riksdaler.

16. Den, som falskeligen angiver och förtalar kyrkvärd eller sexmän och icke kan styrka sitt påstående, bötfälles till 4 daler silvermynt.

17. Kyrkvärd, som illa förestått sitt ämbete, böte 1 daler silvermynt för varje år han varit i tjänst och får icke fri grav.

18. Om någon av sexmännen illa förestår sin tjänst, erlägge i böter 4 öre silvermynt för varje år han varit i tjänst, och må icke heller han erhålla fri grav.

19. Kyrkvärdens uppgift är att taga emot och hålla i förvar kyrkans penningmedel och ägodelar samt att giva ut dem med sexmännens vetskap.

20. Då stöld blivit begången i kyrka och kyrkans kista icke varit väl järnbeslagen samt försedd med tre lås, skola kyrkvärdarna ersätta skadan eller ställa om att tjuven blir ertappad.

21. Kyrkvärdarna böra driva hela socknens sak i Domkapitlet och vid ting rörande kyrkoherden och kapellanen; så ock tillkännagiva när någon främmande kommer annorstädes ifrån antingen för att bo eller för att tjäna; så ock vid biskopsting framföra kyrkoherdens, kapellanens och klockarens klagomål.

22. Sexmännens uppgift är att uppbära kyrkans penningar och gäld av socknen så ock att uppfordra menigheten att komma till katekesexplication och examination, att hålla reda på dem, som utebli från kyrkan, samt giva pastor uppgift därom.

23. Både kyrkovärdarnas och sexmännens uppgift är att ombesörja uppbörden av dem, som hava råd.

24. Kyrkvärdarnas och sexmännens avlöning är så stor som församlingen överenskommit om vid sockenstämma.

25. Den, som uteblir från kyrkan tre gånger å rad utan laga förfall, fälles att böta 6 öre silvermynt.

26. Om sockenstuga ej finnes, skall varje gård i församlingen därför dömas att erlägga 1 öre silvermynt.

27. Om sakristia icke finnes, böte vardera kyrkvärden 2 mark silvermynt.

28. Den, som föraktar kyrkostämma, fälles att böta 6 öre silvermynt.

29. Den, som vid sådan stämma uppför sig illa, är drucken, talar och svarar oskickligt, dömes att erlägga 1 mark silvermynt.

30. Den, som där ställer till slagsmål, drages till tings, och böterna komma kyrkan till godo.

31. När det så behövs, bör kyrkan få hjälp av socknen i penningar, spikar och bjälkar.

32. Kyrkan bör hava sin mark runt omkring templet fri i varje riktning utanför kyrkogårdsmuren.

33. Den, som plöjer och sår närmare kyrkogårdsmuren än två famnar, böte 1 daler koppermynt.

34. Den, som binder sin häst vid kyrkbalkens tak, böte 6 öre silvermynt och betale skadan, som uppstår.

35. Kyrkan bör hava makt att göra vad den vill med de gåvor, som föräras henne, såsom förmännen för gott finna med hela församlingens samtycke, vare sig sälja eller förvara dem.

36. Om kyrkan har haft och ännu har ängsteg, åkertäppa, holme, fiskevatten, skog och tomt, skola kyrkvärdarna giva dem på arrende och ombesörja, att behållningen kommer kyrkan till godo.

37. Om altare och ljuskronor ej äro väl rengjorda, bötfälles kyrkans förmän till ½ riksdaler.

38. Varje sön- och helgdag bör man gå med håven; den som underlåter detta, erlägge så mycket som man antager skola hava erhållits den gången.

39. Gåvor och offer, som läggas i stocken, tillfalla icke kyrkoherden utan endast det, som lägges på altaret.

40. Offerstocken bör vara fäst i kyrkans dörrpost, de fattiges stock i den stora dörrens post och kyrkkistan stå i sakristian.

41. Kyrkans förstuga bör hållas ren. Spadar, yxor och bårar skola förvaras i en bod utanför kyrkogårdsmuren.

42. Om ingen finnes att väcka dem, som somna, böte vardera kyrkvärden ½ riksdaler.

43. Räkenskaperna över kyrkans medel, dess inkomster och utgifter, böra varje år överses och uppläsas i församlingens närvaro och sedan undertecknas av prosten, kyrkoherden och kyrkvärden.

Cap. XV. Om skolor.

Cap. XVI. Om krogar.

1. Den, som håller krog och försäljer öl, brännvin eller tobak före eller under kyrktiden, honom böra sexmännen fråntaga ölet, brännvinet eller tobaken och giva åt de fattiga.

Den, som köper och dricker, erlägge i böter 1 daler silvermynt. Den, som säljer, erlägge i böter till kyrkan 1 daler kopparmynt och stånde i kyrkdörren.

2. Den, som icke en enda gång under sin livstid åtnjutit Herrens nattvard, bör icke heller erhålla hederlig begravning.

3. Dem, som leva i långvarig träta och i hat, böra kyrkans förmän kalla inför sig och försöka försona. Den part, som icke går in på förlikning, sedan förmännen anbefallt sådan, skall vara skild från sakramentet så länge, tills han försonar sig med sin motpart.

Den 19 februari 1660.

Slut.

ANMÄRKNINGAR

Av

N. Lundqvist. A. Wiberg och B. Rud. Hall.

Anm. till sid. 5 o. f. Det latinska originaltrycket till de här gjorda översättningarna finnes i den samling av Mureti tal, brev och religiösa hymner, som publicerades 1602 under titel: *M. Antonii Mureti Presbyteri, I. C. Et Civis Romani Oratoris Ac Poetæ Clariss. Orationes, Epistolæ Hymnique Sacri. Ingolstadii, Excudebat Adam Sartorivs. Anno MDCII.* De översatta orationernas latinska titlar äro. *De vtilitate ac præstantia litterarum Humaniorum aduersus quosdam earum vituperatores, De vtilitate, iucunditate ac præstantia litterarum* samt *De laudibus litterarum.*

Joh. Skyttes tal 1599 om vetenskapernas majestät och vältalighetens höghet, vilket här omnämnes på sid. 3, har återgivits i översättning i ÅSU volym 33.

Till sid. 34 o. f. Samme Johan Skyttes tal av 1640 finnes tryckt i *Christiani Nettelbladti Schwedische Bibliothec. Viertes Stück, Stockholm und Leipzig, Bey Joh. Heinr. Russworm, A. MDCCXXXI,* pag. 122—135, under titel *Johannis Skytte, Lib. Baronis In Dvderhof, Domini In Grönsöö, Strömsrvm, Et Skytteholm, Equitis Avrati, Regni Sveciæ Senatoris, Regii Dicasterii, Quod Est In Regno Gothorvm, Svmmi Præsidis, Academiæ Vpsaliensis Cancellarii, Finnoniæ Borealis Jvdicis Provincialis, Oratio, Qua Stvdiosam Vpsaliensis Academiæ Pvbem Ad Vervm Stvdiorvm Finem Pvblice Hortabatur XIX. Novemb. A. MDCXL.*

I ett företal till sin utgåva framhåller utgivaren Christian Nettelbladt, att Skyttes ära "nicht eher verwelcken wird, biss selbst die Gelehrsamkeit gäntzlich aufgehöret" och att orationen ställts till hans förfogande av biskop Erik Benzelius. Offentliggörandet av orationen skedde i syfte att lämna ett bidrag till den ramistiska filosofiens historia i Sverige. Om ramismen i Sverige se t. ex. J. Nordström, Georg Stiernhielm, filosofiska fragment, Uppsala 1924, och Tor Berg, Johan Skytte, Stockholm 1920 samt W. Sjöstrand, Till ramismens historia, Lychnos 1940 s. 200 o. f.

Rörande de närmare omständigheterna kring Skyttes besök i Uppsala 1640 och den då hållna och här översatta orationen se Claes Annerstedt, Upsala Universitets Historia Bd I, Upsala 1877, sid. 120 noten, där talet säges ha hållits den 19 nov. 1640. Se där även sid. 306 o. f., där ett kort referat ges av talet men där detta säges ha hållits den 18 november. Om Skyttes verksamhet till universitetets förkovran se även handskriften "Åtskillige punkter om Academiska Styrelsen, beslutne vid mötet hos J(ohan) Skytte, Anno MDCXXXIX", som finnes bland "Diverse Ecclesiastique Manuscripter" såsom N:o 18, sign. B X. I. 35 (KB).

Om Skyttes besök i Uppsala "för 35 år sedan" (1605) på uppdrag av Karl IX se Annerstedts nyss anförda arbete sid. 120 o. f. och Tor Bergs arbete om Johan Skytte, sid. 125 o. f.

Sid. 36 o. f. Rörande Collegium Stockholmense se G. Bolin, Johan III:s högskola på Gråmunkeholmen I, II: St Eriks Årsbok 1912, 1918. Hj. Holmquist, Svenska kyrkans historia Bd III:2, Stockholm/Uppsala 1933, sid. 122 o. f.

Översättningarna av Skyttes och Laur. Petris tal ha utförts av fil. mag. Kr. Söderberg (delvis) och f. d. Rektor Nils Lundqvist. Den sistnämnde har översatt även Mureti tal och avfattat de härefter följande fyra styckena.

Sid. 48 o. f. Översättningen av ärkebiskop Laurentius Petris avhandling, ställd till ärkestiftets prästerskap vid 1566 års prästmöte i Uppsala, utfördes ursprungligen efter en tryckt latinsk text, ingående på sidorna 221—268, i Uno von Troils Skrifter och Samlingar Til Uplysning i Swenska Kyrko- och Reformations Historien, Fjerde Delen, Upsala 1791. Där är rubriken: *Hypotiposes, sive breves subiectiones, pro formandis moribus ministrorum verbi Dei, in variis suæ functionis, partibus obeundis, Clero Diocesis Upsaliensis proposita[e], synodo anno Christi 1566 celebrata. Authore Laurentio, Episcopo Upsaliensi.* Med denna tryckta latinska text har efteråt jämförts en i Kungl. Biblioteket, Stockholm, befintlig handskrift, sign. B X. I. 35, där avhandlingens rubrik är förkortad, så lydande: *Clero Diocesis Vpsaliens[is] in Synodo Anno Christi 1566 Vpsal: celebrata proposita[e].* I den nämnda volymen B X. I. 35 är denna avhandling nr 6.

Handskriftens piktur är visserligen driven men tämligen individuell: de ymnigt förekommande ligaturerna och andra förkortningarna förefalla att delvis vara rätt irrationellt brukade. De i handskriften företagna rättelserna äro delvis av annan hand.

Vid en jämförelse mellan von Troils tryckta text och den nämnda handskriften framgår oemotsägligt, att denna handskrift icke kan ha tjänat som förlaga för den tryckta texten: sådant röjes av väsentliga avvikelser i fråga om själva momentens ordningsföljd, ävensom olikhet rörande läsarter, utan att sakligt eller språkligt tvingande motivering skulle av den tryckta textens utgivare kunnat anföras. Tydligen har denne följt en annan till hans tid bevarad handskrift, som — lika väl som den ovan beskrivna — gick tillbaka på någon av de många, mer eller mindre troget utförda, avskrifter, som tillkommo och cirkulerade under svensk reformationstid.

Att under sådana förhållanden *apriori* tillerkänna endera texten uteslutande företräde synes ej välbetänkt. Vid väsentliga avvikelser har förutom nödvändigheten att rätta uppenbara felskrivningar även hänsynen till ärkebiskop Lars' eget uttryckssätt och latinska språkbruk, i den mån detta kunnat fastställas, varit utslagsgivande för översättarens ställningstagande.

Anmärkningar här till s. 5 o. f., 34 o. f., 36 o. f. samt de nedanstående anm. t. o. m. "sid. 56" äro avfattade av Fil. Lic. A. Wiberg.

En edition av Laurentius Petris skrift finnes utgiven också i den av

D:r Friedrich Münter redigerade tidskriften "Magazin für Kirchengeschichte und Kirchenrecht des Nordens" Bd II:4 (Altona 1796), sid. 51 o. f., i en uppsats med rubriken Des Erzbischofs Laurentius Petri von Upsal Instruktion an die Geistlichkeit seines Stifts im Konzilio zu Upsal 1566. I inledningen till sin utgåva meddelar Münter, att han erhållit Laurentius Petri framställning genom förmedling av en annan forskare, D:r Schinmeyer, vilken i sin ordning fått låna handskriften från Riksarkivet i Stockholm. Handskriften bar i detta fall överskriften Commonefactiones utiles, Clero Dioecesis Upsaliensis in Synodo anno Christi 1566 Upsaliæ celebrata propositæ a Reverendissimo Patre piæ Memoriæ Laurentio Archiepiscopo. Handskriften synes ha varit nära besläktad med den ovan nämnda, ännu i Kungl. biblioteket förvarade. Dock finnas en del olikheter, som bevisa att varken KB-handskriften eller en avskrift av densamma kunnat vara förlaga. Münters edition liksom KB-handskriften ha såsom punkt 6 den paragraf, som i von Troils edition har nummer 28. Punkterna 6—28 stämma följaktligen icke överens beträffande nummerordningen i von Troils tryck å ena sidan och Münters tryck och KB-handskriften å den andra. En annan olikhet består däri, att Münters tryck i en viss utsträckning har rubriker över varje paragraf, medan KB-handskriften och von Troils tryck saknar dylika paragraföverskrifter, vartill kommer, att det Münterska trycket har tydligare och rikhaltigare källhänvisningar.

I von Troils tryck bilda paragraferna 1—34 en särskild avdelning, som fått rubriken Circa doctrinam & prædicationem verbi (jfr här översättningen!). Denna rubrik saknas hos Münter, som i början av framställningen i stället har en särskild överskrift över varje paragraf. Paragraferna 35—46 bilda en avdelning både hos von Troil och Münter, men överskriften över denna lyder Circa administrationem Baptismi hos den förstnämnde men Circa Sacramentum Baptismi hos Münter. Paragraferna 47—62 föras av von Troil samman under rubriken Circa administrationem Coenæ Dominicæ, medan Münter har överskriften Circa coenam dominicam. Punkterna 63—79 bära hos von Troil rubriken Circa locum de Poenitentia & Absolutione men hos Münter blott beteckningen Circa locum de poenitentia. 80—86 däremot har samma rubrik i de bägge trycken: Circa Excommunicationem; 87—90 rubriceras av von Troil Circa Dies festos men av Münter Circa ferias, 91—93 av von Troil Circa Ceremonias &Ritus Ecclesiasticos men av Münter Circa ceremonias in genere, 94—97 däremot bära hos båda rubriken Circa Imagines och 98—99 Circa Visitationem infirmiorum liksom även 100—106 hos båda Circa Matrimonium. De återstående paragraferna 107—120 hos von Troil bära överskriften De Moribus & Vita Ministrorum in genere. Hos Münter är 107 den sista paragrafen men under denna med rubr. De moribus ministrorum har samlats allt som finnes under 107—120 hos von Troil, varvid den sistnämndes olika paragrafer markeras genom nytt stycke hos Münter så att det blott är själva paragrafsiffrorna, som fattas. Den punkt som anges såsom N:o 118 hos von Troil bär hos Münter överskriften De coniugio sacerdotum.

Den handskrift, som von Troil avtryckte, säger han sig ha lånat ur

Palmsköldska samlingen, där den numera emellertid icke finnes. Den av Münter nyttjade handskriften hade som nämnts blivit lånad i Riksarkivet, men någon sådan handskrift finnes icke numera i arkivets samlingar. Det ser följaktligen ut, som om handskrifterna ifråga kommit på villovägar efter tryckningen och icke återställts till vederbörande långivare.

Förutom den ovannämnda, i Kungl. bibliotekets samlingar ännu bevarade handskriften finnes ännu en urkund bevarad till våra dagar. Den befinner sig i en handskriftsvolym, sign. T 131, i Linköpings stifts- och landsbibliotek. Denna handskrift erbjuder likhet med Münters tryck däri, att § 107 är den sista, som förekommer, men i motsats till Münters tryck saknar den rubriker över paragraferna. Likhet med von Troils tryck erbjuder däremot det förhållandet, att den paragraf, som har siffran 6 i Münters tryck, i handskriften på Kungl. Biblioteket och i den här lämnade översättningen, har liksom hos von Troil beteckningen 28. Paragraferna förekomma sålunda i samma ordningsföljd i Linköpingshandskriften och i von Troils tryck. Stavningen är emellertid ganska olika, och även i övrigt förekomma olikheter. Sålunda har von Troil på ett ställe — här i översättningen § 28 — uteslutit en bisats, som finnes i de två bevarade handskrifterna, och ersatt den med streck. Slutsatsen av övervägandena måste bli, att varken von Troils eller Münters tryck kunna återgå på någon av de två i Stockholm och Linköping bevarade handskrifterna.

Professor Sven Kjöllerström har ansett, att Laurentius Petris Hypotiposes egentligen ingenting annat äro än vissa kapitel ur 1561 års kyrkoordning, "översatta till latin och omarbetade till ett föredrag, lämpat för de vid [präst-]mötet närvarande prästerna". Se Kjöllerström, S., Striden kring kalvinismen i Sverige under Erik XIV. En kyrkohistorisk studie, Lund 1935, sid. 260. Jfr sid. 83. Se även Holmquist, Hj., Svenska kyrkans historia Bd III:1, sid. 416.

Sid. 48. De fyra första paragraferna bära i Münters tryck överskrifterna I De Lectione Sacræ Scripturæ. II De domestica cura subinde prætermittenda. III De concione synodali. IV De disputatione.

Sid. 49 r. 9 uppifrån: genom förbiseende vid korrekturläsningen har siffran *6* bortfallit i början av raden. — Punkterna 5—10 på denna sida ha hos Münter överskrifterna: V De textu præparando ante concionem. VI De concione ad certam formam et dispositionem domi redigenda. VII De modestia et verecundia sermonis inter concionandum. VIII De moderatione vocis. IX De pronunciatione. X Non per varia autorum scripta vagandum.

Sid. 50. Punkterna 11—14 rubriceras av Münter: XI Non tantum Postillæ legendæ. XII Confusa multarum sententiarum recitatio inter concionandum vitanda. XIII Superstitiosa ediscendi verba concionis diligentia improbanda. XIV Conciones ex postillis non recitandæ.

Sid. 51. Punkterna 15—18 rubriceras hos Münter: XV Non privato affectu in quenquam inter concionandum loquendum aut invehendum. XVI Castæ Ecclesiæ aures verbis, phrasibus aut proverbiis indecentibus et scandalosis non ostendendæ. XVII Frequentiora peccata liberius perstringenda, verum moderate. XVIII Quatenus Ethnicorum dicta et sententiæ usurpandæ.

Sid. 52. Hos Münter saknar XIX rubrik. Punkterna 20—24 rubriceras på följande sätt: XX Lutheri iudicium de modo concionandi. XXI De legendis locis communibus Philippi Melanchtonis. XXII De verbis ineptis et scurrilibus inter concionandum vitandis. XXIII De turpibus criminibus non crasse loquendum, neque Haereticorum opiniones incauto sermone resuscitandæ. XXIV Concionem intra spatium unius horæ finiendam esse.

Sid. 53. Punkterna 25—28 rubriceras av Münter: XXV Materia concionum unde petenda. XXVI De usitato Evangelii textu subinde prætermittendo. XXVII Singuli ordines sui officii subinde admonendi. XVIII Concionator quomodo sese piis precibus præparet. I denna paragraf har von Troil utelämnat den bisats, som här i översättningen återgivits med "att han må vara en församlings värdige förmanare", och ersatt den med några streck för att visa, att något blivit uteslutet.

Sid. 54. Punkterna 29—33 rubriceras hos Münter: XXIX De Exordiis concionum. XXX De verbis catechismi in principio concionum recitandis. XXXI Quibus anni temporibus Catechismus pro concione enarrandus. [I de tre sistnämnda paragraferna skisseras som synes folkundervisningens organisation vid denna tid. Jfr Westling, B. G. W., Hufvuddragen af den svenska folkundervisningens historia, Stockholm 1900, sid. 15.] XXXII De precibus pro Statu publico. XXXIII Ad emendationem vitæ quomodo populus hortandus.

Sid. 55. Punkterna 34—39 rubriceras hos Münter: XXXIV De confabulantibus et obstrepentibus in templo. XXXV Saknar rubrik! XXXVI Non differendum esse Baptismum parvulorum. XXXVII De abusu conviviorum circa infantum Baptismum. XXXVIII Mortuos infantes non esse baptizandos. XXXIX De reverentia erga baptismum.

Sid. 56. Punkterna 40—44 rubriceras av Münter: XL Quales compatres eligendi. XLI Parentes impoenitentes ab infantum baptismo excludendi. XLII Superstitio circa baptismum taxanda. XLIII Infantes, de quorum baptismo non plane constat, simpliciter baptizandi sunt. XLIV Baptismus.

De följande paragraferna från och med 45 stå utan överskrifter hos Münter, vilkens utgåva alltså härifrån överensstämmer med von Troils. Om några olikheter i avdelningsrubrikerna och paragrafnumreringen se ovan!

Sid. 75 o. f. Utgångspunkten för denna oration av Rudbeckius är tydligen den 14:de artikeln i Augsburgska bekännelsen, enligt vilken ingen ägde rätt att offentligen utlägga bibeln i Guds församling utan att vara därtill lagligen utsedd och befullmäktigad. Den 1/2 1608 hade Karl IX i Örebro stadgat, att adeln skulle ha rätt att kalla och utse kyrkoherdar i en viss utsträckning (N 1909 UUB). Om den sega strid av kyrkopolitisk art mellan konung och prästerskap, som uppstod kring denna fråga jfr Hj. Holmquist, Svenska kyrkans historia III:2, sid. 290 o. f. Se även prästerskapets beslut i Stockholm i juli 1613 om de präster, som olagligen kommit till prästgäll (Stiernman, Riksdagars beslut Del IV, sid.

276). Ett årtionde därefter uppblossade striden om consistorium generale. På denna följde Rudbeckius' bok Privilegia Doctorum (1636) och hans "fall". Jfr Holmquist, Hj., a. a. passim; Kjöllerström, S., Kyrkolagsproblemet passim; Cnattingius, H., Johannes Rudbeckius och hans europeiska bakgrund: UUÅ 1946:8 passim.

Rudbeckius anför i denna sin första synodaloration ett flertal av de bibelställen och rättsurkunder, som upptagits i 1585 års nedersachsiska kyrkoordnings kapitel om patronatsrätten, varvid i synnerhet är att märka att Rudbeckius dels börjar och slutar de fem sist antydda slagen av citat alldeles där man i Lauenburg 1584—1585 börjat och slutat citera, dels äger i sitt stiftsbibliotek blott en av de tre citerade rättslärdas skrifter. Sistnämnda faktum behöver i och för sig icke bevisa så mycket, enär tidens hela bildning i flertalet länder ännu levde högt på citat. — Till följande bibelställen hänvisas både i Lauenburgs statuter och i Rudbeckius' nämnda oration: Jer. 23, Matt. 9, Efes. 4, Apg. 20, 1 Kor. 32, Tim. 4. De två rättslärde voro Antonius de Burio och Caesar Lambertus. Jfr Sehling, E., Evang. Kirchen-Ordnungen V, sid. 404 sp. 2; s. 405 sp. 2. Rudbeckii Oratio s. D 2 v:o.

Enligt Västerås' domkapitels protokoll 1619 blev vid ifrågavarande höstsynod i Västerås uppläst "een ordningh som Sveriges Biskopar hade giord i Stockholm 1613 De legitima ministrorum vocatione [= Om prästernas lagliga tillsättning]. Sedan the constitutiones som giordes i Örebroo in comitijs 1617. Item acta synodi Ahrosiensis 1616 och bleffue samptychte och gillade, och högnödige erkende at behållas och achtas".

Enligt salukatalogen 1640 var detta tal den första bok som trycktes på Västerås' domkapitels officin (1621).

De båda talen av Rudbeckius äro översatta av rektor Lundqvist.

Sid. 123 o. f. Den fullständiga latinska titeln till denna skrift är: Idea Boni Ordinis In Ecclesia Christi, In Anniversaria Synodo Strengnensi Loco Orationis Introductoriæ ad Episcopatum, tradita a D. Johanne Matthiæ Gotho, Episcopo Strengnensi. 1 Corinth. 14:40. Omnia decenter & secundum Ordinem fiant. Strengnesiæ Anno MDCXLIV. Boken omtrycktes i förf:s Opuscula Theologica 1659—1661, sid. 151—225.

Stadgans kyrkliga ämbeten och sysslor gå tydligtvis tillbaka på Cyprianus, enligt vilken de högre graderna voro biskopens och prästens, de lägre lektorns (= uppläsarens), subdiakonens, exorcistens och kantorns. Jfr Schubert, Grundzüge, sid. 58; P. E. Thyselius, Handl. rör. sv. kyrk. hist. I, sid. 107.

Kungl. Maj:ts Instruction för biskop M. 1644 är tydligtvis formulerad av honom själv. Den är avtryckt i Wallquist, Eccl. Saml. II s. 481—493. Kopior finnas i ett flertal arkiv. Ett koncept till den torde vara en handling i slutet av bunten K 23 UUB. Ändringar anges där tydligt; bland annat stod där först att klockaren skulle undervisa i sitt hem; detta ändrades till: i sockenskolan. Matthiæs stadga av 1648 (bland annat om konfirmationen) finns avtryckt i Staaff: Konfirmationen, bilaga sid. 128.

Beträffande Matthiæs folkpedagogiska stadganden se även ÅSU 35, sid. 32—35 (år 1655 om skoltvång och om barnens ställning, stadga utfärdad i Askersunds landsförsamling) och ÅSU 45—46, sid. 3 o. f., 251 o. f. Se för övrigt Hj. Holmquist, Johannes Matthiæ Gothus I (1903).

Liksom Olaus Petri översatt den böhmiska brödramenighetens katekes 1526, så återger Matthiæ samma menighets kyrkolag i lätt bearbetning. Översättningen här har utförts av Doktorinnan Yvonne Sörbom, Norrköping, Rektor S. Solders och f. d. Rektor Nils Lundqvist, Stockholm.

Sid. 166 o. f. Visitatorn D. Dubberchs förordning torde vara Estlands första lutherska kyrkostadga. Den är skriven på dåtida tyska med diverse inslag av latin. Översättningen från tyskan har här utförts av överlärare P. Norberg, medan de latinska inslagen översatts av f. d. rektor Nils Lundqvist.

Commissariernas eller Dubberchs "Processus visitationis apvd Esthones Anno [15]86" finns i Riksarkivet: Livonica Acta eccl. rör. Estland, Dubberch (Vol. 705 A). 18 sidor. Däri ingå även många frågor vid visitationsförhören i kristendom. Frågorna kunna jämföras med de i Reu's katekesavtryck intagna utläggningarna. (Om likheter mellan sådana i olika land jfr mina uppsatser i KÅ 1919 och i ÅSU 74).

I samma bunt finns ock en Summarische, vnde kurtze Verzeichnisse... [för visitationsdeputerade] av Dubberchs hand.

Sid. 187 rad 22 o. f. Rubrikerna och hänvisningarna till bibelställen äro i förlagorna till föreliggande bok mestadels placerade i marginalen. Här på sid. 187 rad 22 torde hänvisningarna äga något större samband med rad 26 än med rad 22. Emellertid äro förlagans hänvisningar till "Rub. 13. 4 Mos. 7" oriktiga. Med Rub. har måhända ursprungligen åsyftats Ruts bok. I dennas kapitel 4 talas om förfaringssättet vid en viss rättssaks avgörande inför de äldste i församlingen. Men i 4 Mos. finns knappast ens så mycken frändskap med Dubberchs "kyrkodomstol" eller konsistorium.

Sid. 189 o. f. Under en flerårig korrespondens 1921 o. f. med ÅSU:s utgivare framhöll lektor Sulho Rosengren i Åbo bland annat följande. Finskspråkiga texter från 1600-talet äro mycket fåtaliga. Utöver bibelöversättningarna finnas blott några aktstycken av annan religiös litteratur. En unik och dittills okänd kyrkostadga uppgav lektor R. sig ha påträffat redan hösten 1913 i Svenska klassiska lyceets i Åbo arkiv och sedan översatt till svenska. Urkundsboken, vars format är 14 × 16,5 cm, är ovanligt väl textad. Stilen är emellertid delvis mycket nött eller svårläst, varför R. lät taga en fotostatkopia av akten.

På grund av att manuskriptet blivit för hårt skuret i kanten på ett par ställen, kan texten där ej med säkerhet läsas. En gissningsvis infogad tolkning har markerats med klammer i försvenskningen på sid. 194 och 198. Ekonomiska och andra förhållanden ha däremot hindrat oss från att nu utge hela den finska texten. Emellertid ställer Föreningen för svensk undervisningshistoria den finskspråkiga urkunden till disposition för forskare, liksom översättningen hittills varit utlånad till några rikssvenska kyrkohistorici.

Med stöd av det under förenämnda urkund befintliga datum, den 19 febr. 1660, ansåg lektor Rosengren att stadgan var utfärdad av den dåvarande Åbobiskopen Joannes Elai Terserus. Enligt Jacob Tengströms

Minne över Terserus (pag. 44) hade biskopen kort efter sin utnämning erhållit Kongl. Maj:ts befallning av den 3/6 1658 att före avresan till Finland deltaga i den revision av den svenska kyrkoordningen, som konungen anbefallt. Under revisionsarbetets gång anmodade Terserus domkapitlet i Åbo våren 1659 att översända till honom de förslag till förbättringar, som det möjligen kunde ha att framföra, då han ville bringa dem till tals inom kyrkolagsrevisionen. Revisionsarbetet förelåg färdigt sommaren 1659, och därmed kunde Terserus bege sig över till sitt stift. Han anlände dit i början av augusti.

Enligt Tengströms levnadsbeskrivning behärskade Terserus finska språket tämligen väl i tal och skrift. Vid en visitation i Åbo finska församling den 18 augusti 1659, alltså omedelbart efter ankomsten till stiftet, talade han till menigheten på finska och hade sålunda i likhet med åtskilliga andra innehavare av ämbetet ansett sig böra på förhand inhämta det språk, som flertalet av inbyggarna i hans stift talade. Det är därför ej i och för sig osannolikt, att Terserus skulle ha kunnat avfatta en stadga på finska.

Vid en synod i Åbo den 17 och 18 januari 1660 synes man ha diskuterat och antagit vissa stadganden för kyrkan. I *Handlingar, Till upplysning i Finlands Kyrko-Historie. Tredje Häftet* (Åbo 1823, sid. 51 o. f.) finnas sålunda avtryckta några "Statuta & Conclusiones, ventilatæ ac approbatæ in Synodo Anniversaria, qvæ celebrabatur Aboæ d. 17 & 18 Jan. Anno 1660". Dessa Statuta äro avfattade på svenska och bestå av 30 punkter. Vore det nu verkligen så, att urkunden med dateringen den 19 febr. 1660 vore tillkommen genom Terserus' åtgörande, borde man vänta, att stadgandena däri tämligen väl skulle överensstämma med de statuta, som antagits på synoden den 17 och 18 nästföregående januari. Så är emellertid ingalunda fallet. Endast i ett fåtal fall beröras i Statuta och den Rosengrenska urkunden samma brott mot god kyrklig sed, och då visar det sig, att Statuta har en betydligt mildare uppfattning. I dessas punkt 7 talas exempelvis om dem, som försummar kyrkan och går på arbete eller gör resor om söndagen. Den som så gör, heter det, "skall för första gången böta 1 mark, för andra gången 2 mark, och för tredje gången 3 mark, och så fort opp till 1 D:r". I Åbourkunden, Cap. II:8, är straffet omedelbart 1 daler silvermynt. I Statuta, punkt 8, heter det: "Dhen som söhlar sig medh drickande under Kyrkiotijden, eller kommer drucken till Kyrkian, ware fält till böter; hwarföre alle Krögare, som för detta wid Kyrkiorna hafwa warit, med största Församblingens förargelse och wanära, skola aldeles afskaffade blifwa; understår sig och någon selja Ööl den tijdh Tijdegärden påstår böte — —". Detta motsvaras av Rosengrenska urkundens Cap. I § 4 och Cap. XVI § 1.

Även Statuta bära naturligtvis många tecken av en sträng kyrkotukt. I punkt 10 heter det sålunda: "Een Stock skall och, förmedelst Landshöffdingarnes förmodeliga adsistense och befallning, widh alle Kyrkior beställes, och dijt skola af Ländzmänner och Kyrkjowächtaren sättjas alla de, som stijma och skalkas under Gudztjensten, eller och stå uthe på Wallen, och icke gå i Kyrkjan enär tijdegärden begynnts". och i punkt 17 heter det: "Ther någon wore som trätte om benkstellen af gement Folk, den skall straxt sättjas i Stocken, ware sigh man eller qwinna; men på Adels Folk statuerar man itt anseenligit böthe". Med detta jämföre man urkundens stadganden i Cap. I och i Cap. XIV § 6, där man icke har stockstraff utan böter.

I Statuta, punkt 13, heter det: "Om Lijkstols och Grafstellets betalning beslötz således, att de som begrafwa under Kyrkian, skola lösa Grafstellet i Choren för 4 R:dr, men för medeldelen i Kyrkian 2 R:dr, såsom och för nederste delen 1 R:dr, och detta är förståendes om Steen, och Moder-Kyrkja; men i Capellen görs förmedlan på helften mindre; will och någon hafwa på Kyrkiogården sin graf; nyttje thet stellet frijt; men de som mura och timbra sigh grafwar på Kyrkjogården, skola gifwa lijka mycket, som grafwen är till, ju till det ringaste 1 R:dr för en fampn platz, och sedhan för hwar gång grafwen öppnas, och något Lijk nedsättjes, 2 D:r S. M. för en fullwuxen, och 1 D:r S. M. för barn". Med detta jämföre man stadgandena i Åbourkunden Cap. IX § 1. I fråga om tionde och äktenskapsfrågor finnas en del stadganden i Statuta liksom i den Rosengrenska urkunden men någon större likhet föreligger icke i dessa fall. För övrigt behandlar Statuta och Åbourkunden skilda frågor i avseende på kyrkotukten.

Det ser sålunda ut som om det efter slutet på Åbourkunden tecknade datum 19/2 1660 är den dag, då avskriften av eller rättare utdraget ur en äldre finskspråkig stadga fördes till slut.

Dessa Rosengrens brottstycken av äldre statuter synas vara ett slags parallellföreteelse till delar dels av de så kallade Norrländska kyrkostadgarna, dels av Johannes Rudbeckii kyrkostadgar, vilka uppstått ur tidigare stadgeparagrafer från vårt första lutherska storsekel respektive sekel. De Norrländska påbuden kallades i en upplaga "Kyrkio-lagh, brukat aff gamble præpositis"; jfr avskrift i N. 1900, UUB; avtryck finns i L. Hambræus: Pastoral-kurs V, Hernösand 1809 och av E. Linderholm i KÅ 1911, som där även skrivit en utförlig utredning om dessa och andra stadgar.

Den nämnde Rudbeckius avlade besök år 1627 hos sin vän biskop Rothovius i Åbo. Därvid och därefter kan någon påverkan ha skett dels i nyssnämnda avseende, dels i så måtto, att det Rosengrenska fyndet har motsvarigheter i Isac Rothovius' Constitutiones (från 1630-talet). Dessa finskspråkiga stadganden ha utgivits av Tengström (Handlingar I: 30—35) och av Grotenfelt i hans nedan nämnda arbete (sid. 84—88). Punkt 4 hos Rothovius talar om att man icke får stanna på kyrkbacken under gudstjänsten, i punkt 25 stadgas förbud för krogar och öldrickning under gudstjänsttid, i punkt 3 stipuleras om tystnad i kyrkan, och i punkt 10 finnas stadganden rörande katekesundervisningen, som i mera utförd och detaljerad form återkommo i Statuta 1660 (punkt 1).

I Helsingfors universitetsbibliotek finnes en finskspråkig handskrift med samma överskrift som det Rosengrenska fyndet: "Kirkon Esimiesten mielisuosio tarpelisest curitoxest ia kirkon hyödytyxest". Denna har utgivits av trycket av Kustavi Grotenfelt i hans arbete "Suomenkielisiä Historiallisia Asiakirjoja" (Helsingfors 1912, sid. 123—142). Denna handskrift innehåller också de kapitel, som äro överhoppade i det Rosen-

grenska fyndet, nämligen kap. III De cantu, och XIII (Rosengrens kap. XV) De Scholis. Däremot finnas icke de i Rosengrens urkund överhoppade kap. XI De Episcopo och XII De Synodis såsom självständiga kapitel i Helsingforshandskriften. Grotenfelt anför i ett företal till sin utgåva av den sistnämnda handskriften, att den innehåller en kyrkoordning sannolikt från 1600-talets slut, ehuru den bevarade handskriften synes vara ett koncept från 1730-talet. Jämför man de båda handskrifternas innehåll med varandra, så finner man omedelbart, att Helsingforshandskriften erbjuder en mycket senare redaktion av en ursprunglig kyrkostadga än Åbohandskriften. Vissa stadganden äro visserligen tämligen lika formulerade och olikheterna äro mest av stilistisk art. Detta gäller t. ex. hela första kapitlet. I ett flertal kapitel märkas bland andra olikheter, att Helsingforshandskriften har flera omfattande tillägg till och vissa omarbetningar av den Rosengrenska eller en annan föregångare. Den förstnämnda saknar varje spår av kap. XI och XII i Åboexemplaret, men det senares helt tomma avdelning Om skolor (= läroverk) har icke mindre än fem paragrafer i sin efterföljare.

En jämförelse i detalj mellan de bägge handskrifterna kan här icke företagas, men en sådan jämförelse skulle tvivelsutan ge vid handen, att Åbohandskriften ger en betydligt ursprungligare form av den stadga, som de båda handskrifterna äro avläggare av.

En av dem, som lånat och studerat Rosengrens översättning, nämligen sedermera kyrkoherden teol. lic. Åke Zetterberg, Spånga, har med några ord antytt sig vara av den meningen att urkundens stadganden äro äldre än Terseri episkopat. Då han torde komma att framlägga sina omfattande forskningsresultat i en doktorsavhandling, är det livligt att hoppas, att han grundligt och allsidigt belyser meranämnda stadga, något som jag, Hall, numera på grund av ohälsa är urståndsatt att göra.

Sid. 190 Cap. I § 4 m. fl. ställen. "stående i kyrkdörren" för att ådagalägga sitt botfärdiga sinne. Rörande att stå i kyrkdörren eller i vapenhuset se ÅSU vol. 23 och 30 passim.

Uppgifterna om mynt ha kontrollerats och rättats av Överläraren P. Norberg.

Sid. 197 Cap. XIV § 3. Detta kungabrev av 1538 finns avtryckt bl. a. i Handlingar rörande Sveriges historia II:2 Kyrkoordningar och förslag dertill före 1686 I, sid. 530—531.

Sid. 187—197. De flesta hithörande Anmärkningar äro utarbetade av Fil. Lic. A. Wiberg (under någon samverkan med Hall).

TACKSÄGELSER

Till sist

må här bringas ett vördsamt och hjärtligt tack till dem som här berikat vår svensk-språkiga litteratur genom ett skickligt och idogt översättningsarbete och vilkas namn uppräknas s. 166, 189 och i Anmärkningar. Viktiga och tidsbelysande källskrifter ha de därigenom gjort tillgängliga för de miljoner, som icke studerat äldre språk. Flertalet har ställt sin lärdomskapacitet till tjänst utan ett öres ersättning, — bland dem den som utfört lika mycket arbete som de andra tillsammans.

Translationerna påbörjades med de svensk-kyrkliga urkunder från 1500- och 1600-talen, som utgöra bokens kärna. (Avsikten var att de skulle beledsagas av ingående kommentar, men utarbetandet av sådana har förhindrats av kulturvidriga, mig nedbrytande förhållanden.) Åtskilliga dåtida teologiska källskrifter äro avfattade på ett synnerligen förkonstlat språk och äro således mycket svåröversättliga — något som tydligtvis är en starkt bidragande orsak till att så få akter av denna art förut blivit översatta.

Sedan några lärda nedlagt ett prisvärt arbete på översättning av vissa urkunder och urkundsdelar till föreliggande bok, befanns det önskvärt att få en enda specialist att verkställa dels en noggrann granskning av och en enhetlig formgivning åt de gjorda translationerna, dels en översättning av icke förut översatta latinkällor. Detta arbete åtog sig den skicklige språkvetenskapsmannen och översättaren rektor *Nils Lundqvist,* Stockholm, som redan förut gått oss till handa med utmärkta översättningar från nämnda o. a. sekler; vissa äro tryckta i Årsböcker, andra fylla nästan hela den föreliggande boken, andra äro under tryckning; andra ha ej ens nått fram till tryckpressen. Denne spränglärde och välvillige ädling har varje gång visat sig kunna allt förutom ett: att säga nej.

— — — — — — — — — — — Under åratal, ja årtionden har jag haft förmånen tillfråga Rektorn Teol. D:r Johannes Lundberg och Fil. Lic. A. Wiberg i bibliska resp. undervisningshistoriska spörsmål, och ber jag därför få bringa dem mitt djupt kända tack.

Då jag nu av hälsoskäl avgår från det chefskap för Föreningen för och Årsböcker i svensk undervisningshistoria som jag mottog år 1920, betygar jag min tacksamhet för det förtroende som visats mig dels under dessa 28 år, dels under ett tolvårigt tidigare arbete för vår undervisningshistoria.

Sommaren 1948. *B. Rud. Hall.*

PERSONFÖRTECKNING

Abraham, enligt den israelitiska traditionen stamfader för Israel och andra semitiska stammar 81, 85, 86
Achilles, grekisk sagofigur, den mest berömde av hjältarna vid Troja 31
Adam, bibelns benämning på den första människan 81, 82, 116
Aeneas, en av Trojanska krigets främste hjältar; enligt Vergilii Aeneid utvandrade A. till Latium och blev stamfader för romarriket 6
Aeschines 389—314 f. Kr., atensk talare och politiker; Demosthenes' motståndare och anhängare av Filip av Makedonien..... 22
Agamemnon, Greklands mäktigaste sagokonung; anförare i de grekiska furstarnas tåg mot Troja 31
Ajax, grekisk kämpe vid Troja 31
Alcibiades o. 450—404 f. Kr., atensk krigare och statsman, dog i landsflykt 21, 22
Alexander den store 356—323 f. Kr., Makedoniens konung, framgångsrik fältherre 6, 22
Amos, israelitisk profet på 700-talet f. Kr. 85, 141
Anna, S:ta, enligt legenden jungfru Marias moder 66
Antonius de Burium (Butreum) 1338—1408, italiensk rättslärd.... 96
Apelles, grekisk målare under 300-talet f. Kr. 17
Apollo, enligt grekisk mytologi solens, ljusets, musikens och skaldekonstens gud samt musernas anförare 12, 18
Apollos, en jude ursprungligen lärjunge av Johannes döparen, senare verksam i Efesus och Korint 91, 121, 125
Appius Claudius, romersk censor 312 f. Kr., konsul, berömd särskilt för sina anläggningar Aqua appia (Roms första vattenledning) och Via Appia 30
Archelaus, son till Herodes den store, ståthållare över Judéen 4—6 e. Kr., förvisades av kejsar Augustus till Gallien 22
Archimedes, o. 287—212, antikens mest betydande matematiker.... 29
Archytas, levde i Tarent på Platons tid och var berömd såsom matematiker, statsman och fältherre 32
Aristippus från Kyrene, grekisk filosof på 300-t. f. Kr., lärjunge till Sokrates, stiftade den kyrenaiska skolan 15
Aristoteles 348—322 f. Kr., grekisk filosof och naturforskare; Platons lärjunge och Alexander den stores lärare 8, 9, 22
Aron, Moses' broder och medhjälpare 75, 82, 83, 85, 88
Arphaxed, en av Noas ättlingar enligt 1 Mos. 10:22 82

Atlas, enligt grekisk mytologi en titan, som till straff för att han deltagit i kampen mot gudarna måste bära himlavalvet på sina skuldror ... 8
Augustinus Aurelius 354—430, kyrkofader 51, 55, 56, 58, 60, 61, 65, 68, 71
Augustus, Gajus Octavianus, 63 f. Kr.—14 e. Kr., Roms förste kejsare 49
Baal, "herre", kananéernas gud ... 88, 109
Barnabas, Pauli följeslagare på den första missionsresan ... 89, 93
Baruk, en av apokryferna; Jeremias vän och medhjälpare ... 180, 181
Basileios o. 330—379, biskop i Caesarea i Kappadokien ... 53
Benjamin, Jakobs yngste son ... 83
Birgitta, S:ta, 1303—1373, dotter till Upplandslagmannen Birger Persson; år 1370 gav påven henne rätt att grunda Vadstena kloster ... 66
Boethius (Anicius Manlius Torquatos Severinus) o. 480—524, senromersk filosof och statsman ... 53
Brutus, Marcus Junius, trol. 79—42 f. Kr., romersk statsman; ledde den sammansvärjning, för vilken Julius Cæsar föll offer år 44 f. Kr. ... 32
Callimachus (Kallimakos), grekisk lärd och skald på 3:e årh. f. Kr. 12
Catharina, S:ta, 1347—1380, dominikanernunna, helgon ... 66
Catilina Lucius Sergius 105—62 f. Kr., romersk upprorsstiftare, avslöjad av Cicero ... 9
Cato, Marcus Porcius d. ä., 234—149 f. Kr., romersk krigare, politiker, skriftställare ... 72
Catullus, Gajus Valerius, 84 el. 87—54 f. Kr., romersk skald ... 16
Chrysippos, o. 282—209 f. Kr., grekisk filosof av den stoiska skolan; säges ha skrivit 705 böcker ... 29
Chrysostomus, Johannes, o. 345—407, patriark av Konstantinopel, kyrkofader ... 55, 58, 61, 63, 154
Cicero, Marcus Tullius, 106—43 f. Kr., romersk statsman och vältalare, blev konsul 63 f. Kr. och uppträdde mot Catilina .. 9, 10, 16
Clemens, S:t, enligt traditionen lärjunge till Petrus ... 66
Columbus, Jonas Svenonis 1586—1663, professor, prost ... 122
Crassus, Marcus Licinius, 114—53 f. Kr., förmögen romersk statsman, medlem av det första triumviratet ... 23
Crates från Thebe, levde på 300-talet f. Kr., Diogenes lärjunge ... 23
Cupido, kärlekstrånadens gud ... 28
Cyprianus o. 200—258, biskop i Kartago, kyrkofader ... 126, 131
Daniel, en judisk yngling som bortfördes till Babel 606 f. Kr., huvudpersonen i Daniels bok ... 121, 157, 166, 178
David, Israels konung o. 1020—973 f. Kr. ... 83, 93, 111, 116, 156, 167, 172, 179, 180, 184
Demitrius från Phaleron, 300-t. f. Kr., grekisk talare och filosof; stod 317—307 f. Kr. i spetsen för Atens regering ... 18
Demosthenes 384—322 f. Kr., atensk statsman, antikens mest berömde talare; sökte genom sina filippiska tal förmå landsmännen att försvara sig mot Filip av Makedonien ... 22
Dubberch, David Pomeranus, domprost i Reval, död 1603 ... 166

Eber, Paul 1511—1569, tysk teolog och psalmförfattare ... 82
Eli, präst i Israel ... 74, 85, 131
Elia, israelitisk profet, uppträdde med framgång mot Baalsdyrkan ... 81, 86, 131
Elisa, Elisæus, israelitisk profet; Elias lärjunge ... 81, 86, 131
Elymas, en man i besittning av trolldomskraft, bestraffades av Paulus med blindhet ... 109, 116
Enos, son till Set, sonson till Adam ... 82
Epaminondas, grekisk fältherre och statsman, segrare vid Levktra 371 f. Kr., död 362 f. Kr. ... 32
Epicharmus o. 550—460 f. Kr., grekisk komediförfattare, född på Sicilien ... 23
Epicurus från Samos 341—270 f. Kr., grundade en filosofskola i Aten; han ville ta bort fruktan för gudarna och frammana ett förfinat njutningsliv ... 9
Eratosthenes 276—195 f. Kr., grekisk matematiker, grammatiker och skald; förestod biblioteket i Alexandria ... 8
Erik, S:t, (Erik den helige Jedvardsson) valdes till svearnas konung 1150, Sveriges nationalhelgon ... 66
Ericus Schinnerus Stockholmensis, professor i matematik och retorik vid Gråmunkeholmens högskola 1584, rektor, död 1591 ... 37
Esaias (Es., Jesaja), Gamla Testamentets främste profet, verksam omkr. 740—700 f. Kr. ... 54, 60, 81, 83, 87, 93, 110, 112, 114, 120, 152, 153, 167
Esau, patriarken Isaks son ... 82
Euripides 480—406 f. Kr., grekisk författare till Medea, Ifigenia i Tauris, Ifigenia i Aulis m. fl. dramer ... 6, 22
Fabius, Quintus F. Maximus, romersk diktator 217 f. Kr., fältherre i kriget mot Hannibal ... 32
Farao, benämning på de forntida egyptiska konungarna ... 179
Filemon (Fil., Phil.), mottagaren av ett av Pauli brev, avfattat omkring 63 e. Kr. från Rom ... 131, 142. 152
Filetus (= Alexander), omnämnes i 1 Tim. 1:20 ... 116
Filip II 382—336 f. Kr., konung av Makedonien, grundade det makedoniska inflytandet i Grekland; Alexander den stores fader 22
Fransiscus Alciatus, vetenskapsman på 1500-talet ... 21
Georg, S:t, en romersk kristen soldat, som enligt legenden led martyrdöden ... 66
Gorgias från Leontini, grekisk sofist och vältalighetslärare från staden Leontini på Sicilien; död omkring 380 f. Kr. ... 20
Gregorius XIII 1502—1585, påve, ivrig fiende till reformationen; införde 1582 den s. k. gregorianska tidräkningen ... 21
Gregorius av Nazians, en av den österländska kyrkans teologer under 300—t. ... 53, 60, 67
Guilelmus Sirletus, vetenskapsman på 1500-talet ... 21
Gustav II Adolf 1594—1632, Sv. konung 1611 ... 35, 40, 42, 46
Habakuk, gammaltestamentlig profet ... 85

Helena, enligt grekiska hjältesagor dotter till Zeus och Leda, förmäld med konung Menelaos i Sparta, bortfördes av Paris 6
Herodes, härskare i Palestina 92, 111
Hesekiel, gammaltestamentlig profet på 500-t. f. Kr. ..... 110—114, 117, 120, 157, 169
Hesiodus, grekisk skald, sannolikt på 700-talet f. Kr. 16
Hiero(n) den äldre blev omkring 477 f. Kr. härskare i Syracusa, död 467 f. Kr. 22
Hieronymus o. 335—420, kyrkofader, särskilt känd genom sin revision av den gammallatinska bibelöversättningen Versio vulgata 48, 71, 127
Hiskia, konung i Juda rike omkring 720—690 f. Kr. 167
Homeros, enligt traditionen den grekiska författaren till dikterna Iliaden och Odyséen, som behandlade händelser från grekernas tåg mot Troja 6, 8, 16, 17, 22, 23
Horatius 65—8 f. Kr., romersk skald 50
Hosea, gammaltestamentlig profet omkring 740 f. Kr. 85, 111
Hymenos, omnämnes i 1 Tim. 1:20 116
Iason, den mytologiske anföraren för de sjöhjältar, som på skeppet Argo färdades till Aia för att hämta det gyllene vädursskinnet 28
Isak, Abrahams son 81, 82
Isaskar, Jakobs femte son med Lea 85
Israel, från början lydfolk under Egypten; inträngde mot mitten av 14:e århundradet i Palestina; även namn på patriarken Jakob 83, 85, 111, 113, 114, 172
Jakob, "Herrens broder", enligt Markus 6:3 en av Jesu bröder; har uppgivits vara författare till Jakobs brev 83, 98, 152
Jakob, Isaks son även kallad Israel 81, 82, 110
Jeremias, judisk profet i slutet av 7:e århundradet f. Kr... 72, 81, 87—89, 107, 109, 111, 112, 119, 175
Jesaja se Esaias .....
Job, huvudpersonen i Jobs bok 191
Joel, judisk profet och skriftställare, antas ha verkat på 5:e århundradet f. Kr. 157
Joh. And. (Johann Valentin Andreæ) 1586—1654, tysk teolog och sträng lutheran 188
Johan III 1537—1592, Sv. konung 1569 ..... 36, 167, 180
Johannes (Joh.), galileisk fiskare, Jesu lärjunge, enligt den kyrkliga traditionen författare till det 4:e evangeliet, Johannesbreven och Uppenbarelseboken 63, 83, 106, 115, 155, 183
Johannes döparen, judisk botprofet, son till prästen Sakarja i Jerusalem 86, 109, 111, 113
Johannes Matthiæ Gothus 1592—1670, biskop i Strängnäs 1643 123—165
Jona (Jon.), en av de s. k. mindre profeterna 157
Josafat, konung i Juda omkring 875—850 f. Kr. 93, 184, 188
Josia, konung i Juda 640—609 f. Kr. 93, 167
Juda (rike, stam, hus) 83, 85, 111, 127, 167

Judas (Iskariot), förrädaren som utlämnade sin mästare till myndigheterna 92, 93
Julius Cæsar o. 100—44 f. Kr., romersk statsman och författare (i verkligheten Roms förste kejsare) 32
K. = Kenicius, Petrus Bothn. 38
Kain, Adams son 116
Karl IX 1550—1611, svensk konung 34
Karlstadt, Andreas Bodenstein von, omkring 1480—1551, tysk reformationsteolog 68
Kenicius, Petrus Bothn. 1555—1636, professor, ärkebiskop.... 37, 38, 79
Kephas, omnämnes i 1 Kor. 3:22 91
Konstantin I, den store, omkring 280—337, romersk kejsare 184
Krysostomos se Chrysostomus .....
Lambertus (Lambert), konung av Italien, romersk kejsare, död 898 96
Laurentius Petri Nericius 1499—1572, Sveriges förste lutherske biskop 48
Lazarus, den ene huvudpersonen i Jesu liknelse om "den rike mannen och Lazarus" 183
Lenæus, Johannes Caunti 1573—1669, ärkebiskop 40
Levi, den speciella präststammen bland Israels stammar; även namn på en av Jakobs söner 83, 91
Lot, Abrahams brorson, bosatte sig i trakten av Sodom och Gomorra 111
Lucullus, 106—56 f. Kr., romersk fältherre och politiker 32
Lukas (Luc.), Pauli vän och medarbetare, har ansetts som författare till det tredje evangeliet och Apostlagärningarna.... 112, 114, 117, 120, 131
Luther, Martin 1483—1546, kyrkoreformator..... 41, 44, 46, 52, 61, 67, 68, 171—174, 181, 183, 185
Mackabæus, Judas, judisk frihetshjälte i judarnas kamp mot det syriska riket under 2:a århundradet f. Kr. 155
Magdalena, S:ta, (Maria Magdalena), enligt Luk. 8:2 botad av Jesus för besatthet; firas i katolska kyrkan såsom botgörerskors helgon 66
Marcellus, Marcus Claudius, romersk konsul, kämpade med framgång mot Hannibal, intog Syracusa 212 f. Kr. 32
Margites, forngrekisk beteckning för den inbilska dumheten; var hjälte i ett komiskt epos av samma namn 16
Maria, Jesu moder 66, 155
Markus (Marc.), enligt traditionen författare till det 2:a evangeliet 117, 182
Martin, S:t, o. 316—400, biskop i Tours, franska rikets skyddspatron 66
Mattheus (Matth.), apostel, förut tullnär, författare till det 2:a evangeliet 62, 87, 89, 91, 95, 101, 105, 109, 113, 115—118, 120, 124, 128, 130, 152, 153, 156, 158, 160, 172
Matthias, enligt Apg. 1:2 vald till apostel efter Judas Iskariot 92, 93, 185
Maximilian I 1459—1519, tysk-romersk kejsare 42
Marcianus, Flavius, östromersk kejsare, död 457 184

Melanchton, Philipp 1497—1560, tysk humanist och teolog 44, 52, 171
Melissus, grekisk filosof, statsman, fältherre under 400-talet f. Kr. 32
Mentzer, Balthasar 1565—1627, professor i teologi i Giessen 43
Meurer, Ignatius 1589—1672, kungl. boktryckare 1614 75
Mika, en av Gamla testamentets profeter 109, 114
Miltiades o. 550—489 f. Kr., forngrekisk storman och fältherre, överbefälhavare i drabbningen vid Marathon 490 28
Minerva, mytologisk beskyddarinna för allt slags hantverk och konstskicklighet samt för studier och vetenskaper 28
Mirjam, "profetissa", enligt 4 Mos. 26:59 syster till Mose och Aron 116
Mordokai (Mardokai), fosterfader till konung Ahasverus gemål Ester, som givit namn åt Esters bok 155
Moronus (Morone, Giovanni de) 1509—1580, italiensk kardinal, president för Tridentinska mötet 21
Mose (Mos.), Israels befriare ur Egypten, religionsstiftare och lagskrivare..... 58, 81—83, 85—87, 90, 91, 107, 111, 116, 129, 130, 150, 153, 160, 168, 172, 184, 185
Muretus, Marc. Antonius 1526—1585, fransk humanist; föreläste över antika författare och i juridik samt utgav en mängd klassiska latinska författare, berömd för sin smakfulla behandling av romarspråket. Hans arbeten (Orationes, Epistolæ, Variæ lectiones, dikterna Juvenilia, Poemata varia m. m.) utgåvos i 5 band 1727—1730 (3:e uppl. 1834—1841) och Scripta selecta 1871—1873. Enligt Nord. Familjebok tr. 1913 ..... 5, 12, 25
Nahum, judisk profet; N:s bok utgöres av dikter, föranledda av Nineves fall 612 f. Kr. 85
Nausicaa, i grekiska sagor en prinsessa på faiakernas ö, som fann den skeppsbrutne Odyssevs och hjälpte honom att komma till Itaka 23
Nehemja, judisk ståthållare under persisk tid, som givit namn åt Nehemjas bok 178, 179
Nero, Lucius Domitius 37—68, romersk kejsare, utsvävande och grym, tog sin moders och sitt eget liv 20
Nestor, mytologisk vis och vältalig härskare över Pylos i Messenien; åldrig men tapper krigare vid Troja 31
Nestorius; patriark i Konstantinopel, dömdes till landsförvisning av synoden i Efesus 431 på grund av kätteri; död 451 185
Nicolaus Olai Bothniensis o. 1550—1600, teologie professor, ordförande vid Uppsala möte 1593, vald till ärkebiskop 1599 37
Niklas (Nicolaus), S:t, biskop i Myra i Mindre Asien i början av 300-talet; dyrkades bl. a. såsom Rysslands nationalhelgon .. 66
Noa, blev på grund av sin fromhet räddad undan syndafloden (1 Mos. 6—9) 84, 111
Olaus Stephani Bellinus, biskop i Västerås 1589, död 1618 77
Olov (Olav, Olaus), S:t, Nordens första helgon, närmast var hans dyrkan knuten till Nidaros 66
Orfeus, mytologisk forngrekisk sångare 28

Oxenstierna, Axel, 1583—1654, rikskansler 76
Pallas, enligt den grekiska mytologien ett binamn till gudinnan Athene, vishetens och den ordnade stridens gudinna, staden Atens beskyddarinna 23
Paulus, apostel; död i Rom på 60-talet.... 48, 51, 52, 54, 64, 65, 68, 70—73, 83, 88, 89—93, 103, 107—109, 114—116, 119, 120, 125—127, 131, 161, 172, 173, 177
Peleg, en av Noas ättlingar enligt 1 Mos. 10:25 82
Perikles 493—429 f. Kr., atensk statsman under vars ledning från 449 f. Kr. Atens kulturliv nådde sin högsta blomstring 32
Petrus (Simon Petrus), apostel; i Nya testamentet bära två av breven P:s namn..... 48, 66, 71, 72, 91, 92, 107, 109, 111, 116, 124, 127, 133, 161, 175
Phædrus, romersk fabelförfattare i 1:a årh. e. Kr., skrev djurfabler på hexameter efter grekiskt mönster 12
Phidias, född i Aten omkring 490 f. Kr., grekisk bildhuggare 17
Philippus, kardinal vid San Sistos kyrka, utnämnd av Gregorius XIII 21
Pilatus, Pontius, kejserlig romersk prokurator i Judéen och Samarien 26—36 92
Pindarus o. 520—440 f. Kr., det antika Greklands mest berömde skald 18, 22
Plato 427—347 f. Kr., grekisk filosof, Sokrates' lärjunge, bildade 387 f. Kr. filosofskolan Akademien i Aten 7, 8, 32
Praxiteles, grekisk bildhuggare på 300-talet f. Kr. 17
Priamus, sagokonung i Troja före och vid Trojanska krigets utbrott 6
Propertius Sextus 50—15 f. Kr., romersk skald 23
Prosper, Piro c:a 390—460; poet och krönikör 64
Protogenes från Kaunos, grekisk målare från senare hälften av 4:e årh. f. Kr. 17
Raicus, Joh., läkare från Böhmen, professor i Uppsala 1625, senare i Dorpat, död 1631 42
Ramus, Petrus 1515—1572, fransk filosof, kalvinist, mördad under Bartolomeinatten 40
Rosengren, Sulho, lektor i Åbo, bibliotekarie, död 1931 189
Rudbeckius, Johannes Johannis, biskop i Västerås 1619 75—100, 101—122
S. = Ericus Schinnerus Stockholmensis 38
Sackeus, mannen som steg upp i mullbärsträdet för att kunna se Jesus 116
Salomo, konung i Israel i mitten av 900-talet f. Kr. 61, 72, 93, 98
Samuel, domare och siare i Israel 81, 85, 116, 131
Saul, Israels förste konung o. 1000 f. Kr. 116
Schalin, O., komminister i Pargas, domprost i Borgå 189
Scipio, Publius Cornelius Africanus 237 eller 235 f. Kr., romersk härförare, erövrade Spanien 32
Sefanja, en av de s. k. tolv mindre profeterna i G. T., verkade på Konung Hosias tid 85
Sela, en av Noas ättlingar enligt 1 Mos. 10:24 82

Sem, enligt 1 Mos. 5:32 en av Noas söner 82
Seneca, Lucius Annæus, o. 3 f. Kr.—55 e. Kr., romersk filosof och författare, Neros lärare och rådgivare 20
Servius, biskop i Marseille på 1500-talet 67
Set, Adams tredje son, enligt Lukas 3:e kap. stamfader till Jesus 81, 82
Sigfrid, S:t, engelsk missionsbiskop verksam i Sverige vid början av 1000-talet 66
Simeon, enligt Lukas 2:25 en man i Jerusalem, som välsignade Jesus, då denne frambars i templet 85
Simon magus, omtalas i Apg. 8 erbjudande Petrus och Johannes pengar mot att de skulle meddela honom den Helige andes gåva 109, 116
Skytte, Johan 1577—1645 (tidigare hette han Johannes Schroderus), Gustav Adolfs lärare, universitetskansler, riksråd; instiftade Skytteanska professuren i vältalighet och politik i Uppsala ... 34
Sokrates o. 470—399 f. Kr., grekisk filosof och "folkpedagog"; av förljugna landsmän anklagad för gudlöshet och dömd att tömma giftbägaren 12, 22, 32
Solon, o. 640—o. 559 f. Kr., uppges ha avfattat Atens första lagar.. 29
Stefanus (Stefan IV, Bathory) 1533—1586, konung i Polen 180
Syrak (Syr.), en av Gamla testamentets apokryfer..... 49, 54, 55, 61, 62, 71, 72, 158
T. (Titus) Manlius Torquatus, romersk konsul 340 f. Kr. 30
Telemachos, enligt grekiska sagor son till Odyssevs 14
Teodosius I, romersk kejsare, den siste som regerade i hela det förenade romerska riket, död 395 185
Terserus, Jo. Elai, biskop i Åbo och i Linköping 189
Thales från Miletes, levde omkring 600 f. Kr., filosof, en av Greklands "sju vise" 20
Themistokles o. 525—o. 460 f. Kr., atensk fältherre och statsman, besegrade perserna vid Salamis 480 ..... 28, 32
Theophrastus (eg. Theofrastos) från Eresos, o. 370—285 f. Kr., grekisk filosof och naturforskare 42
Tiberius, Julius Cæsar Augustus 42 f. Kr.—37 e. Kr., romersk kejsare, styvson till Augustus 49
Timoteus (Tim.). Pauli vän och medarbetare, omnämnes ofta i apostelns brev 48, 54, 63, 71, 90, 97, 106—108, 116, 125, 129, 131, 132, 158, 159, 162, 173, 182
Tiresias, enligt den grekiska fornsagan en vis men blind siare; han kunde tyda fåglarnas språk 30
Titus (Tit.), Pauli medarbetare..... 48, 51, 92, 103, 107, 109, 118, 119, 125, 126, 131, 136, 150, 173, 177
Titus Flavius Vespanianus 39—81 e. Kr., romersk kejsare..... 170
Trisgemistus (Trismegistos), Hermes T., sengrekisk benämning för den egyptiske guden Thot. Hermes T. ansågs vara författare till de hermetiska skrifterna, en senantik litteratur 42
Tullius = Cicero 38

Tyrtaeus (Tyrtaios), grekisk skald på 600-talet f. Kr., som eldade med stridssånger spartanernas mod under andra messeniska kriget 31
Ulixes, latinsk namnform för Odyssevs 6
Venus, fornitalisk gudinna, ursprungligen representerande naturlivet, kärleken och skönheten 28
Werdenhagen, Joh. Angelus 1581—1652, tysk teolog 41, 43
Verres, Cajus, romare på Sicilien, kvestor och därefter (73—71 f. Kr.) t. f. pretor, anklagad av Cicero för hänsynslös framfart.. 10
Xenophon, o. 430—o. 355 f. Kr., grekisk fältherre och filosof; skildrade i Anabasis grekernas återtåg efter det olyckliga slaget vid Kunaxa 401 f. Kr. 12, 32
Zefanja = Sefanja .....
Zeus, grekernas högste Gud 176

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

sid.

Företal. Av Rektor N. Lundqvist 3

FÖRSTA HUVUDAVDELNINGEN: *Tal om humanistiska studier*

Mag. Antonius Muretus' tal om De humanistiska studiernas gagn och förträfflighet 5
Mag. Antonius Muretus' tal om Litterära studiers gagn, nöje och förträfflighet 12
Mag. Antonius Muretus' tal om De litterära idrotternas lov 25
Johan Skyttes tal till Uppsala studenter 1640 om uppsättande av ett sant mål för studierna 34

ANDRA HUVUDAVDELNINGEN: *Kyrkliga tal*

Laurentius Petri Nericius: Prästernas tillbörliga förfaringssätt vid uppfyllandet av sina olika ämbetsplikter 48
Johannes Rudbeckius: Om prästers lagliga tillsättning 75
Johannes Rudbeckius: Tal om predikoämbetet 101
Johannes Matthiæ Gothus: Kyrkoordningsförslag 1644 123

TREDJE HUVUDAVDELNINGEN: *Kyrkostadgar*

Visitatorn D. Dubberch Pomeranus' förordning för Estland (1593) 166
Disciplinär och ekonomisk kyrkostadga, avsedd för Åbo stift och kopierad den 17/2 1660 189

Anmärkningar. Av N. Lundqvist, A. Wiberg och B. Rud. Hall .. 201
Tacksägelser. Av Årsböckers redaktör 211
Personförteckning. Av Erik Axelson 213

UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
1. XI. 1949
UPPSALA